TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ) ANABİLİM DALI

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DÜŞÜNCE KURULUŞLARI: KURUMSALLAŞMA VE STRATEJİK DÜŞÜNCE (1961-1989)

Doktora Tezi

Kenan ARPACIOĞLU

Ankara – 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ) ANABİLİM DALI

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DÜŞÜNCE KURULUŞLARI: KURUMSALLAŞMA VE STRATEJİK DÜŞÜNCE (1961-1989)

Doktora Tezi

Kenan ARPACIOĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Serdar SARISIR

Ankara – 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ) ANABİLİM DALI

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DÜŞÜNCE KURULUŞLARI: KURUMSALLAŞMA VE STRATEJİK DÜŞÜNCE (1961-1989)

Doktora Tezi

Kenan ARPACIOĞLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Serdar SARISIR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Serdar SARISIR (Danışman)	: …..…….
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN	: ……...
Prof. Dr. Hakan UZUN	: ……...
Prof. Dr. Necdet HAYTA	: ……...
Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ	: ……...

Tez Sınavı Tarihi : 03.01.2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Serdar SARISIR danışmanlığında hazırladığım "Türk Dış Politikasında Düşünce Kuruluşları: Kurumsallaşma ve Stratejik Düşünce (1961-1989)" doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde veya kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 03/01/2022
Adı-Soyadı ve İmza
Kenan ARPACIOĞLU

ÖNSÖZ

Türk dış politikası bağlamında düşünce kuruluşlarının ilk örnekleriyle araştırıldığı bu çalışmada Türkiye özelinde kurumsallaşma ve stratejk düşünce ele alınmış, tarihsel süreç içinde devlet ve sivil toplum ilişkisinde ortaya çıkan yeni eğemenlik ve demokratik yönetim anlayışının kapitalizmin de etkisiyle bu kurumların yaygınlaşmasına etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada tarihsel bir incelemenin yanı sıra güncel durumla ilişkili sınırflandırmalar, analizler yapılmış ve böylece düşünce kuruluşların geleceği için bir perspektif oluşturularak, yeni araştırmalar için çalışmanın ufuk açıcı olması amaçlanmıştır.

Bilindiği üzere devlet olmak adına önemli bir kavram olan mutlak eğemenlik 1648 Vestfalya Antlaşması'ndan günümüze önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Zamanla modern dünyada devlet; mutlak egemen güç olmaktan çıkmış, devlet otoritesinin yanında onu sınırlayan, kontrol eden, yönlendiren farklı aktörler ortaya çıkmaya başlamıştır. Modern demokrasilerde uluslararası örgütler ve uluslararası sözleşmeler kadar, sivil toplum hareketleri de devletlerin hareket alanını sınırlayan, karar vericileri yönlendiren yeni aktörler olarak belirmiştir. Tarihsel süreçte insan hakları, demokrasi ve sivil toplum kavramının ortaya çıkması ve bu kavramların iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin etkisiyle evrenselleşmesi, devlet dışı aktörlerin politikada sistemin önemli bir parçası olmasına yol açmıştır. Zamanla stratejik düşünce üreterek ve kamuoyu oluşturararak karar vericileri etkilemeye başlayan en kurumsal, teknik sivil toplum yapıları olarak karşımıza düşünce kuruluşları (think tank) çıkmaya başlamıştır.

Dünyada ilk örneği 19. yy'ın sonlarında görülen esasında 20. yy kurumları olan düşünce kuruluşları (think tank), günümüzde tarihte olmadığı kadar önem kazanmış ve sayıları yıldan yıla artmıştır. 20. yy'ın başında bir elin parmaklarını geçmeyen düşünce kuruluşlarının sayısı, yüzyılın sonuna gelindiğinde binlerle anılır hale gelmiştir. Bu kuruluşların ilk etapta neredeyse tamamı ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde ortaya

çıkarken, 1960'lardan sonra Türkiye'nin de dâhil olduğu tüm OECD ülkelerinde bu tip kuruluşların farklı tanımlama ve statülerle kurulmaya başlandığı görülmüştür.

Bu kuruluşlar, tarih sahnesine çıktıkları ilk andan itibaren diplomasi ve siyasette, devlet ve ekonomi yönetiminde önemli bir yer tutmuş, demokratik gelişmenin bir göstergesi ve iktisadi kalkınmanın bir aracı olarak sunulmuşlardır. İlk etapta savunma, güvenlik, dış politika, ekonomi gibi üst ve genel politikalarla ilgilenen düşünce kuruluşları zamanla çalışma alanlarını ve uzmanlıklarını daha da çeşitlendirmiş, iklim değişikliği, sağlık, enerji, teknoloji gibi pek çok yeni alanda çalışma yapan düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır. Günümüzde çok farklı alanlarda kurulan düşünce kuruluşlarının belirli bir alanda veya sahada yapılan çalışmaları ve spesifik uzmanlıkları daha da ön plana çıkmaya başlamıştır.

Tarihsel gelişim süreci içerisinde zamanla kamu politikalarına daha çok eklemlenen düşünce kuruluşları, bir 'yumuşak güç' kaynağı ve 'kamu diplomasisi' aracı niteliğine de haiz olmaları nedeniyle dünya siyasetinin belirlenmesinde etkili olmaya başlamıştır. Dış politika ve diplomatik ilişkilerin belirlenmesinde kısmen de olsa etkili olabilen, iç ve dış kamuoyunu rapor ve çalışmalarıyla etkileyerek gündem oluşturma potansiyeline sahip düşünce kuruluşları üzerinden devletler ve çok uluslu şirketler, yeni bir küresel etki alanı oluşturmuştur. Rand Corporation gibi ABD merkezli düşünce kuruluşlarının Türkiye'ye ilişkin raporları her zaman Türk medyası ve siyasetinde büyük yankı uyandırmıştır. Türkiye'nin de içeriside yer aldığı küresel etki alanı, Türkiye'nin de düşünce kuruluşlarına gereken önemi ve imkânı vermesi gerekliliğini açığa çıkarmıştır.

Türkiye'de ilk düşünce kuruluşunun çalışmalarına başladığı 1961 yılı ile Soğuk Savaş ortamında Türkiye'de kurulan ve temel çalışma alanı dış politika olan 1989 tarihine kadarki düşünce kuruluşları araştırmanın sınırlarını belirlemiştir. 1961 başlangıç yılı, 1961'de kurulan OECD'ye üye olmuş Türkiye ve diğer ülkelerdeki

düşünce kuruluşlarının yaygınlaşmasının başlangıcına da işaret etmektedir. Çalışmanın sınırının belirlenmesinde daha önce düşünce kuruluşları üzerine yapılan sınırlı sayıda çalışmanın varlığı da etkili olmuştur. Türkiye'deki düşünce kuruluşları üzerine yapılan çalışmaların güncel ve genel değerlendirmeler ile sınırlı kaldığı görülmüştür. Daha çok yakın dönem düşünce kuruluşları ve kültür merkezli yapılan çalışmalar, dış politika merkezli Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşları üzerine derinlikli inceleme sunmaktan uzak kalmıştır.

Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu örneklerinin ortaya çıkmasıyla elde edilen stratejik düşüncenin, Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminden günümüze kadar geçen sürede ülke politikası için ne anlam ifade ettiği, bu kuruluşlara dair hangi iktisadi, hukuki, siyasi gelişmelerin yaşandığı, dönem içinde ulusal ve uluslararası düzeyde hangi gelişmelerin olduğu ve uluslararası meselelerin ülkeyi ne derece etkilediği ile düşünce kuruluşlarının tüm bunlara yaklaşımlarının ne olduğu sorunlarının cevapları, söz konusu kuruluşların kurucu metinleri, yayınları, faaliyetleri ve arşiv belgeleri ile basın taramaları üzerinden temin edilen belge ve bulgular ışığında metodolojik bir yaklaşım ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, öncelikle dünyada düşünce kuruluşlarının tarihçesi sunularak, kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Düşünce kuruluşları olgusunun ele alındığı bu bölümde, ortaya çıkan düşünce kuruluşlarının tanım problemi tartışmaya açılmış ve kavrama yönelik farklı yaklaşımlar incelenmiştir. Farklı adlandırmalar ve tanımlamalarla karşımıza çıkan kuruluşların tümü için çalışmada düşünce kuruluşu (think tank-düşünce tankı) ifadesi çatı kavram olarak tercih edilmiştir. Düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi sürecinde ise; düşünce kuruluşlarının, OECD ülkeleri ile dünya çapında yaygınlaşması ve uluslararası boyut kazanması ele alınmıştır. Türkiye'de düşünce kuruluşu fikrinin oluşumu ve kurumsallaşma, Türkiye'de kurulan düşünce

kuruluşlarının statüleri, Türkiye'de düşünce kuruluşlarının bağımsızlığı ve finansmanı sorunu ile Türkiye'de düşünce kuruluşları meselesi, bu bölümde üzerinde durulan diğer konuları oluşturmaktadır. Bu bölümde ayrıca dünya siyasetinin genel görünümü, 1961 sonrası Türk dış politikası ve ona etki eden unsurlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde, 1961-1989 arası dönemde Türk dış politikası bağlamında alt başlıklarla ve kuruluş tarihleri sırasıyla statüsüne göre düşünce kuruluşları ele alınmıştır. Bu kapsamda, temel çalışma alanı dış politika ile ilgili olan, 1961 tarihli Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği, 1965 tarihli İktisadi Kalkınma Tesisi (İKT), 1969 tarihli Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği (ESAM), 1974 tarihli Dış Politika Enstitüsü (DPE), 1981 tarihli Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) ve 1984 tarihli Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) incelenmiştir.

Dört ana kısımdan oluşan üçüncü bölümde ise; Türkiye'de 1961'den günümüze dış politika bağlamında düşünce kuruluşlarının çeşitlenmesi ve farklı alan çalışmaları ile etkinlikleri ele alınmıştır. Son bölümün ilk kısmında çalışma alanlarının dış politika ile etkileşimi, sınırlılıklar ve hedef kitle ele alınmıştır. Akabinde Türkiye'de dış politika alanında çalışan düşünce kuruluşlarının sınıflandırılması yapılmıştır. Bu çerçevede düşünce kuruluşları "*bağımsız ve yarı bağımsız düşünce kuruluşları*", "*resmi kurumlar bünyesindeki düşünce kuruluşları*" ve "*uluslararası düşünce kuruluşları ile ilişkili kurul*uşlar" olarak üç başlıkta sınıflandırılmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye'de düşünce kuruluşlarının dış politikaya ilişkin farklı alan çalışmaları; Avrupa Birliği, Ortadoğu, ABD ve Rusya, Afrika, Türk Dünyası, uluslararası örgüt ve güvenlik çalışmaları alt başlıklarıyla incelenmiştir. Son olarak ise üçüncü bölümde, Türk düşünce kuruluşlarının genel görünümü ve etkinlikleri tartışmaya açılmıştır.

Öncelikle tez çalışmasının her aşamasında bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım danışman hocam Prof. Dr. Serdar Sarısır'a şükranlarımı sunarım. Tez konusunun

belirlenmesinde yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı'ya da saygılarımı sunar, çok teşekkür ederim. Ayrıca tezin şekillenmesinde yapıcı önerileriyle katkı sağlayan beni her zaman cesaretlendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Neşe Özden ile kıymetli desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Hakan Uzun hocama teşekkür ederim.

Çalışma süresince nazik tutumlarından dolayı tüm TBMM Kütüphanesi arşiv çalışanlarına bilhassa İbrahim Aysel'e çok teşekkür ederim. Ayrıca ESAM araştırmacısı Yusuf Yalanız'a gerek kaynak temini gerekse görüşleri ile sağladığı destek nedeniyle teşekkürü borç bilirim. Uzun tez çalışması süreci boyunca desteklerini yanımda hissettiğim benzer süreçlerden geçen doktora dönemi arkadaşlarım Dr. Onur Ertunç Sarı, Yasemin Kalyoncuoğlu ve Dr. Suna Altan ile her zaman ihtiyaç olması halinde yardımlarını esirgemeyen Araştırma Görevlisi Lemi Atalay'a içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu uzun ve meşakkatli süreçte, kendilerini ihmal ettiğim ve onlarla geçirmem gereken vakitten feragat ederek harcadığım zaman nediyle sevgili eşim Av. Nuran Arpacıoğlu ile biricik kızlarım Asya Betül ve İpek Ada'dan özür diler; anlayış göstererek çalışmaya katkı sağladıklarından dolayı kendilerine çok teşekkür ederim. Ayrıca ilk andan itibaren tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen babam İsmail Arpacıoğlu ile annem Hacel Arpacıoğlu'na sonsuz saygı ve şükranlarımı sunarım.

Son olarak ifade etmek gerekirse, çalışma esnasında yapılan arşiv ve kütüphane taramaları neticesinde konuya dair malzemeler genel anlamda temin edilmiş olmakla birlikte, sınırlılıklarımızın varlığı da muhakkaktır. Özellikle günümüzde faaliyetlerini sonlandıran düşünce kuruluşlarının kaynak ve yayınlarına ulaşmakta zorluk yaşanılmış olmakla birlikte farklı sahaflardan eksiklikler büyük ölçüde giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca düşünce kuruluşlarının günümüzdeki anlamıyla yaygın ve bilinir olmaması nedeniyle basın taramalarının bazı kuruluşlar için yeterli olmadığı düşünülebilir. Fakat

bu durumların yeni çalışmalara vesile olacağı düşüncesiyle eksikliklerimizin hoşgörüyle karşılanacağı temenni edilmektedir.

Ankara, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ... i

İÇİNDEKİLER... vii

KISALTMALAR...x

GİRİŞ…...1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÜNYADA DÜŞÜNCE KURULUŞLARI VE 1961 SONRASI TÜRKİYE'DE DIŞ POLİTİK GELİŞMELER ...9

1.1. DÜŞÜNCE KURULUŞLARI (THINK TANK) OLGUSU....9

1.1.1. Düşünce Kuruluşlarının Tanım Problemi.... 11

1.1.2. Düşünce Kuruluşu Kavramına Farklı Yaklaşımlar 14

1.1.3. Düşünce Kuruluşlarının Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi.... 17

1.1.4. OECD Ülkelerinde Düşünce Kuruluşlarının Ortaya Çıkışı.... 19

1.1.5. Dünya Çapında Düşünce Kuruluşlarının Yaygınlaşması 19

1.1.6. Düşünce Kuruluşlarının Uluslararası Boyut Kazanması.... 21

1.2. TÜRKİYE'DE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI....22

1.2.1. Türkiye'de Düşünce Kuruluşu Fikrinin Oluşumu ve Kurumsallaşma 23

1.2.2. Türkiye'de Kurulan Düşünce Kuruluşlarının Statüleri 25

1.2.3. Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Bağımsızlığı ve Finansmanı Sorunu... 29

1.3. TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1961-1989).... 35

1.3.1. Dünya Siyasetinin Genel Görünümü.... 36

1.3.2. 1961 Sonrası Türk Dış Politikası.... 41

1.3.3. Türk Dış Politikasına Etki Eden Unsurlar.... 44

İKİNCİ BÖLÜM

2. DIŞ POLİTİKA BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE STATÜLERİNE GÖRE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI (1961-1989)….. 57

2.1. Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti Derneği 58

2.2. İktisadi Kalkınma Tesisi (İKT)..... 85

2.3. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği (ESAM)..... 103

2.4. Dış Politika Enstitüsü (DPE) 116

2.5. Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) 159

2.6. Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) 178

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ ÇEŞİTLENMESİ, FARKLI ÇALIŞMA ALANLARININ DIŞ POLİTİKA İLE ETKİLEŞİMİ VE SINIRLILIKLAR 196

3.1. DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ DIŞ POLİTİKA İLE ETKİLEŞİMİ VE SINIRLILIKLARI (1961-1989)…….....196

3.1.1. Düşünce Kuruluşlarının Dış Politika ile Etkileşimi 197

3.1.2. Düşünce Kuruluşlarının Sınırlılıkları ve Hedef Kitle..... 202

3.2. TÜRKİYE'DE DIŞ POLİTİKA ALANINDA ÇALIŞAN DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ SINIFLANDIRILMASI 209

3.2.1. Bağımsız ve Yarı Bağımsız Düşünce Kuruluşları..... 214

3.2.2. Resmi Kurumlar Bünyesindeki Düşünce Kuruluşları 215

3.2.3. Uluslararası Düşünce Kuruluşları ile İlişkili Kuruluşlar..... 217

3.3. TÜRKİYE'DE DÜŞÜNÇE KURULUŞLARININ DIŞ POLİTİKAYA İLİŞKİN FARKLI ALAN ÇALIŞMALARI 218

3.3.1. Avrupa Birliği Çalışmaları 220
3.3.2. Ortadoğu Çalışmaları..... 222
3.3.3. ABD ve Rusya Çalışmaları 224
3.3.4. Afrika Çalışmaları 225
3.3.5. Türk Dünyası Çalışmaları..... 227
3.3.6. Uluslararası Örgüt Çalışmaları 229
3.3.7. Güvenlik Çalışmaları..... 230
3.4. TÜRKİYE'DEKİ DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ ETKİNLİĞİ VE GENEL GÖRÜNÜMÜ..... 232

SONUÇ.. 239
KAYNAKÇA.....247
EKLER. 263
ÖZET… 317
SUMMARY.....318

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

AB. : Avrupa Birliği

ABD. : Amerika Birleşik Devletleri

AET. : Avrupa Ekonomik Topluluğu

AGİK : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

AK : Avrupa Konseyi

AKÇT : Avrupa Kömür Çelik Topluluğu

AKKUM : Avrupa Konvensiyonel Kuvvet Müzakereleri

AP : Adalet Partisi

AT : Avrupa Topluluğu

B. : Birleşim

bkz. : Bakınız

C. : Cilt

D. : Dönem

D8 : D8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (8 müslüman ülke)

DP : Demokrat Parti

DPE. : Dış Politika Enstitüsü

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

E.S.E.K.H : Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti

ed. : Editör

ESAM. : Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği

İKT/İKV. : İktisadi Kalkınma Tesisi/İktisadi Kalkınma Vakfı

MTB : Müslüman Topluluklar Birliği

NATO. : North Atlantic Treaty Organization

OBİV. : Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı

OECD. : Organization for Economic Co-operation and Development

s. : Sayfa

S. : Sayı

SİSAV. : Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı

SSCB. : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

T. : Toplantı

TBMM. : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TC : Türkiye Cumhuriyeti

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Türk dış politikası bağlamında düşünce kuruluşlarının tarihsel açıdan ele alındığı çalışmada, farklı statüler ve sınıflandırmalar altında birçok düşünce kuruluşu olmasından kaynaklan tanım promleminden sıyrılarak konuyu daha açık bir hale getirmek için "düşünce kuruluşu" ve "think tank" ifadeleri birbiri yerine kullanılan kavramlar olarak ele alınmıştır. Çalışmada bahsi geçen araştırma merkezi, politika enstitüsü gibi diğer tüm adlandırmalar ve farklı hukuki statüler de bu iki çatı kavramın kapsama alanındaki farklı nitelendirmelerle yine bir düşünce kuruluşu olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışma, Türkiye'de düşünce kuruluşu denildiğinde ortaya çıkan tanım probleminin çözümüne katkı sağlamayı amaçlarından biri saymıştır.

Tanım problemini çözmeye çalışmanın yanı sıra çalışmada asıl hedeflenen, dış politika bağlamında Türkiye'de düşünce kuruluşu kültürünün ve kurumsallaşmasının ilk kez ortaya çıkışı için bir milat oluşturmak ve söz konusu milattan günümüze devam eden sürekliliği, gerek kültürel gerekse kurumsal anlamda ortaya koymak olmuştur. Her ne kadar 1961-1989 yıllarında faaliyette bulunan kuruluşlar, faaliyette bulundukları dönem içerisinde düşünce kuruluşu olarak tanımlanmasalar da, tarihsel süreklilik içinde bakıldığında bazılarının aynı veya farklı adlarla faaliyetleri günümüzde de devam eden kuruluşlar olduğu, bunların bugün herkes tarafından düşünce kuruluşu olarak tanımlandığı görülmüştür.

Dünya genelinde II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminden sonra düşünce kuruluşları sayısında ciddi artışlar gözlemlenmiştir. Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu örnekleri de II. Dünya Savaşı'ndan sonraki uluslararası ortamın koşulları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Fakat düşünce kuruluşları alanına ilgini artması ve sayılarında büyük artış Soğuk Savaş döneminden çok sonra bilhassa 2000'lerde olmuştur.

Batıda ilk başta sadece dış politika ve güvenlik araştırmaları odaklı çalışan kurumları niteleyen "düşünce kuruluşu" kavramı 1960'lardan sonra ekonomik ve sosyal meselelere odaklanan araştırma merkezlerini de kapsayan bir tanımlama olmuştur. Dolayısıyla 1960'lardan itibaren Türkiye'de kurulan ekonomik, sosyal veya politik konularda araştırma yapan kuruluşlar Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu örnekleri olmuştur. Düşünce kuruluşları temelde plüralist, elitist teoriler tarafından ortaya konulan iki farklı yaklaşımla ve kısmen de neomarksist yaklaşımla ele alınmıştır. Plüralist yaklaşım tarafından düşünce kuruluşları, demokrasinin olumlu bir niteliği olarak görülmüştür. Diğer yaygın kanaat ise elitist yaklaşımın savunucuları tarafından desteklenen düşünce kuruluşlarının liderlerin uzun dönem çıkarlarına hizmet ettikleri düşüncesidir. Neomarksist yaklaşım ise; düşünce kuruluşlarının kapitalist hegemonyayı desteklediğini ifade eder.[1]

Türkiye'de düşünce kuruluşlarının varlığı nispeten uzun bir geçmişe dayanmakla birlikte, bu oluşumlar için "düşünce kuruluşu", ya da "think tank" gibi kavramların kullanılmaya başlanması ancak 1990'ların ortalarından itibaren mümkün olabilmiştir. Açık kaynaklardan görülmektedir ki; İsmail Soysal; DPE, SİSAV ve OBİV için 1993 yılında "think tank" ifadesini kullanırken[2], Seyfi Taşhan ilk kez 1994 yılında DPE'yi tanımlarken "think tank" ifadesini kullanmıştır.[3] Nitelikli ve eğitimli insanlarımızın savaşlarda hayatını kaybetmesi, aydın sayımızın yetersizliği, yönetim anlayışı, önemli pek çok hususun göz ardı edilip NATO üyeliği çerçevesinde müttefiklere havale edilmesi, ekonominin ve demokrasinin uzun yıllar güçlendirilememesi ve bilgiye

[1] Diane Stone**, Capturing the Political Imagination: Think Tanks and the Policy Process**, Frank Cass, Londra, 1996, s.28.
[2] **Cumhuriyet**, 28 Mart 1993.
[3] Seyfi Taşhan, "Dış Politika Enstitüsünün Öyküsü", **Dış Politika Dergisi,** C.5, S.4, Ankara, Aralık 1994, s.70

yeterince önem verilmemesi Türkiye'nin düşünce kuruluşlarının önemini geç fark etmesine neden olmuştur.[4]

1961-1989 döneminde kurulmuş farklı statülerdeki düşünce kuruluşları incelenirken statü ifadesinden kasıt, düşünce kuruluşunun kurucu metinlerine referansla ortaya çıkan kuruluş biçimi olmuştur. Vakıf, dernek veya bunların dışında özel kuruluş statüsündeki bu tarz kuruluşların "bağımsız ve yarı bağımsız düşünce kuruluşları" olarak sınıflandırılması uygun görülmüştür. Tarih sahnesine görece daha geç çıkan resmi kurumlar bünyesindeki düşünce kuruluşları ve uluslararası düşünce kuruluşları ile ilişkili kuruluşlar için de ayrı bir sınırflandırma yapılmıştır. Daha çok son yirmi yılda ortaya çıkan üniversitelerdeki araştırma merkezleri; dışarıya açık olmama, sınırlı kaynaklara sahip olma ve genelde akademyanın bir parçası olma niteliğinde görülmesi, üniversitelerde stratejik düşünce üretiminden ziyade eğitim faaliyetlerinin öncelikli olması gibi nedenlerle bu çalışma kapsamındaki sınıflandırmalara dahil edilmemiştir. Çalışmaya konu düşünce kuruluşları tanımlaması ve faaliyet/etkinlik kapsamını karşılamaktan uzak olan üniversitelerdeki bu kuruluşların hepsine dikkat çekmekten ziyade belki etkin olan bir kaçının kısmen anılabileceği düşünülmüştür. Ayrıca, genel anlamda bakıldığında günümüzde kağıt üzerinde faal gözükse de hiç bir yayın, rapor ve konferansı olmayan, belli aralıklarla bu tarz etkinlikleri bulunmayan kuruluşların düşünce kuruluşu olarak tanımlanması bir yana, varlıklarının bile tartışmalı görüleceği varsayılmıştır. Üniversitelerde görevli akademik personelin de kendi kurumlarındaki araştırma merkezlerinden ziyade, dışarıda bağımsız-yarı bağımsız sınıflandırması altında faaliyet yürüten kuruluşlarda görev alarak ön plana çıktıkları görülmüştür.

[4] Ercan Karakoç, "Türkiye'de Stratejik Araştırma Merkezlerinin Geç Kurulma Nedenleri Hakkında Bir Değerlendirme", **Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Staratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıçtan Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları**, ed. Hasan Kanbolat, Hasan Ali Karasar, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009, s.347.

Düşünce kuruluşları, Türk dış politikasında etkinlikleri bağlamında ele alındığından dolayı çalışmada 1961-1989 dönemi dış politika gelişmelerine de genel hatlarıyla yer verilmeye çalışılmıştır.

Soğuk Savaş esasında bir ideoloji yarışı olduğundan devletler iktisadi ve demokratik gelişmişlik, refah içinde yaşam gibi hususlara büyük ilgi göstermeye başlamıştır.[5] Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Konseyi (AK) gibi oluşumlar bu yeni kavramların kurumsal yapıları olarak ortaya çıkmışlardır. Türkiye'nin Batı kurumları ile ilişkileri Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Batı eksenli dış politikasının göstergelerinden olmuştur. Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşları bu ilişkiler ve uluslararası ortam çerçevesinde gündem oluşturmuştur.

1961-1989 tarih aralığında Türkiye'de araştırma maksatlı kurulan kuruluşların düşünce kuruluşundan ziyade kendilerini politika enstitüsü, araştırma vakfı, araştırma merkezi veya tesisi olarak adlandırdığı görülmüştür. Batı bloğuna dâhil olmanın rahatlığı ile Türkiye'nin politika üretecek uzmanlaşmış kurumları yaratamadığı değerlendirmeleri yapılsa da; Türkiye'nin yakın dönem düşünce kuruluşları furyasının ilk örneklerinin Soğuk Savaş döneminde ve esasında 1960 sonrasında ortaya çıktığı görülmüştür. Blok içi refleksler nedeniyle Soğuk Savaş döneminde stratejik düşünme ve bu eylemin kurumsallaştığı kuruluşlar noktasında Türkiye, dünyaya bilhassa Batı bloğu ülkelerine nazaran çok geç kalsa da 1961 Anayasa'sının özgürlükçü ortamı stratejik düşünce ve araştırma kültürünün önünü açmıştır. Bu çerçevede Türkiye'de ilk düşünce kuruluşu örneklerinin 1960'larda ortaya çıkışı anayasa değişikliği argümanı ile açıklanmıştır.[6] 1960 Darbesi'nden sonra yürürlüğe giren 1961 Anayasası, hürriyetler alanını genişleten bir niteliğe sahip olmuştur. Bu bağlamda bilhassa örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin anayasal güvence altına alınması, araştırma kuruluşu kurmak isteyenleri

[5] Mustafa Balcıoğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi** II, 10. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014, s.462.

[6] Diane Stone, "The Policy Roles of Private Research Institutes in Global Politics", **Private Organizations in Global Politics,** ed. Karsten Ronit, Volker Schneider, Routledge, Londra, 2000, s. 86-87.

cesaretlendirmiştir. Türkiye'de düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışını tetikleyen gelişmelerden biri de Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin kuruluşu ve planlı ekonomiye geçişin bir sonucu olarak Türkiye'de iş çevrelerinin kendi görüşlerini hükümetlere ve kamu kurumlarına aktaracak yeni kanallar arama yoluna gitmeleri olmuştur. Ayrıca 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile 1961'de kurulan Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü OECD'nin Türkiye'de düşünce kuruluşlarının kurulmasında tetikleyici olduğu düşünülmüştür. O yıllarda günümüzdeki düşünce kuruluşu anlamında bir örgütlenme kurmak ve bu kanal aracılığıyla görüşlerini aktarmak ekonomi çevreleri için en uygun pratiklerden olmuştur.

Türkiye'nin düşünce kuruluşları bağlamında tarihsel açıdan yeterli tecrübe ve birikime sahip olduğu gözükmekle beraber halen düşünce kuruluşlarının öneminin tam anlamıyla kavrandığını söylemek güçtür. Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Tansu Çiller, Turgut Özal gibi cumhurbaşkanı, başbakan ya da bakan düzeyinde birçok siyasetçi ilk dönem düşüce kuruluşlarının faaliyetlerinde bazen konuşmacı olarak yer almış olsa da Türkiye'de uzun yıllar düşünce kuruluşları devlet ve iş dünyası ile yeterli işbirliği düzeyini yakalayamamıştır. Yine de düşünce kuruluşu ilk modellerinin sonraki dönem için Türkiye'de bir düşünce kuruluşları kültürü oluşmasına katkı sağladığı muhakkaktır.

1960'lı yıllar Türkiye açısından gerek düşünce kuruluşlarının ilk örneklerinin ortaya çıkması gerekse dış politikanın tabu olmaktan çıkarak kamuoyu ilgisine mazhar olması ve kısmen de olsa farklı alan çalışmalarının ortaya çıkmaya başlaması açısından önemli bir dönemdir. Düşünce kuruluşu veya araştırma merkezi gibi çok yönlü ilişkiler ağını ve etkileşimi içeren kurumsallaşma 1960'ların Türkiyesi açısından yeni bir gelişme olmuştur. Bu yeni gelişme, kişiler ve kurumlar arasındaki etkileşim ile bugün sayıları halen az da olsa yeni düşünce kuruluşlarına kapı aralamıştır. 1960'lı yıllarda Konferans Heyeti Derneği'nin idare heyeti azalarından olan Memduh Yaşa, 1980

yılında SİSAV'ın kurucusu olarak ortaya çıkmıştır. SİSAV Başkanı Memduh Yaşa gibi OBİV Başkanı İsmail Soysal da düşünce kuruluşu anlamında ilk kez Konferans Heyeti çalışmalarında yer almıştır. İsmail Soysal, OBİV'i kurmadan önce DPE muhabir üyesi olmuştur. Kurumlar arası geçişler ve insan sermayesi aktarımı günümüzde de geçerli bir argüman olup; kapanan bir düşünce kuruluşunun yönetici ve çalışanlarının yeni düşünce kuruluşları kurduğu veya mevcut herhangi birine transfer olduğu tespit edilmiştir. Soğuk Savaş ortamındaki ilk kuruluşlar günümüzdeki düşünce kuruluşları için örnek bir model olurken; Konferans Heyeti Derneği'nin kendisi de bizatihi tüm düşünce kuruluşları için öncü olmuştur.

Dünya'da olduğu gibi düşünce kuruluşlarının ortaya çıkması ile güçlü bir sermaye sınıfının varlığı arasında doğrudan bir ilişki olmuştur. Bu bağlamda iş dünyası tarafından 1960'larda ilk olarak Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti ile İktisadi Kalkınma Tesisi (İKT) ve İktisadi Araştırmalar Vakfı (İAV) kurulmuştur. Bu ilk kuruluşlar ekonomi merkezli kurumlar gibi gözükse de AET, Gümrük Birliği gibi ilgi alanlarına bakıldığında dış politikaya ilişkin çalışma yapan ilk düşünce kuruluşları olarak düşünülebilir. Bu kuruluşları daha sonraki yıllarda dış politikanın daha fazla alan kazandığı ESAM, DPE, SİSAV ve OBİV izlemiştir. Türkiye'de Soğuk Savaş ortamında faaliyet gösteren altı düşünce kuruluşundan ESAM, DPE, İKT/İKV ve Konferans Heyeti/TESEV günümüze kadar varlıklarını sürdürebilmiştir. Bugün bu kuruluşların en temel ortak özelliği Türkiye'nin en köklü düşünce kuruluşları olmasıdır.

Türkiye'nin düşünce kuruluşu kültürünün hangi tarihsel unsurlara dayandığı, ilk örneklerin hangi nitelikler ile ortaya çıktığı ve kuruluşların karşılaştıkları problemlerin neler olduğu, günümüz düşünce kuruluşlarına nasıl katkılar sağladığı, kuruluş tarihlerinin temel alındığı 1961-1989 döneminde Türk dış politikasında hangi misyonları üstlendikleri gibi hususlar çalışmamızın temel sorularını oluşturmuştur.

Batı merkezli düşünce kuruluşları çalışmalarına nazaran, Türkiye'de düşünce kuruluşları tarihine ilişkin literatürün oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Şimdiye kadar yapılan çalışmaların farklı makaleleri bir araya toplayan derleme kitap, az sayıda rapor ve yüksek lisans - doktora tez çalışmasından öteye geçmediği görülmüştür. Bu çalışmaların çoğu tarihsel derinliğine temas etmeden düşünce kuruluşlarını yüzeysel olarak ele almış veya farklı bir konu işlenirken düşünce kuruluşu örneklerine kısaca değinmiştir. Literatürde sınırlı sayıda kaynakların birkaçında Türkiye'nin düşünce kuruluşu kültürünün 1960'lı yıllara dayandığı ifade edilse de söz konusu ilk dönemki düşünce kuruluşları; yayınları, faaliyetleri ve politikadaki etkinlikleri çerçevesinde bilgi ve belgeye dayalı olarak sistematik bir bütünlük içinde ortaya konulmamıştır. Bu bağlamda çalışmanın, mevcut sınırlı literatürü zenginleştirme ve tarihsel açıdan derinleştirme niteliğine sahip olması amaçlanmıştır. Tezin ana konusu 1961-1989 yılları Türk dış politikasında düşünce kuruluşları olmakla birlikte, bütünlüğü sağlamak açısından güncel kuruluşlara ve çalışma alanlarına da bir ölçüde yer verilmeye çalışılmış; tarihsel süreklilik bakımından ilk kurumsal örneklerle mevcut durum arasında bir korolasyon kurulması amaçlanmıştır.

Çalışmada yerli veya yabancı literatür haricinde belgelerden, basın, kurucu metinler ve kuruluşların yayınlarından istifade edilmiştir. Bu anlamda vakıf senedi, dernek tüzüğü, mahkeme kararı gibi kurucu metinler incelenirken, Resmi Gazete ve TBMM Zabıt Ceridelerinde düşünce kuruluşlarına ilişkin referanslar tahlil edilmiştir. Dönemin basınından ve yakın dönemden Cumhuriyet, Milliyet, Milli Gazete, Ortadoğu, Radikal, Sabah, Tercüman, Türkiye, Yeni Akit, Yeni Şafak, Zaman gibi gazetelerdeki ilgili haberler görülmüştür. Yapılan çalışmalar neticesinde ilgili kütüphane malzemesinden azami düzeyde yararlanılmaya çalışılmıştır. Kuruluşların tüm kitap, rapor yayınlarına ve seminer, konferans gibi faaliyetlerine büyük ölçüde ulaşılarak bulgular tahlil edilmiştir. Dış Politika Dergisi, İKV Dergisi gibi kuruluşların süreli

yayınları ile Avrupa Bülteni, Azerbaycan Bülteni, Haber Bülteni gibi bültenler ve raporlar da tespit edilerek çalışma kapsamında istifade edilmiştir. Yapılan araştırma neticesinde elde edilen veri ve bulgular akademik bir yaklaşımla ele alınarak konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÜNYADA DÜŞÜNCE KURULUŞLARI VE 1961 SONRASI TÜRKİYE'DE DIŞ POLİTİK GELİŞMELER

Dünya ölçeğinde bakıldığında düşünce kuruluşları, yüz yıllı aşkın bir tarihe sahip kurumsal yapılanmalardır. Türkiye'de ise düşünce kuruluşları bağlamında yaklaşık yarım asır geriden gelindiği söylenebilir. Türkiye'deki düşünce kuruluşu faaliyetlerinin tarihsel arka planını daha iyi ortaya koymak için öncelikle dünyadaki düşünce kuruluşlarının gelişim evrelerine ve kavramsal açıdan düşünce kuruluşu olgusu ile kavramın farklı yorumlamalarına bakmak faydalı olacaktır. Düşünce kuruluşunun tanım problemi neden kaynaklanmaktadır? Hangi farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur? Düşünce kuruluşunun tarih sahnesine çıkışı ve yaygınlık kazanması hangi tarihsel süreçlerle birlikte gerçekleşmiştir? Tüm bu sorulara aranacak yanıtlar ve 1961 sonrası dış politik gelişmelere bakış Türkiye'de düşünce kuruluşu fikrinin oluşumu ve kurumsallaşmasına yönelik olarak ortaya konan çabada bir yol gösterici olacaktır.

1.1. DÜŞÜNCE KURULUŞLARI (THINK TANK) OLGUSU

Düşünce kuruluşlarının kökenleri 19.yy'a kadar dayanmakla birlikte daha çok 20.yy'da yaygınlaşan bir olgudur. Düşünce kuruluşunun yaygın İngilizce karşılığı olan "Think-Tank"in II. Dünya Savaşı boyunca ABD'de askeri stratejiler geliştirmek için sivil ve askeri uzmanların içinde yer aldığı güvenli çevreyi tanımlamak için kullanılması, esasında kavramın varlıksal açıdan çıkış noktasının askeri bir olgu olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.[7] 1960'larda bu kavramın kullanımı genişledi. Bir düşünce kuruluşu olarak araştırma merkezleri; uluslararası ilişkiler ve stratejik

[7] Bertrand Badie, Dirk Berg Schlosser, Leonardo Morlino**, International Encylopedia of Political Science,** Sage Publications, London, 2011, s.2607.

meseleleri çalışmaya başladı. 1970'ler ile bu çalışma alanı dış politika ve güvenlik boyutunun ötesine geçerek, İngilizce konuşulan çevrede mevcut ekonomik, siyasi ve sosyal meselelere yöneldi.

İhsan Bal'a göre; "think tank" ifadesinin kavramsal olarak olmasa da olgusal açıdan ilk kez ortaya çıkışı, 19. yy Avrupa'sındaki Fabian Society ve RUSI benzeri kurumlara kadar götürülmekle beraber, günümüzdekine benzer işlev ve anlamıyla ilk kez 20. yy'lın başlarında ABD'de görüldüğü söylenebilir. Türkiye'de genellikle düşünce kuruluşu olarak adlandırılan bu yapılar, bilhassa Soğuk Savaş süresince sayısal olarak önemli bir artış ortaya koymuştur. İlk düşünce kuruluşlarının birincil hedefleri güvenlik odaklı çalışmalar ortaya koymak olurken, zamanla uluslararası farklı konularda fikir üretmek ve hükümetteki siyasetçilere danışmanlık sağlamak da öncelikli amaçlardan biri olarak ortaya çıkmıştır.[8]

Zamanla çalışma alanı genişleyen düşünce kuruluşları, yıllar geçtikçe halkın istek ve beklentilerinin tespiti ile sorunlarının çözümünde sivil bir aktör olarak etkin bir konuma sahip olmuştur. Adeta entelektüel müteşebbisler niteliğinde olan düşünce kuruluşları; serbest çalışmaya imkan tanıyan yapılarıyla, daha önce ortaya konmamış yeni düşünceler ve politik inisiyatifler oluşturma sürecinde 'istisnaları olmakla birlikte' siyasi kurumların baskılarından azade oluşumlar olarak ayrıksı ve yenilikçi çok farklı düşünceler açığa çıkarabilmişlerdir. Lobi kuruluşlarından farklı olarak düşünce kuruluşları, bazı grupların hususi gereksinimlerini planlamamakta aksine ürettikleri politik ve bilimsel düşünce ile yerel ve uluslararası düzeyde etki yaratabilmektedirler. Ayrıca ortaya koydukları bilgilendirme faaliyetleri ve açıklık dolayısıyla demokratik gelişmişlik seviyesinin yükselmesi ve gelişmesi bağlamında düşünce kuruluşları olumlu bir etkiye sahip olmaktadırlar.[9]

[8] Kübra Sarımehmetoğlu, "Prof. Dr. İhsan Bal ile Röportaj", **Dernekler Dergisi**, S.2, 2012, Ankara, s.43.
[9]Sami Zariç, "Türkiye'de Think Tank Kuruluşları ve Karşılaştıkları Sorunlar", **Akademik Bakış Dergisi**, S. 31, Temmuz-Ağustos 2012; http://www.akademikbakis.org/eskisite/31/17.pdf (Erişim Tarihi: 23.08.2016).

Bilgi ve güç merkezleri arasında bir araç olan düşünce kuruluşları, karar alma gücüne sahip olmasalar da sahip oldukları uzmanlık dolayısıyla politika üretme sürecine etki edebilen seçkin modern kurumlar olarak tarih sahnesine çıkmıştır.[10] Kamu politikalarının şekillendirilmesinde yardımcı olan düşünce kuruluşları, uluslararası ilişkiler ve güvenlik enstitüleri; politikacılar, işadamları, askerler, akademisyen ve tacirler gibi farklı unsurları bir araya getirmektedir.[11]

Düşünce kuruluşları, modern yönetim ve sivil toplum için önemli olan objektif ve gerçeğe dayalı bilgi üretebilmektedir. Bu kuruluşlar modern dünyada her türlü medyaya entelektüel bir derinlik sağlar. Hayatın ve politikanın farklılıklar, komplo teorileri, korku, ön yargı ile şekillendiği bir zamanda düşünce kuruluşlarının bölgeleri, kültürleri ve dinleri aşan ortak bir köprü olabileceği değerlendirilmektedir.[12] Netice itibariyle düşünce kuruluşları, çok farklı işlevleri ve hedefleri olabilen birbirinden farklı yapılar olarak ortaya çıkmaktadır ve bu bağlamda söz konusu modern olguya ait kurumsallaşmış yapıların, ne yaptığı kadar ne olduğu da önem arz etmektedir.

1.1.1. Düşünce Kuruluşlarının Tanım Problemi

Sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada üzerinde anlaşılmış ortak bir tanımın geliştirilmesinin zor olduğu "düşünce kuruluşu" yapıları; kimi zaman "öğrencisiz üniversite", "düşünce havuzu" ya da "düşünce tankı" olarak tanımlanırken kimi zaman ise; "politika enstitüsü (policy institute)" gibi farklı kavramlarla tanımlanmaktadır. Tarihte düşünce kuruluşu olarak anılmayıp bir düşünce kuruluşu gibi çalışan farklı kurumsal statülerde vücut bulmuş pek çok kuruluş olmuştur.

---

[10] Deniz Altınbaş, "İyi Bir Think Thank, İyi Bir Think Thanker", **Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından bugüne Türk Düşünce Kuruluşları**, ed. Hasan Kanbolat ve Hasan Ali Karasar, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009, s.22-23.

[11] Roberto Aliboni, "Think Tanks as a Cooperative Factor in Nato's Mediterranean Dialogue", **Seminar on Setting up a nucleus of NATO Mediterranean Dialogue Academic Institutions,** Istituto Affari Internazionali, Rome July 7, 2001, https://www.ciaonet.org/record/12370?Search=1 (Erişim Tarihi:11.10.2019).

[12] Anthony H. Cordesman, "The Emirates Center And Gulf Think Tanks: The Next Twenty Five Years" **Center for Strategic and International Studies,** December 15, 2014, s.10. (Erişim Tarihi:17.01.2019)

Bu nedenden dolayı tarihsel perspektiften bakıldığında dünyada düşünce kuruluşlarının tüm farklı varyantlarını ortaya koyabilecek tek bir tanım olmadığı görülmüştür. Her ne kadar tek bir tanım olmasa da bu farklı adlandırmaları tüm literatürde en iyi kuşatan ortak kavramın "think tank", Türkiye özelinde ise "düşünce kuruluşu" olduğu söylenebilir. "Think tank" terimi hükümetlere tavsiyelerde bulunan hem özel hem de kamusal kuruluşları tanımlamaktadır.[13] Farklı terimlerle ifade edilebilen düşünce kuruluşları; Amerikan literatüründe bazen 'think tank' yerine "Public Diplomacy Research Institute (Kamusal Politika Araştırma Enstitüsü)" deyişi ile ifade edilmektedir. Kıta Avrupa'sında da 1960'lardan itibaren bazı yazarlarca 'think tank' ifadesine alternatif olarak; "düşünce küpü", "düşünce üretim merkezi" veya "akıl depoları" gibi kavramlar tercih edilmiştir.[14] Değişik tanımlamaları olan düşünce kuruluşlarına Türkiye'de; genel olarak düşünce kuruluşu ve araştırma merkezi denilmesinin yanı sıra İngilizce'deki karşılığıyla 'think-tank' denildiği de görülmüştür. Tüm farklı tanımlamalar bir yana konuyu daha açık bir hale getirmek için bu çalışmada "düşünce kuruluşu" dendiğinde, "think tank"; "think tank" denildiğinde ise, "düşünce kuruluşu" tanımlamasının akla gelmesi arzu edilmiştir. Çalışmada bahsi geçen araştırma merkezi, politika enstitüsü gibi diğer tüm adlandırmalar ve farklı hukuki statüler de pratikte aynı anlama gelen bu iki çatı kavramın (think tank/düşünce kuruluşu) kapsama alanındaki farklı nitelendirmelerle yine bir düşünce kuruluşu olarak değerlendirilmiştir.

İlk kez II. Dünya Savaşı yıllarında kullanılan düşünce kuruluşu / think tank ifadesi savaştan sonra ABD Hava Kuvvetleri tarafından kurulan "Rand Corporation" gibi sözleşmeye dayalı çalışma yapan araştırma kuruluşlarını tanımlamak için

[13] Badie, Schlosser, Morlino, **a.g.e**. s.2607.
[14] Bilal Karabulut, "Dünya'da ve Türkiye'de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Akademik Bakış**, C. 4, S. 7, 2010, s. 92. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/73960 (Erişim Tarihi: 12.07.2021).

kullanılmıştır.[15] İlk başta sadece dış politika ve güvenlik araştırmaları odaklı çalışan kurumları niteleyen düşünce kuruluşu kavramı 1960'lardan sonra ekonomik ve sosyal meselelere odaklanan araştırma merkezlerini de kapsayan bir tanımlama olmuştur. Dolayısıyla 1960'lardan itibaren Türkiye'de kurulan ekonomik, sosyal ve politik konularda araştırma yapan kuruluşlar da, her ne kadar kuruldukları dönemde kendilerini düşünce kuruluşu olarak tanımlamasalar da her birinin Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu örnekleri olarak günümüzdekilerin atası oldukları çok net bir şekilde söylenebilir.

Düşünce kuruluşu üzerine fikir beyan eden, çalışma yapan farklı isimlerin, tanım sorununu ispat edercesine farklı düşünce kuruluşu tanımlamaları ortaya koydukları görülmüştür. Örneğin düşünce kuruluşlarını Rich, *"politika oluşturma sürecini etkilemek ve desteklemek için uzmanlığına güvenerek düşünce üreten bağımsız, çıkara dayanmayan ve kar amacı gütmeyen, siyasi organizasyonlar*" olarak tanımlarken,[16] Abelson, "*temel amaçları arasında kamuoyunu ve kamu politikalarını etkilemek olan ve kar amacı gütmeyen, tarafsız araştırma yönelimli enstitüler*" olarak tanımlamıştır.[17] Simon James ise, söz konusu yapıları "*kamu politikalarını etkilemeye çalışan, disiplinler arası araştırma işiyle uğraşan bağımsız kuruluşlar*" olarak tanımlamıştır.[18] Kimileri düşünce kuruluşlarını araştırma ve politika enstitüsü olarak tanımlarken kimileri ise savunuculuk işiyle uğraşan kuruluşlar olarak tanımlayabilmiştir.

Türkiye'nin son yıllarda en etkin düşünce kuruluşlarından olan Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'nın (SETA) ilk Başkanı İbrahim Kalın, düşünce kuruluşları için "*akademisyen ve uzmanlar ile siyasi alanda karar alıcılar arasındaki*

---

[15] R.Kent Weaver, James G. McGann, **"**Think Tanks and Civil Societies in a Time of Change", **Think Tanks and Civil Societies: Catalysts for İdeas and Action,** ed. R.Kent Weaver, James G. McGann, Transaction Publishers, New Jersey, 2000, s.2.

[16] Andrew Rich, **Think Tanks, Public Policy and The Politics of Expertise**, Cambridge Universty Press, Cambridge, 2004, s.11.

[17] Donald E. Abelson, **American Think Tanks and Their Role in US Foreign Policy**, Macmillan Press, Londra, 1996, s.4.

[18] Simon James, "The Idea Brokers: The Impact of Think Tanks on British Government" **Public Admisintration**, C.71, S.4, December 1993, s.492.

köprü" ifadesini kullanmıştır.[19] Günümüzde faal olmayan Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu'nda (USAK) görev yapmış İhsan Bal ise düşünce kuruluşlarını "*üniversite bilgisini, politik analize dönüştürmek yolunda aracı kurum*" olarak nitelendirmiştir.[20] Stratejik Düşünce Enstitüsü'nün (SDE) Başkanlığını yapmış olan Prof. Dr. Yasin Aktay'a göre ise; "*düşünce kuruluşları, siyasette karar alıcıların ihtiyaç duyduğu kullanılabilir pratik ve doğru bilgiyi üretmek üzere genellikle siyasetçilerin veya yine karar alıcıları etkilemek üzere sivil unsurların ortaya çıkardığı kurumlardır.*"[21]

Goodman, Heleburst, McGann, Stone ve Andrew gibi konu üzerine çalışmaları olan farklı isimlerden alıntılarla ortak bir tanımlama ortaya koyan Arınaitwe, düşünce kuruluşlarının; askeri konular da dâhil olmak üzere bilhassa politik, teknolojik ve toplumsal strateji alanlarında yoğun incelemeler yapma ve problemlere çözüm üretme amacıyla oluşturulmuş ve bu konulara kendini vakfetmiş bir topluluk veya kurum (kişi veya mal toplulukları) olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Arınaitwe'ye göre; genellikle "düşünce kuruluşları", devletlere uzmanlık hizmeti sağlayan "politika odaklı araştırma kurumları"dır.[22] Şüphesiz şimdiye kadar sayısız tanımlar ve tespitler düşünce kuruluşları için ortaya konulmuştur. Bu bağlamda gerek dünyadan gerekse Türkiye'den farklı düşünce kuruluşu tanımlarına baktığımızda kesişen ortak tespitler olmakla birlikte genel kabul gören tek bir tanımın mevcut olmadığını ifade etmek gerekmektedir.

1.1.2. Düşünce Kuruluşu Kavramına Farklı Yaklaşımlar

Düşünce kuruluşu terimi altında toplanan kuruluşların çeşitliliği farklı türlerin ve yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. En azından dört tip düşünce kuruluşu

[19] Veysi Kaya, "Think Tank-Düşünce Kuruluşu", **Dernekler Dergisi**, S.2, 2012, s.37.
[20] Sarımehmetoğlu, a.g.m., s.44.
[21] Kübra Sarımehmetoğlu, "Prof. Dr. Yasin Aktay ile Röportaj", **Dernekler Dergisi**, S.2, 2012, s.59.
[22] Raphael Wakabwa Arınaıtwe, "Afrika'daki Karar Alma ve Politika Oluşturma Süreçlerinde Düşünce Kuruluşlarının Rolü ve Yeri: Kalkınmaya Yönelik Danışmanlık," **Türkiye-Afrika İlişkilerinin Gelişiminde Sivil Toplum ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü,** ed. Ufuk Tepebaş, Tasam Yayınları, İstanbul, 2010, s.94.

olduğu söylenebilir. İlk olarak açık siyasi bir özellik taşıyan ya da bir ideolojik felsefeyi sahiplenen savunmacı düşünce kuruluşlarını söyleyebiliriz. Bunlara Almanya'da siyasi partilerle ilişkilendirilen düşünce kuruluşlarını ve İngiltere'deki yeni sağ düşünce kuruluşlarını örnek olarak gösterebiliriz. İkinci tip düşünce kuruluşları ise; tematik bir konu üzerinde odaklanan alanında uzman kuruluşlardır. En yaygın konular dış politika ve kamu politikalarıdır. Fakat düşünce kuruluşları çevre gibi farklı konularda da uzmanlaşabilmektedir. Üçüncü kategori ulusal çapta çalışmayan düşünce kuruluşlarını içermektedir. Bunlar Amerikan düşünce kuruluşlarında olduğu gibi hem bölgesel seviye de hem de Brüksel merkezli AB çıkarları doğrultusunda faaliyet yürüten düşünce kuruluşlarında olduğu gibi uluslarüstü düzeyde faaliyet gösterebilmektedir. Son kategoride ise sadece düşünce üretmeyen aynı zamanda bunları hayata geçirmeye çalışan, düşünen ve yapan düşünce kuruluşları yer almaktadır. Bunlar geleneksel araştırma faaliyetlerinden öte örneğin hayır işi projelerini maddi anlamda desteklemek gibi pratik anlamda daha aktif olmaya çalışmaktadırlar. Bu tip düşünce kuruluşları varlıksal açıdan Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) daha yakın durmaktadır. [23]

Düşünce kuruluşlarının günümüzdeki rolü üzerine yapılan çalışmalarda konunun temelde plüralist ve elitist teoriler tarafından iki farklı yaklaşımla ele alındığı söylenmektedir. Amerikan literatüründe plüralist bakış açısı hakimdir. Bu bakış açısına sahip olanlar, düşünce kuruluşlarını fikirlerin alınıp satıldığı pazarda faaliyet gösteren kuruluşlar olarak betimlerler. Abelson, Stone, McGann, Weaver ve Weiss'in düşünce kuruluşlarına yönelik çalışmalarında plüralist görüşler ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bu yazarlara göre, düşünce kuruluşları, fikirler dünyası ile eylem dünyasını birbirine bağlayan aracılar konumundadır. Bu tarz yüzlerce kuruluşun varlığı ve seslerindeki çokluk, tek bir düşünce kuruluşunun politikayla ilgili söylemler dünyasına hükmetmesini engeller. Ayrıca düşünce kuruluşları fonlar, görünürlük ve uzmanlar için

[23] Badie, Schlosser, Morlino, **a.g.e**., s.2608.

birbirleriyle sürekli rekabet halindedirler.[24] Plüralist yaklaşımda olanlar, düşünce kuruluşlarının sayısal artışını ve çeşitliliğini demokrasinin olumlu bir niteliği olarak görürler. Demokratik bir ortam içerisinde düşünce kuruluşlarının yaygınlaşması hükümetlerin ve karar alıcıların farklı görüşler hakkında daha sağlıklı bilgi edinmelerine imkân sağlamaktadır.[25]

Elitist yaklaşımın örnekleri ise; Ricci, Dye, Domhoff, Judis ve Pescheck gibi uzmanların çalışmalarında bulunabilir.[26] Bu yaklaşımı benimseyenler, düşünce kuruluşlarının ne kendilerini bilginin yayılmasına adayan apolitik örgütler ne de rekabetçi ortam içinde politikanın demokratik formülasyonunu geliştiren yapılar olmadığı iddiasındadırlar. Onlar düşünce kuruluşlarının iktisadi ve siyasi liderlerin uzun dönem çıkarlarına hizmet ettiklerini düşünmektedir. Düşünce kuruluşlarının güç odaklarıyla ilişkilerine dikkat çekerek düşünce kuruluşu yöneticileri ile üst düzey askeri ve idari yönetim mensuplarının yer aldıkları politika topluluklarının iç içe geçmişliklerine vurgu yaparlar. Elitist yaklaşımı savunanlar, düşünce kuruluşlarının siyasi gerilimi ve farklılıkları ortadan kaldırarak elitler arasında konsensusa ulaşılmasına hizmet eden bir araç olduğunu savunurlar. Elitist yaklaşımcılar; özellikle savunucu düşünce kuruluşlarını sözcülük yapmakla, lobi guruplarının mesajlarını karar alıcılara ulaştırma misyonuyla eleştirirler.[27]

Hiç şüphesiz genel bir çerçeveden bakıldığında plüralist yaklaşım görüşleri ile elitist yaklaşım yorumlarının birbirlerini tamamlar nitelikte oldukları görülecektir. Bu noktada, Neo-Marksist yaklaşımdan da bahsetmekte yarar var. Bu yaklaşımın destekçileri, düşünce kuruluşlarının; seçkinlerin dikkatini ekonomi politiğin sorunlarına çektiklerini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre geliştirdikleri uzun dönemli planlarla bu

[24]Alidad Mafinezam, **For Inquiry and Reform: Think Tanks of the Prograssive Era**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, the State University of New Jersey, 2003, s.40.
[25] Stone, **Capturing…**, s.28.
[26] Mafinezam, a.g.t., s. 41.
[27] Stone, **Capturing…**, s.29.

sorunları kamu politikalarının yönetilebilir objeleri haline dönüştüren düşünce kuruluşları; bu vasıtayla kapitalist ideolojinin hegemonyasını destekler.[28]

Siyasi nitelik taşıyan savunmacı düşünce kuruluşu, bir konuda yoğunlaşan uzman kuruluşlar, uluslararası niteliğe haiz düşünce kuruluşları ile üretilen düşünceyi aynı zamanda uygulayan düşünce kuruluşları şeklinde temelde dört tip düşünce kuruluşu varken; teorik anlamda ise pluralist, elitist ve neo-marksist olarak üç farklı yaklaşımın olduğu görülmüştür. Çalışmada farklı bir sınıflandırma modeli seçilmekle birlikte, esasında bahsi geçen tip ve yaklaşımların da kendi içinde bir sınıflandırma niteliğine haiz olduğu söylenebilir.

1.1.3. Düşünce Kuruluşlarının Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

İlk defa 20. yüzyılın başlarında, ABD'de "akılcı yönetim" düşüncesinin baskın olduğu bir zamanda (1901-1917) ortaya çıkan "think tank", yine yakın dönemlerde İngiltere'de kurulan Fabian Society (1884) ve Chatham House (1920) gibi kuruluşlarla birlikte bu tip yapıların, devletlerin "stratejik karar alma mekanizmaları" üzerinde dikkate değer etkileri olabileceğini göstermiştir. Bilimsel tespitlerle birlikte uzmanların, kamu yönetimini daha verimli ve sistemli kılacağına inanılan bu dönemde, uzman yöneticiler siyasi güç sahiplerine danışmanlık hizmeti sağlamaya başlamışlardır. 1907'de Amerika'da kurulan Russel Sage Foundation'ı, 1910'da Russel Foundation, 1911'de Carnegie Endowment ile Twentieth Century Fund ve 1916'da Hoover Institution izlemiştir.[29]

Düşünce kuruluşları ilk günden bugüne kendilerine atfedilen önemi daha da arttırmış ve çalışma alanlarını hiç olmadığı kadar çeşitlendirmiştir. Düşünce kuruluşlarının zaman içerisinde önemli hale gelmesinin nedenleri olarak özel hususlar

[28] Bkz. Radhika Desai, "Second-Hand Dealers in Ideas: Think Tanks and Thatcherite Hegemony", **New Left Revie**w, C. 203 (Ocak/Şubat 1994), s.27-64.
[29] Karabulut, a.g.m., s.93.

ileri sürülmüştür. Öncelikle II. Dünya Savaşı'ndan itibaren devletler arasındaki ilişkiler çok karmaşık bir hal alırken; bilhassa güvenlik gibi başlıklar, milli politikalarda eskisinden daha çok önem arz etmeye başlamıştır. İkincisi, ideolojiler devrinin hükmünün zayıflamasıyla oluşan felsefi açlığı gideremeyen siyasi oluşumlara yönelik olarak halk arasında genel bir hoşnutsuzluk ve güvensizlik atmosferi ortaya çıkmıştır. Düşünce kuruluşlarına ilginin artmasının nedenlerinden sonuncusu ama belki de en önemlisi olarak ise; uluslararası sistemde devletlerin temel aktör olma niteliğini kaybetmiş olması gösterilebilir. Zamanla mutlak belirleyici olma özelliği zayıflayan devletlerin yanına uluslararası örgütler ve farklı sivil toplum yapıları eklemlenmiştir.[30] Tüm bu nedenler düşünce kuruluşlarına verilen önemi arttırmıştır.

McGann'in '2020 Küresel Think Tank Raporu'nda; bilgi ve teknoloji devrimi, bilgi üzerinde ulusal hükümetlerin tekelinin kırılması, politik problemlerin teknik ve karmaşık yönünün artması, hükümetin büyümesi, seçilmiş görevliler ile hükümet temsilcilerine yönelik güven krizi, devletle birlikte devlet dışı aktörlerin de büyümesi, küreselleşme ve 'doğru bilgiye doğru zamanda doğru elden doğru yöntemlerle ulaşma ihtiyacı' gibi unsurlar da 20. ve 21. yüzyılda düşünce kuruluşlarının artması ve gelişmesi noktasında genel nedenler olarak ortaya konulmuştur.[31]

Dünyada düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı ve gelişimleri dört aşamada incelenebilmektedir. Bunlardan ilk aşamayı II. Dünya Savaşı öncesi dönem oluşturur. Fakat söz konusu dönemde günümüzdeki anlamıyla düşünce kuruluşu modellerinin etkin ve yaygın olduğunu söylemek güçtür. Bunlar sadece Amerika ile Batı Avrupa'da ve bazı sanayileşmiş, ekonomik olarak gelişmiş demokratik standartları görece yüksek ülkelerde görülmüştür.

[30] Altınbaş, a.g.m., s.22-23.
[31] James G. McGann, **2020 Global Go To Think Tank Index Report**, University of Pennsylvania, s.16. https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=think_tanks (Erişim Tarihi: 11.03.2021).

1.1.4. OECD Ülkelerinde Düşünce Kuruluşlarının Ortaya Çıkışı

II. Dünya Savaşı'nın ardından sanayileşip, zengin olmuş OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development-Ekonomik İşbriliği ve Kalkınma Örgütü) ülkelerinde düşünce kuruluşlarının yaygınlaşmaya başlaması ikinci aşamayı oluşturur. Soğuk Savaş, süper güçlerin rekabeti ve üçüncü dünya meselelerinin şekillendirdiği bu dönemde düşünce kuruluşlarının sayısındaki önemli artış ancak Avrupa'nın liberal demokrasileriyle sınırlı kalmıştır. Bu dönem Avrupa ve Kuzey Amerika'da entelektüel iklimin değişmeye başladığı bir dönemdir.

ABD'de 1948 yılında Rand Corporation, 1962'de Center for Strategic and International Studies (CSIS) ve yine 1962'de Hudson Institute gibi yüksek profile sahip, daha çok realist çerçevenin içinde kalan rasyonel metodoloji ve analitik yaklaşımları benimsemiş düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde Avrupa'da benzer enstitüler kurulmuştur. İngiltere'de 1958 yılında kurulan International Institute for Starategic Studies bunlardan biridir. Ayrıca batı Almanya'da İsveç'te, Finlandiya'da, Hollanda'da Avustralya ve Kanada'da gelişmekte olan ülkelerin büyük kısmında farklı yapıda düşünce kuruluşları kurulmuştur.[32] Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu da Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti (1961) adıyla aynı dönemde ortaya çıkmıştır.

1.1.5. Dünya Çapında Düşünce Kuruluşlarının Yaygınlaşması

1970'lerden bu yana düşünce kuruluşlarının bütün dünya üzerinde yaygınlaştığını görmekteyiz. McGann, dünyada bugün var olan bütün düşünce kuruluşlarının üçte

[32] Hüseyin Bağcı, Aziz Aydın, "Dünyada ve Türkiye'de Düşünce Kuruluşu Kültürü", **Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Staratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıçtan Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları**, ed. Hasan Kanbolat Hasan Ali Karasar, Nobel Yayıncılık, Ankara 2009, s.66.

ikisinin 1970 yılından sonra, yarısından fazlasının ise 1980'den sonra kurulduğunu ifade etmektedir. [33]

Herhangi bir ülkede düşünce kuruluşlarının doğuşunu açıklamak için, anayasal değişiklikler ve yönetim reformu, siyasi tartışmaların yoğunluğu ve güçlü muhalefet, siyasi liderlerin tutumları ve siyasi kültür, okuryazarlık düzeyi ve basın özgürlüğü, entelektüel elitin varlığı ile sivil toplum içinde filantropi (hayırseverlik), bağımsız kuruluşların ve gönüllülüğün varlığı gibi unsurlar belirleyici faktörler olarak görülmüştür.[34] Ayrıca dünya genelinde düşünce kuruluşlarının yaygın bulunduğu ülkeler dikkate alındığında, demokratik ve ekonomik gelişmişlik seviyesinin de düşünce kuruluşlarının doğuşunda etkisi olduğu savunulabilir.

Dünya genelinde demokrasinin yaygınlık kazanmasının; düşünce kuruluşlarının sayısında artışa yol açtığına ilişkin argüman, 1989 sonrası, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki gelişmeleri açıklamak açısından uygun gözükmektedir. Boucher ve Hobbs, işlevlerini yerine getirebilmek açısından düşünce kuruluşlarının her şeyden çok demokrasiye gereksinin duyduklarını savunmaktadır. Öyle ki onlara göre; 1970'lerde İspanya, Portekiz ve Yunanistan'da totaliter rejimlerin yıkılışı ve 1989 sonrası Ortadoğu ve Doğu Avrupa'daki politik değişimler buradaki düşünce kuruluşlarının gelişimine imkân sağlamıştır. [35] Ancak Stone ve Garnett ise karşılaştırmalı çalışmaların; düşünce kuruluşlarının yaygınlaşması ile demokratikleşme arasında birebir ilişki olmadığını gösterdiğini savunmaktadır.[36] Yine de gerek dünyadaki demokratikleşme rüzgarının gerekse gerekse ülke içindeki özürlükçü ortamın düşünce kuruluşlarının artması veya

[33] James G. McGann, "Think Tanks and the Transnationalization of Foreign Policy**" U.S Foreign Policy Agenda: An Electronic Journal of the U.S. Department of State**, C.7, S.3, Kasım 2002, s.14. http://www.usembassy-mexico.gov/bbf/ej/1102_RoleThinkTanks.pdf, (Erişim Tarihi: 21.10.2016).
[34] Diane Stone, Mark Garnett, "Think Tanks, Policy Advice and Governance**"**, **Think Tanks Across Nations: A Comparative Approach**, ed. Diane Stone, Andrew Denham, Mark Garnett, Manchester Universty Press, Manchester, 1998, s.6.
[35] Stephen Boucher, Ben Hobbs, **Europe and Its Think Tanks: A Promise to be Fulfilled: An Analysis of Think Tanks Specialised in European Policy Issues in the Enlarged European Union**, Notre Europe, Paris, Ekim 2014, http://www.thinktankdirectory.org/downloads/Boucher_2006_Europe-and-its-Think-Tanks.pdf (Erişim Tarihi: 21.10.2016)
[36] Stone, Garnett**,** a.g.m. s.16

çeşitlenmesinde etkisi olduğu gözlemlenebilir. Demokratik olmayan ülkelerde düşünce kuruluşu olmayacağı anlamı çıkartılamayacağı gibi; özgürlükçü ortamın, tarihsel süreç içinde bakıldığında nitelik ve sayılarda etkisi de yadsınamaz.

1.1.6. Düşünce Kuruluşlarının Uluslararası Boyut Kazanması

Düşünce kuruluşlarının uluslararası ve devletler üstü boyut kazanması, düşünce kuruluşlarının tarihsel gelişiminin son aşamasını oluşturmaktadır. İçinde bulunduğumuz dönemde artık bu kuruluşların yaptıkları araştırmaların ilgi alanı ulus devletin sınırlarının çok ötesine geçmiştir.

Pek çok düşünce kuruluşu ulusal çaptaki hedef kitlesine hitap etmek üzere devlet temelli kurulmuşken, az sayıdaki düşünce kuruluşu "uluslararası" oldukları iddiasını taşımaktadır. Bu konuda, 1967 yılında kurulan Clup of Rome, 1966 yılında kurulan SIPRI, 1973'te kurulan Trilateral Commision ve 1968'de kurulan Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS) öncü kuruluşlar olmuşlardır. Fakat buna rağmen, düşünce kuruluşlarının ulus ötesi nitelik kazanması çok daha yeni bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. [37]

Günümüzde düşünce kuruluşlarının ulus ötesi nitelik kazanmaları değişik şekillerde olabilmektedir. Bunun en belirgin şekli, düşünce kuruluşlarının başka ülkelerde şube açmalarıdır. Örneğin; Carneige Endowment for International Peace ve Heritage Foundation, Moskovo'da kendi şubelerini açmışlardır. Rand, East West Institute ve Aspen Institute gibi bazı Amerikan düşünce kuruluşlarının da Brüksel ve çevresinde AB şubeleri bulunmaktadır. İkinci olarak Açık Toplum Enstitüsü bağlantılı Politika Merkezleri veya Avrupa Politika Enstitüleri Ağı gibi düşünce kuruluşlarının içinde yer aldıkları ulus ötesi ağlar ve yapılar hızla ortaya çıkmıştır. Üçüncü olarak,

[37] Stone, **The Policy…**, s.193.

düşünce kuruluşu ağları birden fazla ülkeden araştırmacının katıldığı ortak araştırma projelerini ve karşılıklı personel değişimini teşvik etmektedir.[38]

Düşünce kuruluşlarının uluslararası boyut kazanması ile yerel düşünce kuruluşlarının, dünya örneklerini daha yakından tanımalarına ve ortak projeler geliştirmelerine imkan oluşmuştur. Uluslararası niteliği olan düşünce kuruluşları tıpkı yerel düşünce kuruluşları gibi şubesinin bulunduğu ülkenin politikalarına etki edebilir veya gündem oluşturabilir. Uluslararası düşünce kuruluşu temsilciliklerine yerelde milli çıkarlar açısından olumsuz bakılabildiğinden şube ve temsilcilikler, faaliyetlerini çoğu zaman yerel düşünce kuruluşları ile işbirliği ile ya da perde arkasında kalarak sadece fon desteği ile yürütürler.

1.2. TÜRKİYE'DE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI

Danimarka, İspanya, Norveç, Yunanistan, Güney Kore ve Japonya gibi OECD ülkeleri ile aynı dönemde, yani 1960-1970'li yıllarda Türkiye'de düşünce kuruluşlarının ortaya çıktığını söylemek mümkün gözükmektedir. Ayrıca Ortadoğu'da en eski düşünce kuruluşlarına İsrail ile birlikte Türkiye'nin sahip olduğu bilinmektedir. Türkiye'de düşünce kuruluşlarının varlığı nispeten uzun bir geçmişe dayanmakla birlikte, bu oluşumlar için "düşünce kuruluşu", "düşünce üretim merkezi" ya da "think tank" gibi kavramların kullanılmaya başlanması ancak 1990'ların ortalarından itibaren mümkün olabilmiştir.[39]

1990'lara kadar kavramın Türkiye'de kullanılmaması ve yaygınlaşmaması, düşünce kuruluşu kültürünün Türkiye'de geç oluşmasının yanı sıra; kavramın Türkçe karşılığının net olmamasından kaynaklanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde demokrasinin ve dışa açılmanın artması, politikanın çeşitlenmesi ve bilhassa 2000'li yıllarla birlikte düşünce kuruluşu sayılarında tarihte olmadığı ölçüde dikkate değer bir

[38] Bağcı, Aydın, a.g.m., s.71,72.
[39] A.g.m., s.86,87

artış olmasına paralel olarak, İngilizce kavramın Türkçe'de de farklı ifadelerle karşılık bulmaya başladığı söylenebilir.

1.2.1. Türkiye'de Düşünce Kuruluşu Fikrinin Oluşumu ve Kurumsallaşma

Türkiye'de ilk düşünce kuruluşu örneklerinin 1960'larda ortaya çıkışı, Stone ve Garnett'in anayasa değişikliği argümanı ile açıklanmaktadır. Çünkü 1961 Anayasası, temel hak ve özgürlükler alanını genişleten niteliğe sahip bir metin olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda bilhassa örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin anayasal güvence altına alınması ve politik özgürlük, araştırma kuruluşu kurmak isteyenleri cesaretlendirmiştir. Türkiye'de düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışını tetikleyen gelişmelerden biri de Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin kuruluşudur. Planlı ekonomiye geçişin bir sonucu olarak Türkiye'de iş çevreleri, kendi görüşlerini hükümetlere ve kamu kurumlarına aktaracak yeni kanallar arama yoluna gitmişlerdir. Bu anlamda düşünce kuruluşları kurmak ve bunlar aracılığıyla görüşlerini aktarmak ekonomi çevreleri için en uygun kanallardan biri olmuştur.

Osmanlı'da merkezi otoriteye karşı menfaatlerini açıkca arz edecek bir burjuva sınıfı veya çıkar gurubu anlamında bağımsız bir ekonomik örgütlenme varlığından bahsetmek mümkün değildir. Milli Mücadele sonrasında ise iktisadi kaynaklar merkezi idare tarafından planlı ve sistemli bir biçimde yönetildiğinden uzun bir dönem yönetici bürokratik sınıfa denge unsuru olacak bir burjuva sınıfının ortaya çıkmasının mümkün olmadığı görülmüştür. Fakat II. Dünya Savaşı sonrasında dünyaya egemen olmaya başlayan liberal politikalar rüzgârı Türkiye'de de hissedilmeye başlanmıştır. Bazı araştırmacılar bu etkiyi, Türkiye'de yaşanan müteakip askeri darbeler, iktisadi bunalımlar ve siyasi krizlerin "devlet olmadan da ayakta kalınabileceğini", 1950 sonrası ithal ikameci sanayileşme uğraşları ile devlet tarafından yaratılan burjuva sınıfına gösterdiği şeklinde açıklamıştır. Türk burjuvazisi devletin de desteğini arkasına alarak

dünya ekonomik yapılanmasına eklemlenmiş ve zamanla daha da güçlenerek devlet politikalarından sadece etkilenen bir aktör olmaktan sıyrılmıştır. Burjuvazi, araştırma kuruluşu gibi farklı oluşumlarıyla bu politikalara yön veren bir unsur haline dönüşmüştür. Bu çerçevede 1960'larda iş dünyası tarafından Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti kurulmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşları, gelişim sürecini tamamladığı iddia edilen burjuva sınıfının artık kendisini hükümetle iyi ilişkiler yürütmek zorunda hissettikleri dönemin ürünü olmuşlardır.[40]

Düşünce üretimi günümüzde önemli bir sektör haline dönüşmüş; bilgi, üretilen ve talep edilen artı bir değer olmuştur. Her ne kadar "düşünce fabrikalarında" üretilen entelektüel ürünler kamuoyunca çok da yakından izlenilmese de bu piyasanın üreticileri 2003 Irak Savaşı'ndan günümüze ekranlar üzerinden daha çok yorumlarda bulunmaya ve görünür olmaya başlamıştır. Özellikle uluslararası krizler esnasında, terörle mücadele ve açılım süreçlerinde kadrolu yorumcu veya uzman gibi televizyon kanalları arasında mekik dokuyan kişilerin canlı tutmaya çaba gösterdiği düşünce kuruluşları, demokratik sivil toplum gelenek ve birikiminin kıymetli bir parçası olmakla birlikte esasında sade vatandaş için yeni bir mecradır. Uzmanlar ve araştırmacılar eliyle düşünce kuruluşları, herhangi bir konuda inceleme ve araştırma yapıyor, rapor yayınlıyor ve böylece kamuoyu oluşturmaya çalışıyor. Türkiye'de etkin ya da pasif veya çok bilinen ya da adı hiç duyulmamış pek çok düşünce kuruluşu olmakla birlikte teorik çerçevelerinin ne olduğu, hangi siyasal düşünceyi temsil ettikleri önemli bir tartışma konusudur. Çünkü düşünce kuruluşlarının etkinlikleri sahip oldukları siyasal ve teorik eğilimlerine göre değişebilmektedir.[41]

Bölgesindeki diğer ülkelere nazaran Türkiye'nin düşünce kuruluşları bağlamında tarihsel açıdan yeterli tecrübe ve birikime sahip olduğu gözükmekle beraber halen

[40] Arda Ercan ve Bilge Ercan, "Türkiye'de Ekonomik Elit Davranışları ve Bir Ekonomik Seçkinler Örgütü Olarak TÜSİAD", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** C.8, S.41, Aralık 2015, s.397-406.
[41]Cansu Çamlıbel, "Düşlüyor, Düşünüyor ve Karar Aldırıyorlar", **Hürriyet**, http://www.hurriyet.com.tr/dusluyor-dusunuyor-ve-karar-aldiriyorlar-17844234, (Erişim Tarihi: 12.01.2016).

düşünce kuruluşlarının öneminin Batılı anlamda tam olarak kavrandığını söylemek güçtür. Ayrıca halen düşünce kuruluşları ve üniversitelerin devlet ve iş dünyası ile yeterli ölçüde işbirliği düzeyini yakalayamadıkları görülmektedir. Halen politik karar alıcıların ve iş dünyasının yazılı ve görsel basına yansıyanlara düşünce kuruluşlarının çıktılarından daha fazla değer verdiği düşünülmektedir.

Netice itibariyle savaşlar, ekonomik krizler, iç çatışmalar, darbe sonrası süreçler, üniversitelerin yetersizliği, demokrasinin güçlendirilememesi ve bilgiye yeterince önem verilmemesi Türkiye'nin düşünce kuruluşlarının önemini geç fark etmesine neden olmuştur.[42] Birçok farklı neden arasından ekonomik ve demokratik gelişmişlik ile eğitim düzeyi hususlarının temelde Türkiye'de düşünce kuruluşlarının geç kurumsallaşmasında asıl belirleyici olduğu görülebilir. Çünkü dünya ölçeğinde de bakıldığında düşünce kuruluşlarının ilk örnekleri; demokratik ve ekonomik gelişmişlik seviyesi yüksek, sermaye birikimin yoğun olduğu, üretilen bilgiye değer veren ülkelerde ortaya çıkmıştır. Günümüzde söz konusu özelliklere haiz ülkelerin, düşünce kuruluşlarının sayısı ve nitelikleri ile etkinlikleri açısından açık ara önde oldukları net bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

1.2.2. Türkiye'de Kurulan Düşünce Kuruluşlarının Statüleri

McGann'ın bağımsız, yarı bağımsız sınıflandırmasının genişletilmiş haliyle devlet yapısı içinde, üniversiteye ait, siyasi parti ile ilişkili ve yabancı düşünce kuruluşlarına bağlı şekilde nitelenebilecek irili ufaklı birçok farklı düşünce kuruluşunun faaliyet yürüttüğü ülkemizde düşünce kuruluşlarını net bir şekilde sınıflandırmak zor olacaktır.[43] Nitekim üniversitelerde bulunan araştırma merkezleri her ne kadar kısmen bir düşünce kuruluşu özelliği arz etse de tam olarak çalışmaya konu "düşünce kuruluşu" tanımlamasını karşılamamakta ve söz konusu dönemde örnek ve faaliyetlerine

[42] Karakoç, a.g.m, s.347
[43] Bağcı, Aydın, a.g.m., s.94.

rastlanılmamaktadır. Ayrıca düşünce kuruluşlarının çoğu kendisini bağımsız bir araştırma kuruluşu olarak takdim etse de büyük çoğunluğunun bir siyasi parti ya da iş çevresi ile veyahut farklı iç veya dış odaklarla doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla sınırları muğlak bir sınıflandırmadansa bu çalışmada kuruluş statülerinden hareketle bir sınıflandırma yapılmasının söz konusu tarihsel çalışmayı daha sistematik kılacağı düşünülmüştür. Statü ifadesinden kasıt düşünce kuruluşunun kurucu metinlerine referansla ortaya çıkan kuruluş biçimidir.

Bu dönemsel çalışmanın omurgasını oluşturan, ikinci bölüme konu, farklı statülerde kurulmuş altı kuruluş; "bağımsız ve yarı bağımsız" düşünce kuruluşları sınıflandırması altında konumlandırılmıştır. Son bölümde Türkiye'de düşünce kuruluşlarının ekseriyetinin yer aldığı "bağımsız ve yarı bağımsız" sınıflandırmasının yanı sıra "resmi kurumlar bünyesinde kurulan düşünce kuruluşları" ve "uluslarası düşünce kuruluşları ile ilişkili kuruluşlar" sınıflandırması yapılmıştır.

Türkiye'deki düşünce kuruluşlarına baktığımızda üç farklı statüde düşünce kuruluşu oluşumunun varlığından söz edilebilir. Bunlar; "Dernek Statüsünde Düşünce Kuruluşları", "Vakıf Statüsünde Düşünce Kuruluşları" ve "Özel Kuruluş/Enstitü/Tesis" şeklindeki kuruluşlardır. Çalışmada 1961 kuruluş tarihli "Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti Derneği" ile 1969 kuruluş tarihli "Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği (ESAM)" dernek statüsünde düşünce kuruluşu olarak ortaya konulurken 1981 kuruluş tarihli Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) ve 1984 tarihli Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) vakıf statüsünde düşünce kuruluşları olarak çalışmada yer almıştır. 1965 kuruluş tarihli İktisadi Kalkınma Tesisi (İKT) ile 1974 kuruluş tarihli Dış Politika Enstitüsü (DPE) ise özel kuruluş statüsündeki düşünce kuruluşları olarak değerlendirilmiştir. İlk ortaya çıkış statüleri ve isimleriyle anılan bu kuruluşlardan bazılarının zamanla başka bir statüye dönüştürüldüğü ve hatta farklı adlarla anıldığı görülmüştür.

Düşünce kuruluşu kavramı esasında strateji ve bilgi üretmek için farklı statülerde (vakıf, dernek, özel kuruluş) kurulmuş tüm kurumsal yapılar için kuşatıcı bir tanımdır. Fakat her vakıf, dernek, özel kuruluş veya enstitü düşünce kuruluşu sayılamaz. Ayrıca düşünce kuruluşunun yalnızca belli statülerde kurulacağına ilişkin ön koşul yoktur. Kanuna ve kanunun verdiği yetkiye dayanılarak her statüde düşünce kuruluşu kurmak mümkün olup; farklı statülerin kuruluş aşamalarında farklı prosedürler devreye girmektedir.

Örneğin; her derneğin bir tüzüğü ve her vâkfın ise bir senedi bulunmak zorundadır. Dernek tüzüğü ve vakıf senedi bir nevi bu oluşumların anayasası konumunda olup derneğin ve vâkfın statüsünü belirtmektedir. Dernekler, "*en az yedi gerçek veya tüzel kişinin ortak bir amaç etrafında toplanarak, bağımsız bir tüzel kişilik oluşturmak maksadıyla*" kurulur.[44] Bu bağlamda bağımsız bir varlığa sahip olması öngörülen dernekler, bir gayeyi hayata geçirmek amacıyla kişilerin bir araya gelmesinden doğan kişi topluluğu niteliğindeki bir tüzel kişiliktir.[45] Vakfın tanımı ise; Türk Medeni Kanunu'nun 101. Maddesinde "*gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve süreli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları"* olarak yapılmıştır.[46] Anlaşıldığı üzere vakfın iki temel esası vardır. Bunlardan birincisi vakfedilecek bir mal varlığı ikincisi ise bu mal varlığının bir amaç için tahsis edilmesidir.[47] Düşünce kuruluşu niteliğinde olsun ya da olmasın vakıf veya dernek statüsündeki kuruluşların nasıl kurulacağı ilgili kanunlar ve yönergelerde belirtilmiştir. Dernek tüzüğünde veya vakıf senedinde belirtilen amaç, bir derneğin ve vâkıfın düşünce kuruluşu olup olmamasının da belirleyicisidir.

---

[44] Buse Dişel, "Alman Federal Mahkemesinin Verdiği Bir Karar Işığında Derneklerin "Statüleri Çerçevesinde Açtığı Topluluk Davaları", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.16, Özel Sayı, 2015, s.1823-1855.

[45] https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-nasil-kurulur (Erişim Tarihi: 22.10.2020).

[46] **Türk Medeni Kanunu**, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf (Erişim Tarihi: 22.10.2020).

[47] https://www.vgm.gov.tr/vakif-nasil-kurulur (Erişim Tarihi: 22.10.2020).

Zamanla bir statü başka bir statüye dönüştürülebilirken, başka bir statüye bağlı da faaliyet yürütülebilmektedir. Bu çalışmaya konu 1961 kuruluş tarihli Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği, statüsünü 1994 yılında vakfa dönüştürmüş olup, "Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)" adı ve kurumsal yapısıyla çalışmalarına devam etmektedir. 1965 tarihli İktisadi Kalkınma Tesisi ise 1967 yılında İktisadi Kalkınma Vakfına dönüşmüş olup; halen çalışmalarına vakıf statüsünde devam etmektedir. 1969 yılı kuruluş tarihi olarak kabul edilen ve esasında 1970 yılında dernek olarak tescil edilen Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği (ESAM), günümüzde de dernek statüsünde bir düşünce kuruluşu olarak faaliyetlerine devam etmektedir. 1971 yılında iki dilde yayın hayatına başlayan "Dış Politika – Foreign Policy" dergisinin öncülüğüne 1974 yılında kurulan "Dış Politika Enstitüsü (DPE)", 1987 yılında yönetimini "Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı" yönetim konseyine devretmiştir. Günümüzde artık faal olmayan, 1981 tarihli Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) ile 1984 tarihli Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) vakıf statüsünde kurulup, birer vakıf olarak çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

Düşünce kuruluşları hangi statülerde kurulursa o statünün yasal ve idari imkânlarından fayda sağlarlar. Anayasalar başta olmak üzere kurucu kanunlarının ortaya koyduğu sınırlar ve özgürlükler bir düşünce kuruluşunun hangi statüde kurulup faaliyet göstereceğinde belirleyici olmuştur. Örneğin 1999'da AB aday üye statüsü alınması Türkiye'nin demokratikleşme ve hukuk alanında pek çok dönüşüm geçirmesine yol açmış, 1982 Anayasası başta olmak üzere Dernekler Kanunu gibi bazı kanunlarda değişikliğe gidilerek, fikir, basın ve teşkilatlanma hürriyetleri genişletilmiştir. Bu bağlamda bilhassa 2001 yılında Dernekler Kanunu'nda ortaya konan değişikliklerin sivil toplum ile düşünce kuruluşlarının giderek gelişmesini sağladığı düşünülmektedir. Zamanla Türkiye'de sivil toplum kuruluşu bağlamında

dernek ve vakıf kurmak daha da kolaylaşırken; siyasi örgüt, sendika ve ticaret odası bünyesinde çalışmalarını yürütebiliyor olmak mümkün olmuştur. Yine zamanla yurt dışında kurulan dernek veya vakıf statüsündeki yabancı düşünce kuruluşlarının Türkiye'de ofis ya da temsilcilik açmaları kolaylaşmıştır.[48]

Günümüzde hem dernek hem de vakıf olarak oluşturulan düşünce kuruluşlarına ilave olarak; dernek ve şirket olan, hatta vakıf, dernek ve anonim şirket gibi statülerin hepsini aynı anda bünyesinde barındıran yapılar da olabilmektedir. İkili veya üçlü hukuki statünün tercih edilmesi genel itibariyle bu statülerin sağladığı tüm imkanlardan yararlanabilmek içindir. Yine bu tercihle bazı statülerin kısıtlarını bir diğeri ile aşabilmek mümkün olmaktadır. Vakıf statüsünü tercih eden düşünce kuruluşlarının, çalışma alanını genişleterek tek bir çatı altında farklı oluşumları bir araya getirme gayesi güttüğü söylenebilir. Ayrıca Vakıf olma statüsü diğer statülere nazaran yurtdışında şube yada temsilcilik açmayı bürokratik açıdan kolaylaştırmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı olmanın getireceği sorumluluklar hareket özgürlüğünü kısıtlayacağı ve kuruluş sermayesi gerekliliğinden vakıf statüsü tercih edilmeyebilmektedir. Fakat dernek olarak kurulmanın; yurtiçinde temsilcilik açma ve bürokratik sürecin daha kolay olması gibi getirileri bulunmaktadır.[49] Netice itibariyle düşünce kuruluşunun hangi statüde kurulacağı faaliyet yoğunluğu ve hedefleri çerçevesinde statünün getireceği hak ve yükümlülükler göz önünde bulundurularak kurucular tarafından belirlenecektir.

1.2.3. Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Bağımsızlığı ve Finansmanı Sorunu

Türkiye'de faaliyet yürütmekte olan düşünce kuruluşlarının neredeyse hepsi bağımsız bir yapıya sahip olduklarını savunsalar da esasında hiçbir düşünce kuruluşunun mutlak hürriyet ve bağımsızlığa sahip olduğu söylenemez. Türkiye'de

[48] Aras, Toktaş, Kurt, **a.g.e**., s.52.
[49] **A.g.e.,** s.69,70.

kamu kurumlarına ve üniversitelere bağlı faaliyet yürüten araştırma merkezleri/düşünce kuruluşlarının yanı sıra herhangi bir kamu kurumu veya üniversiteyle organik bir bağı olmayan otonom düşünce kuruluşları da bulunmaktadır.

Tanımı üzerinde dahi ortak bir fikir geliştirilemeyen düşünce kuruluşlarının bağımsızlığı ve finansmanı konusu da Türkiye'de ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Bakıldığında Türkiye'de Arı Hareketi adlı düşünce kuruluşu Anavatan Partisi ile SETA ise AK Parti ile ilişkilendirilmiştir. Bu kuruluşlar esasında ESAM örneğinde olduğu gibi doğrudan bir parti veya siyasi hareket kuruluşu niteleğinde olmasa da söz konusu siyasi partilerle yakın işbirlikleri dikkatlerden hiçbir zaman kaçmamıştır. Bu ilişkili olma yorumları esasında kuruluşların yasal ve örgütsel hatta mali olarak bağımsızlığından ziyade; genel olarak çalışanlarının fikir ve dünya görüşleri çerçevesinin genel anlamda birbiriyle örtüşüyor olmasından ve kuruluş çıktılarının belli bir politik görüşü destekler nitelikte olmasından kaynaklanmıştır.

Her farklı görüşten insanların düşünce kuruluşu kurabildiği ve herkesin istediği düşünce kuruluşuna hiçbir siyasi ve hukuki kaygısı olmaksızın para aktarabildiği demokratik bir hukuk devletinde teker teker kuruluşların bağımsızlıklarından ziyade ülkenin genel demokratik durumuna ve düşünce kuruluşlarının çeşitliliği ile fırsat eştiliğine bakmak daha doğru olacaktır. Düşünce kuruluşlarının kendilerini bağımsız olarak tanımlamaları, onların bağımsız bir kuruluş olduğu anlamına gelmeyecektir. Esasında serbest piyasa koşullarında eşit hukuki ve mali statülere erişme imkânının olması ve her türlü medya kanallarının genele açık olmasından doğacak zenginlik ve fikri çeşitlilik, bağımsız olma iddia ve tartışmasını da gereksiz kılacaktır. Böyle bir ortamda hedef kitle ve kamuoyu farklı çıktılar ve medya yansımalarından dilerse kendi görüşüne yakın çıktıyı makul kabul edip kullanabileceği gibi farklı görüşlerin çatışmasından kendi sentezine de ulaşabilecektir.

Türkiye'de vakıf, dernek veya özel kuruluş statüsünde bir sendika, bir siyasi parti veya bir ticaret odası ile doğrudan ya da dolaylı ilişkili düşünce kuruluşu görmek mümkündür.[50] Vakıf statüsünün görece imkânları daha fazla olduğundan düşünce kuruluşlarının genelde Vakıf statüsünde kurulduğu veya daha sonra Vakıf statüsüne dönüştürüldüğü veyahut mevcut başka bir Vakfın yönetimi altına girdiği görülmüştür. Bu çalışmaya konu, Türkiye'de vakıf ve dernek statüsünde kurulan düşünce kuruluşları, edindikleri "kamu yararına çalışan vakıf", "kamu yararına hizmet eden kuruluş" gibi statülerle vergi muafiyeti başta olmak üzere bazı ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Söz konusu ayrıcalıklar kapsamındaki vakıf statüsündeki düşünce kuruluşlarına vergi muafiyetleri tanınmış, bazı dönemlerde bu muafiyetlerin sonladırılabildiği görülmüştür.[51] Yine ESAM gibi farklı dernek statülü düşünce kuruluşları edindikleri "kamu yararına çalışan dernek" nitelikleriyle bazı ekonomik imkânlar ve muafiyetler elde etmişlerdir.[52]

Bir siyasi görüş, ekonomi çevresi ile veya resmi kurumla ilişkili olan düşünce kuruluşlarının söz konusu yakın oldukları kanallardan kaynak bulmaları kolay olmuştur. Fakat hiçbir siyasi parti veya resmi kurumla organik bağı olmayan düşünce kuruluşlarının yetersiz bütçe ile ayakta kalmaya çalıştıkları ve kısmen devlet yardımlarından ve proje finansmanlarından faydalandıkları görülmüştür. Örneğin; 1974 yılında kurulmuş olan DPE'nin cari giderlerine destek olmak üzere devlet, ancak 1992 yılından itibaren bir nebze katkıda bulunmaya başlamıştır. Ne zaman ne kadar verileceği tamamen enstitünün kontrolü dışında olan bu katkı, enstitünün genel giderlerinin %20'sini dahi bulmamıştır. Çoğu düşünce kuruluşu gibi DPE, faaliyeti ile gelirini kendi yaratmak çabasında olmuştur. Gelir getiren söz konusu DPE faaliyetlerinin; Dışişleri Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu gibi devlet kurumlarınca

[50] **A.g.e.,** s.52.
[51] Vakıf statüsünde kurulan SETA ve TESEV gibi düşünce kuruluşlarının da yer aldığı vergi muafiyeti tanınan tüm vakıfların listesi için bkz. https://www.gib.gov.tr/yardim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/vergi-muafiyeti-taninan-vakiflarin-listesi (Erişim Tarihi: 21.03.2021).
[52] https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararina-calisan-dernekler (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

da desteklendiği görülmüştür. Esasında dış politika alanında çalışan bir Enstitünün söz konusu kurumların fikri desteği olmadan anlamlı bir şekilde varlığını sürdürmesi son derece zor görülmüştür.[53]

İçerik ve işbirliği anlamında Dışişleri Bakanlığı'nın desteğini her zaman yanlarında hissetseler de DPE ve OBİV kuruluşları, finansman açısından önemli sıkıntılar yaşamış ve bazı dönemlerde sınırlı sayıda etkinlik ve faaliyetlerle ayakta kalmaya çalışmışlardır. Dışişleri Bakanlığı'nın kendi kuruluşu olan SAM ise özel bütçe veya ödenek formülüyle finansal bağımsızlığı sağlanamadığından başarısı büyük ölçüde yönetiminde kimlerin olduğuna bağlı olarak değişkenlik göstermiştir.[54]

TEPAV örneğinde ise; kuruluşun finansmanının üçte birinin başlangıçta konulan kaynakla sağlandığı, kalanının ise ulusal ve uluslararası projeler vasıtasıyla kazanıldığı ifade edilmiştir. Finasman sağlayanların açık veya örtülü şekilde "sana kaynak veriyorum" diyerek kuruluşlar üzerinden baskı oluşturduğu bir gerçeklik olarak ileri sürülmüştür.[55]

Çoğu zaman mümkün olmasa da düşünce kuruluşları tanımlanırken üzerinden durulan temel hususlardan birisi olarak karşımıza bağımsız olmaları gerekliliği çıkmaktadır. Söz konusu bağımsızlıktan kasıt hükümetin ya da çıkar odaklarının emir yada nüfuzu altında olunmamasıdır. Fakat düşünce kuruluşlarının yaşadığı finansman sorunları söz konusu kuruluşları belirli ölçüde her hangi bir çıkar gurubuna ya da devlete yakın durmaya itmiştir. Bu durum Türkiye'de düşünce kuruluşu formasyonundaki yapıların sınırlı bir düzeyde bağımsızlığa sahip olmalarına neden olmuştur. Esasında Soğuk Savaş sonrası ve bilhassa yakın dönem düşünce kuruluşlarının Türkiye'deki ilk örneklerine göre görece daha bağımsız hareket

[53]Seyfi Taşhan, "Dış Politika Enstitüsünün Öyküsü", **Dış Politika Dergisi**, C.5, S.4, Aralık 1994, s.70,71,72.
[54] Murat Bilhan, **Stratejik Araştırma Merkezleri**, Stratejik Rapor, No: 30, Tasam Yayınları, İstanbul, Eylül 2008, s.6.
[55] "TEPAV Direktörü Prof. Dr. Güven Sak ile Röportaj"**, Egiad Yarın Dergisi**, S.62, Temmuz 2019, s. 24., https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2019/haberler/egiad_yarin__temmuz_2019.pdf (Erişim Tarihi: 03.04.2021).

edebildikleri görülmüştür. Son dönemde düşünce kuruluşları ortaya koymuş oldukları yayınlar ve organize ettikleri sertifika programlarının yanı sıra devlet kurumları, özel şirketler ve uluslararası örgütlere hazırladıkları projelerle maddi sıkıntısını kısmen de olsa aşabilmiştir.[56]

ABD'deki düşünce kuruluşlarının güçlü olma sebeplerinin Türkiye'de karşılık bulmaması Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının uluslararası alanda görünür ve etkin olmasının önündeki en büyük handikap olmuştur. Öyle ki; ABD'de düşünce kuruluşları, yönetime rapor ve düşüncelerini ulaştırma noktasında çok az engelle karşılaşırken, aynı zamanda çok geniş bütçelere sahiptir.[57]

Esasında gelişmekte olan ülkelerde hatta birçok Batı ülkesinde düşünce kuruluşları, faaliyetlerini yetersiz bütçe ve az sayıda personel ile yürütmek durumunda kalmıştır. Etkinlik ve görünürlüğün artması ve bir düşünce kuruluşunun her anlamda daha da büyümesi için sürekli olarak daha fazla paraya ihtiyaç duyulması bir gerçeklik olarak ortaya çıkmıştır. Bir düşünce kuruluşunun üyelik aidatları, yayın satışları ve bağışlar gibi farklı finansman imkânlarının yanı sıra devlet destekli projelerde de fırsat eşitliği çerçevesinde yer alması hem bağımsızlığı hem finansmanı açısından faydalı olacaktır. Bir düşünce kuruluşu ne tamamen sırtını devlete yaslamalı ne de tamamen hertürlü bağış veya yabancı fonların insafına kalmalıdır. Esasında finansmanda çıkar ilişkisinden daha çok filantropi kültürünün ön plana çıkması düşünce kuruluşlarının finansmanında yeni imkânlar sağlarken görece bağımsız olabilme imkânı da sağlanmış olacaktır. Kültürel sebeplerin de etkisiyle Türkiye'de insanlar daha çok okul, cami, öğrenci yurdu gibi somut projelere bağışta bulunmakta, düşünce üretimi gibi soyut şeylere para yatırma noktasında istekli davranmamaktadır. Ülkemizde düşünce kuruluşlarının finansmanı ve bağımsızlığını mümkün mertebe sağlamak için filantropi

[56] Bilal Karabulut, "Düşünce Kuruluşları (Think Tank) Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım", **Türk Yurdu,** Kasım 2011, Yıl 100, S.291., https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1750 (Erişim Tarihi: 03.04.2021).

[57] Murat Kirişi, "Düşünce Kuruluşlarının Etkileri ve Önemi", https://www.besam.org.tr/dusunce-kuruluslarinin-etkileri-ve-onemi/ (Erişim Tarihi:03.04.2021)

merkezli düşünce kuruluşu kültürünün yaygınlaşması ve fon kaynaklarının çeşitlenmiş olması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü tek bir fon kaynağına aşırı bağımlılık, kuruluşun kurumsal kimliği ve güvenirliliğini zedeleyebileceği gibi söz konusu tek finansmanın kuruluşa desteğini kesmesi durumunda kuruluşun faaliyet yapamama ve sonunda fesh olma durumu ortaya çıkabilmektedir.[58]

Kapitalist sistemde bilim ve düşünce üretimi de büyük ölçüde metalaşmış; özel düşünce kuruluşları, parayı verenin isteği ve çıkarları doğrultusunda politik görüş ve düşünce üreten merkezler olmuştur. Türkiye özelinde bakıldığında başta yabancı düşünce kuruluşlarının Türkiye temsilcilikleri olmak üzere önemli sayıda etkin düşünce kuruluşunun parayı veren çevrelerin sesi olarak hareket ettikleri görülmüştür. Dışarıdan alınan fonlarla Türkiye'de araştırma yapan, rapor yayınlayan farklı düşünce kuruluşları esasında paranın ve küresel medya araçlarının yardımıyla gündem oluşturarak karar alıcılar üzerinden etki oluşturmaya çalışmaktadır.[59] Dolayısıyla bir düşünce kuruluşunun finansmanı ve bağımsızlığı kadar fon kaynaklarını doğru tahlil etmek de önem arz etmektedir.

Birçok Avrupa ülkesinde düşünce kuruluşları, finansman sorununu kamudan sağlanan kaynaklarla aşmış ve bu kaynaklar en azından sabit giderlerinin karşılanmasında faydalı olmuştur. Bu kamusal yardım her ne kadar kuruluşların ayakta kalmasını sağlayacak zaruri ihtiyaçları için yardımcı olsa da, bağımsızlıkları ve güvenirlilikleri açısından tereddütler oluşturmuştur. Türkiye özelinde bakıldığında düzenli olarak kamu desteği alabilen düşünce kuruluşu sayısı oldukça azdır. Bu durum,

[58] Bağcı, Aydın, a.g.m., s.83, 85, 106.
[59] Anıl Çeçen, "Türkiye'de Düşünce Kuruluşları", **Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Staratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıçtan Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları,** ed., Hasan Kanbolat, Hasan Ali Karasar, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009, s.193.

düşünce kuruluşlarının bağımsızlığı noktasında bir artı değer olarak görülebilirken finansmanı noktasında sorun oluşturmaktadır.[60]

Netice itibariyle gerek devlet gerekse özel teşebbüs ve halk nezdinde düşünce kuruluşu kültürünün tam olarak oluşmadığı ülkemizde düşünce kuruluşlarının finansmanı ile bağımsızlığı arasında doğrudan bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu noktada düşünce kuruluşlarına ve devlete bazı sorumluluklar düşmektedir. Kendisini bir lobi veya çıkar gurubuna indirgemek istemeyen düşünce kuruluşları mümkün mertebe finansman kaynaklarını çeşitlendirme yoluna gitmelidir. Devlet ise, iş dünyasını istediği düşünce kuruluşunu finanse etme noktasında hukuki ve siyasi açıdan özgür bırakmalı ve belirli ilkeler çerçevesinde farklı kurumlar eliyle daha çok düşünce kuruluşuna asgari düzeyde de olsa sabit fon imkânları sunabilmelidir. Kamu, düşünce kuruluşu kültürünün yaygınlaşması noktasında öncü olmalı, demokratik yönetim ve şeffaflığın da bir gereği olarak düşünce üretimi ve çeşitliliğini teşvik etmelidir.

1.3. TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1961-1989)

Tarihsel açıdan 1961-1989 yılları arasında Türkiye'de kurulan düşünce kuruluşlarını tahlil etmeden önce dönemin dış politikasına bakmak konunun bütünlüğü ve netliği açısından faydalı olacaktır.

Bu bağlamda ikinci bölümde incelenen yapıların kuruluş tarihlerinin esasında Soğuk Savaş dönemi (1945-1989) içinde bir alanı işaretlediği gerçeğinden hareketle, öncelikle söz konusu dönemin genel dünya siyasetinin farklı unsurlarla ortaya konulmasına çalışılmıştır.

[60] Sinan Ülgen, "Türkiye'de Bir Think Tank Olma", **Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Staratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıçtan Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları,** ed., Hasan Kanbolat, Hasan Ali Karasar, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009, s.512.

1.3.1. Dünya Siyasetinin Genel Görünümü

Söz konusu dönemin tanımlanmasında kullanılan "Soğuk Savaş" söyleminin içindeki savaş kelimesi şiddet içeren bir çatışma durumunu ifade etmemektedir. Bu anlamda Soğuk Savaş klasik anlamda bir savaş çeşidi değildir. En basit tanımlamayla "Soğuk Savaş" dünyanın iki kampa bölünmesi ve Avrupa'nın kutuplaşmasıdır.[61] Oral Sander'in tanımıyla Soğuk Savaş, "*İkinci Dünya Savaşından sonra, savaştan galip çıkmış iki büyük devlet ve bu devletlerin arasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın, doğrudan birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğü belirli bir tarihsel döneme verilen addır*."[62]

II. Dünya Savaşı akabinde iki blok arasında, temelde ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında gelişen gergin ilişkileri ve ideolojik mücadeleyi tanımlamak için kullanılan Soğuk Savaş söylemi, ekonomik ve askeri baskı ile propaganda ve uzay çalışmalarını da içerecek şekilde kapsamlı bir silahlanma ve ideoloji yarışını içine alan bir kavram olarak ortaya atılmıştır.[63] Bu yarışma, esasında kapitalizm ile komünizm ya da demokrasi ve otokrasi arasında geçen bir mücadeleyi de içine alan ideolojik bir çatışma hali olarak bilinmektedir.[64] Soğuk Savaş döneminin, İngiliz Başbakan Churchill'in 1946'daki "demir perde" konuşması ile başladığı düşüncesi, genel kabul gören görüş olarak ön plana çıkmaktadır. Berlin Duvarının 1989'da yıkılışı ve nihayetinde 1991'de SSCB'nin çözülmesi olayları ise Soğuk Savaşın bitişi olarak kabul görmektedir.[65] Dolayısı ile bu

[61] Haldun Yalçınkaya, **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, İmge Yayınları, Ankara, 2008, s.239.
[62] Oral Sander, **Siyasi Tarih: 1918-1994**, 24. Basım, İmge Kitapevi, Ankara, 2014, s.224.
[63] Funda Keskin, "Soğuk Savaş Kavramı ve Kronolojisi", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed., Baskın Oran, Cilt I, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.536.
[64] John Lewis Gaddis, "The Cold War, The Long Peace, and the Future", **The End of Cold War; Its Meaning and Implications**, ed., Michael J. Hagan, Cambridge University Press, Newyork, 1992, s.21,22.
[65] Keskin, a.g.m., s.536.

çalışmaya konu tarihsel aralık, Soğuk Savaş ortamı enstrümanlarına bakmayı gerekli kılmaktadır.

Esasında iki kutup arasındaki mücadelenin köklerinin, müşterek düşman olarak görülen Hitler Almanya'sına karşı sürdürülen savaş esnasında yapılan farklı toplantılara ve anlaşmazlıklara dayandığını söylemek mümkündür. Fakat bu anlaşmazlıklar II. Dünya Savaşı sonrası daha da belirginleşmiş ve tarihte ilk kez 1947'de, Wilson döneminden itibaren Amerikan Başkanlarına ekonomik ve siyasi konularda danışmanlık yapan, Amerikalı Bernard Baruch tarafından Soğuk Savaş ifadesi kavramsallaştırılmıştır.[66]

II. Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan dünya siyasetinin genel durumu dikkate alındığında, savaş sonrası yeni ortam ve dinamiklerin gerek Avrupa gerekse uluslararası sistem bağlamında büyük tarihi değişikliklere neden olduğu görülmektedir. I. Dünya Savaşı akabinde kendi içlerinde demokratik ve faşist yönetimler olarak ayrılan Avrupa, ABD ve SSCB gibi rakiplerinin tarih sahnesine etkin güçler olarak çıkmasıyla II. Dünya Savaşı sonunda başat güç olma niteliğini kaybetti ve merkezinde yer aldığı dünya sistemi olma durumundan koparak bir tür alt sisteme indirgendi. Avrupa, yeni başat güçlerin nüfuz mücadelesinin sergilendiği bir saha haline dönüştü.[67] Savaş'tan sonra Almanya'nın teslimiyetiyle Orta ve Doğu Avrupa'yı kapsayacak şekilde kıtanın büyük kesiminde ve bir öçlüde Balkanlar'da oluşan nüfuz boşluğu genel anlamda SSCB tarafından dolduruldu. Kızıl Ordu'nun da desteğiyle komünistler; Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da iktidarı ele geçirirken; Arnavutluk ile Yugoslavya'da ise dışarıdan bir müdahale olmaksızın komünist görüşlü partiler iktidara geldi. ABD ve İngiltere başta olmak üzere Batılı ülkeler, Sovyetlerin bu tür nüfuz genişlemelerinden ve ideolojik yayılmasından rahatsız oldular. İtalya, Belçika, Fransa

[66] https://www.history.com/this-day-in-history/bernard-baruch-coins-the-term-cold-war Erişim Tarihi: (02.05.2020)

[67] Baskın Oran, "Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 (1945-1960)", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed., Baskın Oran, Cilt I, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.480.

ve Hollanda gibi bölgelerde, Nazilere karşı direniş gösteren oluşumlar çerçevesinde etkinlikleri ön plana çıkan komünistlerin yeni oluşacak yönetimlerde belirleyici olmaları engellenmeye çalışıldı. Bu çabalar çerçevesinde Yunanistan iç savaşı ABD ve İngiltere'nin etkileri neticesinde Batı Bloğunun beklentileri doğrultusunda sonuçlanmıştır. Buna karşın Çin'deki iç savaşta Mao Tse Tung'un liderliğindeki komünistler iktidarı ele geçirmiş ve Doğu Avrupa'da peş peşe komünist hükümetler kurulmuştur.[68] SSCB, komünizmi dünyaya yaymaya ve egemen kılmaya çalışan bir ideolojiye dayandığından, belki de ilk kez uluslararası siyasete "doktrin ve ideoloji" unsuru girmiştir.[69] II. Dünya Savaşı'nın akabinde iki devlet egemen unsur olarak sistemde ön plana çıkmış ve dünya yaklaşık "yirmi yıl" ABD ve SSCB'nin etrafında "iki kutuplu" bir özellik kazanmıştır. Bu durum savaştan pek çok açıdan yıkık durumda çıkan devletlerin, yeni süper güçlerin etrafında kümelenmesine yol açmıştır.[70] Dolayısıyla 1960'ların sonuna kadar Soğuk Savaş çok belirgin bir şekilde cereyan ederken sonraki evrede zaman zaman yumuşama unsurları görülmüştür.

Sistemde yer alan iki egemen güç arasındaki ideolojik kutuplaşma, ilk kez Truman Doktrini'nin 12 Mart 1947'de ilanıyla somutlaşmış ve 1948-1953 yılları zarfında kutuplaşma zirveye erişmiştir. Batı Avrupa'nın Sovyetler Birliği karşısında güçlendirilmesi için çaba harcayan ABD, bu bölgelere Marshall Yardımı ile iktisadi, NATO Örgütü eliyle de siyasi ve askeri destek sağlanmıştır. Truman Doktrini ile başlayan gelişmeler neticesinde Sovyet basınında Batı Bloğuna karşı kampanya başlatılmakla birlikte; Sovyet yönetimi, doktrine karşılık olarak Doğu Avrupa ülkelerine ekonomik yardım sağlamaya dönük olarak "Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi"ni (COMECON) 1949 yılında kurmuştur. NATO'ya karşı askeri destek sağlamak amacıyla ise Varşova Paktı hayata geçirilmiştir. Böylece en belirgin şekilde Soğuk Savaş'ın

[68] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2010, s.591.
[69] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.461.
[70] Sander**, a.g.e**., s.201.

kurumları ortaya çıkarken farklı çatışma mevzuları da oluşmaya başlamıştır. Kore Savaşı, Vietnam Savaşı, Berlin Sorunu ve Ortadoğu'da süren gerginliğin yanı sıra 1953'te Balkan ve 1955'te kurulan Bağdat Paktı gibi oluşumlar ile ABD'nin Sovyetler'i "çevreleme siyaseti", "U2 casus uçak olayı", "1962 Küba füze krizi" benzeri hadiseler, Soğuk Savaş döneminde gerilimin zirveye çıktığı anlar olarak görülmüştür. İki kutuplu bu yeni dünya düzeninin doğası gereği, blok veya blok liderlerinin çıkarları küçük devletlerin çıkarlarının önüne geçmiştir.[71] Türk dış politikası ve kurumsal yapılar da bu durumdan büyük ölçüde etkilenmiştir.

1947 tarihli Truman Doktrini ve Marshall Planı ile paralel şekilde 1950 yılında ABD Ulusal Güvenlik Konseyi 68 No'lu bildirisinde "herhangi bir Sovyet kazancının Amerikan kaybı olacağı" yani ortada sıfır toplamlı bir süreç olduğu bildirilmiştir. Artık mücadele savaştan sonra Monreo Doktrinini terk eden ABD ile onun yanında ikinci planda rol oynayan SSCB arasındaydı ve iki gücün yarattığı çift kutuplu bir güç dengesi sistemi kurulmuştu. Doğu-Batı mücadelesinde ilk atom bombasını kullanan ABD iken Ruslar, 1949 yılında başarılı bir şekilde atom bombasını deneyerek ABD'yi yakalamakla kalmadılar; ABD'nin 1952 yılındaki hidrojen bombası denemesine bir yıl içinde karşılık verdiler. Hatta Ruslar, 1957'de "Sputnik" uydusunu uzaya göndererek uzun menzilli füzeleri yaratmışlar ve bu noktada öne bile geçmişlerdir. Dehşet dengesi olarak değerlendirilen bu ortam içindeki iki blok lideri arasındaki mücadele ve silahlanma yarışı farklı alanlarda, farklı enstrümanlarla devam etmiştir. Soğuk Savaş'ın başında iki başat gücün Avrupa'da oluşturdukları bloklarda bulunan müttefikleri birer tampon bölgesi oluşturmuşlardır. Böylece bu iki süper güç, kendi topraklarına yönelik tehdit algılamasından uzak kalmışlardır. Fakat, teknolojik gelişmelerle de paralel şekilde nükleer silahlanmaya balistik füzelerin dahil olmasıyla ilk kez tehdit doğrudan kendi toraklarında hissedilmiştir. Hedef olunması muhtemel nükleer başlıklı kıtalararası

[71] Sönmezoğlu, **a.g.e**., s.592.

balistik füzeler için her ne kadar ikinci vuruş gücü geliştirilse de önlemeye çalışılan bombalardan bir tanesinin kaçırılması, yani %1 veya daha düşük oranda bir başarısızlık bile bir şehrin ortadan kaldırılması anlamına gelmekteydi ki bu da aslında her iki taraf için savaşa başvurmamak için yeterliydi.[72] Belirsiz bir güvenlik ortamı yaratan bu "dehşet dengesi" durumu bir yana; esasında uluslararası barış ve güvenliği sağlama görevi savaş sonrası dönemde Birleşmiş Milletlere (BM) verilmişti.

Bu karşılıklı tehdit algısı nedeniyle, 1960'lı yıllardan başlayarak bloklar arasındaki ilişkiler belli aşamalarla "detant" yani "yumuşama dönemi"ne girmiştir ve bu yumuşama 1980'lerin ortalarına kadar devam etmiştir. Fakat esasında daha 1980'lerin başında Asya ve Afrika cografyalarında meydana gelen çeşitli gelişmeler ve "stratejik silahların sınırlandırılması" müzakerelerinin kilitlenmesiyle iki süper güç arasındaki münasebetler tekrar gerilmiştir. Soğuk Savaş'ın ikinci evresi olarak da tanımlanan bu kısa dönemin akabinde 1985'den itibaren vuku bulan olaylar ve 1989'da Berlin duvarının yıkılması gibi dönüm noktası sayılan gelişmeler nedeniyle SSCB'nin dağılması ve Doğu Bloğunun ortadan kalması ile söz konusu Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir.[73]

Türk dış politikasında düşünce kuruluşlarını tarihsel açıdan incelemeden önce dönemin dış politikasını genel hatları ile ele almanın; 1961-1989 yılları ilk düşünce kuruluşları örneklerinin faaliyet ve çalışma alanlarını daha doğru bir şekilde ortaya koymaya ve analiz etmeye yardımcı olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda genel dünya siyasetinin görünümünün yanı sıra, Soğuk Savaş ortamında Türk dış politikasına ayrıca değinmekte yarar görülmüştür.

[72] Yalçınkaya**, a.g.e**., s.197.
[73] Sönmezoğlu, **a.g.e**., s.592.

1.3.2. 1961 Sonrası Türk Dış Politikası

II. Dünya Savaşı süresince Türk dış politikasının temel hedefi, Sovyetleri tedirgin etmeden ülke güvenliğini garanti altına almaya dönük ittifak arayışları olmuştur. Her ne kadar Türkiye, İngiltere ve Fransa ile müttefiklik çerçevesinde ilişkiler sürdürmüş ise de, Almanya ile olan ilişkilerini de mümkün olduğunca dengede tutmaya çalışmıştır. Türkiye için olası bir Alman işgalinden çok, "işgalden Sovyetler tarafından kurtarılma" ihtimali endişe oluşturuyordu. Nitekim her ne kadar İsmet İnönü liderliğindeki Türkiye başarılı bir dış politika ile savaş dışında kalmış olmayı başarmış olsa da, savaşın hemen ardından gelen tehlike savaş boyunca kaçmaya çalıştığı şey oldu.[74] Kuzey komşusu Sovyetler ile savaş sonrası baş başa kalan Türkiye için korktuğu olmuş, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler ile belli meselelerde karşı karşıya gelmiştir. Türkiye'nin bir süredir kaçınmayı başardığı bu tehdit ve korku, esasında ülkenin II. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki dış politikasının en temel belirleyicisi olmuştur. Daha Soğuk Savaş'ın başlarında Sovyet politikasından endişe duyan Türkiye'nin, komşusundan aldığı tehdidi Batı Bloğunun bilhassa da ABD'nin desteğini umarak karşılama yolunu seçmek durumunda kaldığı söylenebilir.[75]

Savaştan kısa bir süre sonra Doğu Bloğunun lideri olarak olarak ön plana çıkan SSCB, Türkiye'den toprak taleplerinin yanısıra Türk Boğazları ile ilgili de taleplerde bulunmuştu. Türkiye'nin bu mütecaviz tutum karşısındaki tavrı, SSCB'ye tek başına karşı koymaktan ziyade mevcut tehdidi dengelemek adına yeni ittifak arayışlarına girmesini beraberinde getirmişti. Bu ittifakın doğal üyeleri de NATO, ABD ve Batı

[74] Bazı görüşlere göre 1942 ve 1943'lerde Türkiye'nin savaşa girmemesinin ne kadar akılcı olduğu tartışmalıdır. Çünkü bu görüşe göre; 1941 yılında ABD savaşa girdikten sonra savaşın rengi değişmiş ve savaşın nihai sonucu belli olmuştur. Türkiye'yi savaşa dâhil etme taleplerinin ardındaki temel sebep savaş sonrası nimetlerin bölüşme sürecinde SSCB'nin Doğu Avrupa ve Balkanlardaki nüfuzunu kırmak ve SSCB uydusu sosyalist rejimler kurulmasını önlemekti. Türkiye geç dâhil olmak ile kazanım sağlayabileceği pek çok alandan istifade edememiştir. Bkz:https://www.ismetinonu.org.tr/uluslararasi-siyasette-kazanimlar-2/ (Erişim Tarihi:05.09.2021)

[75] Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye (1939-1945)", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar,** ed., Baskın Oran, Cilt I, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.475.

Avrupa ülkeleri olarak gözükmekteydi.[76] Türk siyasetçilerine göre ülkeyi Sovyet tehdidinden kurtarmak, sadece Batı yardımıyla mümkün olabilirdi.[77] Davutoğlu'na göre; II. Dünya Savaşı'ndan yükselerek çıkan tarafla işbirliği yapılmak suretiyle yakın risk ve tehditlerin dengelenmesi siyaseti, Türkiye'yi yükselen bloğun güvenlik örgütü olan NATO ile bütünleşmeye sevk etti.[78] İki kutuplu Soğuk Savaş döneminde blok ülkelerinin dış politikaları genel anlamda bağlı olduğu blok politikalarıyla paralel ve uyumlu şekilde gelişmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemindeki dış politikası da çok büyük ölçüde Batı eksenli bir çizgi üzerinde hareket etmiş, bilhassa Batı Bloğunun lideri ABD ile ilişkiler ve dolayısıyla karşı blok lideri Sovyetler ile ilişkiler Türk dış politikasının en temel gündem maddeleri ve belirleyicileri olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikası, bölgesinde ve uluslararası arenada etkin bir ülke olma gayesinden çok, mevcut sınırları korumayı amaçlamış olup; korunma dürtüsü ile ortaya konan blok merkezli siyaset biçimi, Türk diplomasisinde temel uygulama alanı olmuştur. Sovyet tehdidinden kaynaklı bazı zorunluluklar, ister istemez Türkiye'yi Batı güvenlik şemsiyesi altında sokmuş, bu durum ise çok uzun bir süre Türkiye'nin belli coğrafyalarda kendi etkinlik ve siyaset alanını oluşturamamasına yol açmıştır. Bilhassa sömürge devrimlerinin yaşandığı dönemlerde Türkiye, içe kapanarak "farklı potansiyel güç merkezlerini" göz ardı etmek durumunda kalmıştır. Bu durum ise; Türkiye'nin edilgen olmaktan çıkarak bölgesinde ve uluslararası arenada etkin bir ülke olmasını geciktirmiştir. Türk Milli Mücadelesi, farklı coğrafyalardaki bağımsızlık hareketlerine örnek teşkil etmiş olmasına ragmen; belki de bu avantajı kullanamayarak kendi nüfuz sahasını oluşturma imkanını yitirmiş, Soğuk Savaş döneminin ortaya çıkardığı yeni konjonktürde tek eksenli siyaset yürütme politikalarını da aşamadığından yıllarca Latin Amerika, Asya ve Afrika gibi kıtalara açılma

[76] İdris Bal, **Güvenlik Kıskacında Türkiye**, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2009, s.60.
[77] M. Seyfettin Erol, "1946-1950 Döneminde Türk Dış Politikası", **Osmanlıdan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi: İç ve Dış Politika**, Savaş Yayınları, Ankara, 2009, s.345.
[78] Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 56. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2010, s.71.

noktasında güçlüklerle karşılaşmıştır. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde iki kutbun ortaya çıkardığı stratejik parametrelere kati bir şekilde bağlı kalınmasının, dış politikada alternatif olabilecek yaklaşımların ve taktik manevra alanlarının oluşturulmasını engellediği söylenebilir. Blok endeksli politikaların yanı sıra Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikasının aynı blok içinde bulunan Yunanistan ile olan problemlere endekslenmiş olması da ayrı bir handikap olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Sovyetlerle yaşanan "Boğazlar Meselesi" ve "toprak talebi" gibi durumlar, bloklar arası ilişkinin bir yansıması olarak görülebilir. Ege-Kıbrıs ağırlıklı Yunanistan ile yaşanan sorunlar ise blok içi ilişkiler çerçevesinde ele alınabilir. Türkiye'nin, yaklaşık yarım asırlık süre zarfında Kore Savaşı hariç, kendi temel meseleleri dışında dış politik bir etkinlik içerisinde olmadığı görülmüştür. Kore Savaşı'na katılım da ülkenin kendi kararından ziyade, blok içi ilişkilerden ve zorunluluklardan kaynaklı bir durum olarak gelişmiştir. Bakıldığında Türkiye'nin doğrudan ilgilendiği alanların daha çok Kıbrıs, Ege, Batı Trakya, Kuzey Irak ve Bulgaristan'daki Türk azınlığı gibi yakın coğrafya meseleleri olduğu anlaşılmaktadır.[79]

Soğuk Savaş esasında bir ideoloji yarışı olduğundan söz konusu dönemde ekonomik meseleler, uluslararası ilişkilerde daha fazla ağırlık kazanmaya başlamıştır. Devletler; "güç dengesi", "güvenlik-barış" gibi konulardan ziyade "ekonomik kalkınma", "daha iyi yaşam" gibi meselelerle ağırlıklı olarak ilgilenmeye başlamıştır.[80] Truman Doktrini ve Marshall Yardımları ile Avrupa da oluşan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Konseyi (AK) gibi oluşumlar bu yeni kavramların kurumsal yapıları olarak ortaya çıkmışlar ve Doğu Bloğu ülkelerine karşı refah ve demokrasi modeli olarak konumlanmışlardır. Türkiye'nin bu kurumlar ile ilişkileri de hiç şüphesiz Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Batı eksenli dış politikasının diğer önemli göstergelerinden olmuştur.

[79] **A.g.e**., s.71,72,157,183.
[80] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.462.

Netice itibariyle II. Dünya Savaşı'nın ardından tarih sahnesine çıkan iki başat gücün liderliğinde Doğu ve Batı Bloklarının ortaya çıkmasının ve bloklar arasındaki ilişkilerin "Soğuk Savaş" niteliğinde sürmesinin, 1961-1989 arası dönemin en belirleyici yanını oluşturduğu söylenebilir. Uluslararası dengelerdeki söz konusu değişim, süreç içinde tüm devletlerin dış politikasında etki göstermekle kalmadı en azından Türkiye için çok net bir şekilde dış politikaya yön veren ana unsur oldu.

1.3.3. Türk Dış Politikasına Etki Eden Unsurlar

Soğuk Savaş ortamı Türk dış politikasının genel görünümünü analiz ettikten sonra dönemin Türkiye için önemli olaylarına ve blok ülkeleri ile ikili ilişkilere değinmek konunun daha da anlaşılabilir olması ve dönemin düşünce kuruluşlarının daha iyi yansıtılması açısından faydalı olacaktır. Tarihsel açıdan bakıldığında, Soğuk Savaş dönemi Türk dış politikasının, karşıt blokların liderleri konumundaki ABD ve SSCB ile ilişkiler bağlamında gelişen olaylar ve bu olaylar neticesinde ortaya çıkan unsurlar tarafından şekillendiği görülmüştür. Dolayısıyla 1961-1989 dönemi Türk dış politikasına etki eden unsurları Soğuk Savaş ortamının asıl müsebbipleri ABD ve SSCB ile ilişkiler bağlamında ortaya koymak konunun bütünlüğünün sağlanması açısından da uygun olacaktır.

17 Temmuz – 2 Ağustos 1945 tarihlerinde gerçekleşen Postdam Konferansı'nda ABD, İngiltere ve SSCB arasında konuşulan konulardan biri de Türkiye sınırlarına ve Boğazlara ilişkin olmuştur.[81] Konferansda oluşan durumu Türkiye çok yakından takip etmiş ve bilhassa Montreux'ün revize edilmesi konusunda mutabık kalan ABD ve SSCB'nin bunu nasıl yapacağı hususunda bir anlaşmaya varamamış olmaları Türk

[81] Harun Bodur, **Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 2.Basım, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013, s.468.

hükümetini harekete geçirmiştir.[82] Konferansta Sovyetlerin, Türkiye-SSCB sınırında kendi lehlerine güncelleme yapılmasını arzu etmesi üzerine, bunun yalnız iki devlet arasında bir konu olduğunu ifade eden ABD, konferanstan sonra "Boğazlar Meselesi"ne dair görüşünü tekrar gözden geçirmiş, 1946'dan itibaren ise Türkiye'nin hakları ve toprak bütünlüğü ile yakından ilgilenmiştir. Amerikan politikasında değişikliğin ana nedenlerinden birinin, II. Dünya Savaşı'nda İngiltere ile birlikte işgal ettikleri İran'dan SSCB'nin çıkmak istememesi üzerine ortaya çıkan İran krizinin olduğu söylenebilir. Sovyet politikalarının tehlikeli bir durum arz etmeye başlaması üzerine Türkiye'nin bu tehdide karşı ABD ve İngiltere'nin desteğini almak için bulunduğu girişimler neticesinde ABD; Türkiye'ye verdiği cevapta konunun Türkiye ve Sovyetler arasında bir mesele olmaktan çıktığını ve BM hukuku alanına dahil olduğunu belirtmiştir. Türk yetkililerince bu durum ABD'nin Türkiye'ye göstermiş olduğu ilk somut ilgi olarak değerlendirilmiştir.[83]

Boğazlar konusunda Türkiye, Moskova'dan çok ABD ve İngiltere'ye güvendiğini ortaya koymuş ve Sovyetlerin isteklerini bir tehdit olarak gördüğünü kabul ettirerek ilk kez Batı'dan destek istemiştir. ABD'ye göreyse ilk olarak İran'a müdahalede bulunan akabinde de Türkiye'yi tehdit eden Sovyetler, dünyanın her yerinde ABD çıkarları için tehdit oluşturmaya başlamıştı. Dolayısıyla bir şekilde Türkiye'nin oluşmakta olan Batı Bloğu içine dahil edilmesi bir zorunluluktu. Bu bağlamda Sovyetlerin Türkiye'den toprak isteklerinin başkent Ankara'da yaratmaya başladığı şok atlatılmaya başlanmışken ABD ile İngiltere basını konuyu hep gündemde tuttu. Bu ortam içinde ABD tarafından atılan somut ve simgesel önemi büyük bir adım sadece Türk-Amerikan yakınlaşmasını sağlamakla kalmadı, SSCB'ye de etkili bir mesaj taşıdı. Türkiye'nin Washington Büyükelçisi olarak görev yapmış olan Münir Ertegün'ün naaşı, Missouri adıyla bilinen

[82] Çağrı Erhan, "ABD ve NATO ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed., Baskın Oran, Cilt I, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.523.
[83] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.463.

ABD donanmasının büyük savaş gemilerinden biriyle Türkiye'ye getirilmiştir. 1946 yılının 5 Nisan günü Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Dolmabahçe önünde demirleyen zırhlı ile ABD, Boğazların statüsünün müsadeleri olmadan değiştirilmesinin mümkün olmayacağı mesajını vermiştir.[84] Bir gün sonraki gazetede ABD'nin bu jesti "Missouri Büyük İlgi ve Sevgiyle Karşılandı" başlığıyla manşetten duyurulmuş ve Filonun gelişinin Türk Amerikan dostluğunun parlak bir ifadesi olduğu belirtilmiştir.[85]

Bu hamle ile ABD, SSCB'nin yayılmacı siyaseti ile mücadelesinin en hayati güvenlik ve dış politika stratejisi olduğunu göstermiştir. SSCB'nin dış politika temellerinin tarihsel bir derinliği olduğunu ve bir şekilde "komünist partizanlık ve gayretkeşlik" ile "Çarist yayılmacılığın" unsurlarını içinde barındırdığını iddia eden George F. Kennan, görüşleriyle ABD'nin "çevreleme politikası"nın belirleyicilerinden olmuş ve önemli bir dönemin başlangıcına yol açmıştır.[86] Çevreleme politikası; SSCB'nin etrafında, yakın havzasında tarihi, siyasi ve kültürel nedenlerle Sovyetler'e yakınlık duymayan ülkelerin aynı ittifak zincirine dahil edilerek Sovyet etki alanını azaltmayı ve SSCB'yi bir şekilde çevrelemeyi amaçlayan bir Soğuk Savaş dönemi ABD siyaseti olarak ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda ABD NATO'nun yanı sıra Bağdat Paktı, Balkan Paktı ve Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü olarak ifade edilen SEATO gibi ittifaklarla G. F. Kennan'ın teorik çerçevesini oluşturduğu siyasetini kurumsallaştırmıştır.[87]

Siyasi ve askeri ittifaklar kurmanın ötesinde ABD, ekonomik olarak adımlar atmış iç siyasi durumlar ve ekonomik koşullar nedeniyle Doğu Bloğuna kaymasından endişe ettiği ülkelere yönelik ekonomik yardım paketleri devreye sokmuştur. Bu bağlamda ABD Başkanı Truman daha sonra "Truman Doktrini" adıyla anılacak mesajını 12 Mart 1947'de kongrede okumuştur. Truman Doktrini ile SSCB'nin genişlemesinin

[84] **A.g.e**., s.523,524.
[85] **Cumhuriyet**, 06.04.1946.
[86] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.464.
[87] Sönmezoğlu, **a.g.e**., s.204.

durdurulması, ABD siyasetinin farklı ülkelerden destek bulmasının teminiyle Amerikan ekonomik anlayışının yaygınlaşması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ABD için bilhassa tehdide açık Yunanistan ve Türkiye'nin güçlendirilmesi öncelikli konular olmuştur.[88] Kongre'de okunan mesaj çerçevesinde hükümete gerekli yetki verilmiş ve 400 milyon dolarlık askeri yardım öngören, Türkiye ve Yunanistan'a yönelik yardım 22 Mayıs 1947'de başlamıştır.[89]

Daha sonra bir konuşmasında ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall, müşterek bir plan çerçevesinde savaştan etkilenen Avrupa ülkelerinin ekonomik kalkınmasını temin etmeyi amaçladıklarını ifade etmiştir. Bu doğrultuda Türkiye dahil 16 Avrupa devleti, Paris'te 12 Temmuz 1947 yılında bir araya gelerek talep ve beklentilerini gösterir bir rapor ortaya çıkarmışlardır. Bu raporu dikkate alan ABD, 1948 yılının 2 Nisan günü "Dış Yardım Kanunu"nu kabul ederek Türkiye ve Yunanistan'ı da aynı kanun içine dahil etmiştir. Neticede ortaya çıkan yardım kararıyla Türkiye dahil 16 Avrupa devleti, 16 Nisan 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nı kurmuşlardır.[90] ABD, gerek siyasi açıdan gerekse coğrafi konumu nedeniyle önem arz ettiğinden dolayı iktisadi olarak güçlenmeden Türkiye'nin komünist tehdide karşı dirençli bir ülke olamayacağına ikna olmak durumunda kalmıştır. Bu nedenle ABD, daha Ekonomik İşbirliği Antlaşması imzalanmadan Türkiye'yi Marshall Planı'na dahil etmeye karar vermis olup; 4 Temmuz 1948'de Türkiye ile başkent Ankara'da bir anlaşma metni imzalayarak iktisadi yardıma başlamıştır.[91] 1947-1951 yıllarını kapsayan Marshall Planı esasında Türkiye'nin de dahil edildiği bir Avrupa Kalkınma Projesiydi.[92] Türkiye'nin Truman Doktrini sonrasında bir de Marshall Planı'na dahil edilmesi, ülkenin net olarak Batı Bloğuna girmesi olarak anlaşılabilir. Yine bu dönemde yeni kurulan İsrail'i Arap dünyasına rağmen 1948'de tanıyan ilk

[88] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.465.
[89] Sander, **a.g.e**., s.258.
[90] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.466.
[91] Sönmezoğlu, **a.g.e**., s.473.
[92] Sander, **a.g.e**., s.260.

Müslüman ülke olması Türkiye'nin Batı ile paralel hareket etmesinin bir neticesi olmuştur.

SSCB'nin yayılmasını bloke etmek amacıyla ABD'nin devreye koyacağı önlemlerin en etkilisi 1949 yılında oluşturulan ve "Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü" olarak ifade edilen NATO olmuştur.[93] ABD'nin yanı sıra Batı Avrupa'dan 10 ülke ve Kanada'nın katılımıyla daha çok savunma amaçlı kurulan NATO'ya 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan dahil olmuşlardır. NATO Antlaşması'nın kurucu metnine göre, herhangi bir üyeye yönelik başlatılacak askeri saldırı, NATO'nun tüm taraflarına yapılmış olarak değerlendirilecektir.[94] Türkiye'nin NATO'ya dahil olması Soğuk Savaş'ın ilk büyük sıcak çatışması olarak bilinen Kore Savaşına asker gönderme kararından sonra olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Ortadoğu petrollerine yakınlığı da Türkiye'nin NATO içine alınmasını gerekli kılıyordu. Ayrıca Türkiye NATO üyesi olmadan ABD'ye üst vermekten kaçınıyordu.[95] Bunlar ABD için Türkiye'nin NATO üyeliğini anlamlı kılarken, Türkiye açısından da NATO'ya girmeyi etkileyen unsurlar olmuştur. Bu bağlamda, tarihsel arka planı olan Rus tehdidine karşı güçlü bir müttefik olarak ABD'nin görülmesi, Batı yönelimli politika ve AK'ne üyelik, Truman Doktrininden sonra artış gösteren askeri ve iktisadi yardımın ittifak dışında kalınırsa azalabileceği kaygısı ve demokratik cumhuriyet düzeninin korunması gibi hususlar Türkiye'nin NATO'ya girmesinde etkili olmuştur denilebilir.[96]

NATO'nun kuruluşu Doğu ve Batı Blokları arasındaki ayrışmanın en önemli kanıtlarından biridir. Türkiye'nin NATO'ya girdikten sonraki tutumları daha da belirgin bir biçimde bu örgütün ve ABD'nin tutumu ve davranışına göre olmuştur. Türkiye, NATO üyeliği akabinde bölgesel ittifaklar kurarak Batı savunmasını tahkim etme

[93] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,** 18.Basım, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2012, s.545.
[94] Sönmezoğlu, **a.g.e**., s.429.
[95] Erhan, a.g.m., s.549.
[96] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.470.

siyasetinin bir taraftarı olmuştur. ABD'nin önemli etkisi olduğu Balkan ve Bağdat Paktlarının oluşturulması bu bağlamda dikkat çeken örneklerdir.

Siyasal nitelikli bölgesel örgüt olan Balkan Paktı, SSCB ile gergin ilişkileri olmaya başlayan Yugoslavya'nın güvenliğine katkı sağlamak maksadıyla Türkiye'nin öncülüğünde ve Yunanistan'ın da dahil edilmesiyle 9 Ağustos 1954'te kurulmuştur. Lakin Stalin'in ölümünden sonraki yumuşama ve Yunanistan'ın Türkiye'yi dışarıda bırakacak şekildeki davranışları, paktın Haziran 1960'da sona ermesine neden olmuştur. Bölgesel nitelikli siyasal ve askeri bir örgütlenme olan Bağdat Paktı diğer adıyla CENTO (Merkezi Antlaşma Örgütü) ise 1955'te Türkiye'nin yanı sıra İran, Irak, Pakistan ve İngiltere'nin katılımıyla Ortadoğu'da artmaya başlayan SSCB etkisini engellemek ve Ortadoğu'yu SSCB'ye karşı birleştirmek maksadıyla oluşturulmuştur.[97] Arap Birliğine üye ülkelerde tepki gören pakt; daha sonra ekonomik, kültürel ve teknik işbirliğine, CENTO'ya dönüşmüştür. Arap devletlerinin desteğini elde edememiş olması paktın zayıf yönünü oluşturmuş ve Batı Bloku desteği olduğu düşüncesiyle pakt Sovyetler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. NATO ile SEATO arasında yer alan bir oluşuma işaret ettiği için CENTO adıyla anılmıştır. Merkezi Ankara'da bulunan CENTO, 1979 yılında İran'da Humeyni rejiminin iş başına gelmesi ile giderek fonksiyonunu yitirmiştir.[98] Orta Doğu devletlerinin Sovyet sızmalarına karşı bağımsızlıklarının korunması gerektiği yolundaki Eisenhower Doktrini de Türkiye tarafından hararetle desteklenmiştir.[99] Esasında bu doktrin Başkan Dwight Eisenhower'in 5 Ocak 1957'de ortaya attığı ABD'nin Orta Doğu politikasıdır. Sovyet tehdidine karşı Ortadoğu ülkelerine iktisadi ve askeri yardım taahhüdü içeren doktrin, esasında bölgede ABD'nin, Fransa ile İngiltere'nin rolünü devralması amacını taşır.[100] Zira Arap dünyası liderliğine oynamış olan Cemal Abdül Nasır'ın 1956'da Süveyş

[97] Armaoğlu, **a.g.e**., s.597.
[98] Sönmezoğlu, **a.g.e**., s.114, 106,107,108, 478.
[99] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.472.
[100] Sönmezoğlu, **a.g.e**., s.248.

kanalını millîleştirmesi ile ortaya çıkan Ortadoğu'daki durumdan ABD hiç memnun kalmamıştı.

Soğuk Savaş ortamında ABD politikaları etkisi altında Türkiye, Arap devletleri ve Sovyetler ile ilişkilerin kötüleşmesi pahasına politikalar takip etmiştir. Türkiye topraklarına orta menzilli füzelerin konuşlandırılmasının kabul edilmesi de ABD ile yakın münasebetlerin neticelerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.[101] Sovyetler Birliği ile ilişkileri çok daha zorlu duruma getiren bu gelişme Küba Bunalımı sırasında iki bloğun lider ülkeleri arasında pazarlık konusu olmuş ve Türkiye açısından ortaya çıkan sancılı süreç, 1963 yılında ABD tarafından füzelerin kaldırılması ile sonuçlanmıştır.[102] Batı Bloğu Türkiye'yi pek çok açıdan kendisi ile müşterekleri olan bir ülke olarak düşünmese de, komünist tehdide karşı kendi çıkarları açısından Türkiye'yi kilit ülke olarak değerlendirmiştir.

Sovyetler Birliği ile ABD arasında 1959 yılında başlayan yumuşama ve yakınlaşma, Türk-Amerikan ilişkilerine olumsuz etkide bulunmuştur. Türk tarafında oluşan negatif yansımayı yok etmek maksadıyla Eisonhower, 1959 yılının 6-7 Aralık tarihlerinde başkent Ankara'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. ABD'nin Sovyetler Birliği tutumu karşısında Türkiye-ABD ilişkileri eski samimiyetinden uzaklaşırken bu defa Türkiye, Moskova ile diplomatik ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Başbakan Adnan Menderes'in 1960 Temmuz'unda Moskova'yı ziyareti kararlaştırılmış olsa da, 1960 Mayıs'ında Sovyet arazisi üzerinde Türkiye'den havalandığını düşündükleri ABD menşeli bir "U-2 casus uçağının düşürülmesi" olayı, Türkiye'nin Sovyetlerle ilişkilerinde ciddi bir problem yaratmıştır. Tüm bunlar yaşanırken 27 Mayıs Darbesi neticesinde iktidar değişikliği olan Türkiye'de darbeciler, NATO ve CENTO'ya daha doğrusu Batı Bloğu liderliğine bağlı bulunduklarını bildirmişlerdir. Öyle ki, dönemin

[101] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.472.
[102] İdris Bal, **ABD Politikaları ve Türkiye**, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2008, s.14, 15.

hükümetinin ortaya koyduğu ilk icraatlardan biri, dış politikanın değişmeyeceğine ilişkin ABD'ye verdiği teminat olmuştur.[103]

Türkiye, Batı ve özelde ABD ile çıkarları örtüşen bir ülke olarak hareket etse de Türkiye için hassas olan konularda müttefiklik ruhuna uygun hareket edilmediği durumlar da yaşanmıştır. Örneğin Soğuk Savaş döneminde yaşanan Kıbrıs meselesinde Türkiye, yalnız bırakılmasının da ötesinde 1974 Barış Harekâtı nedeniyle Batı Avrupa ülkeleri ve ABD'nin ciddi eleştirilerine maruz kalmıştır. Hatta ABD Türkiye'ye silah ambargosu uygulamıştır.[104]

Daha sonra "Johnson Mektubu" olarak anılacak olan 1964 tarihli olayda ABD Devlet Başkanı Lyndon Johnson bir mektupla; *"Kıbrıs'a yapılacak olası bir müdahalenin NATO üyesi iki ülke arasındaki gerginliği daha da arttıracağına, Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye bir müdahalesi halinde de NATO'nun Türkiye'yi savunmada çekimser kalabileceğine, ABD'nin Türkiye'ye askeri yardım olarak verdiği malzeme ve silahların Kıbrıs'ta kullanılmasına izin verilmeyeceğine*" dönemin Başbakanı İnönü'nün dikkatini çekmeye çalışmıştır.[105] Sovyetler karşısındaki konumu, her zaman Türkiye'nin elindeki en güçlü pazarlık unsuru olmakla birlikte bu olay çok bariz bir şekilde göstermiştir ki; Batı ile Türk Devleti arasındaki ittifak, Soğuk Savaş döneminin görece dingin atmosferinde dahi zaman zaman tartışmaya ve sorgulamaya açık bir durum arz etmiştir.

Bu durum Türkiye'nin Sovyetler ile ilişkilerde yeni bir süreç başlatmasına yol açmış; Türkiye, Dışişleri Bakanı'nı Moskova'ya göndermiştir. SSCB ile ilişkiler bu süreçte olumlu anlamda artış gösterirken ABD Hükümeti ile ilişkilerde ise sıkıntılar baş göstermeye başlamıştır. Örneğin Türk kamuoyunda ABD ile yapılan anlaşmalar tartışma konusu olmuş ve neticede Türkiye'nin başvurusuyla 3 Temmuz 1969'da

[103] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.472, 473.
[104] Bal, **Güvenlik…**, s.60
[105] Sönmezoğlu**, a.g.e**., s.374.

"eşitlik ve karşılıklı egemenlik prensibine dayanan Savunma İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Bu çerçevede ABD üstlerindeki personel sayısı 30.000'lerden 7.000'lere çekilmiş ve Türkiye'nin izni olmaksızın hiçbir hareketin yapılamayacağı hüküm altına alınarak, gerekli hallerde Türkiye'nin denetim yapabileceği belirtilmiştir. 1974 Kıbrıs çıkartmasından sonra Amerika'nın Şubat 1975'den itibaren başlattığı ve 1978'in Eylül ayına kadar süren ambargo, iki devletin birbiriyle olan ilişkisinde tamiri zor yaralar açmıştır. 25 Temmuz 1975 tarihinden itibaren ülke içindeki ABD üs ve tesislerine el koyan Türkiye, 29 Mart 1980 yılında imzalanan antlaşma ile egemenliğini pekiştirmiştir.[106] ABD tarafından memnuniyetle karşılanan 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra iki ülke arasında yeni bir yakınlaşma dönemi başlamıştır.

Soğuk Savaş döneminin 1980 sonrası son dönemecinde Türk-Amerikan ilişkilerini belirleyen temel olay, Türkiye ile birlikte Yunanistan'a yapılacak yardımlarda hakkaniyete uymayacak şekilde 7/10 oranının uygulanması olmuştur. Ne nüfusları ne de yüzölçümleri açısından uygun olmayan bu oran Kongre'nin ısrarı nedeniyle Türk tarafı tarafından bozulamamış, üstüne Türkiye'ye yapılması öngörülen yardımın Türkiye'nin Kıbrıs'tan çekilmesi şartına bağlanması istenilmiştir. Bu durum Türkiye kanadında ABD'ye karşı sert tepkilerin oluşmasına yol açmıştır.[107] ABD'nin pozitif ayrımcılık yaptığı Yunanistan, Ege'de Türkiye lehine olan askeri güç dengesini değiştirmek istiyordu. Bu nedenle ABD ambargosunun sürmesini sağlamaya çalıştı ve nitekim 7/10 oranında ısrar ederek bunu kabul ettirdi.[108]

Soğuk Savaş döneminde Türkiye-ABD arasındaki ilişkilerini olumsuz etkileyen farklı bir olay ise, "Ermeni Soykırımı" iddiasının zaman zaman kongre gündemine gelmesidir. Çoğu zaman bu gündemden kaynaklı olarak ilişkilerin istenilen zemine oturmadığı görülmüştür. ABD sürekli bu konuda Türkiye'yi rahatlatacak bir adımda

---

[106] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.474.
[107] **A.g.e**., s.474.
[108] Melek Fırat, "Yunanistan ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed., Baskın Oran, Cilt I, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.750.

bulunmaktan kaçınmıştır. Soğuk Savaş dönemi kapanırken irili ufaklı tüm bu sorunlar çerçevesinde Batı Bloğu lideri ABD ile ilişkiler çeşitli belirsizliklerle 1990'lı yıllara girmiştir.

Soğuk Savaş döneminin karşı bloğunda yer alan lider ülke ise SSCB olmuş ve Türkiye'nin bu ülke ile ilişkileri de anlaşılabileceği üzere Soğuk Savaş dinamikleri ve gelişmeleri çerçevesinde olmuştur. Soğuk Savaş döneminde zor bir komşuluk süreci geçiren Türkiye ve Sovyet ilişkilerinin de genel hatları ile inceleme konusu yapılması, genelde Soğuk Savaş özelde 1961-1989 dönemi Türk dış politikasına ve düşünce kuruluşu çalışmalarına etki eden unsurları daha anlaşılır kılacaktır.

Bilindiği üzere ikinci II. Dünya Savaşı'nın galiplerinden biri olarak SSCB, savaştan etkin bir güç ve hattı zatında komünist bloğun lideri olarak çıkmıştır. Doğu Avrupa, Baltık, ve Balkanlarda etkinlik oluşturan Sovyetler Birliği, aynı zamanda Yunanistan ve Türkiye üzerinde de etki alanı oluşturarak Akdeniz ve Orta Doğu'ya açılmak istemiş, bu alanlar iki blok liderinin çatışma ve yarış alanına dönüşmüştür. Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde Batı yönelimli politika takip etme temel tercih nedeni ve zorunluğu büyük ölçüde Sovyetlerin bu emellerinden kaynaklanmıştır. Nitekim SSCB 19 Mart 1945'te II. Dünya Savaşı ile oluşan köklü değişiklikleri karşılamadığı gerekçesiyle 1925 tarihli "Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması"nı feshetmiş, akabinde Boğazlardan üs ve Doğu'dan ise bir kısım toprak talebinde bulunmuştur.[109] Sovyet Dışişleri Bakanı Vyacheslav Mkhaylovic Molotov, 1945 yılının 7 Haziran günü Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi olarak görev yapan Selim Sarper'e yeni bir antlaşma yapılması teklifini iletti. Türkiye açısından Sovyetlerin taleplerinin kabul edilmesi mümkün değildi.[110]

[109] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.475.
[110] Barış Ertem, "Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk Sovyet İlişkileri (1939-1947)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.3/11, Bahar 2010, s.252-272.

Başlayan SSCB baskıları Türk hükümeti ve kamuoyu tarafından tepki ile karşılanmıştır. Şartlara Türkiye'nin hiçbir koşulda razı olmayacağı belirtilmekle birlikte Montreux sözleşmesinin antlaşmayı imzalayan tüm devletleri ilgilendirdiği, salt Türkiye-Sovyetler arasında bir mesele olmadığı belirtilmiştir. İlişkilerdeki sorunlar, karşılıklı notalarla perçinlenmiştir. Türkiye ile SSCB arasında çok önemli gelişmelere yol açan ilk Sovyet notası 8 ağustos 1946'da verildi. Söz konusu notayı Türkiye'den önce ilk olarak ABD ve İngiltere birer notayla yanıtladılar. Notalarla bu iki devlet, Boğazlar konusunda Türkiye'nin tezlerini ve yaklaşımlarını destekledi. 22 Ağustos tarihli Türkiye'nin cevabi notasında SSCB'nin sözleşme ihlallerinin detaylarıyla açıklandığı ve Türkiye'nin tutumunun sergilendiği bilinmektedir.[111] 28 Ağustos 1946 tarihli Cumhuriyet gazetesi "Moskova'nın maksadını bütün dünya anladı" başlığıyla çıkarken, Türkiye'nin "azimli kararı" başlıklı metinde şu ifadeler ön plana çıkartılmıştır. *"Türkiye asırlar boyunca birçok defa, hükümranlığını ve toprak bütünlüğünü silahla müdafaa etmiştir. İcap ederse bu sefer de bütün vatan evlatlarına terettüp eden milli vazifeyi ifaya hazırdır*."[112] 21 Ekim 1946 tarihli Ulus gazetesi Türk tarafının verdiği nota metnini yayınlayarak Sovyetlerin teklif ettiği müşterek savunma teklifinin egemenlik hakkına aykırı olduğuna dikkat çekmiş, notada belirtilen önemli noktaları kamuoyu ile paylaşmıştır.[113]

SSCB, ikinci notanın reddedilmesinden sonra konuyu bir daha gündeme getirmemiş ve Stalin'in ölümünden sonra ise 1953 yılında bütün isteklerinden vazgeçtiklerini resmi olarak açıklamıştır. Sovyetler açısından bakıldığında Türkiye'den talepler, gerek isteklere ulaşamadığından gerekse Soğuk Savaş dönemi için Türkiye'yi Batı bloğuna ittiğinden başarısızlık olarak değerlendirilebilir. Türkiye açısından bakıldığında ise birkaç farklı noktaya değinmek gerekecektir. İlk olarak Türkiye Batı

[111] Oran, **a.g.e**., s.504-506.
[112] **Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1946.
[113] **Ulus**, 21 Ekim 1946.

bloğu içinde yer alırken kuzey komşusu ile ilişkiler son derece bozulmuştur. Sovyetlerin söz konusu talepleri olmasaydı belki de ne Türkiye Batı bloğu içinde yer alacak ne de NATO'ya üye olma noktasında bu kadar istekli olacaktı. Sovyet tehdidi nedeniyle Türkiye savaş sonrası dahi orduyu her an hazır etme ve teyakkuz halinde tutma mecburiyeti içinde olmuştur. Bu ise gerek askeri yardımları gerekse NATO üyeliğini olumlu karşılamaya yol açan en temel neden olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın SSCB etkisine girmesi Ortadoğu ve Akdeniz'deki uyumu bozacaktı. Bu nedenle ABD, Türkiye ve Yunanistan'ı ekonomik, askeri ve siyasi açılardan destekledi, bunlara sahip çıktı. Türkiye açısından ise NATO bir güvence arayışıydı.[114]

NATO ittifakına dahil olarak topraklarını ittifakın saldırgan emelleri yolunda tahsis ettiği iddiasında bulunan Sovyetler, bu nedenle 1950 yılında Türkiye'nin NATO'ya üyelik başvurusunu tepkiyle karşılamıştır. Sovyetler, Türklerin öncülüğünde kurulan Bağdat Paktı'na da karşı duruş sergileyerek Orta Doğu'daki gruplaşmalara karşı cephe aldığını beyan etmiştir. Birkaç yıl sonra SSCB dostluk atağına geçmiş ve 16 Mart 1956 tarihli Sovyet gazetelerinde yayınlanan haberlerde Türkiye'nin NATO'ya üye oluşunun iki ülkenin yakınlaşmasına mani olmayacağı yazılmıştır. Türkiye de esasında üyelik başvurusu sıralarında NATO'nun bir tehdit maksadının olmadığını savunma amaçlı bir pakt olduğunu komşusuna açıklamıştır. Lakin takip eden yıllarda iki ülke ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Macaristan olayları nedeniyle ortaya çıkan durgunluk, ekonomik yardım teklifleri ile yeniden canlanmıştır. Suriye üzerinden başlayan farklı bir gerginlik ise 1959 tarihli Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar'ın ziyareti ve olumlu demeçleri üzerine yeniden yumuşamıştır. 1960 baharında, gelişen ilişkiler daha da yakınlaşırken Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'in Moskova'ya bir ziyaret yapması kararlaştırılmıştır. Lakin 1960 yılının 27 Mayıs'ında gerçekleşen darbe nedeniyle bu ziyaret mümkün olmamıştır. 1962'de Aras Nehri üzerinde ortaklaşa inşa

[114] Oran, a.g.m., s.507, 508.

edilen Arpaçay barajı olumlu bir gelişme olarak ilişkilerde ön plana çıksa da 1964 yılındaki Kıbrıs'a ilişkin gelişmeler, Türkiye-SSCB ilişiklerinin yeniden eski olumsuz haline dönmesine neden olmuştur. Türkiye Johnson mektubundan sonra Sovyetlerle ilişkileri daha da geliştirmeye istekli olmuştur. 1968'den itibaren Türkiye'de terörün ve anarşinin artmasından komünist Sovyetler sorumlu tutulduğundan, kamuoyunda Sovyetlere yönelik şüphecilik ve güvensizlik yeniden canlanmıştır. SSCB 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na karşı çıkmış ve 12 Eylül 1980 darbesi döneminde ilişkiler soğukluk içinde olmuştur.[115]

Türkiye ile SSCB arasında yaşanan "toprak talebi" ve "Boğazlar Meselesi", Soğuk Savaş'ın hem ilk işaretleri arasında yer almış hem de söz konusu dönemin en kırılgan bunalım alanlarından birini oluşturmuştur.[116] Yukarıda da değinildiği gibi, SSCB'nin yayılmacı politikasının doğrudan bir sonucu olarak Türk Devleti NATO'ya girmiş ve Türkiye'nin dış siyasetinde Batının önemi ve ağırlığı artmıştır. Şüphesiz Türkiye de Batı için önemli hale gelmiştir.[117]

Soğuk Savaş dönem dış politik gelişmelere bakıldığında daha ziyade blok içi reflekslerden kaynaklı birçok farklı unsurun Türk dış politikasına etki ettiği görülmüştür. Kaldı ki; söz konusu unsurların dış politikada yarattığı etkinin bir benzerinin belli ölçüde dönemin düşünce kuruluşu çalışmaları ile görüşlerine de yansıdığı tespit edilmiştir.

[115] Balcıoğlu, **a.g.e**., s.477, 478.
[116] Davutoğlu, **a.g.e**., s.167.
[117] Kamran İnan, **Hayır Diyebilen Türkiye**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1995, s.12.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DIŞ POLİTİKA BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE STATÜLERİNE GÖRE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI (1961-1989)

Çalışmanın omurgasını oluşturan bu bölümde 1961-1989 yılları arasında dış politika bağlamında Türkiye'de kurulmuş olan farklı statülerdeki düşünce kuruluşlarının tarihsel süreçte ortaya çıkış serüveni ve gelişimi; kurucu metinleri, yayın faaliyetleri ile basın taramaları üzerinden ortaya konulmuştur. Bu bölümde vakıf, dernek, özel kuruluş gibi farklı statülerde kurulan Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu örnekleri ele alınacaktır. Bu örnekler ele alınırken kuruluş tarihleri baz alınarak 1961-1989 tarihleri arasındaki kuruluşlar inceleme konusu yapılmıştır. Kuruluş yıllarında kendilerine 'düşünce kuruluşu' tanımlamasını kullanmasalar da; bugünden baktığımızda düşünce kuruluşu olarak nitelenen bu kuruluşlardan bazılarının faaliyetine günümüzde aynı veya farklı isimlerle devam ettikleri, bazılarının ise kapandıkları görülmüştür. Kuruluş tarihleri baz alınarak belirlenen 1961-1989 döneminde Türkiye'de on üç farklı isim Dışişleri Bakanı olarak görev almıştır. Bu isimlerden bilhassa İhsan Sabri Çağlayangil, Osman Olcay, Haluk Bayülgen, Turan Güneş ve Vahit Halefoğlu'nun söz konusu kuruluşların bazılarının çalışmalarında değerlendirmeleriyle yer aldıkları veya işbirlikleri çerçevesinde kuruluşlardan övgüyle bahsettikleri tespit edilmiştir.[118]

Gerek kurumsal olarak Dışişleri Bakanlığı'nın gerekse bireysel olarak Dışişleri Bakanlarının, emekli bürokrat ve Büyükelçilerin dönemin düşünce kuruluşları ile yakından ilişki içinde olması; bürokrasinin, söz konusu kuruluşları cesaretlendirmesi anlamında önemli bir girişim olmakla birlikte, bağımsızlıkları noktasında da ayrı bir tartışmaya dikkat çekmektedir. Bu durum dönemin düşünce kuruluşları bakmından hem bir imkan hem de sınırlılık olmuştur. Söz konusu dönem kuruluşlarının ayrıca Soğuk

[118] T.C. Dışişleri Bakanları Listesi (1961-1989) için Bkz: EK-1

Savaş dönemi atmosferinden etkinlendiği, eleştirel olmaktan ziyade daha çok Batı bloğu içinde ülkenin politikalarını destekleyici bir çaba ortaya koyduğu görülmüştür. Dönemin düşünce kuruluşlarının tümü için genelleme yapmak çok zor olmakla birlikte, iş dünyasının kurduğu Konferans Heyeti Derneği, İKT ve bir siyasi hareketin kurduğu ESAM kuruluşlarının bu bağlamda çağdaşlarından kısmen de olsa ayrıldığı söylenebilir. ESAM daha çok bağlı bulunduğu siyasi ideolojiye sadık kalarak çoğu zaman blok içi politikalara eleştirel bir duruş geliştirirken; Konferans Heyeti Derneği ve İKT ise iş dünyasını, ekonomik çevreyi önceleyen yeri geldiğinde merkezi hükümeti eleştiren yeri geldiğinde ortak hareket edebilen bir model ortaya koymuşlardır.

2.1. Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti Derneği

Batı'daki örnekleriyle karşılaştırıldığında Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışının çok daha sonraki bir döneme rast geldiği görülmektedir. Türkiye'de bu bağlamda Batı'daki emsallerine benzer bir düşünce kuruluşunun (think-thank) ilk örneğinin 1960'dan sonra ortaya çıktığı görülmektedir. Hiç şüphesiz 1960 sonrası Türkiye açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuş ve "yeni bir sermaye birikim modeli" ortaya çıkmış, ülke meselelerine ilgili, dikkat çeken bir sanayi burjuvazisi oluşmaya başlamış ve devletin "planlı kalkınma ve ithal ikameci sanayileşme modeli" çerçevesinde ekonomik hayatın yönlendiricilerinden biri olduğu görülmüştür. Ayrıca 1960 Askeri Darbesi'nden sonra ortaya çıkan 1961 Anayasası, görece daha demokratik ve özgürlükçü bir alan yaratarak düşünce kuruluşu ve benzeri sivil toplum kuruluşlarının önünü açmıştır.

Konferans Heyeti'ni bir açık tartışma forumu olarak gören kurucu Nejat Ferit Eczacıbaşı[119], 1961 Anayasası'nın eksikleri olmakla birlikte Türkiye'ye yeni bir ortam

[119] Eczacıbaşı Holding A.Ş'nin kurucusu olan Nejat F. Eczacıbaşı; 1913 yılında İzmir'de doğdu. Lise eğitimini Robert Kolejinde tamamladıktan sonra Almanya Heidelberg Üniversitesinde lisansüstü çalışmalarını yaptı. Aynı zamanda Berlin Konservatuarında keman eğitimi ve Kaiser Wilhelm Enstitüsü'nde biyokimya üzerine araştırmalar yaptı. "Kuşaktan Kuşağa" adlı bir anı kitabının yanı sıra,

ve demokrasi anlayışı sağladığını savunmaktadır. Anayasa bazı çevrelerde kuşkuyla karşılanmış bazı çevrelerde telaş uyandırmış olsa da Eczacıbaşı'nın da içinde olduğu özel kesim derhal bir şeyler yapılması zorunluluğuna inanıyor, derlenip toplanma zamanının geldiğini düşünüyorlardı. Bu konuda da birçok farklı yaklaşım eğilimi seziliyordu. Bu bağlamda Nejat Eczacıbaşı'nın ifadeleri konferans heyetinin nasıl ve nereden yola çıktığını yeterince açıklıyordu:

> *"Bir takım özel teşebbüsçüler, paranın her şeyi çözeceğine inanıyorlar, büyük paralarla mücadeleye girmeyi öneriyorlardı. Ben, ılımlı ve tarafsız olmayı daha sağlıklı sayıyordum. Eğitim düzeyi oldukça gelişmiş bulunan toplumumuza gerçekleri bütün açıklığıyla anlattığımız takdirde, alınacak sonuç daha sağlıklı olacaktı. Toplantılarda doğan görüş ayrılıkları sonuçta katılanları iki guruba ayırdı ve ılımlı yaklaşımı öngören kişilerle Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'ni kurduk".*[120]

Hem TÜSİAD'ın hem de "Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti"nin ABD'de kurulu "The Conference Board"dan esinlendiği iddia edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de kurulan Konferans Heyeti Derneği daha sonra kurulacak olan TÜSİAD'ın kurucularına cesaret vermiştir.[121] Pek çok açıdan öncü olan Konferans Heyeti'nin kuruluşunun tarihsel ve düşünsel arka planının salt 1960 Darbesi sonrası şekillenen ve akabinde 1961 Anayasası ile ana çerçevesi oluşturulan yeni dönemde ortaya çıktığını söylemek pratik ve kolaycı bir yaklaşım olacaktır. Söz konusu yeni dönem siyasi ve hukuki atmosfer açısından Konferans Heyeti Derneği gibi bir

---

Türk Ekonomisi, Türkiye'nin Sanayileşmesi, Sosyal ve Kültürel Sorunları ve İlaç Endüstrisi konularında çok sayıda makalesi yayınlandı. Yabancı ülkelerden de olmak üzere çeşitli madalya, nişan, ödül ve fahri doktora unvanları aldı. İngilizce, Fransızca ve Almanca bilen Eczacıbaşı, Kurucu Üye ve Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev yaptığı Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin yanı sıra onun üzerinde dernek ve kurumda üye olarak çalışmalara katılmıştır. The New York Academy of Science, Stanford Research Institute, The Conference Board New York, Türkiye Kimya Derneği gibi pek çok oluşumda üye olarak yer alan Eczacıbaşı aynı zamanda Türkiye Kimya Vakfı, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, Türk Eğitim Vakfı ve TÜSİAD gibi pek çok kurumsal yapının kurucu üyeliğini ve bazılarının da onursal başkanlığını üstlenmiştir. Bkz. **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti 1993,** Konferans Heyeti Yayını, İstanbul, 1993, s.84.

[120] Nejat F. Eczacıbaşı, **Kuşaktan Kuşağa,** Dr.Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1982, s.149.

[121] Arda Ercan, Bilge Ercan, "Türkiye'de Ekonomik Elit Davranışları ve Bir Ekonomik Seçkinler Örgütü Olarak TÜSİAD", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.8, S.41, Aralık 2015, s.397.

kuruluşun doğumunu kolaylaştırmış olmakla birlikte, söz konusu oluşumun esasında 1960 öncesi dönemin mirası olduğu gerçeğini de dikkatlerden kaçırmamak gerekmektedir. 1960 darbesi her ne kadar tarihsel sürekliliği ve bilhassa siyasetin olağan akışını kesintiye uğratmış olsa da sanayileşme stratejisi, sermaye birikimi ve üretim-bölüşüm ilişkileri açısından radikal bir kopuşun yaşandığını söylemek mümkün değildir. Aksine 1960 sonrası ortaya konan pek çok stratejinin belirti ve örneklerinin, liberal iktisadi yaklaşımı benimseyen Demokrat Parti (DP) hükümeti döneminde de gözlemlendiği söylenebilir.

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle ortaya çıkan uluslararası ortama da uygun bir şekilde DP döneminde somut liberal politik adımların hızlandığı, planlamadan kaçınılarak devlet yatırımları ve teşvikler yoluyla özel sermayenin desteklendiği tarım sektörünün gelişmesine yönelik iktisat politikalarının benimsendiği görülmektedir. Bu yeni politikalar çerçevesinde devletin ekonomiyi kontrolü sınırlandırılmış, özel teşebbüse önem verilmiş ve yabancı sermaye ile dış yardımların garanti altına alınması önemli görülmüştür.[122] DP'nin ilk döneminde tarımsal gelişme, Marshall yardımları, Kore Savaşı'na katılmış olmanın yarattığı Batı dünyası ile uyumlu koşullar sayesinde ekonomi ivme kazanmış ve önemli oranda ekonomik büyüme kaydedilmiştir.[123]

Fakat 1950'lerin ikinci yarısından itibaren tablo tersine dönemeye başladı. Sanayi burjuvazisinin aleyhine DP'nin tercihleri doğrultusunda gerçekleşen iktisadi gelişmelerin ortaya çıkardığı bir hoşnutsuzluk kendini göstermişti. 1954'ten 1960'a uzanan süreçte DP iktidarı, dış ticaretteki liberal yaklaşımın ekonomik dengeleri tutturmada fayda sağlamayacağını anlamış ve dış ticarette müdahaleci bir yaklaşımı tercih etme yoluna gitmiştir. Ama bu adımlar dış ticaret açıklarını dizginleyemediği gibi daha da stabil hale getirmiştir. Ayrıca DP'nin ekonomik açından zorlu bu döneminde

[122] Cem Eroğul, **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Yayınları, Ankara, 1990, s.62.
[123] Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (Çev. Y. Alogan), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s.165-167.

özel sermaye birikimine uygulanan politikalar neticesinde özel sektör ile kamunun bir tür işlevsel bütünlük içinde eklemlendiği iktisadi bir yapı ortaya çıkarılmıştır.[124] Zamanla daha korumacı ve kapalı bir ekonomi anlayışına yönelmek zorunda kalan DP hükümeti, her ne kadar devalüasyondan ısrarla kaçınsa ve 1940 tarihli Milli Korunma Kanunu gibi düzenlemelere bel bağlayarak fiyat istikrarını sağlamaya ve fiyatları kotrolde tutmaya çalışsa da; 1958 yılı geldiğinde IMF politikalarını hayata geçirmek zorunda kalmıştır.[125]

Hiç şüphesiz 1960 Darbesi, işaret fişeği öncesinde atılan yeni bir ekonomi modelini doğurdu. 1960 sonrası yeni dönemde anahtar kavram "planlama" kavramıdır. 1960-1970'lerde planlama kavramının ortaya çıkmasına paralel olarak, devletin bu yeni dönemde bölüşüm ilişkileri üzerindeki rolünün öncesine nazaran daha da belirginleştiğini söylemek gerekmektedir. İlki 1963 yılında olmak üzere yürürlüğe konulan tüm kalkınma planlarının ortak özelliği sanayileşmeye öncelik vermek ve ithal ikameci sanayileşme stratejisini oluşturmaktır.[126] Esasında ithal ikameci politikalarla amaçlanan iç piyasayı korumak ve sanayileşmeyi gerçekleştirmektir.[127]

Daha önce de ifade edildiği gibi yeni dönemin en önemli kurucu belgesi 1961 Anayasası'dır ve bizatihi tek başına Türkiye'de yeni meselelerin tartışılmasına zemin oluşturmuştur. Sosyal devletin en önemli kavramlardan biri olarak ortaya çıktığı yeni Anayasa, temel insan hakları ve özgürlüklerini genişleten, çoğulcu ve özgür bir toplum yapısını öngören anlayışıyla daha önce örnekleri pek görülmemiş yenilikler getirmiş ve çalışanları birçok önemli hak ve özgürlüklerle donatmıştır. Daha da önemlisi yeni Anayasa, devleti belirli sorumlulukları yerine getirmekle yükümlü kılmıştır. 1961 Anayasa'sının işaret ettiği "sosyal devlet"; "ulusal kalkınmacılık ideolojisi" ve "ithal

[124] Korkut Boratav, "İktisat Tarihi: 1908-1980", **Türkiye Tarihi 4: Bugünkü Türkiye 1908-1980**, S. Akşin (der), 6.Baskı, Cem Yayınları, İstanbul, 2000, s.348, 349.
[125] **A.g.e.**
[126] Vedat Milor, **"The Genesis of Planning in Turkey"**, New Perspectives on Turkey, Volume 4, 1990, s.1-30
[127] Şevket Pamuk, **Economic Growth and Institutional Change in Turkey Before 1980,** ed., T. Çetin, F. Yılmaz, Nova Science Publishers, New York, 2010, s.26.

ikameci sanayileşme modeli"yle uyum içinde olduğundan -tarımda makineleşme, yeni yollar, kırsaldan kente göç, yeni sanayilerin ortaya çıkması gibi- yeni faktörlerin etkisiyle iktisadi ve sosyal alanda temel değişiklikleri yapmakla yükümlü olmuştur.[128]

1960 sonrası politik ortamın yarattığı sinerjinin de etkisiyle karar organlarının politika geliştirmelerine yardımcı olacak ve daha da önemlisi karar organlarını kendilerini dikkate almaları noktasında etkileyecek devletten bağımsız kuruluşların ortaya çıkması ve bunun ilk örneklerinin ekonomi çevrelerinden doğması kaçınılmaz olacaktı. Düşünce kuruluşu veya araştırma merkezi gibi çok yönlü ilişkiler ağını ve etkileşimi içeren kurumsallaşma Türkiye açısından yeni bir gelişmeydi ve devletin kurumsal yapısından bağımsız olarak strateji ve düşünce üreten bu farklı kurumsal, sivil yapıların oluşması esasında temel aktör olan devletin karşına yeni bir iddia çıkarmaktaydı.

1961'de Nejat Ferit Eczacıbaşı'nın girişimiyle ortaya çıkan "Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti", her ne kadar 1960 Anayasası'nın sağlamış olduğu ortamdan faydalanmış olsa da; Konferans Heyeti'nin bizatihi kendisi o süreçte Türkiye'de hem özgür tartışma platformlarının oluşturulmasına liderlik etmiş hem de düzenlemiş olduğu seminer, konferans, panel benzeri toplantılarla ve tüm bu etkinliklerin üstüne ortaya koyduğu kitaplarla karar mekanizmalarına katkı sağlamaya ve farklı konular üzerine kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. 1960'larda toplumsal ilişkileri yönlendirebilme ve bu amaca dönük bilgi üretimi, sermaye çıkarlarını meşrulaştıran önemli bir etken olmuştur.[129] Diğer taraftan 1960'larda sermayenin önemli bir kesiminin devletten ne tür beklentiler içinde olduğunu ve gelecekte nasıl bir Türkiye tasavvur edildiğini görmek açısından söz konusu kuruluş önemli bir imkân sağlanmıştır.[130] Eczacıbaşı'na göre demokrasi ve kalkınma birbiriyle çelişen kavramlar değildi ve 1961 Anayasası'yla

[128] Mümtaz Soysal, Fazıl Sağlam, "Türkiye'de Anayasalar", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,** C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.28-42.
[129] Gökhan Demir, Derya Kömürcü, "1960'larda Sermayenin Yeni Düzen Arayışı: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti", **Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 7, S. 2, Ekim 2014, s.33.
[130] A.g.m., s.34.

başlayan süreçte, herkesin arzu ettiği; "*demokratik, planlı kalkınma modeliyle ileri bir sanayileşme aşamasına erişmek ve üretilen değeri daha adil bir şekilde paylaşmaktı*."[131] Bu amaçla Eczacıbaşı'nın özlenen düzene erişmede ufuk açıcı politika önerileri geliştirecek bir kuruluş arzulayarak; devlet-sermaye-emek arasında tarihsel uzlaşı için zemin yaratmayı hedeflediği anlaşılmaktadır.

1961 yılında kurulan Konferans Heyeti, 1966 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile "kamu yararına hizmet eden kuruluş" statüsü aldı. Kuruluşun kamu yararına çalışan dernek sayılması; İçişleri Bakanlığı'nın 28.03.1966 tarihde yayınlanan ve 81-103/176 sayılı yazısı ve Danıştay Genel Kurulu'nun 9/5/1966 tarih ve 1966/128-138 sayılı Kararı üzerine, 3512 sayılı Kanunun 37. Maddesi çerçevesinde, Bakanlar Kurulu tarafından 10/6/1966 tarihinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve kabine üyelerinin imzası ile kararlaştırılmıştır.[132] Vergi muafiyeti gibi kolaylıklar sağlayan bu statü uzun yıllar sürdürülmüş ve Maliye Bakanlığı'nca yayımlanan 1983 yılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'nde, Kanunu'nun uygulanması noktasında dikkate alınması gerekilen Kamu Yararına Çalışan Dernekler arasında sayılmıştır.[133]

Hiçbir baskı grubunun temsilcisi olmama iddiasıyla ortaya çıkan Konferans Heyeti Derneği, ülkenin karma ekonomiye sahip özgürlükçü demokrasi düzeni içerisindeki kalkınmasında ortaya çıkan veya çıkabilecek kısa ve uzun vadeli iktisadi ve sosyal problemleri bilimsel yollardan araştırmaya çalışacaktı. Bu bağlamda Türk ve yabancı bilim insanları arasında koordinasyon sağlanacak; başka devletlerin deneyimleri de dikkate alınarak teoriyle pratik arasında bir bağ kurulmaya çalışılacaktı.[134] Konferans Heyeti Türkiye'de sermaye, devlet, üniversite ile sendika yöneticileri gibi farklı

[131] Nejat F. Eczacıbaşı, **Yeni Bir Türkiye, Yazı, Konuşma ve Söyleşilerinden Seçmeler**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.121,170.
[132] **Resmi Gazete**, 22 Haziran 1966, sayı: 12329.
[133] **Resmi Gazete**, 24 Mayıs 1983, sayı: 18056.
[134] Nejat .F. Eczacıbaşı, **Kuşaktan Kuşağa,** Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1982, s.149.

aktörleri ve unsurları bir araya getiren ilk kuruluş olmanın yanı sıra sonrasında ortaya çıkan benzeri kuruluşlar için de emsal alınabilecek bir model olmuştur.

İstanbul'da "Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti" adı ile kurulan derneğin merkezi tüzükte "*Harbiye, Adlı Han, 8'ci kat*" olarak belirtilmiş, derneğin amacı ise ilgili tüzüğün 3. maddesinde şu ifadelerle kayda geçirilmiştir: "*Derneğin amacı, ekonomik ve sosyal alanlarda bilimsel araştırmalar yapmak, konferanslar ve seminerler düzenlemek, bu konularla ilgili yayınlar yaparak ekonomik ve sosyal sorunların açıkça ve serbest olarak tartışılabileceği bir forum yaratmaktır.*" Dernek söz konusu amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için gerekli görülebilecek her türlü faaliyetlerde bulunmayı öngörmüştür. Bu bağlamda; teori ve uygulamaya dönük çalışmalar yürütmek, bilim adamları ve uzmanların yer aldığı komisyonlar oluşturmak, farklı iş alanları ile ilgili mesleki toplantılar, seminerler ve kongreler tertiplemek, yerli olanların yanı sıra yabancı kuruluşlarla da işbirliği içerisinde olmak, farklı olayların, tarihi ve güncel meselelerin sosyal ve iktisadi hayat üzerindeki etki ve sonuçları üzerine inceleme yapmak, anketler yaparak etüdler hazırlamak, yapılan çalışmaların çıktılarını ülke ve bilim dünyası için yararlı bir hale dönüştürmek, üretilen bilgiyi uygun araçlarla yaymak, çeşitli kurum ve kişilere bilimsel araştırmalar çerçevesinde yardımda bulunmak Derneğin faaliyetleri arasında görülmüştür. Derneğin din ve siyasetle uğraşmayacağı tüzükte ayrıca belirtilmiştir.[135] Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Nejat Eczacıbaşı, bir seminerin açılış konuşmasını yaparken Konferans Heyeti'nin amacını "*demokratik bir düzen içerisinde kalkınarak layık olduğu seviyelere ulaşmak isteyen kabiliyetli bir milletin kalkınma çabaları içerisinde ekonomik ve sosyal problemlerini incelemek ve bunları açık bir forumda ilmi seviyede tartışarak sıhhatli sonuçlara kavuşturmaya yardımcı olmak*" olarak tanımlamıştır.[136]

---

[135] **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Tüzüğü,** Hilal Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1974, s.5,6.

[136] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim,** Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1966.

"İş dünyasının entelektüel alandaki örgütü"[137] olarak da tanınan Konferans Heyeti kendisini bağımsız, tarafsız, bilimsel bir araştırma kuruluşu olarak tanımlayarak gerek dış politika gerekse diğer alanlarda faaliyet yürütmek amacıyla kurulan sonraki düşünce kuruluşları için bir ilk örnek olmuştur. Konferans Heyeti, anayasal ilkeler haricinde hiçbir farklı siyasal yada ekonomik görüşün ve ideolojinin savunucusu olmama iddiasıyla yola çıktı. Bu doğrultuda çalışmalarında her gruptan, her sektörden her görüşten bilim-düşünce adamlarının ve uygulayıcıların işbirliğini temine dikkat edecekti. Konferans Heyeti tümüyle bağımsız kalacak, özel hiçbir grubun sözcüsü, hiçbir çıkar grubunun izleyicisi olmayacaktı. Türk iktisadi ve sosyal gerçeğine ulaşmaya ve onu daha da geliştirmeye çaba gösterilecekti. Bilimsel gerçek ve onu toplum yararına geliştirme temel itici güç olacaktı. Konferans Heyeti'nin kurulduğu dönemlerde toplumun önem arz eden üç kesimi birbirinden neredeyse tümüyle kopuktu. Öyle ki; devlet özel teşebbüse güvenmez, özel teşebbüs de devlet gücünden ürker; üniversitelerimizin bilim adamları ise kendi toplumundan ayrı yaşarlardı. Konferans Heyeti iddia ettiği gibi toplumun bu üç önemli unsurunu bir araya getirmekle işe başladı ve on beş kişiden oluşan Yönetim Kurulunda her kesim üçte bir ölçüde temsil edildi.[138]

Kurucu tüzüğünün 25. maddesinde "*Kurucu Üyeleri*" başlığıyla derneğin kurucu üyeleri sıralanmakta ve derneğin farklı alanlardan gelen yedi ismin çabalarıyla teşekkül ettiği görülmektedir.[139] Tüzüğün bir nolu geçici maddesinde ilk Genel Kurul toplanana kadar bu yedi kurucu üyelerden ilk beşinin (Nejat Eczacıbaşı, Behçet Osmanağaoğlu, Seçi Edin, Vakur Versan, Nuri Eren) Yönetim Kurulu vazifesi göreceği, geçici madde 2'de ise ilk Genel Kurul toplanıncaya kadar kurucu üyelerden son ikinin (Robert W. Kerwin, Nezih Neyzi) derneğin murakıbı (denetçi) olacağı belirtilmiştir.[140]

[137] Funda Özkan, "Şeffaflık Sırası Askeri Harcamalarda", **Radikal**, 22.05.2004, s.8.
[138] Eczacıbaşı, **Kuşaktan…,** s.150.
[139] **E. S. E. K. H. Tüzüğü**, s.14,15; kurucu üyeler için ayrıca bkz. EK-2.
[140] **E. S. E. K. H. Tüzüğü**., s.15.

Dernek yayınlarının birinde Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği'nin; Yönetim Kurulu, İcra Kurulu ve Genel Kurul Üyelerinin kimlerden teşekkül ettiğine dair bilgilere yer verilmiştir. Üye isimlerine bakıldığında aralarında daha sonra Başbakanlık yapacak olan Tansu Çiller, tartışmalı bir cinayete kurban giden iş adamı Üzeyir Garih ve Gezi-Fetö soruşturmaları kapsamında yıllar sonra ceza evine girecek olan iş adamı Osman Kavala gibi dikkat çeken pek çok ismi görmek mümkündür.[141]

Derneğin yönetim organları; Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetleme Kurulu'ndan oluşmuştur. Asil üyelerden kurulu Dernek Genel Kurulu, Derneğin en üst ve yetkili organı olmuş, fahri üyeler de arzu ederlerse Genel Kurul toplantılarına danışman niteliğinde katılabilmiştir.[142] Yurdun seçkin akademisyen, düşünür ve yöneticilerinden oluşan, her düşüncenin dengeli bir biçimde temsil edildiği Genel Kurul, en yetkili organ olarak Dernek faaliyetlerinin ana ilkelerini saptamakla görevli olmuştur.[143]

Tüzüğe göre Genel Kurul, her yıl Ocak ayında Yönetim Kurulu'nun çağrısı ile toplanır ve birden fazla geri bırakılamazdı. Salt çoğunlukla toplanan Genel Kurul, toplantıda bulunanların çoğunluğunun oyuyla karar alır, fakat tüzük değiştirme, fesih gibi kararlar için özel maddelerde yazılı çoğunluklarla karar verilirdi. Genel Kurul, Yönetim Kurulu ile Denetim Kurulunun uygun gördüğü durumlarda veya üyelerin beşte birinin yazılı talebi üzerine olağanüstü toplanırdı.[144]

Yönetim Kurulu, Genel Kurulun üyeleri arasından seçtiği 15 kişiden oluşur, Derneğin, tüzük ve Genel Kurul'ca saptanan esaslar içerisindeki faaliyetlerini Yönetim Kurulu yürütürdü. Ayrıca kararların hızla uygulamaya konulması amacıyla Yönetim Kurulu bünyesinde bir İcra Kurulu oluşturulmuştur. Yönetim Kurulu gerektiğinde

[141] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Türkiye'de Bölgesel Politika,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1989. Yönetim Kurulu, İcra Kurulu ve Genel Kurul Üyeleri isim listesi için ayrıca bkz. EK-3.
[142] **E. S. E. K. H. Tüzüğü**., s. 7.
[143] **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti 1993,** Konferans Heyeti Yayını, İstanbul, 1993, s.4.
[144] **E. S. E. K. H. Tüzüğü**., s.7,8.

Genel Kurul içinden çeşitli komiteler oluşturabilmiştir.[145] Yönetim Kurulu tüzükte belirtildiği üzere başkanın çağrısı üzerine en az ayda bir defa toplanırdı. Dernek Denetleme Kurulu ise, en az üç asıl ile üç yedek üyeden oluşurdu. Derneğin ayrıca senede en az bir kere toplanan bir Danışma Kurulu vardı. Her üye istediği zaman dernekten çıkabileceği gibi uygunsuz fiil ve davranışlarda bulunanların üyelikten çıkarılmasına ise Genel Kurul yetkili kılınmıştı.[146]

Derneğin bir düşünce kuruluşu olarak ekonomik anlamda son derece geniş fırsat ve imkânlara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin gelirleri dernek üye aidatlarından, yapılan faaliyetlere ilgi duyan kişi ve kurum bağışlarından, yıllık gelir fazlaları ile oluşan fon gelirlerinden ve yayın gelirlerinden oluşmuştur. Sonraları tamamen kesilmiş olmakla birlikte, başlangıçta derneğin finansmanına Ford Vakfı'nın büyük katkısı olmuştur. Hâlbuki faaliyetlerinin finansmanında derneğin tarafsızlığını ve bağımsızlığını korumaya özel bir itina gösterildiği özellikle belirtilmiştir.[147] Uzun yıllar zarfında Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin Yönetim Kurulu üyeliğini yapmış bulunan Nezih Neyzi'nin verdiği bilgilerden; seminerlere kaynak temini amacıyla iş dünyasından 1960'larda yılda 400.000 TL toplamak gerektiği, Nejat Eczacıbaşı eliyle o kaynakların toplanabildiği ve her kesimden üst düzey yöneticilerin, bilim adamları ve uzmanların katılımıyla haftalar süren toplantılar düzenlendiği anlaşılmıtır.[148]

Yansızlığını, nesnelliğini koruyarak, farklı görüşlere yer vererek, çok sesliliği sürdürerek; araştırmalar, konferanslar, paneller düzenleyerek, yarınları daha güzel, geleceği daha aydınlık yapmak için ilgililere katkıda bulunmaya çalışmayı taahhüt eden Konferans Heyeti, farkını şu ifadelerle dile getirmiştir:

---

[145] **E. S. E. K. H. Tüzüğü**, s.7.
[146] **E. S. E. K. H. Tüzüğü,** s.10, 11.
[147] **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti 1993**., s.7-8.
[148] N. H. Neyzi, "İş Yönetimi ve Sosyal Sorumluluk Açısından Dr. Nejat F. Eczacıbaşı" **Dr. Nejat F. Eczacıbaşı İçin Yazılanlar**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.298.

"Türkiye'de pek çok kurum benzeri faaliyetler yürütüyor. Ancak Konferans Heyeti, gerek üyelerin niteliği gerek konumu ile onlardan farklı. Çünkü bir meslek kuruluşu değil. Aynı meslekten insanların çıkarlarının ya da görüşlerinin sözcüsü değil. Mesleğinde başarılı, bilgisi ve kültürü ile toplumda belirgin bir yer ve saygınlık kazanmış, ülke sorunlarına duyarlı, ekonomik ve toplumsal gelişmemizle yakından ilgili, farklı görüşlere karşı hoşgörülü, demokrasiye yürekten inanmış ve benimsemiş insanlardan oluşmakta. Ayrıca sınırsız bir çalışma alanına sahip, çünkü Türkiye ile ilgili her konuyu ele alıp tartışmaya açabilecek uzman bir kadroyu bünyesinde barındırıyor. Türkiye'deki ve dünyadaki güncel olayları, konunun en yetkin uzmanlarıyla kamuoyu önünde değerlendirebilecek kapasiteye de sahip. Bugüne kadarki yansız tavrıyla kamuoyunda saygınlık ve güven kazanmış, tarafsızlığını kanıtlamış bir kuruluş."[149]

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'ni daha yakından analiz etmek için kuruluşun yapmış olduğu faaliyetler ve yayınlar ile medyadaki yansımalarına bakmak da faydalı olacaktır. Genel olarak bakıldığında Konferans Heyeti tarafından pek çok seminer ve panel ile yemekli toplantı düzenlendiği ve neredeyse bunların tamamının dernek tarafından kitaplaştırılarak yayınlandığı görülmüştür.[150]

Konferans Heyeti Yönetim Kurulu Başkanı Eczacıbaşı'nın yapmış olduğu bir seminer açılış konuşmasının satır aralarında Konferans Heyeti Derneği'nin nasıl oluştuğu ve bu günlere geldiğine ilişkin bazı özel bilgilere rastlanmaktadır. Heyetin 1961 yılında kurulduğunu hatırlatan Eczacıbaşı, "*Demokratik nizam içerisinde yaşamayı ve gelişmeyi yeni Anayasası ile de tescil eden toplumumuzda her sektörü temsil eden tarafsız bir kuruluşa ihtiyaç vardı*" diyerek ortaya çıkış motivasyonlarını sunmuştur. Toplumun iktisadi ve sosyal problemlerine bir tür açık forum hazırlama amacı güden kurumun, memleketin problemlerini taraflı bir zihniyetin dar bakış açısından görmek fikrine itibar etmediğini savunarak, memleket gerçeklerine uygun

[149] **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti 1993**, s.7-8.
[150] 1993 Yılı İtibariyle Seminer/Panel/Yemekli Toplantılar ve Yayınlar için bkz: EK-4.

samimi fikirlerde farklar olabileceğine fakat tezatlar bulunamayacağına inandıklarını ifade etmektedir. Konuşmasında şimdiye kadar yapılan seminerlere ve katılımcı sayılarına da değinen Eczacıbaşı, bir önceki yıl eğitimi sosyal ve ekonomik yönleri ile incelediklerini ifade etmiş ve bu çalışmada ortaya çıkan ihtiyaca binaen Türkiye'ye yaygın bir "Eğitim Vakfı" kurduklarını ve 236 kurucu üye ile çalışmalarına başlayan Vakfın, 1968 yılı itibariyle 29 ilde teşkilatlandığını söylemiştir.[151] Farklı ülkelerden ve alanlardan isimleri konuşmacı olarak davet eden, mevcut siyasi hükümetin de yakından takip ettiği Konferans Heyeti seminerlerinin bu yönüyle özgür düşünceye platform sağladığı, ekonomik imkânları ve siyasi irade ile sağlıklı ilişkileri neticesinde de teorik bazı tartışmaları kısmen de olsa gerçek hayata olumlu yansıttığı, pratikleştirdiği anlaşılabilir.

Tüm faaliyet ve yayınlarına bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk düşünce kuruluşu olarak Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin ekonomik ve sosyal konular ağılıkta olmak üzere, enerji konusundan, toprak reformuna, eğitime, anayasal değişikliklerden, bütçe ve para politikaları ile Türk dış politikasına kadar birbirinden farklı pek çok konuda faaliyet ve çalışmalarda bulunduğu görülmüştür. Bu bağlamda yapılan çalışmalardan hareketle ortaya konulan bazı yayınların yakından incelenmesi bir düşünce kuruluşu örneği olarak Konferans Heyeti'nin çalışmalarına ve çalışmalarda yer alan katılımcı portföyüne daha yakından bakma imkânı sağlayacaktır. İncelenen çalışmalardan Konferans Heyeti'nin Başbakan ve Bakanlar seviyesinde takip edildiği, yerli ve yabancı pek çok uzman katılımcının çıktılara katkılarda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede Konferans Heyeti'nce organize edilen onlarca seminer ve konferansın olduğu ve bunların neredeyse tamamının kitaplaştırılarak, günümüz tartışmalarına değerli bir kaynak oluşturduğu görülmüştür. Bu anlamda Konferans Heyeti sadece kurumsal anlamda bir ilk olmanın ötesinde fikirsel açıdan da çoğu zaman

[151] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti**, İktisadi Devlet Teşekkülleri,** Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1968, s.17**.**

ve pek çok konuda öncü olmuştur. Konferans Heyeti başlığı altında kitap olarak bahsi geçen kaynaların neredeyse tamamının bir seminer veya konferansa dayandığını ve aynı başlıklı kitap veya seminerilerin aynı içeriklerden oluştuklarını dikkatlerden kaçırmamak gerekmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından 6-25 Ağustos 1962 tarihinde "Sanayide Yatırım ve Sermaye Terakümü" adı altında tertiplenen Milletlerarası Konferansın başında "*Demokratik Kalkınma*" başlığıyla Başbakan İsmet İnönü söz almış, demokrasinin kalkınmaya engel olmadığını vurgularken, dış yardımları ise milli kalkınma hamlesinin tamamlayıcı bir unsuru olarak ortaya koymuştur. İnönü konuşmasını şu ifadelerle sona erdirmiştir: *"Kazanacağımız başarı, bütün hür dünya düşünürlerinin, Batı sisteminin başarısı olacaktır. Çalışmalarınızın bu önemli konularda yeni düşünce unsurları getirmesini temenni eder, sizlere başarılar dilerim.*"[152] Bu konuşma esasında 1960'larla birlikte düşünce üretiminin önemli hale geldiğini ve Soğuk Savaş döneminde Batı yönelimli politikanın belirleyici unsur olduğunu ortaya koymuştur. Planlama, düşünce üretimi gibi konular, yeni dönemin dinamiklerinden biri olup; esasında Konferans Heyeti'nin o yıllarda ortaya çıkış sebeplerinden belki de en önemlisini teşkil etmektedir.

Ford Vakfı ile Soğuk Savaş döneminde ABD desteğiyle kurulan OECD gibi kuruluşların da katkılarının bulunduğu konferans, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Başkanı Nejat F. Eczacıbaşı'nın açılış konuşmasıyla başlamış ve Eczacıbaşı konuşmasında memleketin problemlerini tek bir zihniyetin sınırlı açısından görmek düşüncesine itibar etmediklerini hatırlatmıştır. Eczacıbaşı'nın konuşmasından esasında bir düşünce kuruluşu faaliyeti olan konferansa ilişkin bazı bilgiler edinilmiştir: Konferans üç hafta devam etmiş; bürokrasi, iş ve akademi çevrelerinden 150 kişi

[152] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Sanayide Yatırım ve Sermaye Terakümü,** İstanbul Matbaası, İstanbul, 1963. s.xii.

katılmıştır. Konferans çalışmalarına milletlerarası üne ulaşmış 18 uzman da dahil olmuş, çalışmalara bilgi ve tecrübeleriyle katkı sağlamışlardır.[153]

Yine, 4-24 Ağustos 1963 tarihinde "İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri" adı altında tertiplenen uluslararası konferansa onlarca yerli ve yabancı isim katkı sağlamıştır. Bu sefer ilk konuşmayı dönemin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit yapmış, açılış konuşması ise Konferans Heyeti Başkanı Nejat F. Eczacıbaşı tarafından gerçekleştirilmiştir.[154] Genel itibariyle tartışmalarda serbest piyasacı, liberal ekonomik görüşler ve demokratik dünya vurgusu ön plana çıkmıştır.

Konferansın Türkiye sınırlarını aştığından bahisle, yapılan çalışmaları takdir eden, güven ve umut vaat eden işler olarak gören Bülent Ecevit, konuşmasında *"Sosyal bilimler, artık iyice toplum hayatının akışı içine girmiş; topluma o akış içinde ışık tutmağa, ilerdeki ihtimalleri önceden duyurmağa, toplumu günü gününe uyarmaya yönelen bir faaliyet olmuştur"* ifadelerini kullanmıştır.[155] Bu ifade esasında sosyal bilimlerin, bu tip örgütlenmeler aracılığıyla kamuoyuna karar vericilere dokunan yönüne işaret etmesi anlamında önemlidir. Zira yine Ecevit'in aynı konuşmasında dediği gibi *"toplum hayatında sosyal bilimler, artık giden bir geminin pusulası veya radarı, projektörü veya pilotu kadar önemli, aktif ve dinamik görevler görür duruma gelmiştir."*[156] Bugün bakıldığında bahsi geçen sosyal bilimlerin projektör, pusula olma yönüne ilişkin çağdaş misyonunun araştırma merkezleri veya günümüzdeki yaygın anlamıyla düşünce kuruluşları tarafından açığa çıkarıldığı veya araçsallaştırıldığı görülmektedir. Türkiye'de bu tip kurumsallaşmanın ilk örneği olarak karşımıza Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği çıkmaktadır.

"Nitekim işte, bu konferanslarda olsun, benzerlerinde olsun, sosyal bilimler alanında dünyanın büyük ün yapmış nice değerli bilginleri; politikacılarla, devlet

[153] **A.g.e**., s. xvi.
[154] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1964, s.xi.
[155] **A.g.e**., s.xi.
[156] **A.g.e**., s.xi.

yöneticileriyle, gazetecilerle, işçiler ve işadamlarıyla bir araya gelip kaynaşabilmektedirler"[157] diyen Ecevit'in bu tespitinden hareketle bu faaliyetlerin bugün ülkemizde ciddi düşünce kuruluşlarının rutin eylemlerinden biri olduğunu görmekteyiz. Konferans geleneğini Türkiye'de başlatanları ve yaşatanları kutlamayı bir borç bilen Ecevit'in ileriye dönük aşağıdaki şu tespitleri de gerek uluslararası gelişmeler gerekse düşünce kuruluşlarının geleceği ve misyonu anlamında önemli gözükmektedir:

> *"Çağdaş dünyada doktrin ayrılık ve çatışmalarının, uluslararası gerginliği arttıran en önemli etken olduğu göz önünde tutulursa, doktrinlerde başlayan ve gitgide hızlanan çözülüp erimenin, zamanla, uluslararasındaki buzların çözülüp erişmesini de sağlayabileceği, öylelikle, dünyada daha köklü ve sürekli barış ve güvenliğe yol açabileceğini düşünmek aşırı bir iyimserlik olmasa gerekir.*[158] *Türkiye Cumhuriyeti, belirli ilke ve ülkülere bağlı olmakla beraber belirli bir doktrine saplanıp kalmaktan kaçınan bir devlettir. Onun için, Türkiye'de, açık düşünceli bilim adamlarıyla, topluma yön verebilecek çeşitli gruplara bağlı hareket adamlarının, toplum meselelerine çözüm yolları bulmak üzere kolaylıkla verimli işbirliği yapabilecekleri bir ortam vardır."*[159]

Yakın geçmişte bilim adamlarının sözüne politikacılar tarafından kulak verilmemesini kayıp olarak gören Ecevit, aynı yıl işlemeye başlayan planlama mekanizması örneğinden hareketle, artık bilim adamları ve hareket adamları arasında dinamik bir işbirliği kurma yoluna girildiğini ve olumlu sonuçların kısa zamanda görülmeye başlandığını ifade etmiştir. Ecevit konuşmasında ayrıca demokrasi vurgusu yapmış, darbeden sonra yapılan Anayasa'yı en ileri ve hürriyetçi Anayasalardan biri

---

[157] **A.g.e**., s.xii.

[158] Ecevit'in; "…uluslararasındaki buzların çözülüp erişmesini de sağlayabileceği, öylelikle, dünyada daha köklü ve sürekli barış ve güvenliğe yol açabileceği…"ifadelerinden hareketle sosyal bilimlerle ilgilenen o dönemki düşünce kuruluşlarının, esasında soğuk savaşın katı rüzgârlarını ortadan kaldırabileceği ve kapitalist dünya ile komünist dünya arasındaki buzları eritebileceği çıkarımına ulaşılabilir. Bkz. Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1964, s.xi.

[159] **A.g.e**., s.xii-xiv.

olarak değerlendirmiştir.[160] Ecevit'in ifadeleri, planlı ekonomi ve Anayasa gibi gelişmelerin düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı için tetikleyici olduğu savını desteklemiştir.

Konferans Heyeti Derneği, zamanla yeni kuruluşlara da kapı aralamıştır. Öyle ki; 1964 Yılı Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin İdare Heyeti Azaları arasında yer alan isimlerden Memduh Yaşa, 1980 yılında bu çalışmaya konu farklı bir düşünce kuruluşu olan Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfının (SİSAV) kurucusu olarak da karşımıza çıkmıştır.[161]

Yönetime her yıl yeni üyeler eklenmiştir. Bülent Yazıcı ve Orhan Mersinli 1964 tarihli azalar listeside olmayıp 1965 tarihinde aza olarak Konferans Heyeti'ne dâhil olan isimler olmuştur. "İktisadi Kalkınmanın Zirai Cephesi (1965)" adlı çalışma, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından 2-15 Ağustos 1964 tarihleri arasında "İktisadi Kalkınmanın Zirai Cephesi" ismi altında tertiplenen uluslararası konferansta verilen tebliğlerden oluşmuştur. Konferansta ortaya konan bazı verilerin iki yıl sonra bir milletvekili tarafından TBMM Genel Kurulunda paylaşılması, Konferans Heyeti tarafından yapılan faaliyetlerin hedef kitle olarak tanımlanabilecek aktif siyasetçiler tarafından yakından takip edildiğini göstermiştir.[162]

"Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim (1966)" adlı konferans yayını incelendiğinde; Başbakan ve bilhassa konferans gündemiyle ilgili konulardan sorumlu bakanların ve bürokratların bu tip konferanslara davet edildiği tespit edilmiştir. Fiziki katılım sağlamasa da Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, kuruluşun beşinci konferansı olan "Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken olarak Eğitim" konulu etkinlik açılışı dolayısıyla gönderdiği mesajında; *"Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyetinin şimdiye kadar memleketimizin çok önemli meselelerine nazari ve*

[160] **A.g.e**., s.xii-xiv.
[161] Bkz. EK-5.
[162] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D:3, B:9, T:1, C:1, 24.11.1969, s.263.

tatbiki açıdan yeni bir ışık tutan ve çözüm yolları arayan değerli çalışmalarını takdirle anmak isterim" ifadelerini kullanmış ve Türkiye'nin pek çok meselesinin objektif ve etraflıca bilim adamları ve uzmanlarca tartışılmasının, çözüm önerileri sunulmasının önemine dikkat çekmiştir.[163] Ayrıca Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz, yaptığı açış konuşmasında konferans neticesinde varılan sonuçların ve alınacak kararların, Bakanlığın ilgili organlarınca inceleneceğini ve uygulamalarda bunlardan büyük ölçüde istifade edileceğini dile getirmiştir.[164] Bu ifadeler, Türkiye'nin düşünce kuruluşu geleneğinde bir rol model ve ilk olma özelliği taşıyan Konferans Heyeti faaliyetlerinin hedef kitle karar alıcılara ulaşarak bir düşünceyi üretmek, yaygınlaştırmak ve dikkatleri o düşünce etrafında toplamak anlamında kamuoyu oluşturabildiğini göstermiştir.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından 18 Mart – 23 Mart 1968 tarihleri arasında "İktisadi Devlet Teşekkülleri" ismi altında Ankara'da tertiplenen uluslararası konferansta verilmiş olan tebliğlerden ve tartışma zabıtlarından müteşekkil yayının içindekiler kısmına bakıldığında konferansın açılış konuşmasını Başbakan Süleyman Demirel ve Dr. Nejat F. Eczacıbaşı'nın yaptığı görülmüştür. 1968 yılındaki seminerin takdimini ise 1980'de SİSAV'ın kurucusu olacak olan Prof. Dr. Memduh Yaşa yapmıştır. Başbakan Süleyman Demirel konuşmasının başında Konferans Heyeti çalışmalarından övgüyle bahsetmiştir. Demirel, seminerin alanında uzman bilim adamlarıyla politika yapıcıların çalışma ve görüşlerini bir araya getirdiğini ifade etmiştir.[165]

Seminerin takdim konuşmasını yapan Prof. Dr. Memduh Yaşa; Cumhuriyet kurucularının İstiklâl Savaşı'ndan hemen sonra hatta Lozan Antlaşmasının imzalanmasını beklemeden memleketin iktisadi kalkınma prensiplerini tespite giriştiklerini hatırlatarak, Türkiye'nin iktisadi kalkınma çabasının Türkiye Cumhuriyeti

[163] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim,** Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1966. s.13.
[164] **A.g.e**., s.16
[165] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **İktisadi Devlet Teşekkülleri,** Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1968, s.13.

ile yaşıt olduğunu ifade ederek seminerin önemini vurgulamıştır.[166] 1968 yılında 28 Ağustos – 6 Eylül tarihleri arasında "Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme" adı altında İstanbul'da tertiplenen uluslararası seminerde verilmiş olan tebliğlerden ve tartışma zabıtlarından oluşmuş diğer bir kitabın içindekiler kısmına bakıldığında ise; seminer akışı ile de paralel şekilde öncelikle Nejat F. Eczacıbaşı'nın takdim konuşmasına yer verildiği akabinde ise açılış konuşmacısı olarak yine Başbakan Süleyman Demirel'in demecinin yer aldığı görülmüştür. Konuyla ilişkili olarak davet edilen Maliye Bakanı Cihat Bilgehan'ın da açılış kısmında bir konuşması olduğu görülen kitapta devamında; Victor Bodson, Prof. Dr. Memduh Yaşa, Prof Dr. Michale Bruno, Doç. Dr. Erdoğan Alkin, Prof. Dr. Jagdish N. Bhagwati, Yardımcı Prof. Dr. Ahmet Aker, Erhan Bener, Barend A. De Vries, Doç. Dr. Vural F. Savaş, Dr. Ivo Fabine, Prof. Dr. Josef Soldaczuk, Mahmut Seyda, Francis G. Wells, Doç. Dr. Baran Tuncer, Prof. Anne O. Krueger, Kemal Kurdaş, Prof Dr. Oktay Yenal, Dr. İbrahim Öngüt gibi isimlerin yer aldığı görülmüştür. 1968 yılında İstanbul'da Büyük Tarabya Oteli'nde gerçekleşen bu seminer, Konferans Heyeti'nin kuruluşundan itibaren gerçekleştirilen büyük seminerlerinin sekizincisi olmuştur. Türkiye'nin ekonomi siyaseti açısından dış ticaret daima önemini muhafaza etmiştir. 1968 yılına gelindiğinde ise erişilen kalkınma safhasında sanayileşmenin ülkeye maliyeti, dövizde yaşanan kıtlık, dış yardımın geleceği ve Avrupa ile Ortak Pazara geçiş hazırlığı gibi meseleler dış ticaret konusunun önemini arttırmıştır. Bu bağlamda kitaba bakıldığında görülmektedir ki; seminer, Türkiye tecrübesinin analiz edilmesine ve meseleye farklı açılardan yaklaşanlar arasında verimli görüş alışverişine imkân sağlamıştır. Konferans Heyeti Yönetim Kurulu Başkanı Nejat F. Eczacıbaşı, 'İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ilk tatbikat yılında, hazırlık döneminin sona erdiği ve Ortak Pazar ile Türkiye arasında 'Gümrük Birliği'nin

[166] **A.g.e**., s. 20.

kurulacağı 'Geçiş Dönemi' şartlarının tespite çalışıldığı bir zamanda bu seminerin yapılmış olmasını önemli bulmuştur.[167]

Başbakan Süleyman Demirel ise yaptığı konuşmada dış ticaret ve yatırım anlamında hükümetinin yaptıklarına değinirken Türkiye'nin dahil olduğu GATT-Milletlerarası Ticaret ve Tarifeler Anlaşması ile Milletlerarası Para Fonu ve OECD ile Ortak Pazar gibi kurumların önemine işaret etmiştir. İktisadi gelişmeler hızlandıkça yabancı sermaye hareketlerinin de hudutlar arasında daha geniş şekilde cereyan ettiğini savunan Demirel, yabancı sermaye aleyhtarlığını ise Ortak Pazar gibi uluslararası iktisadi ittifakların kuruluş amaçlarıyla bağdaşmamakla eleştirmiştir.[168]

Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyon Üyesi Victor Bodson, "Dünya Ticareti ve Gelişme Sorunu" başlıklı bir konuşma yapmış ve konuşmasının sonlarına doğru Ankara Anlaşması'na değinmiştir: *"Ankara Anlaşması (1963), 1 Aralık 1969'dan sonra şimdiki hazırlık safhasından Ortak Pazara üyelik safhasına geçiş devrine atlamak imkânı sağlamıştır ki; bu olay Topluluk ile Türkiye arasındaki bağları çok daha kuvvetlendirecektir."* Konuşmacı ayrıca Türkiye ve Yunanistan'ın, Avrupa Ekonomik Topluluğuna iştirakçi (yarım üye) olarak katılan ilk ülkeler olmasının sadece bir tesadüf olmadığını savunmakta ve tam üyeliğe hazırlık mahiyetindeki bu iştirakçiliğin söz konusu diğer ülkelerin durumundan tamamen farklı olduğunu savunarak bir gün Türkiye'nin tam üyeliğe alınacağına inancını da ayrıca dile getirmiştir.[169]

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından 26-30 Haziran 1972 tarihleri arasında "Türkiye'nin Enerji Sorunu ve Enerji İhtiyacı Semineri" ismi altında İstanbul'da tertiplenen uluslararası seminer ve aynı adlı kitap, bakıldığında Türkiye'nin güncelliğini halen koruyan temel ihtiyaçlarından birine dikkat çekmiş, gelecek vizyonu için bir kaynak ortaya koymuştur. Açılış konuşmasını yapan Nejat Eczacıbaşı, kitapta

[167] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme,** Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1968, s.13.
[168] **A.g.e**., s.19
[169] **A.g.e**., s.28, 29.

bahsi geçen Enerji meselesini, çağdaş uygarlıkta ülkelerin yerini tayin eden, gelişmenin ölçüsü olarak kullanılan bir konu olarak değerlendirmiştir.[170]

Konferans Heyeti'nin 1989 yılı seminer/panel türü toplantılarının ikincisi olan "Türkiye'de Yabancı Sermaye (1989)" adlı yayına konu etkinlik ise 13 Nisan günü İstanbul'da Konferans Heyeti Başkan Vekili Dr. Şahap Kocatopçu başkanlığında düzenlenmiştir. "Türkiye'de Yabancı Sermaye" konusunun tartışıldığı toplantıda üç yetkili konuşmacı görev almıştır. Kitap bu bağlamda Dr. İbrahim Çakır, Prof. Dr. Gülten Kazgan ve Atilla Midillili'nin değerlendirme ve tartışmalarından oluşmuştur. Açılış konuşmasının yapan Dr. Nejat Eczacıbaşı'nın basının ve TRT'nin üyelerine teşekkür ederek başladığı ilk cümlesinden, konferans heyeti toplantılarına potansiyel hedef kitle diyebileceğimiz basının ilgi gösterdiği anlaşılmıştır.[171] Üst düzey siyasilerin açılış konuşmalarını yaptığı toplantıları basının takip ediyor oluşu olağan bir durum olarak görülmekle birlikte, bu seviyede düşük katılımlı bir panelin dahi basın tarafından takip ediliyor oluşu, Konferans Heyeti Derneği'nin düşünce üretimi ve kamuoyu oluşturma noktasında etkin olduğu konusunda fikir vermektedir.

Konferans Heyeti Derneği, ekonomi dünyası destekli ve kamuoyundan ziyade daha çok karar vericileri hedef kitle olarak gören bir kuruluş olarak sadece siyasi ekonomi ile değil, dış politik gelişmelerle de ilgilenmiştir. Bu bağlamda "Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri Paneli (1990)" adlı kitap, 2 Şubat 1990 tarihinde İstanbul-Sheraton Otelinde düzenlenen "Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri" konulu dış politik tartışmayı ele almaktadır. Konferans Heyeti'nin 1990 faaliyet döneminde gerçekleştirdiği panellerin birincisini konu eden bu yayın, panelde görev alan konuşmacıların açıklamaları ile genel tartışma sırasında söz alan dinleyicilerin sorularından ve konuşmacıların cevaplarından oluşmuştur. Ayrıca toplantıda sözü edilen

[170] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Türkiye'nin Enerji Sorunu ve Enerji İhtiyacı,** Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1973. s.1.
[171]Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Türkiye'de Yabancı Sermaye,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1989, s.7.

AT komisyonu raporu da kitabın sonuna eklenmiştir. Türkiye-Avrupa Topluluğu Karma Parlamento Komisyonu Eş-Başkanı Bülent Akarcalı yaptığı konuşmada; gümrük birliğini geri dönüşü olmayan bir yol olarak tanımlamıştır. Batı Türkiye'yi Müslüman olduğu için istemiyor iddialarına tepki gösteren Akarcalı, bu söylenenlerin kendine güveni olmayan, aynı standartlarla çalışmayan, aynı standartlara gayret göstermeyenler için geçerli olduğunu ifade etmiştir.[172]

Türkiye-Avrupa Topluluğu Karma Parlamento Komisyonu Eş-Başkan Yardımcısı Deniz Baykal da Akarcalı'ya benzer ifadelerle Batı bizi anlamıyor, hakkımız yeniyor, komplesine kapılmadan olaylara bakılması gerektiğini savunmuştur. Baykal, 1949 yılında Türkiye'nin Avrupa Konseyi kurucu üyeliğine, 1963 yılı Ankara Anlaşması'na ve hatta tarihsel olarak daha da geriye Osmanlı'nın son dönemlerine giderek Türkiye'nin Batı serüveninin tecrübe ve birikimine dikkat çekmiştir.[173]

Türk Hükümeti, 14 Nisan 1984'de AET Antlaşmasının 237. AKÇT Antlaşması'nın 98. ve AET Antlaşmasının 205. maddeleri doğrultusunda Topluluğa katılma başvurusunda bulunmuş olup; kitabın sonunda yer verilen "Türkiye'nin Katılma Başvurusu Üzerine AT Komisyonu'nun Raporu" adlı metin Türkiye'nin katılmasının sonuçları ve etkilerine ilişkin kapsamlı bir değerlendirmeyi içermiştir. Rapor; Genel Gözlemler, Katılma Müzakerelerinin Açılması ve Sonuçlar ana başlıklarından oluşmuştur. Sonuç kısmında Komisyon Topluluğa, Türkiye ile işbirliğini sürdürmesinden yana olduğunu belirtmiştir: *"Topluluğa ortak olan Türkiye, gelişme halinde büyük bir ülkedir, ayrıca NATO çerçevesinde Topluluk üyesi devletlerin müttefikidir ve önemli stratejik jeo-politik bir konuma sahiptir."*[174]

Katılımcılardan Tevfik Ertüzün'e göre; Avrupa Birliği tarafından Türkiye'nin dört sorunu çözmesi istenmektedir. Bunlardan ilki sanayi sektörü ve tarımdaki yapısal

[172]Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1990, s.10, 13.
[173] **A.g.e**., s.15-21
[174] **A.g.e**., s.69-76.

farklılıklar, ikincisi hızlanan makroekonomik tutarsızlıklar, üçüncüsü sanayideki aşırı korumacılık ve son olarak dördüncüsü Türkiye'de sosyal güvence seviyesinin AB kurallarına göre düşüklüğüdür.[175]

Avrupa Topluluğu'nun günümüzdeki adıyla Avrupa Birliği'nin (AB) Türkiye'ye yaklaşımı genellikle ikircikli olmuştur. Bu bağlamda kitapta yer alan konuşmacılardan Deniz Baykal, AB'nin yaklaşımını şu ifadelerle eleştirmiştir:

> *"Git demokrasi sorunlarını çöz de öyle gel, gümrük duvarlarını sıfırla da öyle gel, ekonomini kalkındır, sanayileşmeni tamamla da öyle gel. Bunları yaptıktan sonra gelmeme ne gerek var. Örneğin Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi ülkeler demokrasileri kökleşmemesine rağmen birliğe alınmışlar aksine bu sıkıntılar toplulukla bütünleşmenin hızlandırıcı faktörü olarak kabul edilmiştir."*[176]

"İnsan Hakları ve Cezaların İnfazı (1990)" adıyla Konferans Heyeti'nin 28 Şubat 1990'da Etap-Marmara Otelinde düzenlenen toplantısı, 1990 faaliyet döneminin kitapla aynı ad altında düzenlenen ikinci panelidir. Bu toplantıda "İnsan Hakları ve Cezaların İnfazı" konusu, uzmanlardan oluşan geniş açılı bir panel tarafından değişik açılardan incelenmiş olup; bu yayında panelistlerin derin bilgi ve deneyimlerini yansıtan bildirileri ve aralarındaki tartışmaların özeti yer almıştır. Çalışmaya Dr. Sulhi Dönmezer, Koray Düzgören, Turgut Kazan, Hüseyin Turgut, Cihan Yamakoğlu, Melda Türker gibi isimlerin katkıları olmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza Hukuku Enstitüsünden Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer'e göre "*cezanın infazının insan haklarına uygun hale gelmesi, Avrupa Konseyi tarafından tespit edilmiş olan asgari kurallara (Avrupa Hapis Cezası Kuralları - 1987) uygun hale getirilmesi, ona göre infaz edilmesini ifade eder*."[177]

---

[175] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Türkiye-Avrupa…,** s.69-76.
[176] **A.g.e**., s. 69-76.
[177] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **İnsan Hakları ve Cezaların İnfazı,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1990, s.18.

Türkiye'nin tanıtım sorununa değinilen "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Dış Tanıtımı (1992)" adlı toplantıya ilişkin çalışmada ise, sorunun dinsel ve tarihsel nedenlerine değinilmiş ve yurt dışında yaşayan T.C. kökenli insanların etkin olacak sayıda ve yoğunlukta bulunmamasına dikkat çekilmiştir.[178] Bugün önemli bir dış politika unsuru ve argümanı olan, günümüzde daha kurumsal bir yapıya bürünen yurt dışı Türkler mevzuunun 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de tartışılmaya başlandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda daha o yıllarda önce 1992'de TİKA'nın Dış İşleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulması ve 2010 yılına geldiğimizde Yurt Dışı Türkler ve Akraba topluluklar Başkanlığı'nın kurulması hiç şüphesiz düşünsel yapısı daha eskiye dayanan bir olgunun ve dış politik gelişmenin neticesidir. Bu bağlamda en büyük dış politik gelişme hiç şüphesiz Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 1991 yılı sonunda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) dağılmasıdır. Bu gelişmeyle tarih sahnesine Türkiye ile akrabalık ve tarih bağları bulunan yeni ulus devletler çıkmış ve bu yeni ortaya çıkan devletlerin Türkiye'den beklentileri olduğu görülmüştür. Atatürk de bu gelişmeyi yıllar önce öngörmüş esasında bu anlamda günümüz kurumsal yapılarının oluşturulmasına şu fikirlerle öncülük etmiştir:

> *"Bugün Sovyet Rusya, dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse kestiremez tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi parçalanabilir. Bugün elinde tuttuğu milletler, avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşır. O zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim, bu dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir, öz kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız."*[179]

Konferans Heyeti bu çalışmayla 'Türkiye'nin tanıtımı için neler yapılabilir? Bunu sağlamaya yönelik çalışmalar nasıl koordine edilebilir? Türkiye'nin etkin tanıtımı nasıl

[178] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Dış Tanıtımı,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1992.ss.10-22.
[179] **A.g.e**., s.10-25.

sağlanabilir?' hususlarını araştırarak kendi ölçülerinde katkıda bulunmak istemiş ve Türk karar vericilerin dikkatlerini konuya çekmeye çalışmıştır. Panelde geçmişe de bir eleştiri getirilerek, geçmişte Türkiye'nin tanıtımına yönelik çalışmaların birbiriyle uyumlu olarak harekete geçirilemediğinden ve koordine edilemediğinden yakınılmıştır. Panelin amacı ise; ileriye yönelik bir sentez yapmaya çalışarak ulusal tanıtma politikasının oluşturulmasına yönelik bir adım atmak olarak belirlenmiştir.

Konferans Heyeti, Türkiye'nin en temel, güncelliğini uzun yıllar koruyan meselelerini ilk kez tartışmaya açan sivil bir platform olmuştur. "Güneydoğu Sorunu ve Çözüm Arayışları (1992)" adlı kitap, bu anlamda son derece önemli bir soruna dikkat çekerek, gelecek için öngörü niteliğindeki tespitleri kayıt altına almıştır. Kitaba konu seminerin açış konuşmalarını Konferans Heyeti Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Nejat Eczacıbaşı'nın yaptığı ve Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Erdal İnönü'nün seminere mesaj gönderdiği görülmüştür. Programın sunuş konuşmalarının ise; İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu ile Gazeteci-Yazar Yalçın Doğan tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Panel iki bölümden oluşmuş ve katkı sağlayanların Uğur Mumcu, Prof. Dr. Cahit Tanyol, İsmail Soysal[180], Feridun Yazar, Mustafa Sönmez ve Ahmet Taner Kışlalı'dan oluştuğu tespit edilmiştir. Yönetim kurulu imzasıyla yer alan önsözde "Güneydoğu'daki gelişmeler" Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olarak nitelendirilmiş ve bu çalışmanın, ülke yöneticilerine, sorunların çağdaş çözümü için ışık tutması umulmuştur. Konuşmacıların profiline bakacak olursak, Uğur Mumcu konuyla ilgili tarihsel araştırmalar yapan ve bu konuda kitap yazan bir kişi, Cahit Tanyol, 'Kürt Sorunu'nu tarihsel ve toplumsal gelişme sürecinde incelemiş bir sosyolog ve yazar, emekli Büyükelçi İsmail Soysal Dışişleri Bakanlığı mensubu ve diplomat olarak durumu Türkiye'nin dış ilişkileri ve politikaları açılarından irdeleyebilecek, tarihsel ve güncel gelişmeleri bu perspektiften değerlendirebilecek bir isim, Feridun Yazar HEP

[180] 1984 tarihli Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfının (OBİV) kurucusu. Emekli Büyükelçi.

Genel Başkanı olarak sorunu Kürt vatandaşların görüşü açısından ele alabilecek bir siyasetçi, Mustafa Sönmez konuyu sosyo-ekonomik boyutları ile ele alabilecek bir gazeteci olarak dikkat çekmiştir.[181]

Türkiye'nin kırmızı çizgilerinden sayılan ve başta ABD-AB ve bölge ülkeleri ile ilişkiler olmak üzere pek çok alanda Türk Dış Politikasını etkileyen böylesine önemli bir konunun Türkiye'de o dönemler tartışılıyor olması, şüphesiz son derece önemli ve cesur adımlar olarak görülebilir. Öyle ki; İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu, -yıllar sonra 2009'da ancak mümkün olan- konunun TBMM'de tartışılması hususundaki teorik düşüncesini 1992 tarihli kitapta şu sözlerle ifade etmiştir:

> *"Demokratik bir ülke isek, bu sorun TBMM'de tartışılır, biz millet olarak TBMM'ni bizim temsilcimiz ve bizim söz-karar organımız olarak kabul ediyorsak, orada tartışılır, tartışıldıktan sonra da asgari müşterekleri tespit edilen bir milli politikaya ulaşılır. Bu milli politika da hem içerde, hem dışarda, bütün dünyaya ilan olur. Herkes bilir ki; Türkiye bugün de, bundan beş sene sonra da, bundan 20 sene sonra da, bu politikayı uygulayacaktır."*[182]

Kitaptaki tartışmalara bakıldığında 'Kürt Sorunu' denildiğinde işin içerisine 'Terör Sorunu (Asala-PKK)', 'Ermeni Sorunu', lobiler, AT üyeliği, ekonomi, insan hakları, Anayasa, uluslararası hukuk, tarih gibi pek çok konu girmiştir. Kitaba bu konuların tümü detaylarıyla yansımış ve görünen o ki gelecek tartışmalara zemin hazırlamıştır.

Konferans Heyeti Derneği'nin faaliyetlerine ilişkin pek çok haberin dönemin gazetelerinde yer aldığı görülmüştür. Bu bağlamda Milliyet'teki haberler ya bir iş ilanı, ya bir seminerin duyurusu ve haberi ya da kitap yayınlarına ilişkin tanıtım şeklinde olmuştur. Benzer şekilde, Cumhuriyet'te de derneğin seminer ve çalışmalarına ilişkin haberler yer almakla birlikte bu seminer haberlerinde bazı üst düzey isimlerin bilhassa

[181] Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Güneydoğu Sorunu ve Çözüm Arayışları,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1992, s.7.
[182] **A.g.e**., s. 18.

siyasetçilerin konuşmalarına yer verildiği görülmüştür. "1993 Yılı İtibariyle Seminer, Panel, Yemekli Toplantılar ve Yayınlar" başlığıyla verilen listede yer alan ve daha sonra çoğu kitap olarak da yayınlanan seminer, konferans ve panellerin haber olarak gazetelerde yer aldığı tespit edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ve Soğuk Savaş ortamında Türkiye'de düşünce kuruluşu anlamında faaliyet gösteren ilk kuruluş olan Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, 1994 yılından itibaren faaliyetlerine Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) olarak devam etmektedir. Bu bağlamda dernek statüsünden vakıf statüsüne geçilerek, yeni imkânlar ile etkinlik alanının daha da çeşitlendiği söylenebilmektedir. Yıllar önce Güneydoğu Sorunu başlığıyla cesur panel tartışmalarına ev sahipliği yapılırken, 2013 yılına gelindiğinde 'Kürt Sorunu'nu çözmeye yönelik başlatılan 'Çözüm Süreci' döneminde oluşturulan akil adamlar listesinde TESEV'in Can Paker, Etyen Mahçupyan ve Tarhan Erdem'le yer almasını, Konferans Heyeti Derneği'nin kurucusu Nejat Eczacıbaşı'nın oğlu Bülent Eczacıbaşı memnuniyet verici olarak değerlendirmiştir.[183]

Gerek taraf oldukları konular gerekse ekonomik kaynakları dolayısıyla bu tip kuruluşlar zaman zaman eleştiri oklarını üzerlerine çekebilmektedir. Tıpkı Konferans Heyeti Derneği'nin zaman zaman Ford Vakfı gibi bazı kuruluşlarca fonlandığı eleştirilerine paralel şekilde yakın dönemde de TESEV Soros Vakfı'ndan gelen fonlarla beslendiği şeklinde eleştirilere maruz kalmıştır. Kaldı ki; TESEV Başkanı bir televizyon programında Soros Vakfı'ndan Açık Toplum Enstitüsü'ne gelen fonlardan pay aldıklarını doğrularken TESEV'in yüzde otuz gelirinin Açık Toplum Enstitüsü'nden geldiğini kaydetmiştir. Fakat Paker devamında yapılan işe karışılıp karışılmadığına baktıklarını, kaynak sağlayanların kim olduğuyla ilgilenmediklerini ifade etmiştir.[184]

[183] **Türkiye**, 7 Nisan 2013.
[184] **Yeni Akit**, 25 Kasım 2011.

Zaman zaman Konferans Heyeti Derneği'nin 27 Mayıs Darbesinden hemen sonra kurulduğu hatırlatılarak o tarihlerde Amerikalı Rockefeller ve Ford Vakfı tarafından fonlanan kuruluşun Türkiye'de sürekli CHP ile anıldığı ve CHP'li politikacıların her dönem TESEV'e yakın olduğu iddia edilmiştir. Darbe şartlarında yurt dışı ile bu kadar ilgili bir kuruluşun doğması, o dönem şartları için oldukça istisnai bir durum olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun TESEV üyesi olduğu ve parti tabanından gelen tepkiler nedeniyle istifa edeceği iddiası öne sürülürken, 1961 yılında Konferans Heyeti kurulduğunda ilk kutlayanın dönemin Başbakanı İsmet İnönü olduğu ve 1962'deki ilk konferanslar serisinin ise dönemin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'in kurumda verdiği konferans ile başladığı hatırlatılmıştır. Her ne kadar haber, CHP ile TESEV'i ve dolaylı olarak Soros'u ilişkili gösterme çabası taşıyan yanlı bir haber niteliğinde olsa da, esasında Konferans Heyeti Derneği veya TESEV'in üyeleri arasında farklı partilerde önemli görevler üstlenmiş isimlerin üye olarak yer aldığı görülmüştür.[185] Örneğin 2003 yılında TESEV'in 20 kişilik Danışma Kurulu'nda CHP'den Kemal Derviş ile AK Parti'den Cüneyt Zapsu'nun yer aldığı bilinmektedir. Son dönemde ABD ile ilişkiler, AB lobisi ve bölgesel etkinlikler konularına ağırlık verileceği TESEV Başkanı Can Peker tarafından dile getirilmiştir. Yeni dönemde Amerikan ve İngiliz kökenli uluslararası düşünce kuruluşlarının toplantılarının Türkiye'ye alınmaya çalışılacağı ifade edilmiş ve faaliyetlerin kamuoyu oluşturma iddiası taşıdığı özellikle belirtilmiştir. "*Devlete yakın sivil toplum hareketi olmaz*" diyerek, yapının bağımsız bir STK niteliğinde olduğunu vurgulayan Paker, düşünce kuruluşunun sivil olmasının önemini hatırlatmıştır.[186]

Sonuç olarak, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, kurulduğu yılı takip eden dönemin; siyasi, sosyal ve ekonomik değişimlerinin belirlediği ortam ve strateji içerisinde idareciler üzerinde doğrudan yada dolaylı etkisi olabilecek faaliyetlerde

[185] **Yeni Akit**, 25 Kasım 2011.
[186] **Milliyet**, 22 Temmuz 2003.

bulunarak bir düşünce kuruluşu olmanın yanı sıra, döneminin siyasi tartışmalarında belirleyici rol oynamaya çalışmıştır. Özellikle 1970'lerde hükümet üzerinde medya kanallarının da desteğiyle iş çevreleri büyük bir baskı oluşturmaya başlamıştır. Örneğin Ecevit hükümeti, iş dünyası ve iktisadi elit kesim tarafından AET üyeliği sürecine mesafeli durduğu gerekçesiyle basın üzerinde ciddi bir şekilde eleştirilmiştir. Öyle ki; bu eleştirilerin hükümetin düşmesine yol açtığı ifade edilmiştir.[187] Bu durum ilk düşünce kuruluşlarının mevcut sisyasi iktidar üzerinde gerektiğinde önemli bir baskı unsuru oluşturabildiğini, iş çevrelerinin bu tarz kuruluşlar üzerinden hükümetlerle çıkar çatışmalarına girebildiğini göstermiştir. Ayrıca iş dünyası destekli olmasından kaynaklı ekonomik bağımsızlık nedeniyle Konferans Heyeti'nin görece hükümet politikalarından bağımsız hareket edebildiği görülmüştür.

2.2. İktisadi Kalkınma Tesisi (İKT)

İktisadi Kalkınma Tesisi (İKT), 26 Kasım 1965 yılında İstanbul'da kurulmuş olup; daha çok ekonomik dış politik gelişmelere ve özelde Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilere ilişkin yayın ve faaliyetlerde bulunmuştur. İstanbul Sanayi Odası ile İstanbul Ticaret Odası kurucu odalar olarak bu tesisi birlikte kurmuşlardır. İKT'nin kurumsal adresi; Bahçekapı, Hamidiye Cad. IV. Vakıf Han'da İstanbul Ticaret Odası olmuştur. Tesisin kurucuları İstanbul Sanayi Odası ile İstanbul Ticaret Odası olmakla birlikte, Tesisin ilk kuruluş aşamasında tescil işlemlerini icradan İstanbul Ticaret Odası'nı temsilen Oda Yönetim Kurulu Başkanı Behçet Osmanağaoğlu ve İstanbul Sanayi Odasını temsilen Oda Yönetim Kurulu Başkanı Fazıl Zobu birlikte yetkili olmuşlardır.[188]

Bu iki ismin girişim ve takipleriyle, İktisadi Kalkınma Tesisi (İKT) İstanbul Asliye 7. Hukuk Hakimliği'nin 1965/880 Esas 1965/858 Karar 965/6 Tesis tecil

[187] Ercan, Ercan, **a.g.e.**, s.406.
[188] **A.g.e**., s.406.

numaraları ile tescil edilmiştir. Tesis kurucu senedine göre tesisin amacı: "*Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gelişmesinin en ehemmiyetli unsurlarından olan sanayi ve ticaret sahalarındaki gelişmenin hızlandırılmasına hizmet etmek maksadıyla Planlama ve Müşterek Pazar mevzularında araştırma ve incelemelerde bulunmak, lüzumlu bilgileri alakalılara duyurmak ve bunlarla ilgili etüdleri yapmaktır*." Tesis bu amaç doğrultusunda eğitim planlaması mevzularını da ele alacağını ve amaç ile ilgili her türlü faaliyette bulunacağını beyan etmiştir.[189]

1965'de İktisadi Kalkınma Tesisi adıyla kurulan ve 1967'de İktisadi Kalkınma Vakfı adıyla anılmaya başlayan kuruluş Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşlarından biridir. Bu kuruluşun oluşturulmasındaki en büyük içsel etmen, 27 Mayıs Darbesi sonrası planlı ekonomiye geçiştir. Dışsal açıdan ise; Ankara Anlaşması önemli bir unsur ve etken olarak göze çarpmaktadır. Düşünce ve çözüm önerileri sunma gibi bir amaçtan öteye İKT, AET ile gelişen ekonomik ilişkiler çerçevesinde daha çok mevzuat karşılaştırmaya dayalı araştırma faaliyetlerine yoğunlaşmıştır. Türkiye'de özel sektörün ilk araştırma kuruluşlarından biri olarak değerlendirebileceğimiz İKT faaliyetleri 1967-1976 arasında araştırma ve yayın üzerine yoğunlaşmıştır.[190]

Kurucu tesis senedine göre İKT'nin faaliyet ve çalışmalarının nasıl yapılacağı hususu İdare Heyeti'nce tespit olunur ve Tesisin, kurucu, asli ve fahri olmak üzere üç türlü üyesi olabilir. Bu bağlamda İstanbul Ticaret Odası ile İstanbul Sanayi Odası Tesisin hem kurucu hem de asli üyeleri olmuştur. Ayrıca senede göre; İdare Heyeti'nin teklifi ve Umumi Heyetin dörtte üç çoğunluğunun kararı ile Tesise üye olarak kabul edilen teşekküller de asli üye sayılabilecektir.[191] Tesisin organlarına baktığımızda; a) Umumi Heyet, b) İdare Heyeti, c) Murakıplar olmak üzere üç organı olduğu görülmekte

[189] **İktisadi Kalkınma Tesisi Senedi**, İKT Yayını, İstanbul, 1965. s.1-10.
[190] Serhat Güvenç, "Türkiye'nin Dış Politikası ve Düşünce Kuruluşları", **Sivil Toplum ve Dış Politika: Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler,** (der.) Semra Cerit Mazlum, Erhan Doğan, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 161-162.
[191] **İktisadi Kalkınma Tesisi Senedi,** s.1-10.

ve Tesisin idare ve denetiminin bu heyetlere ait olduğu anlaşılmaktadır.[192] İdare Heyeti ayrıca bu heyetlerden farklı olarak, kendi yapısı içinde veya dışında luzumlu göreceği teşkilat ve heyetleri oluşturmaya ve yönetmeye yetkili olmuştur.[193]

İktisadi Kalkınma Tesisi Umumi Heyeti, kuruluşta otuz kişiden teşekkül etmiştir. Her kurucu üye yani İstanbul Ticaret Odası ile İstanbul Sanayi Odası onbeşer üye seçmiştir. Bu üyelerin seçimi, yönetim kurullarının teklifi üzerine her kurucu Odanın Oda meclislerince gerçekleştirilir. Ancak bu üyelerden beşer tanesi Tesisin maksadı ile ilgili konulara vakıf, tecrübe sahibi, Oda harici isimlerden olabilir. Umumi Heyet kararı ile Umumi Heyet üye sayısı arttırılabilir. Umumi Heyetin faaliyet devresi, kurucu Oda Meclislerinin seçim devrelerinin aynısıdır. Umumi Heyet ilk toplantısında bir Başkan ve Başkan Vekilini seçer. Umumu Heyet senede en az bir kez olağan toplanır. Başkan veya Başkan vekilinin daveti üzerine gerektiği kadar olağanüstü toplantı yapılabilir. İdare Heyeti üyelerinden en az yedi kişinin veya Umumi Heyetin üçte birinin veya murakıpların hepsinin ortak teklifi üzerine Başkan veya Başkan Vekili 15 gün içinde toplantıya çağırmaya mecburdur. Olağan ve olağanüstü Umumi Heyet toplantıları, basit çoğunluk ile olur; kararlar ise Tesis Senedinde aksine hüküm bulunmadıkça toplantıya katılan üyelerin çoğunluğu ile alınır. Birinci davette toplantı yeter sayısı sağlanamazsa ikinci davette hazır bulunanlar ile toplantı yapılır. Konular açık oyla karara bağlanmakla birlikte Umumi Heyet çoğunluğunca gerekli görüldüğü takdirde gizli oylamaya karar verilebilir. Karar organı olan Umumi Heyetin başlıca görevleri şunlardır: İdare Heyet üyelerini ve murakıpları seçmek, İdare Heyetince hazırlanan yıllık çalışma programı ve bütçe teklifini incelemek ve aynen veya değiştirerek kabul etmek, Seneddeki gerekli değişiklikleri yapmak, Tesisin fesih ve tavsiyesine karar vermek. Ancak Tesisin amacına ilişkin 2'inci ile İdare Heyetiyle ilgili 10'uncu maddelerde yapılacak

[192] Günümüzdeki anlamlarıyla Kurucu Senedde geçen organlardan Umumi Heyet, Genel Kurul'u; İdare Heyet, Yönetim Kurulunu; Murakıp ise Denetçileri karşılamaktadır. Umumi Heyet, karar organı; İdare Heyeti, yönetim organı; Murakıplar ise denetim organı olarak ön plana çıkmaktadır.
[193] **A.g.e**., s.1-10.

değişiklikler için Umumi Heyet kararının kurucu Oda meclislerince de tasvip edilmesi, uygun görülmesi gerekmektedir.[194]

İdare Heyeti'ne baktığımızda, yarısı İstanbul Sanayi Odası yarısı da İstanbul Ticaret Odası'ndan gelen sekiz kişiden müteşekkil İdare Heyetini, Umum Heyetin kendi üyeleri arasından seçtiği görülmüştür. İdare Heyeti de kendi mensubu üyeler arasından bir Başkan ve bir Başkan Vekilini seçer. İdare Heyeti en az ayda bir defa kendiliğinden toplanır. Başkan'ın yanı sıra Başkan Vekili de gerekli görülen her zaman heyeti toplantıya çağırabilir. Salt çoğunluk ile toplanan İdare Heyeti, en az dört üyesinin kabulüyle karar alır. Oyların eşitliği halinde Başkanın olduğu taraf çoğunlukta sayılır. Gerekirse çoğunluk kararı ile gizli oylama yapılabilir. Yine oyların eşitliği söz konusu olması halinde Başkan oyunu açık ederek düğümü çözer. İdare Heyetinin önemli başlıca görevleri şunlardır: Yıllık çalışma programı ile Bütçe tasarısını hazırlayarak Umumi Heyetin tasvibine sunmak. Umumu Heyet kararlarını tatbik etmek. Tesisin mali işlerini yürütmek. Gelirleri toplamak, bağışları kabul etmek, gerekli bütün hesapları tutmak. Tesisin amaçları doğrultusunda her türlü alım, satım, tamir, ipotek ve benzeri işlemleri yapmak. İdari teşkilatın statüsünü ve kadrolarını hazırlamak, personel iş ve işlemlerine karar vermek.[195]

Son organ olarak murakıplara da kısaca değinmek gerekirse; her kurucu Odadan bir asil bir yedek murakıp seçilmek suretiyle, Umumi Heyet kendi faaliyet devresinde görev yapmak üzere üyeleri arasından iki asil iki yedek murakıp seçer. Murakıpların görevi, sene içinde yapılan harcamaların bütçeye ve Umumi Heyet kararlarına uygunluğunu kontrol etmektir. Murakıplar ayrıca tüm gelir gider hesaplarını inceleyerek, Tesisin varlığı ve varlıkların idaresi hususlarını araştırır. Tüm bu incelemeler ve çalışmalar neticesinde hazırlanan rapor murakıplar tarafından Umumi

[194] **A.g.e**., s.1-10.
[195] **A.g.e**., s.1-10.

Heyetin yıllık olağan toplantısına sunulur. Murakıplar, İdare Heyeti toplantılarına katılabilmekle birlikte oy hakları yoktur.[196]

İKT'nin varlığı, kurucuları ile üçüncü şahısların verecekleri nakdi ve ayni kıymetlerden oluşmaktadır. Bu bağlamda kurucu metninden anlaşıldığına göre; Tesisin ilk varlığı, kurucular tarafından yarı yarıya verilmiş olan yüzbin Türk Lirasıdır. Tesis ayrıca doğrudan ya da dolaylı olarak Tesis varlığına ilave edilmek üzere yapılan bağışları da kabul edebilmektedir. Tesisi İdare Heyeti Başkanının yokluğunda Başkan Vekili temsil eder. Tesis organlarında vazife alanlar fahri olarak görev yaparlar. Kendilerine bu görevlerinden dolayı ücret ödenmemekle birlikte, vazife icabı yapılabilecek seyahatlerin masrafları Tesisce karşılanabilir. Tesis senedinde değişiklik yapmak İdare Heyeti'nin teklifi ve Umumi Heyetin karar vermesi ile mümkündür. Tesisin feshine İdare Heyeti'nden en az altı üyenin teklifi üzerine Umumi Heyetin dörtte üç çoğunluğu ile karar verilebilir. Tesisin dış denetimi, Vakıflar Genel Müdürlüğü işleri ile görevlendirilen Devlet Bakanı veya görevlendireceği kimse tarafından yapılmaktadır.[197] Kuruluşunda İktisadi Kalkınma Tesisi olan Vakfın adı, 903 sayılı kanunla İktisadi Kalkınma Vakfı olarak değiştirilmiştir.[198] Sonraki yıllar İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) adını alan Tesisin, kuruluş aşamasında da vakıf statüsünde konumlandırıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca İKV'nin hali hazırda aktif olan web sitesinde Vakfın 1965 yılında kurulduğu belirtilerek, bir anlamda 1965 yılında kurulan Tesisin günümüzde faal olan Vakfın öncülü olduğu teyit edilmiştir.[199] Kurucular Behçet Osmanağaoğlu ve Fazıl Zobu'nun (1965-1975) on yıllık yönetiminden sonra sırasıyla; "Ertuğrul Soysal (1976-1978), Basri Öztekin (1979-1982), Refik Baydur (1982-1983), Asım Kocabıyık (1983-1987), Jak Kamhi (1987-1992), Sedat Aloğlu (1992-1994),

[196] **A.g.e**., s.1-10.
[197] **A.g.e**., s.1-10.
[198] İKV Broşürleri**, İktisadi Kalkınma Vakfı, Nedir? Ne Yapar?** No.3, İKV Yayınları, İstanbul, 1968, s.6.
[199] https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=2&id=10 (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Meral Gezgin Eriş (1995-2002), Davut Ökütçü (2003-2007), Haluk Kabaalioğlu (2007-2014), Ömer Cihad Vardan (2014-….)" İKV'nin başkanlığını yapmışlardır.

İktisadi Kalkınma Tesisinin (İKT) 1965 yılında kuruluşu, dönemin gazetelerinden Milliyet'te "İktisadi Kalkınma Tesisi kuruldu" başlığıyla yer almış ve haberde İstanbul Ticaret Odası ile İstanbul Sanayi Odasının uzun süreden beri devam eden hazırlık çalışmalarının nihayete erdiği ifade edilmiştir. Tesisin Özel Sektör ile Planlama arasında koordinasyonu sağlayacağı belirtilerek, Tesisin çalışma yapacağı konular dört madde altında özetlenmiştir: 1) Yatırım yapacak müteşebbislerin eğitimi, lüzumlu bilgi ve haberlerle teçhizi. 2) Üyeliğimizin hazırlık dönemi içinde bulunduğumuz Avrupa Ekonomik Topluluğuna, Türkiye ekonomisinin gerektiği gibi hazırlanarak girmesini ve bu ortaklıktan memleketimizin elde edeceği faydanın mümkün olan en yüksek seviyeye ulaşmasını sağlamak. 3) Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ile özel sektör arasında koordinasyonu temin etmek, planın halk efkarına daha iyi tanıtılmasını sağlamak ve özel sektör görüşünün planlama teşkilatına duyurularak hazırlanacak planların memleket şartlarına daha uygun olmasını temin etmek. 4) Müteşebbislerimize yatırım projelerinin hazırlanmasında yardımcı olmak, Türkiye ve dünya ekonomisinin değişen şartlarını takip ederek, nereye ve ne şekilde yatırım yapılacağı yolunda hizmetlerde bulunmak.[200]

İktisadi Kalkınma Vakfı'na; 903 sayılı Kanun'a ve Vakıf Resmi Senedine uygun faaliyette bulunduğu dönemlerde vergi muafiyet hakkı tanınması, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın 15.10.1986 tarih ve 73308 sayılı yazısı üzerine, 13.07.1967 tarih ve 903 sayılı Kanunun 4'üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu tarafından 12.12.1986 tarihinde karar verilmiştir. Resmi Gazete'de yer alan bu kararda Cumhurbaşkanı olarak Kenan Evren ve Başbakan olarak Turgut Özal'ın isimleri yer almıştır.[201] İKT'nin ve İKV'nin yaptığı tüm çalışmaları ortaya koymak, bazılarına yakından bakmak, birbirinin

[200] **Milliyet**, 31Ağustos 1965.
[201] **Resmi Gazete**, 07.01.1987, S. 19334, s.43.

devamı ve esasında aynısı olan iki yapının tek bir tarihsel süreklilik içinde var olduğunu ortaya koyacaktır.[202]

İKT'nin sonraki adıyla İKV'nin yayınlarına baktığımızda ticaret ve sanayinin hemen hemen her alanında kamuoyunu bilgilendirici çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Konferans Heyeti Derneği ile İKT/İKV'nin işleyiş motivasyonlarının büyük ölçüde aynı olduğunu görmekteyiz. İKT/İKV'nin de çalışmalarında daha çok Gümrük Birliği ve Avrupa Birliği gibi gündemlerden ve bu gündemlerin Türkiye pratiğinden etkilendiğini söylemek mümkündür. Yine iki kuruluşun da çalışmalarında ekonomi ve iş dünyası ön plana çıkmıştır. Çalışmalarının genelde sanayi ve ticaret kesiminin gümrük birliği çerçevesinde pek çok alanda bilgilendirilmesi noktasında ortaya çıktığı görülmüştür.

EK-6'da sıralanan dört yüzü aşkın çalışmaya bakıldığında adeta düşünce üretim merkezi şeklinde görev yapan bu kuruluşun; Avrupa ve ekonomi merkezli yayınlar yaptığı, dış politikayla Avrupa ile ilişkiler bağlamında temas ettiği görülmüştür. Bu bağlamda her yıl düzenli çıkarttıkları "*Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Almanağı*" söz konusu temas açısından önemli bir çalışmadır. Yine Kıbrıs meselesi ve KKTC ile ilgili yaptıkları çalışmalar, insan hakları sözleşmeleri ve bazı ekonomik protokoller dâhil AB Antlaşmalarına ilişkin özel değerlendirmeler[203]; kuruluşun dış politika alanında düşünce üretimi bağlamında önemli bir çaba ortaya koyduğunu göstermiştir. Kuruluşun Türkçe'nin yanı sıra İngilizce ve Fransızca dillerinde de çalışmaları olduğu; kitap, bülten, dergi yayınlarının yanı sıra seminer[204] ve konferans[205] faaliyetlerinde bulunduğu, anket[206] çalışmaları yaptığı görülmüştür.

---

[202] IKV/IKT'nin tüm yayınları için bkz: EK-6.

[203] Kuruluşun Türkiye'nin AB müktesebatina uyum kitaplari serisi 24 kitapçiktan oluşur ve bu seri tüm AB müktesebatını kapsar.

[204] Bkz. "Ortak Pazar Katma Protokolü Nasıl İşleyecek", **Seminer (1971**), İKV Yayınları, İstanbul, YS.23. Ayrıca bkz. "Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye Semineri (1967)", **Milliyet**, 17.09.1967, s.7.

[205]Bkz: "Avrupa Topluluklarında Siyasi Birlik İle Ekonomik ve Parasal Birlik Kurma Çalışmaları", **İKV Konferansı (1991)**, Yayın No.105, İKV Yayınları, İstanbul, 1991, s.1-10.

[206] "Avrupalılar Türkiye'nin AB'ye tam Üyeliğine Nasıl Bakıyor?", **İKV Anketi,** 2000, https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=208, (Erişim Tarihi:08.02.2021).

İKV broşüründe Vakfın öncelikli gündeminin Ortak Pazar-Türkiye ilişkileri olduğu vurgulanmıştır. Kuruluşundan 1968 yılına kadar yapılan çalışmaların, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve işleyişinin incelenmesi ve ortaklık ilişkileri yönünden Türkiye ekonomisinin tenkid ve tahlili şeklinde olduğu ifade edilmiştir. Genel planlama çalışmalarının yanı sıra AET'nin incelenmesi ve tanıtılması çalışmaları yapılmıştır. Bu bağlamda Vakıf, Türkiye'nin AET ile kurmakta olduğu ortaklıktan faydalanabilmesinin, ancak her iki taraf ekonomisinin çok iyi tanınmasına, Ortak Pazara girildiğinde Türk ekonomisinin çeşitli kollarında durumun ne olacağının araştırılmasına ve gerekli tedbirlerin şimdiden alınmasına bağlı olduğunu savunmuştur. İKV kendisini; kalkınma, sanayileşme ve ortak pazar konularında sanayici ve tüccarların emrinde bir araştırma kuruluşu olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda tek tek AET ülkelerini tanıtan veya müktesebatı ele alan ortak pazara ilişkin pek çok yayın ortaya konulmuştur. Pakistan, Fransa gibi farklı ülkelerin planlama tecrübeleriyle ilgili yayınlar yapılmıştır.[207] Ayrıca her hafta çıkardığı haber bülteni ile Vakıf, üyelerini Ortak Pazar'daki gelişmelerden haberdar etmiş, yabancı basındaki önemli makaleleri ek olarak bültene ilave etmiştir.[208]

İKV Haber Bülteni'nde yer alan başlıklara baktığımızda bilhassa Avrupa Topluluğu (AT) bağlamında pek çok farklı haber ve değerlendirmelere yer verildiği görülmüştür. Dergide yer alan habere göre; Yunanistan Topluluk İşleri Bakanı; "*Türkiye'nin topluluğa katılması, topluluk iç pazarının işleyişini bozacaktır*" şeklindeki ifadelerle Türkiye'nin topluluğa neden katılmaması gerektiğini Brüksel Merkezli bir düşünce kuruluşunda dile getirmiştir. Haber bülteninde ayrıca 14-15 Mayıs 1987 tarihinde İKV tarafından Tarabya Otelinde düzenlenen "*Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkilerinin Geleceği*" temalı seminere ilişkin değerlendirme yer almıştır. Bültende Topluluğun yeni adaylarına ilişkin değerlendirmeler de yer almış, Türkiye'nin tam

[207] İKV Broşürleri**, İktisadi…,** s.6.
[208] İktisadi Kalkınma Vakfı, **Türkiye ve AET, Haber Bülteni**, Yenilik Basımevi, S.32, Haziran 1987, s.2-10.

üyelik müracaatının yankıları henüz devam ederken, Malta'nın muhtemel başvurusuna değinilerek Kıbrıs Rum kesiminin de böyle bir müracaatta bulunabileceğinden bahsedilmiştir. Öte yandan Sovyetler Birliği ile akdetmiş olduğu anlaşma gereği tarafsızlık politikası izleme durumunda olan Avusturya'nın da girişimde bulunabileceği belirtilmiştir. Nitekim Avusturya Başbakanı Franz Vranitzky 1990'larda topluluk üyesi olmasının ülkesi için gerçekçi bir hedef olduğunu ifade etmiştir. Tarafsızlık tek başına AT üyeliği için engel teşkil etmemekle birlikte şimdiye kadar bazı ülkelerin Topluluk dışında kalmalarına bir gerekçe olarak gösteriliyordu. Avusturya Başbakanı adeta Sovyetler birliğinin 1991'de dağılmasını öngörmüş gibi AT üyeliğini ülkesine bir hedef olarak koymuştur.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye Batı eksenli, kapitalist dünyaya yakın bir politika izlerken, bu politik tercihindeki en temel unsurlardan biri de şüphesiz Ankara Anlaşması ile başlayan Gümrük Birliği ve AT katılım sürecidir. O dönem Türkiye'de filizlenmeye başlayan düşünce kuruluşları da araştırma konularına Avrupa Topluluğunu öncelikli olarak almıştır. Üstelik çeşitli kuruluşlar da AT Büroları kurarak bu rüzgâra dâhil olmuşlardır. İKV'nin Haber Bülteninde bu ilgiden bahisle çeşitli kuruluşların AT kapsamındaki gelişmeleri izlemek, kendi hazırlıklarını belirlemek üzere AT birimleri oluşturmaya başladıkları ifade edilmiştir.[209]

1 Haziran 1987 tarihinde AT Komisyonu uzmanlarının yanı sıra İKV uzmanlarının da katılımıyla Marmara Üniversitesi, dokuz gün süren bir eğitim semineri başlatmıştır. Seminerin amacı; Türkiye'nin tam üyelik başvurusundan sonra kamu ve özel sektör kuruluşlarında oluşturulan "AET Birimleri"nde görev yapan elemanlara AT ile ilgili bilgiler sunmak şeklinde belirlenmiştir. İlaveten; İrlanda'da AT referandumu, Topluluğun yıl içindeki büyüme hızının %2.2 olmasına ilişkin beklentiler, Topluluk Komisyonu'nun üye ülkelerden 5 milyar daha fazla katkı yapılmasına ilişkin talebi,

[209] **A.g.e**., s.2-11.

Belçika'nın tarım sektörü için önerisi, 1987-88 dönemi için Avrupa Komisyonu'nca yapılan tarımsal ürünler fiyat önerileri, Türkiye'nin tekstil ihracatının dörtte üçünün AET'ye yöneldiğine ilişkin tespitler, İspanya ve Portekiz'in Lome III. Anlaşmasına katılmaları konusunda uzlaşma sağlanması, yeni üyelerin Türkiye-AET Ortaklık Antlaşması'na dâhil olmaları, Yunanistan'ın Türkiye'nin Topluluk üyeliğine karşı olması ve AET ile Kıbrıs arasında bir Gümrük Birliği Antlaşması parafe edilmesi gibi konular da İKV Haber Bülteni'nde yer almıştır.

Haber Bülteninin sahibi İKV adına Yönetim Kurulu Başkanı (1983-1987) Asım Kocabıyık olup; burada incelenen otuz ikinci sayıdan sonra Vakfın Başkanlığı'na Başkan Yardımcısı Jak Kamhi seçilmiştir. 15 kişilik yeni yönetim kurulunda; Jak Kamhi'nin yanı sıra Prof. Dr. Şener Akyol, Rona Yırcalı, Fuat Miras, Üstün Çevik, Nazmi Akın, Dündar Uçar, Tevfik Solaksubaşı, Doç. Dr. Tevfik Ertüzün, Sami Sözat, Kemal Yarar, Ersin Faralyalı, Süleyman Türkel, Nejat Basmacı ve Mehmet Şuhubi yer almıştır. Bültenin Yazı İşleri Müdürü, İKV Genel Sekreteri Haluk Ceyhan'dır. İdare yeri ise; Rumeli Caddesi, No.85'te mukim İktisadi Kalkınma Vakfı'dır.[210]

Haber Bülteninin yanı sıra pek çok kitap çalışmasıyla da İKV, düşünce üretimi ve hedef kitlesinin bilgilendirilmesi noktasında önemli bir çaba ortaya koymuştur. İktisadi Kalkınma Tesisinin "Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye" başlıklı çalışması, 14-21 Eylül 1967 tarihinde aynı başlıkla İstanbul Hilton Oteli'nde düzenlenen Seminerde takdim edilen tebliğlerden oluşmuştur. İş, siyaset ve bürokrasi çevrelerinden önemli isimleri bir araya getiren seminerin açılış konuşmalarını iş adamı Vehbi KOÇ, İKT İdare Heyeti Başkanı Behçet Osmanağaoğlu, Ortaklık Parlamentosu Komisyonu Eş Başkanı M. Moreau De Melen, Ortaklı Parlamentosu Komisyonu Eş Başkanı Dr. Fethi Tevetoğlu, Ortaklık Parlamentosu Üyesi Prof. Aydın Yalçın ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı Turgut Özal yapmıştır.

[210] **A.g.e**., s.13-32.

Vehbi Koç, 12 Eylül 1963'de imza edilip 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin AET'ye katıldığını ifade etmiş ve ilk beş senelik hazırlık evresinin üç senesinin geçtiğini hatırlatmıştır. Osmanağaoğlu ise konuşmasında *"Türkiye'nin seçeceği yolu büyük Atatürk çoktan çizmiş bulunuyor. Bu yol Batıya yönelmiştir*" ifadeleriyle Türkiye'nin Batı eksenli politikalarına ve AET ile ilişkilerin önemine işaret etmiştir. M. Moreau De Melen "AET'nin Türkiye ile İktisadi İlişkileri" konulu tebliğinde özetle; AET'nin teşkilatı, kuruluşu ve gayeleriyle sözlerine başlayıp Roma Antlaşmasından bu yana Topluluğun elde ettiği başarılara değinmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarı Turgut Özal, yaptığı konuşmada Birinci Beş Yıllık Plandan elde edilen neticeleri ve İkinci Beş Yıllık Planın amaçlarını açıklamış ve Türkiye'nin Ortak Pazar'a girmeden evvel ekonomik strüktürünü modernize etmesi ve buna benzer daha birçok meselelere derhal eğilmesi gerektiğini belirterek sözlerine 1968 yılı değerlendirme ve öngörüleriyle devam etmiştir. [211]

Prof. Dr. Feridun Ergin "AET'nin Doğuşu ve Gelişimi" başlıklı bir tebliğde bulunmuş, siyasi birlik fikrinin öncüleri ile iktisadi birlik fikrinin öncülerini anlatmış ve Avrupa Siyasi Birliği Projesinden bahsetmiştir. Konuşmacılardan Ziya Müezzinoğlu AET ve Türkiye ilişkilerinin doğuşu ve gelişimini masaya yatırmıştır. Ortaklık Anlaşması ile Türkiye'nin tespit ettiği yolun, gerek geleneksel dış politikasına gerek Anayasa'da belirtilen ve Kalkınma Planında ifadesini bulan ekonomik düzenine uygunluğu bakımından olumlu ve kapsamı bakımından önemli bir seçim olduğunu savunmuştur. Dr. Exel Herbst AET'nin Dış Münasebetlerini anlatmış, Prof. Dr. Haluk Cillov, AET karşısında Türk sanayiinin durumunu ele almıştır. Yine pek çok konuşmacı seminerde görüşlerini dile getirmiştir. Seminerin özetini ise Prof. Dr. Osman Okyar yapmıştır.[212]

---

[211] İktisadi Kalkınma Tesisi, "Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye", **Seminer Tebliğleri**, Monografi Serisi No.2, İstanbul, 1967, s.5-21.
[212] **A.g.e**., s.23-371.

İKT'nin ve sonraki adıyla İKV'nin 1965 yılından günümüze sayısız çalışmaları, yayınları ve seminerleri olmuştur. Bu bağlamda; İKT'nin düzenlediği "Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye" konulu seminer, yazılı basında yer almış ve haber metninde Prof. Osman Okyar'ın konuşmalarından önemli kısımlara yer verilmiştir. Okyar'ın haberde geçe ifadelerinden bir kısmı şu şekildedir: *"Ortak Pazar'a girişimizi tehir etmek lehimize değildir. Çünkü ne kadar tehir edersek edelim, yine de hazırlanmamış olanlar olacaktır. O halde duvarları yıkmalıyız. AET'ye girmemize itiraz edenlerin, alternatifleri de açıkça söylemeleri lazımdır.*"[213]

İKV özelinden baktığımızda ise farklı şekillerde haber olarak gazetelerde yer aldığı görülmüştür. 1 Ocak 1996 yılında Gümrük Birliği'ne geçilecek olunması hususunda Prof. Dr. Erol Manisalı'nın yaptığı değerlendirmeler, "Gümrük Birliği Türkiye-KKTC ilişkilerini etkileyecek" başlığıyla gazetede yer almıştır. Manisalı Cumhuriyet Gazetesine yaptığı açıklamada, *"Hükümetin Kıbrıs konusunda sakladığı bir şey var. Hükümetin finanse ettiği İktisadi Kalkınma Vakfı, Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin KKTC ile ilişkileri etkilemeyeceği yolunda ifadeler taşıyan ilanlar vererek, kamuoyuna yalan bilgi veriyor"* suçlamasında bulunmuştur. Bu haber metninden İKV'nin ilanlar yoluyla bazı dış politik ve ekonomik gelişmeler hususunda kamuoyu oluşturma noktasında çalışmalarda bulunduğu teyit edilmiştir.[214]

Ziya Müezzinoğlu'na göre; II. Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde Türkiye'nin problemleri bir anlamda Avrupa ile aynıydı. Her ne kadar Türkiye savaşa katılmayarak yıkıcı etkilerinden kurtulmuş gibi gözükse de büyük bir orduyu her ihtimale karşı hazır tutmak ekonomik yönden büyük etkiler yaratmıştı. Türkiye, ekonomisini süratle kalkındırmak mecburiyetindeydi. Ayrıca her ne kadar savaş sona erse de siyasi ve ekonomik tehditler devam ediyordu. Türkiye kendisini Batı'daki gelişmelerden uzak tutamazdı. Nitekim OECD'nin çatısı altında toplanan Avrupa ülkelerinden bir kısmının,

[213] **Milliyet**, 22 Eylül 1967.
[214] **Cumhuriyet**, 17Haziran 1995.

bir süre sonra, aralarındaki ekonomik işbirliğini daha geniş kapsamlı olan iktisadi bir entegrasyona yöneltme yolundaki çalışmalarının olumlu sonuçlara ulaşması ile Türkiye kendisini yeniden bir seçimle karşı karşıya bulmuştu: Ortak bir model üzerinde anlaşamayan Batılı ülkelerden bir grup, aralarında tam bir iktisadi birlik gerçekleştirmek amacıyla AET'yi kurmuş, diğer grup ise bir serbest mübadele bölgesiyle yetinmeyi uygun görerek EFTA'yı tesis etmişti. Öte yandan, Doğu Avrupa ülkeleri de COMECON[215] (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) etrafında toplanmışlardı. Bu gelişmeler Türkiye'yi tarihsel olarak daha sıkı bağlara sahip olduğu AET'ye yöneltti.[216]

Türkiye 1949 kuruluş tarihli COMECON gibi Sovyet modellerinin dışında kalmış, Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik rekabette kendisini sadece ekonomik değil, siyasi ve askeri anlamda da Sovyet Rusya'nın karşısında konumlandırmıştır. Nitekim II. Dünya Savaşı akabinde 1947'de önerilip 1948-1951 seneleri arasında yürürlüğe konulan ABD menşeli anti-komünist hedefli iktisadi yardım paketinden birçok Avrupa ülkesinin yanı sıra Türkiye de faydalanmıştır. Türkiye 1947'de Avrupa Konseyi'nin kurucu üyeleri arasında yer alırken 1952 yılında ise NATO üyesi olarak Soğuk Savaş'taki konumunu pekiştirmiştir.

1961 kuruluş tarihli OECD örgütünün kurucularından biri de Türkiye'dir ve Türkiye OECD ülkelerindeki tüm gelişmelerden ve modellerden etkilenmiş, istifade etmiştir. 1960-1970'li yılarda bu ülkelerdeki düşünce kuruluşu rüzgârı Türkiye'yi de etkilemiş, Türkiye'de ilk düşünce kuruluşlarının teşekkülü söz konusu olmaya başlamıştır. Bu dönemde kurulan bir düşünce kuruluşu olarak İktisadi Kalkınma Vakfı'nın en temel gündem başlığının AET Gümrük Birliği olduğunu esasında pek çok yayın ve çalışmalarında gözlemliyoruz. Örneğin 1967 yılında yayınlanan AET ve

[215] Soğuk Savaş Dönemi ideolojik rekabet ortamında Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir ekonomik örgütlenme modeli olarak kurulmuştur. Marshall Yardımları karşısında COMECON Doğu Cephesi için bir alternatif model olmuştur.
[216] **A.g.e**., s.45.

Gümrük Birliği adlı yayın esasında AET serisi olarak yayınlanan serinin sekizinci parçasıdır. Serinin önceki diğer yayınları şu şekilde olmuştur: "Türkiye- Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Anlaşması", "Türkiye-AET Ortaklık Anlaşmasına ekli 1 No.lu Protokolün 6. maddesi gereğince 1967 sonundan itibaren AET'den 'Sürüm Kolaylığı' talep edebileceğimiz mallara ilişkin etüd", "Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Kuruluşu ve Organları", "Gümrük Birliği Yönünden Türkiye ve Yunanistan Ortaklık Anlaşmalarının Mukayesesi", "Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Konjonktür Analizi", "Fransız Planlama Tecrübesi", "İkinci Beş Yıllık Plan Tasarısında Yer Alan Makro Hedeflerin Tahlili ve Tenkidi", "AET Tarım Politikası", "Pakistan Planlama Tecrübesi", "Hindistan Planlama Tecrübesi", "AET'de Vergi Harmonizasyonu". AET Gümrük Birliği adlı sekizinci yayında; Gümrük Birliğinin kuruluş dönemi, Gümrük Birliğinin kurulması için gerekli tedbirler, müşterek gümrük resminin tanzimi ve buna ilişkin farklı ülke görüşleri ile Gümrük Birliği'nin gerçekleşme durumu gibi konulara yer verilmiştir. Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Almanya ve İtalya hükümetleri arasında kurulan AET'nin gayelerinden biri hiç şüphesiz Gümrük Birliğinin kurulmasıdır. Gümrük Birliği ile kastedilen bu altı devlet arasında gümrük resimleri, miktar tahditleri ve benzeri diğer tahditlerin kaldırılması ve üçüncü memleketten ithal edilen mallara müşterek bir gümrük resmi ve müşterek bir gümrük rejimi uygulanmasıdır.[217]

İktisadi Kalkınma Vakfı kuruluşundan günümüze gerek tek başına gerekse diğer kurum ve kuruluşlarla, özel teşebbüslerle işbirliği içerisinde pek çok bilgi ve düşünce üretimi çalışmaları ortaya koymuştur. Bunlardan biri de Yeni Yüzyıl Kitaplığı'ndan Emlak Bank'ın katkılarıyla çıkartılan "*Türkiye'nin Sorunları Dizisi*"dir. Bu dizinin 12. Sayısı "Türkiye ve Gümrük Birliği" adıyla çıkmış ve "Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin temelini oluşturan Ankara Anlaşması ve Katma Protokol nedir? Bir başka

[217] İktisadi Kalkınma Tesisi, **AET Gümrük Birliği**, Fige Matbaası, İstanbul, Ekim 1967, s.1-21.

değişle Gümrük Birliği nedir? Gümrük Birliği ile Serbest Mübadele Alanı arasında ne farklar vardır? Roma Andlaşması nedir, Avrupa Birliği nasıl kurulmuştur?" sorularına cevap aramıştır. Soğuk Savaş döneminde Avrupa ile ilişkiler çerçevesinde, o dönem için Gümrük Birliğinin akabinde AB üyesi olması beklenen Türkiye'de bu soruların yanıtları, gerek Türk dış politika yapıcılarının gerekse iş dünyasının en önemli gündemlerindendi. İktisadi Kalkınma Vakfı'nın ortaya çıkardığı ve "Türkiye ve Gümrük Birliği" başlığıyla yayımlanan kitap, Gümrük Birliği meselesi hakkında işte böylesine kapsamlı, aranılan her şeyin bulunabileceği kırk soru ve yanıtlardan oluşmuştur. Yeni Yüzyıl gazetesinin de katkılarıyla yayının dileyen herkese ulaştırılması ve tanıtımı mümkün olmuştur.[218]

İktisadi Kalkınma Vakfı; Soğuk Savaş döneminde Gümrük Birliği ve AET yoğunluklu çalışmalarını, sonrasında ise Avrupa Topluluğu ve AB ile İlişkiler bağlamında sürdürmüştür. Esasında İKV ilgi alanını kuruluşundan günümüze devam ettirmiş adeta Türkiye'nin Avrupa/AB serüveninin yarım yüzyıllık tanığı olmuştur. Örneğin İKV'nin "Avrupa Topluluğu ve Türkiye-AT İlişkileri" adlı 1992 yılı çıkışlı kitabı iki bölümden oluşmakta ve ilk bölümde Avrupa Topluluğu'nun kuruluşu, organları ve yapılacaklar ile yapılanlar ele alınırken ikinci bölümde Türkiye-Avrupa Topluluğu ortaklığı ele alınmıştır. Türkiye ile Topluluk arasında bir Gümrük Birliği kurulmasını öngören Önsöz'ünde nihai hedefi olarak Türkiye'nin Topluluğa katılmasını amaçlayan bir Ortaklık Antlaşması, her ne kadar 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmış olsa da Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna katılma kararı, ülkede 150 yıldan fazla bir süredir izlenen ve Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün yeni devlete bir hedef olarak göstermiş olduğu, "*Avrupalı olmak, Avrupa ile beraber olmak*" politikasının son adımını teşkil eden önemli ekonomik yönleri de olan siyasi bir karar olarak değerlendirilmiştir. Uzun zamandan bu yana OECD, Avrupa Konseyi, AGİK ve Batı

[218] İktisadi Kalkınma Vakfı, **Türkiye ve Gümrük Birliği**, Türkiye'nin Sorunları Dizisi-12, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul, (tarih belirtilmemiş) s.1-10.

Avrupa Birliği'nin (bu sonuncusunun Ortak üyesi) üyesi olan Türkiye'nin Avrupa Topluluğunun da tam üyesi olarak Avrupa'nın bir parçası olma durumunu pekiştirme isteğine çalışmada vurgu yapılmıştır. Çalışmada AT'nin Türkiye'nin tam üyeliğinden beklentilerine de değinilmekte ve bu beklentilerden biri olarak; Soğuk Savaş sonrası dönemde ve esasında SSCB'deki olağanüstü gelişmelerden sonra, Balkanlar, Karadeniz ülkeleri ve eski SSCB'deki Türk Cumhuriyetlerine satış imkânları ve bu bölgeler üzerindeki siyasal ve kültürel etkinlik imkânı gösterilmektedir.[219]

İKV'nin "*İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi*" adıyla dört ayda bir yayınlanan bir süreli yayını da mevcut olup; 144. Sayısında İKV, kurulduğu 1965 yılından bu yana Türkiye-AB ilişkilerinin gelişmesi yönünde faaliyet gösteren ve AB Nezdinde Türk özel sektörünün temsilciliğini yürüten bir vakıf olarak nitelendirilmiştir. Dergide 36. Olağan Genel Kurula ilişkin haberlere ve bu toplantıda bir konuşma yapan İnsan Hakları ve AB ile ilişkilerden sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Ali İrtemçelik'in değerlendirmelerine yer verilmiştir. Derginin içindekiler kısmı 36. Genel Kurul başlığı haricinde, Dosya (Finlandiya Dönem Başkanlığı), Makale (Yeni Avrupa Düzeni Çerçevesinde AB-Türkiye İlişkileri ve Türk İş Dünyasının AB Nezdinde Temsili, Avusturya'nın Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkileri), Projeler (Europartenariat Avusturya, Europartenariat Brandenburg), Seminer (AB'nin Turizm Sektörüne Yönelik Politika ve Uygulamaları), Değerlendirme (KOBİ'ler Açısından Sınai Mülkiyet Hakları), Duyuru (Taş ve Toprak Ürünleri ve İlgili Makineler Sektörlerinde Firmalararası İşbirliği Programı) ve İKV Faaliyetleri başlıklarından oluşmuştur.[220] Dergide bahsi geçen seminer ve toplantılara ilişkin içeriklere bakıldığında bu etkinliklere iş ve siyaset dünyasından üst düzey katılımların söz konusu olduğu, basının ilgi gösterdiği ve yer alan makalelerin akademik olduğu görülmüştür.[221] Dolayısıyla dergisi olan bir düşünce

[219] İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, Haziran 1992, s.22,34,35.
[220] **İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi**, S. 144, Mayıs-Ağustos 1999, s.1-3.
[221] **A.g.e**., s.1-3.

kuruluşu olarak İKV'nin süreli yayınlar noktasında da etkin ve görünür olduğu söylenebilir.

İKT/İKV gerek süreli yayınlarını gerekse basını daha geniş bir hedef kitleye ulaşmak ve faaliyetlerini duyurmak amacıyla aktif olarak kullanmış ve gazetelerde "Konferansa Davet"[222] ya da "Seminere Davet"[223] şeklinde başlıklarla konuşmacı bilgileri ve tartışma konusunu içeren ilanlar yer almıştır.

Türkiye'nin dış politika meselelerine ilişkin çalışmalarda bulunan ilk düşünce kuruluşlarından biri olarak İKT/İKV farklı siyasi gündem ve tartışmalar kapsamında TBMM tutanaklarında da yer almıştır. Bu bağlamda Ordu Milletvekili Dışişleri Eski Bakanı (1962-1965) Feridun Cemal Erkin'in Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında imzalanan Ortaklık Antlaşması kapsamında topluluğa tam üye olarak katılabilmek için yapılması gereken çalışma ve hazırlıkların ne aşamada bulunduğuna dair sorusuna Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil (1965-1971) yazılı olarak cevap vermiş ve İKT ile ilgili değerlendirmeleriyle dikkat çekmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye'nin toplulukla ortaklık bağının Türk kamuoyuna tanıtılması konusunda geniş bir faaliyete başladıklarını ifade eden Çağlayangil, İKT'nin Türk Dış Politikası ve Dışişleri Bakanlığı ile etkileşimini de ortaya koyan şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

> *"Ortak Pazarı ve memleketimizin bu Teşkilatla olan ilişkilerini incelemek üzere İstanbul Sanayi ve Ticaret Odalarının birlikte kurdukları İktisadi Kalkınma Tesisi, özel sektöre yönelik tanıtma faaliyetlerinin merkezi haline gelmiştir. (...) İktisadi Kalkınma Tesisi, Ortak Pazarla ilgili haberlerin yer aldığı bir enformasyon bültenini muntazaman yayınlamakta, ayrıca gerek bu kuruluşun amaçları ve işleyişi, gerekse ortaklık bağımızdan beklenen faydalar hakkında basitleştirilmiş bilgi veren el kitapları ile Katma Protokolün hazırlanmasında yararlanılabilecek*

[222] **Milliyet**, 9 Ekim 1967.
[223] **Milliyet**, 11Eylül 1967.

gayet kıymetli etütler yayınlamak suretiyle tanıtma faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Tesisin bu alandaki gayretlerini şükranla karşılamak icabeder."[224]

Dönem içerisinde AT ile ilişkiler bağlamında Ortak Pazar eleştirileri ile karşılaşıldığında hükümet temsilcilerinin ve milletvekillerinin iddialara cevap vermek noktasında İKV yayınlarına başvurdukları görülmüştür. Örneğin Adalet Partisi (AP) Grubu adına parlamentoda Ortak Pazar ile ilgili görüşlerini paylaşan Cahit Karakaş, "Ortak Pazar değil, Ortak Tuzak" eleştirilerine Ortak Pazara dahil olan devletlerin ticaret hacimlerinde görülen artışa dikkat çekerek cevap vermiş ve İKV yayınından alıntılarla sadece Türkiye'nin değil başka dünya devletlerinin de bu oluşuma ilgi gösterdiğinin altını çizmiştir.[225]

AP Grubu adına konuşan Karakaş "*Ortak Pazara girmemiz milli menfaatlerimize aykırıdır"* diyen Erbakan'ın eleştirilerine cevap niteliğindeki konuşmasındaki iddialarını İKV yayınından başlıklarla kuvvetlendirmek istemiştir.

Başka bir tutanakta muhalefet tarafından Ortak Pazar ilişkileri çerçevesinde özel sektöre ilişkin maliyet unsuru tespitinin İKV marifetiyle yapılması eleştirilmiş ve katma protokol müzakerelerinden önce İKV tarafından özel sektöre yapılan iki bin anketin sadece iki yüzüne geri dönüş olduğuna dikkat çekilmiştir.[226] Milletvekili Kemal Önder, ciddi bir hazırlık olmadan bir takım varsayımlara dayanarak katma protokol müzakerelerine oturulduğunu iddia etmiştir.[227] Hükümet ile pek çok konuda yakın temasta olduğu görülen İKV'nin dördüncü beş yıllık planın hazırlanması için kurulan özel ihtisas komisyonlarında da görev aldığı görülmüştür.[228]

İKV, Avrupa ile süregelen uzun soluklu ekonomik ve siyasi ilişkilerde iç kamuoyuna yönelik yıllardır önemli bir bilgilendirme ve iletişim faaliyetinde

[224] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D:1, C:22, O:1, B:16, 13.12.1967, s.515.
[225] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, B:21, O:1, C:9, 14.12.1970, s.290.
[226] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, B:54, O:2, C:11, 20.02.1971, s.742.
[227] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, B:124, O:1, C:15, 02.07.1971, s.158.
[228] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, B:31, O:1, C:23, 12.01.1977, s.158.

bulunurken zaman zaman ülkenin dış tanıtımı noktasında da görevler üstlenmiştir. İKV Başkanlarının bazı dönemlerde Bülent Eczacıbaşı ve Jak Kamhi gibi farklı isimlerle birlikte Dış Tanıtım Danışma Kurullarında görev aldığı görülmüştür.[229] 1965'de kurulan ve 1984 yılında Brüksel ofisini açmış olan İKV, kendisini yarım asırı aşkın bir süredir faaliyet yürüten bir "AB uzmanı" olarak tanımlamaktadır. Öyle ki; 2006 rakamlarıyla 25.000 kitap, 6.500 makale ve 450 süreli yayınla İKV kütüphanesi, Türkiye'nin en donanımlı AB kütüphanesi konumundadır.[230]

İlk olarak İKT olarak kurulan daha sonra İKV olarak faaliyetine günümüzde de devam etmekte olan kuruluş, bir düşünce kuruluşu olmanın yanı sıra kendisini bir alana vakfetmiş okul niteliğindedir. Öyleki kuruluş gerek ekonomik gerekse siyasi bütünleşme noktasında Türkiye ve Avrupa arasında adeta bir baş müzakereci ve kolaylaştırıcı olarak faaliyet yürütmüş ve aynı zamanda bu alanda Türkiye'nin canlı bir hafızası olmuştur.

2.3. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği (ESAM)

Türkiye'deki en köklü araştırma ve düşünce merkezlerinden biri olan Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM) kendisini; bilgi üreten ve ürettiği bilgiye dayanarak ortaya koyduğu milli çözümleri ülkeyi yönetenlerin dikkatine sunan bir araştırma ve düşünce kuruluşu olarak görmektedir.[231] ESAM Eski Genel Sekreteri Prof. Dr. Arif Ersoy ise kuruluşu; aynı ortak ideali paylaşan bilim insanları, politikacılar, idareciler ve iş insanlarının birlikte oluşturdukları bir bilgi üretim merkezi olarak tanımlamıştır.[232]

Her ne kadar ESAM'ın kurucuları arasında yer almasa da "Milli Görüş Hareketi" olarak bilinen siyasi yapının lideri eski Başbakanlardan Prof. Dr. Necmeddin

[229] **TBMM Tutanak Dergisi**, B:78, O:2, 22.02.1995, s.12.
[230] https://50yil.ikv.org.tr/50yilikv.asp?lng=tr (Erişim Tarihi:20.12.2020).
[231] **Araştırma ve Düşünce Kuruluşu ESAM**, Tanıtım Kitapçığı, Esam Yayınları, Ankara, s.1-16.
[232] "Gayemiz Bütün Beşeriyetin Saadetidir", **Konferanslar Dizisi: 1,** Esam Yayınları, Ankara, 2006, s.5.

Erbakan'ın kuruluşun ortaya çıkışı ve çalışmalarında temel itici güç olduğu kabul edilmektedir. Milli Görüş Hareketi'nin kurumsal anlamda siyasi hayatı 1970 yılında Milli Nizam Partisinin (MNP) kurulmasıyla başladı ve yaşanan askeri müdahaleler ve kapatma davaları nedeniyle sırasıyla "Milli Selamet Partisi (MSP)", "Refah Partisi (RP)", "Fazilet Partisi (FP)" ve "Saadet Partisi (SP)" ile yoluna devam etti.

ESAM, aynı dönemde tarih sahnesine çıktığı Milli Görüş Hareketi'nin kuruluşlarından biri olarak faaliyet yürütmektedir.[233] Üstelik bazı dönemler ESAM Başkanlığı ile Siyasi Partinin Genel Başkanlığı aynı isim tarafından yürütülmüştür. Kuruluş, gerek siyasi partinin çalışma ve yönlendirmelerinden gerekse maruz kaldığı siyasi krizlerden doğrudan etkilenmiştir. 1971, 1980 ve 1997 askeri müdahalelerinden dolayı ESAM çalışmalarında aksamalar olmuştur. ESAM çalışma ve faaliyetlerinin, yayınlarının bilhassa 2000'li yıllarla daha da yoğunlaşmasının ülkenin görece daha istikrarlı bir siyasi atmosfere ulaşmasıyla mümkün olduğu düşünülebilir.

ESAM'ın kurucuları arasında Bahri Zengin (Yüksek Mühendis), İsmet Conkar (İktisatçı), Ahmet Baykurt (Yüksek Mühendis), Kemal Varol (Mühendis), Dr. İmdat Akmermer (Yüksek Mühendis), Ertan Yülek (Yüksek Mühendis) ve Temel Karamollaoğlu (Yüksek Mühendis) isimleri yer almaktadır. 1969 yılından 2020 yılına kadar ESAM'ın Genel Başkanlıklarını ise sırasıyla şu isimler üstlenmiştir: Bahri Zengin, Şevket Kazan, İsmet Conkar, Eyyüp Sanay, Ali Güneri, Mustafa Kamalak ve Recai Kutan.[234] Kurucularının neredeyse tamamının DPT kökenli teknokrat isimlerden ve yüksek mühendislerden oluşması dikkat çekicidir. Planlama Türkiye'nin Konferans Heyeti, İKT ve ESAM gibi ilk araştırma kuruluşları için temel anahtar kelimelerden biri olmakla birlikte esasında DPT de kurumsal olarak devletin temel politikalarının planlayıcısı olması hasebiyle önemli bir bilgi üretim ve planlama merkezi olmuştur.

[233] Talip Tuğrul**, Milli Görüş Hareketi Bibliyografyası**, MGV Yayınları, Ankara, 2018, s.95.
[234] http://www.esam.org.tr/tarihce_k36.html (Erişim Tarihi: 12.01.2020).

ESAM'ın DPT Müsteşar Yardımcılığı görevi de yapmış, DPT kökenli kurucularından Ertan Yülek, kaleme aldığı hatıratında ESAM'ın kuruluşu ve çalışmalarına da yer vermiştir. ESAM'ı 7-8 mühendis ve 2-3 iktisatçı arkadaşıyla 1969 yılının sonunda kurduklarını ifade eden Yülek, kurucuların öncüsü olarak ise Cevat Ayhan ismini ortaya atmaktadır.[235] 1938 doğumlu bir makine mühendisi olan Cevat Ayhan'ın yolu da DPT'den geçmiş, DPT uzmanlığı ve bakanlık görevlerinde bulunmuştur. 2018 yılında hayatını kaybeden Ayhan, REFAHYOL olarak adlandırılan 54. Hükümette Bayındırlık ve İskân Bakanlığı görevini üstlenmiştir.[236] İsmet Conkar, Kahraman Emmioğlu, Turan Utku, Bahri Zengin, Temel Karamollaoğlu, Soner Aksoy gibi isimlerin kuruluşta rol aldığını aktaran Yülek, *"Turgut bey de üyelerimiz arasında idi ve herkes maaşının yüzde 10'unu aidat olarak ödüyordu"* diyerek eski Cumhurbaşkanlarından Turgut Özal'ın da ESAM bünyesinde yer aldığını ifade etmiştir.[237] Turgut Özal, Anavatan Partisi ile siyaset hayatında etkin olmadan önce esasında sadece ESAM değil tüm bir Milli Görüş camiası ile birliktelik içinde hareket etmiş ilk siyaset çalışmalarını bu hareket içinde yer alarak yapmıştır. Refah Partisi Genel Başkanı Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın vefatı münasebetiyle TBMM'de yaptığı konuşmada 1945 yılından beri tanıştıkları Özal'dan övgüyle bahsetmiş ve onun Milli Görüş profilini hatırlatmıştır. Erbakan, Özal için *"1977 yılındaki seçimlerde Milli Görüş zihniyetimizin adayı olarak canla başla çalışmış, hizmet etmiş yakın bir mesai arkadaşımız, yakın bir inanç kardeşimiz"* ifadelerini kullanmıştır.[238]

2005 yılından bu yana Ankara Balgat'taki yeni yerinde faaliyet yürüten ESAM için ilk kurulduğunda Ankara Demirtepe'de geniş bir daire tutulmuştu. ESAM kanalıyla

---

[235] Ertan Yülek, **Ömürdür Gelir Geçer; Yaşadıklarım, Gördüklerim, Duyduklarım**, Kelime Yayıncılık, Ankara, 2015, s.185.
[236] https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/05/08/cevat-ayhan-kimdir-cevat-ayhan-hayatini-kaybetti (Erişim Tarihi: 13.01.2020).
[237] Yülek, **a.g.e**., s.185.
[238] Refah Partisi, **Millet Nasıl Bir Cumhurbaşkanı İstiyor**, Esam Siyasi Dökümanlar, Ankara, 20 Nisan 1993, s.3.

her hafta düzenli olarak seminerler, paneller, konferanslar düzenlediklerini hatırlatan Yülek, Turan Utku'nun ise altı ay kadar iki yapraklı "ESAM'dan HABERLER" adlı broşür neşrettiğini ifade etmiştir. Ülke gündemini alakadar eden konularda çok kapsamlı raporlar hazırladıklarını anlatan Yülek, bu raporlara örnek olarak "*Ortak Pazar ve Türkiye*" raporunu ileri sürmektedir: *"Kahraman Emmioğlu, Cevat Ayhan ve ben oldukça kapsamlı bir çalışma yaptık. Belki de şu ana kadar hazırlanan raporların en iyisidir. Bu raporu özellikle Erbakan Hoca çok kulandı."*[239] Gerçekten de Erbakan liderliğindeki siyasi hareketin kullanımı için birçok rapor ve çalışma bizzat ESAM tarafından ortaya çıkarılmıştır. ESAM bir nevi milli görüş hareketi ve hükümetleri için fikri anlamda mutfak işlevi üstlenmiştir.

Tam adı "*Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği*" olan kuruluşun merkezi Ankara olmak ile birlikte her il ve ilçede şube açılabilmektedir. Bunun usul ve esasları Dernek tüzüğünde belirtilmiştir. Tüzük derneğin amacını şu ifadelerle ortaya koymuştur: *"Derneğin amacı üyelerinin genel kültür seviyelerini arttırıcı mahiyette milletimizin bünyesine uygun, iktisadi ve sosyal araştırmalarda bulunmak, seminerler tertip etmek ve bunları ilmi bir şekilde yayınlayarak milletimizin maddi, manevi ve kültürel kalkınmasına imkânları ölçüsünde yardımcı olmaktır.*"[240] Necmettin Erbakan 16 Kasım 2005'te ESAM'ın yeni binasının açılışı dolayısıyla vermiş olduğu konferansta ESAM'ın bir düşünce kuruluşu olarak gayesine değinmiş ve ESAM'ın diğer düşünce kuruluşlarından farklılığına dikkat çekmiştir. Türkiye'de Milli Görüş Hareketi'nin başlamış olduğu 1969 senesinde, bu hareketle birlikte çalışmaya başlamış bir kuruluş olduğunu hatırlatan Erbakan, ESAM'ı Türkiye'nin en köklü ve ciddi araştırma kuruluşlarından biri olarak değerlendirmiştir. ESAM aynı zamanda milli görüş çalışmalarının 'düşünce merkezi' olarak faaliyet yürütmüştür. Milli Görüş Hareketi'nin

[239] Yülek, **a.g.e**., s.185.
[240] ESAM, "**Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Ana Tüzüğü 1969", 1987 ve 1991 yılında yapılan değişiklikleri ile, (**basım yeri ve yılı belirtilmemiş), s.3.

lideri Erbakan, her şeyden önce Milli Görüş Hareketi'nin ESAM ile başladığını ifade etmiştir. Erbakan ESAM'ın görevleri ve çalışmalarındaki ana hedefleri de ortaya koymuştur.[241] Erbakan'a göre ESAM'ın temel görevleri; Milli Görüş'ün ihtiyaç duyduğu bilimsel araştırmaları yapmak veya çeşitli kuruluşlarla iş birliği içinde çalışmak suretiyle arzu edilen hedeflere ulaşmak; başta üniversiteler olmak üzere bütün araştırma kuruluşlarını ve araştırmacıları kucaklayacak bir cemiyet oluşturarak onların eşgüdüm içinde bilinçli bir şekilde çalışmalarına katkı sağlamaktır. Yapılan çalışmalar neticesinde gerçekleştirilmesi arzulanan üç ana hedef ise şunlardır: "*Yeniden Büyük Türkiye'nin*" kurulması, "*Yaşanabilir Bir Türkiye'nin*" kurulması, "*Yeni Bir Dünya'nın*" kurulması.[242]

ESAM Yayın Koordinatörü Yusuf Yalanız'a göre; Erbakan, "*devlet teşviklerinin ve kalkınma politikasının İstanbul ve büyükşehir merkezli sermayeye odaklanmak yerine, Anadolu'ya yayılması gerektiğini savunduğu*" için dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından Türkiye Odalar Birliği Başkanlığından alınmıştır. Erbakan bunun üzerine Nakşibendi Şeyhi Mahmut Esat Çoşan'ın da teşvikleriyle Milli Görüş Hareketi'ni kurmuştur.[243] Gerek Milli Görüş Hareketi'nin gerekse bu hareketin siyasi oluşumunun dayandığı temel ilkelerin ve bilgi temelinin inşası için ESAM'ın kuruluşuna öncelik verilmiş ve ESAM farklı alanlarda faaliyet yürüten, MILKO[244] adıyla anılan onlarca Milli Görüş kuruluşunun fikri alt yapısını oluşturan bir bilgi üretim ve koordinasyon merkezi olmuştur.

Milli Görüş Kuruluşlarının ilki ve Türkiye'de düşünce kuruluşlarının ilklerinden olan ESAM, 1969 yılında kurulmakla birlikte Dernek olarak teşkili 1970 yılında gerçekleşmiştir. İlgili kanunlarda yazılı özel şartlar saklı kalmak üzere medeni haklarını

---

[241] "Gayemiz Bütün Beşeriyetin Saadetidir", **Konferanslar Dizisi: 1,** Esam Yayınları, Ankara, 2006, s.7,10.
[242] **A.g.e**., s.11-14.
[243] Umur Bedir, **Türkiye'de Muhafazakâr Düşünce Kuruluşlarının Kamuoyu Oluşturma Faaliyetleri**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul, 2017, s.196,197.
[244] MILKO, "Milli Görüşçü Kuruluşlar" ifadesinin kısaltılmış halidir. Bkz: Talip Tuğrul**, Milli Görüş Hareketi'nin Temel Karakterleri, MGV** Yayınları, Ankara, 2019, s.18.

kullanma ehliyetine sahip, on sekiz yaşını bitirmiş herkesin Derneğe üye olabileceği belirtilmiştir. Tüzüğe göre; üyelik, dernekten çıkma veya çıkarılma yoluyla sona erer.[245]

ESAM Derneğinin organları; Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetleme Kurulu'ndan oluşmaktadır. Genel Kurul en yetkili organ olup, olağan veya olağanüstü olarak Yönetim Kurulu'nun çağrısı üzerine toplanır. Olağanüstü Genel Kurul toplantısı için üyelerinin beşte birinin yazılı isteği gerekir. Dernek Genel Kurulu'nun, tüzükte belirtilen amaca uygun kararlar almak, yetkili dernek organlarını seçmek, tüzüğü değiştirmek, yönetim kurulunca hazırlanacak olan bütçeyi görüşüp kabul etmek, gerekli taşınmaz malların satın alınması veya mevcut malların satılması hususunda Yönetim Kurulu'na yetki vermek gibi görevleri vardır. Yönetim Kurulu, Genel Kurulca seçilen ve aldığı oy sırasına göre sıralanan dokuz asil, dokuz yedek üyeden oluşur. Asil üyelikler boşalır boşalmaz sırasıyla yedek üyeler göreve çağrılır. Üyelik seçimleri gizli oylamayla yapılır. İlk toplantısında Yönetim Kurulu, bir Genel Başkan, iki Genel Başkan Yardımcısı, bir Genel Sekreter ve bir Muhasip Üye seçer. Yönetim Kurulu'nun, derneği temsil etmek, bütçeyi uygulamak, bütçeyi hazırlamak, üyeliğe kayıt ve üyeliğin sona ermesine ilişkin işlemler ile dernek tüzüğünde belirtilen takip ve kontrol gibi çeşitli görevleri bulunmaktadır. Derneğin Denetleme Kurulu ise Genel Kurulca seçilen üç asil ve üç yedek üyeden oluşmakta ve kurulun, idari ve mali hususlarda denetim ve kontrol görevleri bulunmaktadır. Derneğin dış denetimi ise ilgili Bakanlık ve Mülki İdare Amirliklerince görevlendirilen memurlarca yapılmaktadır. Dernek tüzel kişiliği, genel kurul ve mahkeme kararı ile fesih, dağılmış sayılma veya mahkeme kararı ile kapatılma durumlarında sona erer. Tüzel kişiliğin sona erme halleri tüzükte detaylı olarak anlatılmıştır. Dernek, faaliyetlerinde 2908 sayılı[246] yasa ile diğer yasaların getirdiği yasak ve emirlere özenle uymayı taahhüt eder. Yine tüzükte olmayan

[245] **ESAM Tüzüğü…**, s.5-6.
[246] 2098 Sayılı Yasa ile Eski Dernekler Kanunu ifade edilmektedir.

hususlarda 2908 sayılı Dernekler Kanunu ile Medeni Kanun hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmiştir.[247]

Bir Dernek olarak kurumsallaşan ve Türkiye'nin ilk düşünce üretim merkezlerinden biri olan ESAM'ın kuruluşundan bugüne kadar yapmış olduğu faaliyet ve çalışmalara bakıldığında Milli Görüş Hareketi'nin lideri ve 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanı Prof. Dr. Necmettin ERBAKAN'ın önemli destek ve katkıları olduğu savunulmaktadır. Günümüzde halen Erbakan'ın fikri dünyasından hareketle ESAM çalışmalarının sürdürüldüğü ortaya konan yayın ve çalışmalardan anlaşılmaktadır. ESAM, 1970'li yıllarda Türkiye'nin Avrupa Ortak Pazarı ile ilişkilerini değerlendiren çalışmalar yapmıştır.[248] O dönem İktisadi Kalkınma Vakfı, AET'yi kabullenip, iş dünyasına kolaylaştırıcı pratik düşünce çıktıları sağlarken, ESAM çağdaşı kuruluşlardan farklı bir şekilde AET'yi ele almış ve bir sömürü düzeni olarak gördüğü Ortak Pazar'ı reddetmiştir. Türkiye'nin Avrupa'ya müstemleke yapıldığını iddia eden Erbakan, ESAM reddiyesini şu ifadelerle dile getirmiştir:

> *"O dönemde imzalan Ankara Anlaşması'yla millet narkozlanmaya çalışılıyordu. ESAM bu anlaşmayı imzalayanlara hitaben 'gelin buraya, şu yaptığınız anlaşmaya bakın' dedi. Teferruata girmeyeceğim. Bir tek ESAM'ın yaptığı tespiti size söyleyeyim: Anlaşmaya bir madde koymuşlar. 22 senede gümrükler eşitlenecek, ortadan kaldırılacak. Peki, nasıl kaldırılacakmış? Bunun kaldırılması için Türkiye her sene 22'de 1 nispetinde takriben yüzde 5 olarak her sene gümrüklerini indirecekmiş. Avrupa'dan ithal etmiş olduğu mallara karşı ve aynı zamanda da Avrupa'dan ithal etmiş olduğu malların miktarını da 1967 yılındaki ithalat listeleri ele alınmak üzere yüzde 5 oranında arttıracakmış. Bunun manası, siz sanayileşmeyeceksiniz, siz bize bağlı bir ülke olarak kalacaksınız. ... Önce domateste gümrükleri yüzde 5 indirelim bakalım. Bizim ihraç edeceğimiz mallarda*

[247] **ESAM Tüzüğü…**, s.8-16.
[248] **ESAM Tanıtım Kitapçığı…**, s.1-16.

indirelim, bizim ihracatımız gelişsin. ESAM o gün milletin aldatılması propagandalarının karşısına çıkmış; 'hayır' demiş." [249]

Ülkede organize sanayi bölgelerinin kurulması ve ağır sanayi hamlesinin başlatılması noktasında yaklaşımlar geliştiren ESAM, 1980'li yıllarda bir "yeniden yapılanma modeli" olarak ortaya koyduğu "Adil Düzen" çalışmalarını yürütmüştür. Tanıtım kitapçığından aktarıldığı üzere, 1990 yılının başından itibaren ESAM, emperyalizmin yönettiği ve denetlediği mevcut dünya düzeninin insanlığı birçok ekonomik ve sosyal problemle yalnız bıraktığı düşüncesinden hareketle "Hak ve Adalet Merkezli Yeni Bir Dünya Düzeni"nin tesisiyle ilgili çalışmalar yapmış ve toplantılar düzenlemiştir. ESAM, bu doğrultuda D-8 Teşkilatı'nın kuruluşu aşamasında aktif rol almıştır. D-8'in, teşkilatlanmasını nihayete erdirdikten sonra akabinde yeni üyelerle D-60 ve D-160'lar olarak küresel bir bütünleşme hareketine dönüşmesi ve emperyalizmin mağduru olmuş bütün milletleri içermesi önerilmiştir.[250] İnsanlığı felakete sürükleyen hareketlerin yönünün doğru düşünce ile düzeltilebileceğini savunan Erbakan, yeryüzünde barış ve saadeti ancak İslam medeniyetinin sağlayacağını iddia etmiş ve bu iddiasından hareketle "Müslüman Ülkeler Birleşmiş Milletleri" gibi kuruluşların kurulmasına ilişkin düşünceler ortaya atmıştır. Bu bağlamda Erbakan, D8'i Müslümanlar arasında dayanışmayı sağlayacak bir çekirdek hareketi olarak değerlendirmiştir. Erbakan'a göre, ESAM sadece tespitte bulunmamalı teşhis ettiği sorunları tedavi edecek çözümleri de üretmeliydi.[251] Bu çerçevede farklı çalışma ve faaliyetlerde bulunulmalıydı.

Dernek tüzüğü 1969 tarihli ilk halinde 38 maddeden oluşmaktayken, esasında tüzüğün en güncel halinin 49 maddeden oluştuğu ve 4. Maddede çalışma alanları ve faaliyetlerine ilişkin detaylı bilgi verdiği görülmektedir. Bu çerçevede ESAM'ın çalışma faaliyetleri şu şekilde özetlenebilir:

[249] ESAM Konferanslar Dizisi: 1, **Gayemiz...**, s.17-19.
[250] **ESAM Tanıtım Kitapçığı…**, s.1-16.
[251] ESAM Konferanslar Dizisi: 1, **Gayemiz...**, s.27,29,40,51.

"*Araştırma yapmak ve proje geliştirmek maksadıyla üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, siyasi partiler, iş dünyası, kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde olmak ve bu bağlamda tüm ilgilileri bilgilendirerek ortak faaliyetler düzenlemek, düzenlenen etkinliklere katılmak ve ortak projeler yürütmek. Ulusal ve uluslararası konferanslar, paneller, sempozyumlar düzenlemek. Derneğe gelir getirmek ve/veya tanıtım amacıyla araştırma yapmak, anket, tercüme, telif ve benzeri diğer çalışmalarda bulunmak veya farklı kurumlara iş yaptırmak; elde edilecek bilgi ve çıktıları gerek görüldüğü takdirde basın, yayın ve diğer kanallarla kamuoyuna duyurmak. İnternet yayınları dahil kitap, gazete, broşür, dergi, bülten, el ilanları gibi farklı mecralarda yayınlar ortaya koymak ve bunları satmak veya ücretsiz dağıtmak. Çalışma konuları kapsamında, yurt dışında faaliyetler yapmak, yapılan faaliyetlere iştirak etmek, yurtdışında açılacak şube ve temsilcilikler aracılığıyla amaç doğrultusunda faaliyetlerde bulunmak. Yurt içinde ve dışında resmi kurum ve kuruluşların yanı sıra aynı amaçlı tüm kişi ve tüzel kişiliklerle ilgili mevzuat çerçevesinde münasebetler kurarak, faaliyetlerde bulunmak veya farklı faaliyetlerde yer almak.*"[252]

ESAM'ın tüm çalışmalar ve faaliyetlerle Türkiye'nin gelişmesine, İslam dünyasının karşılaştığı sorunları çözümüne ve D-8 Teşkilatı'nın kurulmasına önemli katkıları olduğu savunulmaktadır.[253] Çağdaşı düşünce kuruluşları ürettikleri ile karar alıcıları etkilemeye ve politikalara yön vermeye çalışırken ESAM, milli görüşün iktidarda hükümet olarak etkin olduğu dönemlerde çağdaşlarından bir adım önde olma imkânı elde ettiği gibi düşüncenin somut politika haline gelmesini daha kolay sağlamıştır. Bu bağlamda ESAM'ın dönem dönem siyasette yol gösterici ve ön alıcı bir misyon taşıdığı söylenebilir.

Her millet, kendi müşterek hayat görüşü ve değer ölçülerine göre idare olunmalı vizyonuyla faaliyet yürüten ESAM, evrensel ilme dayanarak geliştirilen çözümlerin,

[252] http://www.esam.org.tr/tuzuk_k34.html (Erişim Tarihi:04.02.2020)
[253] ESAM Konferanslar Dizisi: 1, **Gayemiz...**, s.27-51.

yerel ve milli olabildiği ölçüde kalıcı olacağına inanmaktadır. ESAM, insana hizmeti sosyal faaliyetlerinin amacı sayar. Ortaya konulan vizyon ve tüzükte belirtilen amaçları doğrultusunda ESAM, fikri, eğitim, kültürel, siyasi ve iktisadi pek çok alanda çalışma ve faaliyette bulunmuştur.

ESAM, kurulduğu 1969 yılından itibaren Avrupa'daki gelişmeleri öncelikli olarak takip etmiştir. Bu bağlamda AET'yi yakından incelemiş ve bu entegrasyonun ülkemiz açısından bütün yönlerini tahlil eden bir rapor yayınlamıştır. Bu rapordan hareketle ortaya çıkan bir metin Milli Nizam Partisi (MNP), Gençlik Teşkilatları Genel Başkanlığı'nca kitaplaştırılmıştır. TBMM Zabıtları'ndan yararlanılarak yayınlanan bu kitap bahsi geçen raporun ruhuyla TBMM'nin 15 Mayıs 1970 tarihli 81. Birleşiminde yapılan müzakereleri içermiştir. Müzakerelerin konusunu, MNP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın "Ortak Pazar konusundaki tasarruflarından dolayı" dönemin Anayasası'nın 89. maddesi uyarınca "hükümet hakkında gensoru açılması"na dair önergesi oluşturmuştur. Erbakan, önerge ile müşterek pazarın ne olduğunu TBMM ve milletin gündemine taşımış, Ortak Pazar konusunda AP Hükümeti'nin hatalarını dile getirmiştir. Erbakan konuşmasında "Batı sömürgeciliği ve Osmanlı İmparatorluğu" özelinden hareketle müşterek pazarın asıl gayesine dikkat çekmiştir. Erbakan, Roma Anlaşmasının ekonomi ötesi, siyasi ve ideolojik maddeleri olduğunu dikkatlere getirerek; Batı ile Ortak Pazara girilirse Türkiye'nin Batı'nın sömürgesi olacağını iddia etmiştir. Ankara Anlaşması için de olumlu ifadeler kullanmayan Erbakan, geçiş dönemine geçişin geciktirilebileceğini ifade etmiştir. AP Hükümetinin Ortak Pazar hakkında Meclise bilgi vermediğinden yakınmış, DPT'nin de geçiş dönemine derhal girişe muhalif olduğunu ifade ederek; hükümeti Türkiye'yi geçiş dönemine bir an evvel sokmak istemekle suçlamıştır. Erbakan konuşmasında AET'ye alternatif olarak müslüman memleketlerde müşterek pazar kurulması fikrini ortaya atmıştır. AP yöneticilerinin 5 senelik hazırlık dönemini hazırlıksız geçirdikleri iddiasıyla Erbakan,

gensoru önergesinin gündeme alınmasını zaruri görmüştür. Erbakan'ın Ortak Pazar önergesi 11 Aralık 1970 tarihinde TBMM'de müzakereye açılmış ve Erbakan, ortak pazarı bir Katolik birliği ve Siyonist oyun olarak nitelendirmiştir. DPT'ye baskı yapıldığını ve Ortak Pazar konusunda bir emrivaki yapıldığını iddia eden Erbakan, ortak pazarın milletin oyuna sunulması gerektiğini savunmuştur.[254] AET raporu özelinden görüldüğü üzere ve siyasi düzlemde bakıldığında ESAM'ın en büyük başarısı, Milli Görüş anlayışının 1970'lerin başından itibaren siyasi gündeme gelmesine ortam hazırlaması olmuştur. ESAM ayrıca 1980'lı yılların sonunda ortak dünya görüşü ve değerler ölçülerinden hareketle -yeni bir sosyal yapılanma modeli olarak Milli Görüş Hareketi tarafından ortaya atılan- "*Adil Düzen Projesi*"ni siyasal gündeme taşımıştır.

Türkiye'nin eğitim ve kültürel gelişmesine yardımcı olacak proje ve stratejiler üreten ESAM, küresel düzeyde de D8 Projesi'nin gerçekleştirilmesine yönelik eğitim ve kültürel faaliyetleri desteklemiş, farklı İslâm ülkeleri arasındaki işbirliğine yönelik tavsiyeler hazırlamıştır. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de kurulan düşünce kuruluşlarından biri olarak ESAM, II. Dünya Savaşı'nda sonra galip devletlerin öncülüğünde kurulan dünya düzeninin insanlığın sorunlarını çözmede yetersiz kaldığını savunmuştur. Soğuk Savaş döneminin görece dinginliğine rağmen ortaya çıkan farklı çatışma örnekleri ve gerginlikler ESAM'ın bu savını desteklerken ESAM, 1980'li yılların başından itibaren yeni bir iddia ile uluslararası alandaki çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. 'Hak ve Adalet Merkezli Yeni Bir Dünya Düzeni'nin kurulması iddiasıyla ESAM birçok ulusal ve uluslararası toplantı düzenlemiştir. Daha önce de değinildiği gibi ESAM, yaptığı fikri ve teorik çalışmalarıyla, 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin önderliğinde küresel bir bütünleşme projesi olarak 15 Haziran 1997'de kurulan D-8 Teşkilatı'nın fikri alt yapısının oluşmasına katkıda bulunmuştur. ESAM, her yıl D-8 üyelerinin katıldığı, kuruluş yıl dönümü etkinlikleri çerçevesinde toplantılar

[254] Necmettin Erbakan**, Mecliste Ortak Pazar**, İstiklal Matbaası, İzmir, 1971, s. 9-117.

düzenlemiştir. Bu çalışmalarla D8'in etrafında oluşacak D-60 ve D-160 ülkeleri teşkilatı ile "Yeni Bir Dünya" kurulması hedeflenmiştir. ESAM ayrıca 1992 senesinden bu yana her yıl İstanbul'da düzenlenen "Müslüman Topluluklar Birliği (MTB)" konferansına ev sahipliğini sürdürmektedir. Genel Merkezi Ankara'da bulunan ESAM'ın, İstanbul, Konya, Samsun, Trabzon, Kocaeli, Elazığ, Antalya ve Diyarbakır'da şubeleri bulunmaktadır.[255] ESAM'nın "Yeni Bir Dünya", "Adil Düzen" gibi söylem dili her ne kadar kulağa hayalî gelse de yapılan somut çalışmalar durumun pek de öyle olmadığını göstermiştir. ESAM'ın çalışma ve faaliyetlerine bakıldığında diğer düşünce kuruluşlarına nazaran daha idealist olduğu görülmüştür.

ESAM kuruluşundan günümüze yüzlerce panel ve konferansa ev sahipliği yapmış, pek çok yayın ortaya koymuştur. ESAM'ın tüm yayınlarına online arşivden erişilebilmekle birlikte, söz konusu yayınların büyük çoğunluğunun Soğuk Savaş sonrası 1990'lı yıllarla başladığı görülmüş ve Milli Görüşü temsil eden siyasi partinin yayınlarına da yine aynı başlık altında yer verilmiştir.[256] Ayrıca 2004 yılından itibaren 'Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi'ni çıkarmaya başlayan ESAM, şimdiye kadar yayınlanan sayılarda; Enerji Stratejileri ve Politikaları, Milli Egemenlik ve Cumhurbaşkanlığı, Hukukun Üstünlüğü, Demokrasi ve İnsan Hakları, Sivil Anayasa, Milli İrade, Adalet ve Demokrasi gibi konuları dergide işlemiştir. ESAM, faaliyetlerini anlatan ve gündemle ilgili konuların değerlendirildiği bültenler de yayınlamıştır.

ESAM düşünce kuruluşunun çalışma ve faaliyetleri yazılı basında büyük ölçüde yer almıştır. Bilhassa Milli Görüşe ait Milli Gazete, ESAM'ın tüm konferans ve seminerlerini gazeteden duyurmuş veya bu platformlardaki tartışmaları haberleştirmiştir.[257] Farklı programlarla da ESAM'ın gündeme geldiği görülmüştür. Örneğin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı ile ESAM'ın ortaklaşa düzenlediği

[255] **ESAM Tanıtım Kitapçığı,** s.1-16.
[256] http://www.esam.org.tr/online_arsiv.php?pageID=21 (Erişim Tarihi:05.02.2020).
[257] **Milli Gazete**, 31 Mayıs 1973.

"Bosna ile Dayanışma Haftası" Milliyet gazetesinde haberleştirilmiştir.[258] Yine Milliyet'te ESAM'ın Başbakan Erbakan'a sunmak için hazırladığı ekonomik rapor, "Erbakan'a Hitler Modeli Kalkınma Önerisi" başlığıyla haberleştirilmiştir.[259] Bu haberden de anlaşılabileceği üzere ESAM, bir düşünce kuruluşu olarak organik bağı olduğu siyasi iktidarın kullanımına yönelik bilgi ve rapor üretimi faaliyetlerinde bulunmuştur.

Cumhuriyet'te yer alan bir haberde ise ESAM'ın Erbakan'ın başını çektiği siyasi hareketin bir kuruluşu olduğuna dikkat çekilmiştir.[260] Şüphesiz ESAM'ı en yakın takip eden yazılı basın Milli Gazete olmuştur. "Yeni Bir Dünya, Adil Bir Düzen İstediler" başlıklı haberde ESAM'ın düzenlediği 21. Müslüman Topluluklar Birliği (MTB) Kongresi'ne ve kongredeki konuşmalara değinilmiştir. Katılımcılardan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, "Soğuk Savaş bitti ama yeni bir düzen kurulamadı" sözleriyle Soğuk Savaş sonrası sıkıntılara işaret etmiştir.[261]

ESAM çalışmalarından MTB Kongreleri her defasında Milli Gazete'de kendisine geniş yer bulmuş ve NATO'dan vazgeçilmesi gerektiği, Müslümanların Birliği gibi fikirler her zaman ön plana çıkmıştır.[262] Bu toplantılarda hakim olan görüşler çerçevesinde bilhassa Soğuk Savaş sonrası NATO, İslam karşıtı bir kuruluş olarak nitelendirilmiş ve dünyanın Batılıların eline bırakılamayacağı ortak fikri ağırlık kazanmıştır.[263] Genel olarak, Erbakan'ın ESAM'da yaptığı konuşmalara Milli Gazete'de tam metin olarak yer verilmiştir.[264]

Bir düşünce kuruluşu olarak içerisinden siyasi parti genel başkanları, başbakanlar, bakanlar ve cumhurbaşkanları çıkardığı bilinen ESAM'ın, sağ-

[258] **Milliyet**, 6 Ekim 1995.
[259] **Milliyet**, 27 Temmuz 1996.
[260] **Cumhuriyet**, 16 Mart 1999.
[261] **Milli Gazete**, 1 Haziran 2012.
[262] **Milli Gazete**, 19 Aralık 2011.
[263] **Milli Gazete**, 15 Haziran 2006.
[264] Bkz. Milli Görüş Lideri Necmettin Erbakan'ın ESAM'da yaptığı konuşmanın tam metni: İnsanlığın Saadeti, İslami Bir Medeniyet ile Sağlanabilir. **Milli Gazete**, 20.11.2015.

muhafazakar siyaset için bir okul olduğu söylenebilir. Salt bu bağlamda dahi siyasete etkisi çok büyük olan ESAM'ın, blok içi tartışmalardan ve taraf olmaktan büyük ölçüde kendisini uzak tutmayı başarabildiği ve milli görüş çizgisi çerçevesinde bir üçüncü yol ortaya koyduğu görülmüştür.

2.4. Dış Politika Enstitüsü (DPE)

22 Ekim 1974 tarihinde, Seyfi Taşhan[265] öncülüğünde Ankara merkezli kurulan Dış Politika Enstitüsü (DPE), yedi kitap yayını, yirmi altı sayı dış politika dergisi ve çeşitli faaliyetleriyle Soğuk Savaş ortamında Türk Dış Politikasını derinlemesine ve öncelikli çalışan ilk düşünce kuruluşudur.

DPE, kendisini Türkiye'de bağımsız olarak kurulan ilk uluslararası ilişkiler inceleme merkezi olarak tanımlanmaktadır. Bağımsızdır çünkü herhangi bir kuruluşa bağlı değildir, kendi kendini yenileyebilen bir yönetim kurulu ve direktör tarafından yönetilir. Yapısı itibariyle iç politikada herhangi bir taraf tutmayan DPE'nin amacı; Türkiye'nin dış politika prensip ve uygulamalarını ve sorunlarını incelemek; dünyadaki gelişmeleri takip etmek; bu konuda dış dünyanın ve kamuoyunun objektif bir biçimde aydınlatılmasına yardımcı olmaktır.[266] Enstitünün kurucusu Seyfi Taşhan, tüm maddi zorluklara rağmen amaçlarının Türk Dış Politikasının tanıtılması ve ülkemizde de dış politika bilgi ve şuurunun arttırılması olduğunu ifade etmiştir.[267]

---

[265] DPE kurucusu Seyfi Taşhan, 1925 yılında Ankara'da doğmuştur. Üniversite eğitimini Ankara Üniversitesinde alan Taşhan, 1945-1955 yılları arasında devlet memuru olarak çalışmış, Türk radyolarında uluslararası hizmetler müdürü ve uluslararası meseleler üzerine radyo yorumcusu gibi görevlerde yer almıştır. Bu dönem süresince resmi görevler kapsamında Fransa, ABD başta olmak üzere çeşitli ülkelerde bulunmuştur. 1955-1974 arasında özel sektörde çalışmaya başlayan Taşhan, uluslararası meseleler üzerine yarı zamanlı gazeteciliğe de devam etmiştir. 1974 yılında DPE'yi kurduktan sonra Türk dış politikası üzerine pek çok yazı kaleme almış, Dış Politika Dergisinin editörlüğünü sürdürmüş, pek çok panel ve konferans düzenlemiştir, DPE'nin yayın çalışmalarında bulunmuştur. Yapılan araştırmalar ve gazete arşiv taramaları göstermiştir ki; Seyfi Taşhan uzun üretken yaşamı boyunca daha çok DPE ile tanınmış ve anılmıştır. Bkz. https://www.coe.int/t/coefuture/Seyfi%20Tashan.pdf, (Erişim Tarihi: 24 Mart 2020)

[266] Dış Politika Enstitüsü, **Dış Politika Dergisi**, C.10, S.1, Mart 1983, s.61.

[267] Seyfi Taşhan, Önsöz, **Dış Politika Dergisi**, C.11, S.3, Temmuz 1985, s.5.

Dış Politika Enstitüsü'nün Yönetim Kurulu şu isimlerden oluşmuştur: Emekli Büyükelçi M. Nuri Birgi, Hacettepe Üniversitesi Ekonomi Profesörü Osman Okyar, Parlamento Üyesi Mükerrem Hiç, Bogaziçi Üniversitesi Ekonomi Profesörü Emre Gönensay, Emekli Korgeneral İhsan Gürkan, Uluslararası İlişkiler Doçenti Ali L. Karaosmanoğlu, Yüksek Mühendis ve İşadamı Mehmet Arif Demirer, Dış Politika Enstitüsü Müdürü Seyfi Taşhan.[268] Yönetim Kurulu üyelerinin yanı sıra DPE bünyesinde yer alan ve Enstitü'ye destek sağlayan aralarında Şerif Mardin, İsmail Soysal gibi isimlerin yer aldığı "*Muhabir Üyeler*" olarak tanımlanan isimler de olmuştur.[269]

Enstitü her ne kadar 1974 yılında kurulmuş ve faaliyetlerine başlamış olsa da, 1971 yılından beri İngilizce ve Türkçe olarak yayınlanan *"Dış Politika – Foreign Policiy*" dergisinin deneyimlerinden yararlanıldığını ifade etmek gerekmektedir. Seyfi Taşhan tarafından yayın hayatına başlatılan derginin ilk yazı kurulunda bulunan Profesör Fahir Armaoğlu, Profesör Suat Bilge ve Altemur Kılıç'ın büyük yardım ve katkıları olmuştur.[270] Seyfi Taşhan 1974 yılında DPE'nin kuruluşuna giden süreci ve ülkenin genel durumunu kendi ifadeleriyle şu şekilde özetlemiştir:

> *"1971 yılında Türkiye'nin kamplara bölünmüş siyasi ortamı içerinde dünya sorunlarının objektif bir şekilde tartışıldığı bilimsel bir dış politika dergisinin yayınlanmasının, radikal akımlar ortasında kalmış bulunan ılımlı ve çağdaşlığın özlemini çeken aydın kitlenin bir ihtiyacı olduğu ortadaydı. Aynı zamanda Türkiye'nin dış politikalarının dış dünyada yine benzer soğukkanlı ve bilimsel bir biçimde tahlil edilmesinin dış siyasal tanıtımımız için elzem olduğunu düşünen birkaç arkadaşla birlikte üç aylık Dış Politika Dergisinin yayımına başladık... 1973 ve 1974'de gelişen dünya olayları ve özellikle Kıbrıs müdahalesi, yayınımızın bir araştırma müessesesinin desteği olmadan anlamlı bir etüd ve yazı kaynağı*

[268] A.g.m., s.1.
[269] Dış Politika Enstitüsü, **Dış Politika Dergisi**, C.10, S.1, Saydam Matbaacılık, Ankara, Mart 1983, s.63. Ayrıca bkz. EK-7.
[270] A.g.m., s.61.

oluşturamayacağı gerçeğini ortaya koydu. Derginin açtığı temaslar ülkemizde ve yurt dışında bu alanda çalışan pek çok uzmanla yakınlaşmamızı sağladı. Artık Türkiye'nin uluslararası incelemeler alanında ilk "think tank"ını kurma ortamı hazırlanmıştı."[271]

1974 yılından itibaren DPE için yayınlanmaya başlayan "*Dış Politika – Foreign Policy*" dergisi 1971-1974 yılları arasında İngilizce ve Türkçe olarak iki dilde yayınlanırken bir süre yalnız İngilizce olarak basılmış ve 1983 yılından itibaren tekrar Türkçe olarak da basılmaya devam edilmiştir.[272] Dergi, Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından dış politikaya katkısı nedeniyle övgüyle karşılanmıştır.[273]

Enstitünün kurulduğu 1974 yılında Türkiye, bir yanda Kıbrıs bunalımı diğer yanda iç huzursuzluklar nedeniyle zor bir dönem geçirmekte, toplum gerek iç gerekse dış politikada seçenekler ve hatta bir ölçüde kişilik aramaktaydı. DPE özel bir kuruluş olarak Türk dış politikasının amaçlarının ve yöntemlerinin tanıtılması için imkânlarının ötesinde uğraşlarda bulunmuş, kuruluşundan itibaren çeşitli üniversiteler ve devlet makamları ile zaman zaman işbirliği yaparak amaçları doğrultusunda pek çok toplantı ve yayınlar yapmıştır.[274]

Derginin ilk sayısında idare yeri olarak "Selanik Caddesi, 19/9, Yenişehir – Ankara" adresi bildirilmiştir. Dört yılın ardından DPE'nin idare yeri "Mithatpaşa Caddesi, 28/16 Ankara" olarak değişmiştir. 1980li yıllarda bir süre Köroğlu Caddesi 94/1, GOP/Ankara adresinde hizmet veren Enstitü daha sonra ise Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsündeki yerine taşınmıştır. Derginin Aralık 1994 sayısında Seyfi Taşhan, derginin yayın hikâyesi akabinde Enstitünün hikâyesini de anlatmıştır:

"Dış Politika Dergisi, Enstitünün yayın organı oldu ve sadece İngilizce olarak yayınlanmaya başladı. Bu tür ilk yayın özel Kıbrıs sayısı oldu ve sadece İngilizce olarak yayınlanmaya başladı. Enstitünün iç ve dış temasları arttı. Yürüttüğümüz

[271] Seyfi Taşhan, "Dış Politika Enstitüsünün Öyküsü", **Dış Politika Dergisi**, C.5, S.4, Aralık 1994, s.70.
[272] A.g.m., s.63.
[273] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, D:17, YL:4, B:16, O:1, C:32, 21.10.1986, s.49.
[274] Taşhan, "Önzöz…", s.3.

faaliyet ve dış siyasal tanıtımımıza katkımız ilgili makamlar tarafından ancak 1987 yılında takdirle karşılandı. Bize bir yer bulunması için araştırmalar başladı. Ancak Enstitünün devamlı bir kuruluş haline gelebilmesi için bir Vakıf bünyesi içerisinde yer alması istendi. 1987 yılında Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı'nı kurduk. Esas amacı Enstitüyü ve faaliyetlerini desteklemek olan Vakıf Yönetim Konseyi aynı zamanda Enstitünün de yönetimini devraldı. 1990 yılında Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr.Yüksel Bozer, Beytepe kampüsünde Enstitümüze bir yer sağlamak kadirşinaslığını gösterdi. Şehirden biraz uzak olmakla birlikte son derece modern bir enstitüye Tanıtma Fonunun da katkısı ile sahip olduk."[275]

Devletin Enstitü'nün cari giderlerine destek olmak üzere ancak 1992 yılından itibaren bir nebze katkıda bulunmaya başladığını ifade eden Taşhan, Dışişleri Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu'nun Enstitü faaliyetlerini desteklediğini ve bunlara katıldığını belirtmiştir. Taşhan, dış politika alanında çalışan bir Enstitünün söz konusu kurumların fikri desteği olmadan anlamlı bir şekilde varlığını sürdürmesinin son derece zor olduğunu savunmuştur. Vakfa bağlı olarak "*Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi*" de kurulmuştur. Enstitünün bünyesinde yer aldığı Vakfa, Atilla Yayla, Hüseyin Bağcı ve Oya Akgönenç gibi akademisyenler günlük bilimsel çalışmalarla katkı sağlamıştır. Ayrıca vakıf yönetimine Enstitü yönetimindeki isimlerin yanı sıra bazı muhabir üyeler katkı sağlamıştır. 1989 yılında zamanın Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, Enstitü Başkanı Seyfi Taşhan'ı üstün hizmet belgesi ile taltif etmiştir. 1991 yılında Enstitünün yeni işyeri açılışı Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından yapılmıştır. 20. yıl toplantılarını Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel himaye etmiştir.[276]

Enstitü Dışişleri Bakanlığı tarafından her dönem desteklenmiştir. Son olarak 2015 yılında Seyfi Taşhan teşekkür belgesi ile taltif edilmiş ve onuruna düzenlenen törende

[275] Taşhan, "Dış...", s.70-72.
[276] A.g.m., s.72.

Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, dünyanın her kesimden akademisyen, siyasi çevre ve diplomatların Türkiye'ye olan ilgisinin artmasında önemli katkı sağlamış olan DPE ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: *"Dış Politika Enstitüsü ve Seyfi Bey, özellikle Türkiye'ye ilgi duyan, dünyadaki diplomatlarla, siyasetçilerle ve de akademisyenlerle sürekli temasta olmuştur. Türk Dış Politikasının önceliklerini, dinamiklerini ve hedeflerini de her zaman gerek doğrudan kurduğu bağlantılarla, gerekse yayınlarıyla her zaman anlatmaya çalışmıştır."* Seyfi Taşhan ise konuşmasında DPE olarak Soğuk Savaş ve sonrası dönemde yaptıkları çalışmalara değinmiştir. Enstitünün Soğuk Savaş yıllarında üzerinde durduğu konular daima ve hatta büyük ölçüde strateji ve savunma konuları olmuştur. DPE bu konuda Türkiye'nin ne kadar önemli bir pozisyonda olduğunu Avrupa'ya, Amerika'ya anlatma imkânını birçok vesileyle bulmuştur. Taşhan'a göre; Soğuk Savaş sonunda Türkiye, bir marjinal bölge olmaktan Avrupa'nın, Sovyetler Birliği'nin, Ortadoğu'nun ve diğer bölgelerin bir marjinal ülkesi olmaktan çıkıp artık bir bölgenin bir merkezi hükümeti haline gelmiştir.[277]

Bazı yayın ve çalışmaların içeriklerine yer vermeden önce söz konusu tarihsel dönem içinde DPE'nin faaliyetleri Taşhan'ın sıraladığı biçimde *"Yayınlar, Toplantılar, Eğitim, Araştırmalar, Tanıtım, Enstitünün Dış İlişkileri*" olarak altı kısımda belirtilebilir.[278]

İlk olarak DPE'nin yayınlarını "Periyodik Yayınlar" ve "Muhtelif Yayınlar" olarak ikiye ayırabiliriz. Bu bağlamda DPE'nin periyodik yayınlarının "Foreign Policy - Dış Politika Dergisi", "Avrupa Konseyi Dergisi", "Avrupa Bülteni" ve "Azerbaycan Bülteni"nden oluştuğu görülmüştür.

"Foreign Policy" adlı yayın organı 1971 yılından itibaren kesintisiz yayınlanmıştır. Taşhan'a göre; Türkiye'de bu kadar intizamlı yayın, aynı konularda

[277]http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-dis-politika-enstitusu-baskani-sayin-seyfi-tashan-onuruna-duzenlenen-odul-toreninde.tr.mfa (Erişim Tarihi: 02.03.2020).
[278] "Yayınlar, Toplantılar, Eğitim, Araştırmalar, Tanıtım, Enstitünün Dış İlişkileri" için ayrıca bkz. EK-8.

hiçbir başka kuruluş veya üniversitede gerçekleştirilememiştir.[279] Foreign Policy Dergisi, Türkiye'nin önemini ve dış politikalarını bilimsel bir biçimde dünyaya tanıtan en temel bir yayın olarak dünya literatüründe yerini almış ve bu alandaki uluslararası pek çok yayın için kaynak olmuştur. Foreign Policy Dergisinin "Kıbrıs", "Türk Yunan İlişkilerinin Tarihi", "Bulgaristan'da Türk Azınlığı" gibi özel sayıları bu alanda büyük ilgi görmüştür. 1983 yılından itibaren Dış Politika Dergisi'nin ayrı bir muhteva ve şekilde Türkçesinin yayınına başlanmış ve bu dergi çeşitli şekiller ve sürelerde yayınlandıktan sonra 1992 yılından itibaren şekil itibariyle Foreign Policy formatında, Türkçe olarak Dış Politika adı altında yayınlanmaya devam etmiştir. Enstitü amaçları ile aynı doğrultuda bu derginin amacı, dünya ve Türkiye'nin önemli dış politika sorunları üzerine objektif ve bilimsel tahlilleri kamuoyuna sunmak olmuştur.

DPE, 1980 yılından itibaren Avrupa Konseyi'nin ve ona bağlı kuruluşların faaliyetlerini kamuoyuna aksettirmek için "Avrupa Konseyi Dergisi" adı altında bir periyodik yayınlamıştır. 1992 yılından sonra bu yayın yerini Avrupa Bülteni'ne bırakmıştır. Ayrıca Enstitü 1994 yılında Azerbaycan basınını takibe başlamış ve "Azerbaycan Bülteni" adı altında bir basın inceleme bülteni yayınlamaya başlamıştır.[280] DPE'nin periyodik yayınlarında asıl olan ve süreklilik arz eden her zaman "Foreign Policy - Dış Politika Dergisi" olmuştur. Daha kısa süreli yayın ömrü olan diğer bülten ve dergilerdeki konular, çoğu zaman Dış Politika Dergisi'nde de yer bulmuştur.

Farklı kuruluşlar ile işbirliği yapan Enstitü, bugüne kadar Türkiye'nin tanıtılması ve düşünce üretimi için dergi haricinde farklı birçok yayının sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu bağlamda DPE, Arap-İsrail çatışmasından Avrupa ile ilişkiler meselesine, Ermeni meselesinden Kıbrıs sorununa, ikili ilişkilerden savunma politikalarına kadar pek çok dış politik meseleyi incelemiş ve bu konular üzerine yayınlar yapmıştır. Bu yayınlardan bazılarının, Türk tezlerinin yurt dışında

[279] Taşhan, "Dış...", s.73.
[280] A.g.m., s.73,74.

desteklenmesi amacıyla, farklı dillerde de yayınlandığı görülmüştür. Türk dış politikası merkezli birçok yayın yapan DPE ayrıca farklı uluslararası metinleri de kitaplaştırarak Türkçe'ye kazandırmıştır.[281]

Yayınlar haricinde DPE'nin ikinci önemli faaliyeti toplantılar olmuştur. Kuruluşunun ilk yıllarında itibaren Enstitü, daima Dışişleri Bakanlığı ile temas ve işbirliği yapılarak, gerek yurt içinde gerek yurt dışında çeşitli seminerler, yuvarlak masa toplantıları ve konferanslar tertip etmiştir. 1980'den itibaren tertiplenen en yararlı toplantı türlerinden biri de Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay ve Üniversite temsilcileri ile müştereken yapılan strateji çalışma grupları toplantıları olmuştur. DPE'nin kuruluşundan beri bizzat veya diğer kuruluşlar ve iş çevresi ile birlikte tertiplediği, büyük bölümü uluslararası nitelikteki konferansların Türk dış politikası ve düşünce üretimi açısından önemli bir nitelik taşıdığı görülmüştür. Ekte geniş bir listesi sunulan bu toplantıların bazıları, Dış Politika Dergisi'nin farklı sayılarında yer almıştır.. Örneğin; "*Türkiye ve Batı*" konferansı 2-3 Ekim 1976 tarihinde Dışişleri Akademisi'nde tertiplenen ilk Enstitü konferansıdır. 50 kadar bilim adamı, gazeteci ve diplomat katılmıştır. Tebliğlerin bir bölümü Dış Politika-Foreign Policy Dergisinin Cilt VI, Sayı 3-4'de yayınlanmıştır.

DPE'nin sayısız toplantıları hayata geçirerek veya destekleyerek bir düşünce kuruluşu olarak proaktif bir yapıda hareket ettiği görülmüştür. Bu bağlamda 6-7 Nisan 1978 tarihleri arasında Fransız "Centre d'Etudes de Politique Etrangere" ile Ankara'da düzenlenen Türk-Fransız Kolloğu[282] toplantısı; o zamanki gergin Türk-Fransız ilişkilerini ele almak fırsatını yaratmıştır. Daha sonra "Institut Française des Relationes Internationales (IFRI)" adını alan bu kuruluşla, sonraki yıllarda prensip olarak iki yılda bir konferans düzenlenmesi kararı alınmıştır. Eylül 1978'de Alman Atlantik Derneği ile

[281] DPE'nin muhtelif yayınları için ayrıca bkz. EK-8.
[282] Kolloğ/Kolokyum: Bilimsel bir sorunun ya da siyasal, ekonomik, diplomatik sorunların ele alındığı, tartışıldığı bilimsel toplantı.

Hamburg'da Haus Reissen'de tertiplenen Türk-Alman seminerinde ise Türk-Alman ilişkileri savunma ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

"Türkiye-AET Sempozyumu" ise; 25-26 Ağustos 1978'de DPE'nin kendi başına Türk işadamlarının maddi desteği ile tertiplediği ilk büyük konferans olup; bu konferansa Avrupa'dan ve Türkiye'den önemli uzman şahsiyetler katılmışlardır. Bu toplantı Türk işadamlarının AET konusundaki düşüncelerinde değişiklik oluşturacak şekilde bilgilenme ortamı yaratmıştır. "Türkiye ve Müttefiklerinin Güvenliği" adıyla Eylül 1979'da Avrupa- Amerika Güvenlik Araştırmaları ile DPE arasında İstanbul'da düzenlenen 13 Amerikalı, 13 Avrupalı ve 13 Türk'ün katılımıyla gerçekleşen konferansta da Türkiye'nin müttefikleri ile ilişkileri incelenmiştir. Bu programa katılan Amerikalılardan Fred Ikle, Richard Burt, Richard Pearl'ın daha sonra ABD Başkanı Reagan yönetiminde çeşitli görevlere gelmiş olduğu görülmüştür.[283]

29 Şubat 1980'de Londra'da British Federal Trust Enstitüsü ile tertiplenen seminerde Türkiye-AET ilişkilerinin sorunları incelenmiştir. Mart 1980'de New York'ta, New York City Üniversitesi ile tertiplenen konferansta ambargo akabinde Türk-Amerikan ilişkilerine hız verilmesi konusu tartışılmıştır. 5 Aralık 1980'de Bonn'da yapılan toplantıda iki Alman, bir İngiliz, bir İtalyan Enstitüsü ile DPE arasında Türkiye'nin AET ile ilişkilerini ele alan bir araştırma yapılması kararı alınmıştır. Mayıs 1981'de Ankara'da Dışişleri Bakanlığında "Türk-Amerikan Konferansı" yapılmıştır. "Türk-Alman Kolloğu" toplantısı Sud-Ost Europa Gesselschaft ile Temmuz 1981'de Ankara'da yapılmıştır. Türk Alman ilişkilerinin ve iki memleketin bölgesel ve dünya politikalarının tartışılması, ekonomik sorunlar hakkında fikir teati edilmesi için her yıl veya iki yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. Bu toplantıda tartışılan konulara ve

[283] A.g.m., s.74.

açıklamalara İngilizce yayınlanan Dış Politika Dergisi'nin ilgili sayılarında yer verilmiştir. [284]

1982 Şubat ayında Ankara'da yapılan ulusal nitelikteki AET toplantısında donmuş bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin nasıl canlandırılabileceği üzerinde durulmuştur. 1983 yılı Haziran ayında Pekin'de Çin Dış Münasebetler Enstitüsü ile DPE arasında "Çin-Türkiye Konferansı" düzenlenmiştir. Toplantıda dünya sorunları ve Türk-Çin ilişkileri ele alınmış olup; bu toplantı gayri resmi düzeyde ilk Türk-Çin buluşması olmuştur.[285] DPE ve Japon Orta Doğu Enstitüsü işbirliği ile de Haziran 1983'te Tokyo'da "Japonya-Türkiye Semineri" yapılmıştır. DPE'nin Türk-Alman Kollogu toplantısı, Sud Ost Europa Gesselschaft (Güney Doğu Avrupa Derneği) ve SİSAV ile 8-9 Temmuz 1983 tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır. [286] Bu serinin üçüncü toplantısı 20-22 Mart 1984 tarihlerinde Münih'te yapılmıştır. Dördüncüsü ise 18-19 Nisan 1986'da Ankara'da gerçekleştirilmiştir.

Uluslararası terörizmin çağdaş yönlerini tartışmaya açan bir toplantı Türkiye'nin terörizm ile deneyimini yabancı uzmanlarla tartışmak üzere, 10-11 Ekim 1983 tarihlerinde İstanbul Harbiye Orduevi'nde yapılmıştır. Bu seminere ilişkin özet değerlendirme ile sonuç bildirgesini içeren bir yazı "Foreign Policy" dergisinin onuncu cilt, üç ve dördüncü sayısında yer almıştır.[287]

Harry Truman'ın doğum günü nedeniyle 18 Mayıs 1984 tarihinde Dışişleri Bakanlığı İsmail Erez Salonunda yapılan Türk-Amerikan seminerinde Truman Doktrini ve Türk-Amerikan ilişkilerine etkisi tartışılmıştır.[288] Ortadoğu Üzerine Türk-Amerikan Semineri ise; Heritage Foundation ile beraber 3-4 Ekim 1984 tarihlerinde Washington DC'de yapılmıştır. Toplantının büyük bölümü Amerikan Kongresi'nde yapılmış ve

[284] Foreign Policy'nin Temmuz 1980 tarihli üç ve dördüncü sayıları tamamıyla bu konferansa ayırılmış olup, söz konusu özel sayıda programın tüm detayları ile katılımcıların açıklamalarına yer verilmiştir. Bkz. **Foreign Policy,** C.9, S.3-4, Mayıs 1982.
[285] **Dış Politika Dergisi**, C.10, S.3, Temmuz 1983, s.17.
[286] **Dış Politika Dergisi**, C.10, S.3, Temmuz 1983, s.3.
[287] **Foreign Policy**, C.10, S.3-4, Aralık 1983, s.78.
[288] **Dış Politika Dergisi**, C.11, S.2, Haziran 1984, s.6.

toplantıya senatörler ve kongre üyeleri yanında Savunma ve Dışişleri Bakanlıkları müsteşarları da iştirak etmiştir.[289] Toplantı özetleri, daha sonra müşterek yayın olarak Heritage Foundation ile birlikte yayınlanmıştır.[290] Bu seminer ve içeriğine ilişkin açıklamalar 5 Ekim 1984 tarihli Cumhuriyet'in birinci sayfasına haber olarak yansımıştır.[291]

"Türk-Mısır Semineri", Odalar Birliği'nin mali katkısı ile birlikte 16-17 Kasım 1984 tarihinde İstanbul'da düzenlenmiştir. İki ülkenin siyasi ve ekonomik alanlarda işbirliği imkânları araştırılmıştır.[292] "Türkiye ve Avrupa" başlıklı toplantı ise; merkezi Brüksel'de bulunan Avrupa Politikaları İnceleme Merkezi (CEPS) ile birlikte 6-8 Haziran 1985 tarihlerinde İstanbul Orduevinde yapılmıştır.

"WEU Savunma Komitesi ile Kolloğ Müşterek Toplantı"; ülkeyi ziyaret eden BAB (Batı Avrupa Birliği) milletvekilleri ile 22 Ekim 1985 tarihinde gerçekleşmiş ve bu toplantıda Türkiye'nin Avrupa ile güvenlik ilişkileri ve BAB'ın geleceği tartışılmıştır. Çeşitli NATO ülkelerinden uzmanların katıldığı Doğu Akdeniz'in güvenliğine ilişkin toplantı, 13-15 Kasım 1985 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin Avrupa savunmasına katkısı tartışılmıştır.[293]

"Ortadoğu ve Türkiye" başlıklı toplantı, Eylül 1986'da Japon Orta Doğu Enstitüsü ile Tokyo'da gerçekleştirilmiştir. Toplantıda Türkiye'nin bölgesel konumu ile yatırım imkanları tartışılmıştır. "Türk-Yunan-İtalyan İşbirliği" başlıklı toplantı ise; İtalyan Dış Münasebetler Enstitüsü (IAI), Atina Pantios Siyaset Bilimler Fakültesi ile 22-23 Aralık 1986 tarihlerinde İtalya'da Castelgandolfo'da gerçekleştirilmiştir. Türk görüşlerinin İtalyanlar tarafından anlaşılmasına imkân sağlanan toplantıda Türk-Yunan sorunlarının çözülme ihtimalleri üzerinde durulmuştur.[294]

---

[289] **Dış Politika Dergisi**, C.11, S.3, Eylül 1984, s.3.
[290] George Harris, **The Middle East in Turkey-US Relations,** Heritage Foundation, Washington, 1985.
[291] **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1984.
[292] Taşhan, "Dış...", s.4.
[293] A.g.m., s.4.
[294] A.g.m., s.4.

"Türk-İngiliz Konferansı", Şubat 1987'de İngiltere'nin Kraliyet Dış Münasebetler Enstitüsü (Chatham House) ile Londra'da yapılmıştır. Avrupa ve Dünya meseleleri ile ikili ilişkilerin ele alındığı toplantıda, Seyfi Taşhan da İngiliz Enstitüsü üyelerine "Türkiye ve Avrupa" konulu bir konferans vermiştir. "Türk-Alman Konferansı", Adenauer Vakfı ile Eylül 1987 tarihinde Bonn'da yapılmıştır. Bu toplantıda Türk Demokrasi Vakfı öncülük yapmıştır. "Türkiye-Avrupa Konferansı", Centre for European Policy Studies ile Brüksel'de Ekim 1987 tarihinde yapılmış olup; daha çok Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusu akabinde durum değerlendirmesi yapılmıştır. Avrupa Politik Etütler Merkezi ile DPE ve Friedrich Neumann Vakfı tarafından 15-17 Aralık 1987 tarihinde Brüksel'de ortaklaşa düzenlen Türkiye-AT ilişkileri gündemli konferansta güncel konular tartışılmıştır.[295]

Ekim 1987'de İzmir'de gerçekleşen "Ege Sorunları Uluslararası Konferansı" adlı toplantıda Türkiye ile Yunanistan arasında tartışma konusu olan deniz ve hava sorunları ile siyasi ve güvenlik ortamı tartışılmıştır. Sud Ost Europa ile Dış Politika Enstitüsü arasında Kasım 1987'de gerçekleşen Türk-Alman Konferansı'nda ise; Türk-Alman ilişkileri ve Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na başvurusu tartışılmıştır. Mısır Diplomatik Enstitüsü ve Mısır Ein Shams Üniversitesi ile birlikte 6-7 Mayıs 1988'de Kahire'de yapılan toplantıda iki ülkenin Ortadoğu'da oynayabilecekleri rol ve demokrasi, serbest ekonomi gibi konular tartışılmıştır. Reagan dönemi strateji uzmanlarından ve Bush döneminin Savunma Bakan yardımcısı olan Henry Rowen ile, dünya stratejileri ve Amerika'nın bölge güvenlik politikaları üzerine DPE'de bir yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirilmiştir. 24 Ocak 1989'da Enstitü Genel Merkezinde Sovyet Uzmanı Prof. Dr. Daniel N. Nelson'ın katılımı ile "ABD-Sovyet İlişkileri, Sovyet Gücünün Sınırları ve Balkan Ülkelerindeki Değişiklikler" adı altında bir konferans gerçekleştirilmiştir.[296]

[295] **Cumhuriyet**, 7 Aralık 1987.
[296] Taşhan, "Dış...", s.4.

Nisan 1989'da Avrupa Konseyi'nin kuruluşunun 40. yıl dönümü nedeniyle bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta insan hakları ve diğer alanlarda Avrupa Konseyi'nin çalışmaları ele alınmıştır. Doğu ve Batı Avrupa'daki uluslararası ilişkiler Enstitülerinin iki yılda bir yaptıkları ve 1975 yılından beri DPE'nin de katıldığı Avrupa Siyaset Araştırmaları Enstitüleri Direktörler Konferansı, Türkiye'de ilk defa DPE tarafından İstanbul'da düzenlenmiştir. Yine NATO'nun Kırkıncı Yıl Konferansı: 27-29 Haziran 1989'da DPE ve Center for Strategic Concepts arasında İstanbul'da düzenlenmiştir. Adı geçen toplantıda, NATO'nun Güney Kanadının Güçlendirilmesi, Silah Sanayiinde Yeni Gelişmeler ve İşbirliği konuları ele alınmıştır.

Ekim 1989'da DPE'de Balkan ülkelerindeki mevcut durum ve gelişmelerin Türkiye'ye etkileri konulu bir toplantı düzenlenmiştir. Haziran 1989'da Moskova'da Sovyetler Birliği Siyaset Araştırmaları Merkezi ile Türk Sovyet İlişkilerini ele alan bir toplantı yapılmıştır. 8 Kasım 1989'da DPE'de AKKUM (Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Müzakereleri) konulu bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda Genelkurmay temsilcileri, basın ve üniversite çevreleri ile AKKUM Anlaşmasının Türkiye üzerindeki etkileri tartışılmıştır. 3 Nisan 1990'da ABD'nin NATO nezdindeki daimi temsilcisi Büyükelçi William Howard Taft; DPE'de Türkiye, ABD, NATO, Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki durumların ve özellikle silahların kontrolü konusunun görüşüldüğü bir yuvarlak masa toplantısı düzenlemiştir. 19 Nisan 1990'da Prof. Robert A. Spencer DPE'de Kanada Dış Politikası ve AGİK konusunda tartışmalı bir konferans vermiştir. 13 Ocak 1992'de İngiltere Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü ile mutad toplantı Londra'da yapılmıştır. Seyfi Taşhan, İngiliz Enstitü üyelerine konferans vermiştir.[297]

"Yeni Türk Devletlerinin Dünyaya Açılımı" adıyla Şubat 1992'de TİKA ile işbirliği halinde gerçekleştirilen toplantıda, Orta Asya ülkelerinden gelen temsilciler yanında NATO, AT, AK ve UNESCO temsilcileri ile Batılı uzmanlar görüş

[297] A.g.m., s.4.

alışverişinde bulunmuşlardır. Diplomatik Tartışma Grubu toplantısı DPE tarafından 1 Ekim 1998 yılında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Toplantıda uzmanların ve büyükelçilerin katılımıyla Türk Dış Politikası tartışılmıştır.[298] DPE'nin "Türkiye-Avrupa Birliği ve Kıbrıs" konulu konferansı 17 Kasım1999'da Stockholm'de gerçekleşmiştir. Konferansa konuşmacı olarak katılan Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ın değerlendirmeleri "Türkiye'nin Yeri Avrupa'dır" başlığıyla gazetede yer almıştır.[299]

Dış Politika Enstitüsü'nün kuruluşunun 25. Yıldönümü nedeniyle "2000 Yılında ve Sonrasında Türk Dış Politikasının Yeni Ufukları" başlıklı bir konferans düzenlenmiştir. Konferansa başta Süleyman Demirel ve Rauf Denktaş olmak üzere pek çok önemli isim ve akademisyen görüşleriyle katkı sağlamıştır. Konferans kapsamında farklı başlıklarla yuvarlak masa toplantıları gerçekleştirilmiş olup; söz konusu toplantılara birçok yerli ve yabancı uzman isim katılmıştır.[300] Katılımcılardan biri olan TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı Kamran İnan'ın konuşması "*müttefiklerimiz bizi hançerliyor*" başlığıyla haberleştirilmiştir.[301] Konferans, katılımcılardan olan Mustafa Aşula'nın köşesinde de kendisine yer bulmuş; yazıda konferanstan izlenimler ve öne çıkan başlıklar dikkate sunulmuştur.[302] "Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasında Yaklaşımlar" konulu panel 12 Kasım 2001 tarihinde Türk Parlamenter Birliği ve DPE tarafından TBMM'de düzenlenmiştir. Türk dış politikasının tartışıldığı panele TBMM Başkanvekili Murat Sökmenoğlu ve DPE uzmanları katılmıştır.[303]

Tüm bu toplantılar haricinde DPE mensupları, konferans vermek veya konferanslara katılmak amacıyla pek çok yurt dışı konferansa katılım sağlamışlar ve bu toplantılarda Türkiye'nin görüşlerini savunmuşlardır. DPE, bu faaliyetlerden başka "Diplomatik Tartışma Grubu" ile "Strateji Çalışma Grubu" oluşturmuştur. Diplomatik

[298] **Foreign Policy**, C.22, S.3-4, Foreign Policy Institute, 1998, s.1.
[299] **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1999.
[300] **Foreign Policy**, C.24-25, S.1-4, Foreign Policy Institute, 2000, s.1.
[301] **Ortadoğu**, 27 Mart 2000.
[302] Mustafa Aşula, "Türk Dış Politikasının Vizyonu", **Türkiye**, 29 Mart 2000, s.10.
[303] Yeni Şafak, 13 Kasım 2001.

tartışma grubu ilk defa 24 Ocak 1990 tarihinde çalışmalarına başlamış ve bu çalışma grubunda Ankara'da bulunan Büyükelçiler Türkiye'nin önemli dış politika konularında bilgilendirilmiş ve kendileri ile DPE uzmanları fikir mübadelesinde bulunmuştur. Çalışma Grubu, Büyükelçilerin katılımları ile yılda üç veya dört defa toplanmıştır. Strateji Çalışma Grubu toplantıları ise DPE bünyesinde muhtelif devlet kuruluşları ve üniversiteden uzmanların katılımları ile 1981 yılında düzenlenmeye başlanmıştır. Bu toplantılarda dış politika ve strateji sorunları tartışılmış; yapılan araştırmalar değerlendirilmiş ve üniversite ile bürokrasi arasında güncel önemli konularda fikir alışverişi sağlanmıştır. Yılda en az altı yedi defa yapılan bu toplantılar Enstitü faaliyetlerinin en önemlilerinden biri olarak değerlendirilmiştir. [304]

Kısmen de olsa bazılarının detaylarının paylaşılmaya çalışıldığı DPE toplantılarının büyük ölçüde yerli veya yabancı farklı düşünce kuruluşları, kurumlar ve yabancı misyonlarla işbirliği içinde yapıldığı görülmüştür.

Üçüncü olarak dikkat çekilecek DPE faaliyeti ise eğitim alanında olmuştur. DPE'nin bütün toplantıları eğitici ve aydınlatıcı olmakla birlikte ilk defa 1993 yılında Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Türkçe konuşan ülkelerden gelen diplomatlara altı haftalık yetiştirme kursları verilmeye başlanmıştır. 1993 yılında 22 diplomat adayının katılmasına karşın 1994 yılında 40 diplomat bu kursa katılmıştır.

Dördüncü olarak, DPE'nin yapmış olduğu araştırmalar dikkat çekmiştir. DPE, uluslararası ilişkiler ve strateji alanında ufak veya büyük önemli araştırma projeleri yürütmüştür. Bunlardan bazıları DPE periyodik yayınlarına konu olmuş veya kitaplaştırılmıştır. Örneğin; "Türkiye-AET Raporu", Alman Orient Institut, Europaische Politk Institut, İngiliz Federal Trust ve İtalyan Istituto Affari Internazionali ile DPE arasında yürütülen çalışmanın neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın özet

[304]Taşhan, "Dış...", s.85.

raporu DPE tarafından yayınlanmış ve tam raporun yayınlanma yetkisi Orient Institut'a verilmiştir.

DPE'nin aynı ad altında kitabını yayınladığı "Türkiye'nin Savunması" adlı araştırma ise Türkiye'nin savunma konusunda yapılan ilk asker-sivil araştırma projesi olmuştur. "Orta Doğu-Türkiye-Atlantik İttifakı" konusunda yabancılarla yürütülen ve NATO tarafından desteklenen çalışma 1987 yılında İngilizce olarak kitaplaştırılmıştır. 1987 yılında İzmir'de "Ege Sorunları Konferansı" düzenlenmiş olup; bu konuda araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan hareketle hazırlanan kitap, 1990 yılında DPE tarafından yayınlanmıştır.[305]

"Türkiye'nin Dış Politika Hedefleri" çerçevesinde Sovyetler Birliği'nin dağılması ve dünya konjonktürünün değişmesinden sonra Türkiye'nin bölgesel ve küresel politika ile stratejilerinin hangi hedeflere yönelmesi gerektiği konusunda DPE araştırmalar yapmış ve öneriler oluşturmuştur. 1992 yılında başlayan bu araştırmalar, DPE Strateji Tartışma Grubu tarafından yönlendirilmiştir.

Beşinci olarak tanıtım misyonu açısından bakıldığında, DPE'nin faaliyetleri Türk dış politikası açısından önemli bir tanıtım alanı olarak sunulmuştur. DPE'nin bütün dış temas katılımları ile yayınlarının, Türkiye'nin dış siyasal tanıtımına katkı niteliğinde olduğu düşünülmüştür. Ayrıca DPE zaman zaman yabancı şahsiyetleri de Türkiye'ye davet ederek Türkiye meseleleri üzerine aydınlatılmalarını sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda DPE tarafından yürütülen en önemli program, 1985-1992 yılları arasında ABD Kongresine mensup üyeler ile onların yardımcılarının Türkiye'ye davet edilmeleri olmuştur. Bu program süresince 200'ü aşkın şahsiyet Türkiye'ye gelmiş ve pek çoğuna DPE'de brifing verilmiştir. Bu çerçevede Avrupa Parlamentosu'na mensup bazı üyeler de davet edilmişlerdir.

[305] A.g.m., s.86.

Son olarak, DPE'nin dış ilişkilerinin dikkatlere sunulmasında fayda görülmüştür. DPE, dünyanın pek çok ülkesinde uluslararası ilişkiler ve stratejik araştırmalar enstitüleri ile yayın mübadelesi, karşılıklı toplantılar gibi konularda işbirliği yapmıştır. Kurulan bu temasların DPE'ye muhatap şahsiyetler ve kuruluşlarla işbirliği imkânları hazırlandığını savunan Enstitü Başkanı Seyfi Taşhan'ın bu bağlamda görev aldığı bazı uluslararası nitelikteki kuruluşlar şu şekildedir: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (IISS), Londra (Üye); Avrupa Siyaset Araştırmaları Enstitüleri Direktörleri Konferansı (Üye); Avrupa-Amerika Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü, Los Angeles (Üye); Doğu-Batı Araştırmalar Enstitüsü, (1981-1990 dönemi Yönetim Kurulu Üyesi); Akdeniz Etüdleri Komsyonu (Üye); Strateji ve Uluslararası İncelemeler (CSIS) Orta Doğu Danışma Konseyi, Washington (Üye); 2000 Derneği, Hollanda Merkezli (Danışma Kurulu Üyesi); Avrupa Siyaset Etüdleri Merkezi (CEPS), (Danışma Kurulu Üyesi). Türkiye'de üyesi olunan kuruluşlar ise şu şekilde sıralanmıştır: Türk Tanıtma Vakfı, Ankara (Kurucu Üye); Türk-Arap İlişkileri ve Balkan İncelemeler Vakfı, İstanbul (Kurucu Üye); Türk Atlantik Derneği (Üye); Türkiye-Avrupa Topluluğu Derneği (Kurucu Üye); Kıbrıs Etüdleri Vakfı (Üye).[306]

DPE'nin tüm çalışma ve faaliyetlerinin özü ve esası büyük oranda "Dış Politika-Foreign Policy" dergisinin içerik çalışmalarına dayanmaktadır. Dergi birçok kitap yayın çalışması için öncü olurken yine yapılan pek çok panel, konferans ve faaliyetler dergide kendisine yer bulmakla kalmamış dergi tüm faaliyetlerin tarihe not düşüldüğü bir platform olmuştur. Dergi adından da anlaşıldığı üzere içerik olarak dış politika konularına yoğunlaşan çalışmalar yapmış olsa da zaman zaman ekonomik tartışmaların ön plana çıktığı ve diğer çağdaşı düşünce kuruluşlarının yaptığı gibi AET ve Gümrük Birliği gibi farklı dış ekonomik konulara, bazen salt ekonomik konulara yer verdiği görülmüştür.

[306] A.g.m., s.87-89.

Türkiye'de dış politika gündemli ilk model yayın olarak "Dış Politika Dergisi" ilk sayısına çıkarken ortaya çıkış nedenine ve neden iki dilde yayınlandığına ilişkin bilgiler vermiştir. Dış politika konularının Türk kamuoyunu da yakından ilgilendirmesi zorunlu olmaya başlamıştır. Fakat derginin amacının yalnız dış dünyadaki gelişmeleri Türk kamuoyuna aktarmak olmadığı, Türkiye'nin dış politika konularındaki görüşlerinin de yansıtılmaya çalışılacağı, bunun da iki dilde yapılacağı ifade edilmiştir.[307] DPE, her şeyden önce dergi temelli bir kuruluştur. Bu bağlamda dergide işlenen konular ve katkı sağlayan isimler Enstitü'nün genel görünüşü ve faaliyet alanı hakkında fikir vermektedir.

Bu bağlamda bakıldığında derginin ilk sayısının ilk yazısı Ankara Üniversitesi Siyasi Tarih Profesörü Fahir H. Armaoğlu'na aittir. Armaoğlu, "Türk Dış Politikasındaki Son Gelişmeler" başlıklı yazısında Türkiye'nin içinden geçtiği siyasi ve dış politik atmosferi ortaya koyarak, 1960 Devrimi olarak tanımladığı 1960 Askeri Darbesi ile 1962 Şubat ve 1963 Mayıs darbe teşebbüslerinin dikkatlerin ve çabaların içeride yoğunlaştırılmasına yol açtığını ve dolayısıyla dış politikada ciddi bir hareketlilik yaşanmadığını savunmuştur. Dış politikadaki bu hareketsizlik 1963 Aralık ayında patlak veren Kıbrıs buhranı ile dağılmış ve Türk dış politikasının bazı temel unsurlarını etkileyecek sonuçlar doğurmuştur. Türk dış politikası asıl dinamizmini 1967'den sonra kazandı diyen Armaoğlu, dönemin üç önemli olayını sıralayarak, dinamizmin niteliği, çok yönlü açılmalar ve Kıbrıs, Yunanistan-Türkiye ile Almanya ilişkilerine değinmiştir. Bu üç önemli olay sırasıyla; 1967 Haziran'ında patlak veren Arap-İsrail Savaşı, 1967 Kasım'ındaki Kıbrıs Buhranı ve 1967 Aralık ayında NATO Bakanlar Konseyinde, Doğu-Batı münasebetlerinin ikili münasebetlerle yumuşatılmasını öngören Harmel Raporu'nun kabulüdür. Armaoğlu yeni dönemin dinamizminin niteliğini, dış politikanın temel ilke ve felsefesini muhafaza etmek, dış

[307] **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.1, Mart 1971, s.1.

politikaya çok yönlülük verilmesi olarak tanımlamıştır. 1967 ile ortaya çıkan çok yönlü açılmalardan kasıt ise; başta Sovyet Rusya ve sosyalist ülkelerle olan münasebetlerin, ikincisi de Arap ülkeleri ile olan münasebetlerin gelişmesidir. Fakat bu politikalar, Batıya dönük temel felsefede herhangi bir değişiklik yapmamıştır.[308]

Dergide, "Kıbrıs Meselesi I" başlığıyla Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Reisi olarak tanıtılan Rauf R. Denktaş'ın da bir yazısı yer almıştır. Federal Almanya Nezdinde Türkiye Büyükelçisi Oğuz Gökmen, "Türk-Alman İlişkileri" başlıklı yazısıyla katkı sağlamıştır. Dış İşleri Bakanlığı'nda Genel Müdür olarak görev yapan Sahir H. Armaoğlu ise "Federal Almanya ve Doğu Politikası (Ostpolitik)" adlı yazısıyla ilk sayıda yer almıştır. Ankara Üniversitesi Devletler Umumi Hukuku Profesörü ve Dışişleri Bakanlığı Baş Hukuk Müşaviri A. Suat Bilge ise dönemin ilgi çeken farklı bir konusu "Uçak Kaçırmaları" ile katkı sağlamıştır. NATO Enformasyon Dairesi'nden Kamran İnan, "Silahsızlanma Çalışmaları"; Maliye Profesörü İsmail Türk, "1970 Devalüasyonu"; Maliye Bakanlığı Müşaviri Selçuk Karaçam ise, "RCD-Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği" başlıklı yazılarıyla ilk sayıda yer bulmuşlardır. Son bölümde yer alan ve önceki iki ayın kronolojik dış politik olaylar dizisini veren, diğer sayılarda da aynı şekilde uygulana gelen Olaylar Kronolojisi bölümüyle ilk sayı 80 sayfayı aşan bir dergi olarak ortaya çıkmıştır.[309] Daha ilk sayıdan görüleceği üzere dış politikadan ekonomiye, akademisyenlerden büyükelçilere çok geniş bir konu ve yazar dağılımı vardır. Dış politika yoğunluklu bu çeşitlilik sonraki sayılarda da artarak ve güçlenerek devam etmiştir.

İkinci sayı Haziran 1971'de yayınlanmış ve dergide ilk olarak Derginin Müdürü Seyfi Taşhan'ın takdim yazısıyla "Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim ile bir Mülakat" yer almıştır. Erim mülakatta Soğuk Savaş dönemi güvenlik sistemi ve Türkiye'nin

[308] Fahir Armaoğlu, "Türk Dış Politikasında Son Gelişmeler", **Dış Politika Dergisi**, C.1, S., Mart 1971, s. 7-15.
[309] **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.1, Mart 1971.

münasebetlerine ilişkin şu değerlendirmeyi yapmıştır: *"Bugün dünya güvenliği iki savunma sistemine dayanmıştır. Bunlardan biri NATO, öteki Varşova Paktı'dır. Türkiye Cumhuriyeti NATO üyesidir. Ama bu, Varşova Paktı üyeleriyle komşuluk münasebetleri gütmemize engel değildir."*[310]

İkinci sayıda Dışişleri Bakanı Osman Olcay da, "Türkiye'nin Dış Politikası" adlı bir yazı ile yer almıştır. Olcay, Soğuk Savaş döneminde Batı ile ilişkilerde biri askeri biri ekonomik olmak üzere iki önemli bağıtlarının olduğunu ileri sürmüştür. Bunun askeri ayağını Kuzey Atlantik İttifakı diğer adıyla NATO, ekonomik ayağını ise Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) oluşturmuştur.[311]

İlk sayıda Kıbrıs Türklerinin görüşlerine Rauf Denktaş'ın kalemiyle açıklama getiren Dergi, ikinci sayıda Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi Ioannis Tzounis'e "Türk-Yunan İlişkileri" başlıklı bir yazısı ile yer vermiştir. Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan ilişkileri ülkenin o dönemki en önemli dış politika konularından biridir ve Dergi bu konuyu ayrıntıları ile kamuoyuna sunmak için bir forum işlevi görmektedir. Derginin ikinci sayısında ayrıca Ömer E. Kürkçüoğlu, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki Son Gelişmeler"; Tevfik Saraçoğlu, "Türkiye-AET Ortaklığı-Geçiş Dönemi"; Kamuran Gürün, "Ekonomik Kalkınma Yardımları"; Osman Okyar, "Dünya Para Sistemi ve Türkiye'nin Para Politikası"; Altemur Kılıç ise, "Değişmekte Olan Dünyada Uluslararası İlişkiler" başlıklı yazılarıyla yer almıştır.[312]

Üçüncü sayının ilk yazısı bir önceki sayıda duyurusu yapılan Atina Büyükelçisi İlter Türkmen'in "Türk-Yunan İlişkileri" yazısı olmuştur. İkinci yazı ise; Birleşmiş Milletler Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi Büyükelçi Haluk Bayülgen'in 17 Mayıs 1971'de San Diego şehrinde Dünya Meseleleri Konseyinde yaptığı konuşmanın tercümesi olup, "Türkiye ve Birleşmiş Milletler" başlığıyla yer bulmuştur. Fahir H.

[310] Seyfi Taşhan, "Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim ile bir Mülakat", **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.2, Haziran 1971, s.8.
[311] Osman Olcay, "Türkiye'nin Dış Politikası", **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.2, Haziran 1971, s.10.
[312] **Dış Politika Dergisi,** C.1, S.2, Haziran 1971, s.1.

Armaoğlu, "Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti" başlıklı yazısı ile yer alırken, Ürdün'ün Ankara Büyükelçisi Hazem Zeki Nuseıbeh ise "Ürdün'ün Dış Politikası" başlıklı yazı ile katkı sağlamıştır.[313] Türkiye ve Türk siyaseti üzerine uzman isimlerden olan William Hale de, "Türk-İngiliz İlişkileri: Bir Tarihçe" yazısı ile üçüncü sayıya katkı sunmuştur. Çok geniş perspektiften bir değerlendirme sunan Hale, Türk-Sovyet geriliminin azalmasının, Türkiye'nin İngiltere dahil Batı ile ilişkilerinin askeri olmayan cephelerinin de önem kazanmasına yol açtığını savunmuştur.[314]

Dış Politika Dergisi'nin dördüncü sayısında Mehmet Gönlübol'un Türk Amerikan ilişkilerine ilişkin genel bir değerlendirmesi yer almıştır. Gönlübol yazısında 1960'larla birlikte kamuoyunun ilk kez bir tabu olarak görülen dış politika alanına ilgi göstermeye başlamasını yalnızca yaşanan politik absürtlüklere değil, 1961 Anayasa'sının getirdiği özgürlükçü ortama bağlamıştır.[315] Dördüncü sayıda Metin Tamkoç, modern diplomatların geleneksel diplomasisini, Kamran İnan dünya dengesinde Çin-Hindistan-Pakistan savaşını, Seyfi Taşhan ise Bangladeş'in doğuşunu ele almıştır. Bu sayıda ayrıca olyalar kronolojisinden önce Altemur Kılıç'ın üç kitap tanıttığı yazısı yer almıştır.[316]

Derginin ikinci yıl ikinci sayısında ilk yazı Rauf Denktaş'ın olmuş ve bu yazıda yeni görüşmelerin eşiğinde Kıbrıs meselesi ele alınmıştır. İkinci olarak ise; Seyfi Taşhan, bir arada yaşama ve Soğuk Savaş döneminde yumuşamanın ilk hamlelerinden olan ABD Başkanı Nixon'un Pekin ve Moskova Ziyareti üzerine düşüncelerini paylaşmıştır. Söz konusu sayıda Yılmaz Altuğ, "Türk Diplomasisinde Devamlılığın İhdas Edilmesi" ve İsmail Şengül, "Makro İlkeler ve Ekonomimiz" başlıklı yazılarıyla yer almıştır.[317] Beşinci sayıda ise "Haziran Savaşının 5. Yıldönümünde Ortadoğu"

[313] **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.3, Eylül 1971, s.45.
[314] William Hale, "Türk-İngiliz İlişkileri: Bir Tarihçe", **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.3, Eylül 1971, s.64.
[315] Mehmet Gönlübol, "Türk Amerikan İlişkileri: Genel Bir Değerlendirme", **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.4, Aralık 1971, s.7.
[316] **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.4, Aralık 1971, s.55.
[317] **Dış Politika Dergisi**, C.2, S.2, Haziran 1972, s.46.

başlıklı yazısıyla Ömer Kürkçüoğlu, "Değişen Atlantik İttifakında Avrupa'nın Yeni Rolü" başlıklı yazısıyla Muammer Baykan, "Avrupa Topluluklarının Genişletilmesi ve Türkiye Bakımından Yarattığı Sorunlar" başlıklı yazısıyla Emile Noel yer alırken; Dışişleri Bakanlığı Ekonomik ve Teknik İşbirliği Dairesi Başkanı Behçet Türemen ise; Haziran 1972 tarihli Birleşmiş Milletler Konferansına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur.[318] 1972 yılın son sayısında; Fahir Armaoğlu Soğuk Savaş'ın döneminin temel müzakere konularından olan karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimi hususunu ele almıştır. İlter Turan, milli güç unsuru olarak değerlendirdiği diplomasi kavramını tartışmaya açarken, Seyfi Taşhan ise; Avrupa ve birlik fikri üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Büyükelçi Şefik Onat, Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansının üçüncü toplantısını değerlendirirken Güler Orçan ise; 1972 yılı dış ticaret uygulaması ile sonuçlarını ve 1973 yılı hedeflerini analiz etmiştir.[319]

1973 yılı ilk sayısının birinci yazısı "Türkiye'nin Dış Politikası" başlığıyla içerikte yer almıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ü. Haluk Bayülken ismiyle çıkan yazı, Bakanın 1973 Bütçesi nedeniyle Millet Meclisi'nde 21 Şubat 1973 tarihinde yaptığı konuşmadan bölümler içermiştir. Bakan burada NATO ile ilişkiler, doğu Almanya ile diplomatik ilişki kurma düşünceleri, Avrupa Konseyi ve Avrupa bütünleşmesi ile Kıbrıs-Yunan meselelerine değinmiştir. Bakanın önemle üzerinde durduğu konulardan birisi de Ortak Pazar olmuştur. Ortak Pazar ve Katma Protokol konusunda mecliste ve kamuoyunda bir takım eleştiriler yükseldiğini hatırlatan Bayülken, bu eleştirileri ilmi bir açıdan değerlendirerek bunların mümkün mertebe iyileştirilmesi amacıyla yaptıkları çalışma ve ziyaretlere değinmiş, Ortak Pazar konusundaki taleplerinin neler olduğunu anlatmıştır. Dergide yer alan ikinci makale ise "Ermeni Meselesi-Bir Tarihçe" başlığıyla Dr. Yavuz Ercan ve Dr. Musa Çadırcı'ya aittir. 1915 Ermeni Tehcirinin 50. Yılına rastlayan 1965'den 1973'e Ermeniler, Türkiye ve Türkler aleyhine

[318] **Dış Politika Dergisi,** C.2, S.3, Eylül 1972, s.30.
[319] **Dış Politika Dergisi**, C.2, S.4, Aralık 1972, s.82.

propagandalarını arttırmışlardı. Dolayısıyla mesele güncel bir dış politika meselesi haline gelmiş olmakla birlikte tarihsel arka planının ele alınması da önemliydi.[320] Bir sonraki yazı Dr. Ali L. Karaosmanoğlu imzasıyla "Değişen Dünya ve Çok Kutuplu Denge" başlığıyla çıkmıştır. Genel anlamda Soğuk Savaş konjonktürünü değerlendiren akademisyen; uluslararası politikanın Doğu-Batı çatışmasından ibaret olmadığını ve 1945'den bu yana dünyanın değiştiğini ve değişmeye devam ettiğini savunmuştur. Üçlü oyundan bahseden yazar, bu üçlü oyunun güç ilişkilerine yeni bir görünüş kazandırdığını iddia etmiştir. Yazıda ABD Çin'e karşı Sovyet saldırılarını durdurabilecek tek ülke olarak adlandırılmıştır. Pekin, bu gerçeği gayet iyi bildiği için, ABD'nin Uzakdoğu'dan yenilgiye uğrayarak çekilmesini arzu etmediğinin ileri sürüldüğü yazıda, Amerika'nın oradaki varlığının aynı zamanda Çin ve Sovyetlerin etki alanlarını genişletmelerine engel olduğu iddia edilmiştir.[321] Dergide yer alan diğer bir yazı Dublin'de yayınlanan Irish Independent başyazarlarından Sean Cantwell'e aittir. "Kuzey İrlanda Sorunu-Bir İrlanda Görüşü" başlıklı yazıda yazar bölgede olup bitenleri ve nedenlerini Türk kamuoyuyla paylaşmıştır. Bu konudaki bir İngiliz görüşü ise bir sonraki sayıda yayınlanmıştır. Bu sayı da üç kitap tanıtımı ve Olaylar Kronolojisi ile sona ermiştir.[322]

1973 yılı ikinci sayısında da yine ilk isim Dışişleri Bakanı Ü. Haluk Bayülken olmuştur. "Dışişleri Bakanlığında Reform" başlıklı yazısında Bayülken, bakanlıkta yapılan reformları; Memurlar, Teşkilat, Çalışma Düzeni, Maddi Olanaklar alt başlıkları ile ele almıştır. Önceki sayılara göre daha az yazı olduğunun görüldüğü bu yayında diğer iki yazı ise sırasıyla şu şekildedir: Seyfi Taşhan "Petrol-İhtiyaçlar, Buhranlar ve Politikalar", Gary Hicks "Kuzey İrlanda – İngiliz Hükümetinin Tarihi Mirası". Önceki

[320] **Dış Politika Dergisi**, C.3, S.1, Mart 1973, s.20.
[321] Ali L. Karaosmanoğlu, "Değişen Dünya ve Çok Kutuplu Denge", **Dış Politika Dergisi**, C.3, S.1, Mart 1973, s.41
[322] **Dış Politika Dergisi**, C.3, S.1, Mart 1973, s.42.

sayıda duyurulduğu üzere bu sayıda London Press Service siyasi yazarı Gary Hicks, bir İngiliz gözüyle konuyu değerlendirmiştir.[323]

Yılın üçüncü sayısı DPE Müdürü Seyfi Taşhan'ın siyasi partilerin dış politika görüşlerini yorumladığı, "1973 Genel Seçimlerinde Dış Politika Sorunları" başlıklı yazısı ile başlamıştır. Yazından da anlaşıldığı üzere seçim meydanlarında en çok Türkiye'nin Ortak Pazar ile ilişkileri, ulusal güvenlik, Kıbrıs meselesi, bölgesel ve ikili ilişkiler tartışma konusu yapılmıştır. Yazıda, seçime katılan tüm partilerin seçim bildirgelerinden hareketle dış politika meselelerine yaklaşımları ortaya koyulmuştur. Örneğin; CHP hükümetinin takip edeceği dış siyasette şu hususlara uyulacaktır: "*Dış politikada duygusal olunmayacaktır, ideolojik yaklaşımlara yer verilmeyecektir. Dış politikada ülkemizin ekonomik çıkarlarına, ulusal güvenliğimizden daha az önem vermemeğe dikkat edilecektir*." MSP'nin seçim bildirgesinde sarih bir açıklama olmamakla birlikte, Ortak Pazar politikalarına büyük itirazlar ileri sürmüş oldukları bilenmektedir. Temel uluslararası anlaşmalara riayete devam konusunda kararlılığını belirten bu partinin, Türkiye'nin NATO ile ilişkileri konusunda sorumlu bir politika takip edeceği beklenmiştir. AP'nin dış politika prensiplerinin ise halen yürütmekte olduğu dış politika olduğu söylenmiştir. DP müttefiklerle ortak savunma fikrini ön plana çıkarırken CGP (Cumhuriyetçi Güven Partisi), Türkiye'nin uluslararası ittifak ve kuruluşlar içindeki yerinin bütün gerçek yönleriyle kamuoyuna anlatılması ve kamuoyunun olumlu ve gerçek kanaatler yönünde oluşturulması lüzumuna inanmıştır. Genel anlamda 1973 seçim kampanyasında dış politika sorunlarının önemli bir yer kapsamadığını ortaya koyan Taşhan, Türkiye'de hangi siyasi parti iktidara gelirse gelsin dış politikada büyük bir değişiklik beklemediğini ifade etmiştir.[324]

Mümkün mertebe çeşitli görüşlere sahip yazarlara yer veren Dış Politika Dergisi 1973 yılı dördüncü sayısı, yazılanların derginin görüşlerini aksettirmeyebileceğini

[323] **Dış Politika Dergisi**, C.3, S.2, Haziran 1973, s.32.
[324] **Dış Politika Dergisi,** C.3, S.3, Eylül 1973, s.28.

hatırlatarak bu sayının yazarlarının, Türkiye'nin NATO nezdindeki eski Daimi Temsilcisi Muharrem Nuri Birgi, Texas Tech Üniversitesi, Siyasi Bilimler Profesörü Metin Tamkoç, Hacettepe Üniversitesi Ekonomi Profesörü Osman Okyar, Cakarta Büyükelçiliği Başkatibi Şefik Onat ve Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Teşekküller Daire Başkan Vekili Yüksel Söylemez'den oluştuğunu bildirmiştir. Bu isimler yazılarında sırasıyla "Atlantik Camiasında Gelişmeler ve Türkiye", "Savaşçı Diplomat İsmet İnönü", "Türkiye'nin Sanayileşme Politikaları", ve "Çok Uyruklu Şirketler" konularını tartışmaya açmışlardır.[325]

1974 yılı NATO'nun kuruluşunun 25. yıl dönümü olması nedeniyle 1974 yılı ilk sayısının gündeminin NATO yoğunluklu olduğu görülmüştür. Söz konusu dönemde bir yanda Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki ideolojik çatışma kısa sürede karşılıklı tehdit sistemlerine dönüşürken diğer yanda nükleer dengenin mevcudiyeti ve tehdit algılarının farklılığı dolayısıyla NATO içerisinde uyum bir dereceye kadar bozulmuş ve önsözde belirtildiği üzere ekonomik ve kısmen de siyasal düzeyde bir takım alt gruplaşmalar ve ihtilaflar baş göstermiştir. NATO'nun 25. yıl dönümünün kutlandığı bu siyasal dönüşüm ortamı içerisinde Türkiye gibi bazı ülkeler, maruz bulundukları tehdit karşısında, tehdit algıları daha az olan veya kendilerini daha güvenli hisseden ülkelere nazaran kolektif güvenlik düzenlemelerindeki değişikliklere karşı daha hassastırlar. Bu doğrultuda 1974 yılının birinci sayısında yazarlar, NATO'nun 25. yılının anlamı ile içinde bulunduğumuz dönüşüm ve karşılaştığımız problemleri çeşitli yönleriyle incelemeye çalışmışlardır. Bu çerçevede Dışişleri Bakanı Turan Güneş "Değişen Dünya Koşulları, NATO ve Türkiye", NATO Genel Sekreteri Joseph Luns "25. yıl dönümünde NATO", senatör ve eski diplomat Kamran İnan "Türkiye ve NATO", emekli amiral Sezai Orkunt "İttifaklararası İlişkiler ve Türkiye", akademisyen Ali L Karaosmanoğlu "Yumuşamanın Üç Konferansından Paradokslar", ATA Başkanı ve Yale Üniversitesi

[325] **Dış Politika Dergisi**, C.3, S.4, Aralık 1973, s.11-53.

Uluslararası İlişkiler Profesörü Eugene V. Rostow ise "Amerika, Avrupa, Japonya Üçgeni" başlıklı yazılarıyla yer almışlardır.[326]

Dış Politika Dergisi'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleştirildiği 1974 yılı, ikinci ve üçüncü sayılarında Kıbrıs Meselesi tek ana gündem maddesi olarak ortaya çıkmıştır. Fahir Armaoğlu, "Kıbrıs Cumhuriyetinin Kolay Olmayan Doğumu (1954-1959)"; Haluk Ülman, "1974 Kıbrıs Gündemli Cenevre Konferansları"; Kamran İnan, "Kıbrıs, 1974 Krizi"; Haluk Bayulken, "Kıbrıs Meselesi ve Birleşmiş Milletler"; Turhan Feyzioğlu "Avrupa Konseyinde Kıbrıs Meselesi"; Nihat Erim, "Kıbrıs Hatıraları"; Seyfi Taşhan, "Türkiye-ABD İlişkileri ve Kıbrıs"; Fahir Armaoğlu, "1974 Kıbrıs Krizi ve Sovyetler"; Ömer Kürkçüoğlu ise, "1974 Kıbrıs Krizi Süresince İngiliz Politikası" konulu yazılarıyla bu sayılarda yer almıştır. Bu sayıların en son kısmında Lozan Antlaşmasından ilgili bölümler ve BM'nin bazı kararları ile Zürih ve Londra görüşmelerinden Kıbrıs'a ilişkin bazı dokümanlara, muhtıralara ve uluslararası metinlere yer verilmiştir. Esasında 1974 yılı ikinci ve üçüncü sayıları tek bir sayı niteliğinde sadece İngilizce olarak ve "Özel Kıbrıs Sayısı" olarak çıkartılmıştır.[327]

Dördüncü sayısı ise çeşitli konu başlıklarından farklı isimlerin katkılarını içermektedir. Yılın son sayısında Ayhan Kamel, "Türkiye'nin Arap Dünyası ile İlişkileri"; Metin Tamkoç, "Müteamil Düşünce ve Filistin Çatışması"; Taner Baytok, "Nükleer Güç Dengesi"; Erol Manisalı, "Türkiye'nin Savunma Politikası ve Ulusal Savunma Sanayii"; Yüksel Söylemez, "Uyuşturucu Maddeler ve Türkiye" başlıklı yazılarıyla yer almışlardır. Hemen hemen tüm sayılarda olan Olaylar Kronolojisine bu sayıda yer verilmemiş; "Bir Kitap ve Bir Karar" başlığıyla Ahmet Vefa'nın, "Ermenilerle İlgili Gerçekler" adlı kitabı sunulmuştur. Son olarak Demirel Hükümeti'nin programının dış politika ile ilgili bölümlerine yer verişmiştir. Dergide sunulan, 6 Nisan 1975 tarihinde TBMM'de okunan programda birçok konuda

[326] **Dış Politika Dergisi**, C.4, S.1, 1974, s.60-103.
[327] **Foreign Policy,** C.4, S.2-3, 1974, s.5-44.

değerlendirme yapan Demirel, Soğuk Savaş'ın evirildiği yumuşama dönemi için şu ifadeleri kullanmıştır: "*Hükümetimiz dünyadaki genel yumuşama (detente) ortamının korunmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmaya devam etmek kararındadır*." Bu sayı DPE'nin kurulmasından çok önce çalışmalarına başlayan Dış Politika Dergisinin son sayısıdır ve önsözde bu konuya şu ifadelerle açıklık getirilmiştir: *"Dış Politika dergimiz dört yıllık yayın hayatını bu sayı ile tamamlamış bulunmaktadır... Dergimiz bu sayıdan sonra yeni kurulmuş bulunan Ankara Dış Politika Enstitüsü'nün yayın organı olacaktır. Bu surette Enstitü'nün araştırma kaynaklarından yararlanma imkânı bulabileceğimiz gibi bir ekip çalışması yolu ile okuyucularımıza daha yararlı olabileceğimize inanmaktayız."*[328] Bu sayıda derginin idare merkezi olarak DPE'nin Ankara Mithatpaşa Caddesindeki yeri adres gösterilmiştir.

Artık DPE çatısı altında olan derginin beşinci cilt iki ve üçüncü sayıları da bir önceki yıl olduğu gibi aynı anda ve İngilizce basılmıştır. Esasında 1983 yılına kadar Dergi Türkçe olarak basılmamıştır, ancak 1983 yılından itibaren Türkçe yayına devam edilmiştir. Sadece İngilizce yayın yapılan bu ara dönemdeki derginin içeriklerine de kısaca değinmek, hem geç Soğuk Savaş döneminin temel akademik tartışma ortamı hakkında fikir verecek hem de Derginin ilgi alanlarının daha netleştirilmesi sağlanmış olacaktır.

Nisan 1976 tarihli dördüncü sayıda Hamit Batu, "Türk Dış Politikasında Yeni gelişmeler"; Selçuk Korkud, "Dışişleri Bakanları İstanbul İslam Konferansı"; Ömer Kürkçüoğlu, "Ortadoğu Çatışmasına Türkiye'nin Tavrı"; Aydın Yalçın, "Ortadoğu'da Ekonomik İşbirliği Olasılıkları"; Vahap Aşiroğlu, "Türkiye ve İslam Ülkeleri Arasında Kültürel Bağlar"; İsmail Soysal, "Müslüman Ülkeler Arasındaki Bilgi Açığını Doldurmak"; Enver Ziya Karal, "Atatürk ve Ulusal Özgürlük Hareketleri"; Vakur

[328] **Dış Politika Dergisi**, C.4, S.4, 1975, s.3.

Versan, "İslam Hukuku ve Devlet İdaresine Türk Katkısı" başlıklı yazılarıyla katkı sağlamışlardır.[329]

Derginin 1976 yılında İngilizce olarak aynı anda çıkan bir ve ikinci sayılarında, farklı üniversitelerden akademisyenler Yunanistan meselesini tarihsel açıdan ve farklı dönemsel konu başlıklarıyla ele almışlardır. Bu çerçevede, Şerif Baştav, "Osmanlı Hükümranlığı Altında Yunanlılar (1453-1831)"; Ercüment Kuran, "Yunanistan'ın Dış Politikası (1830-1866)"; Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Devleti İle Yüzleşen Yunan Krallığı (1866-1885); Yusuf Halaçoğlu, "Yunan Politikası ve Osmanlı Devleti (1885-1918)"; Abdurrahman Çaycı, "Yunanistan'ın Anadolu Macerası (1918-1923)"; Yuluğ Tekin Kurat, "Girit Meselesi"; Yılmaz Altuğ, "Kıbrıs İhtilafı" ve Bilal N. Şimşir, "Ege Adaları Kavgası" yazılarıyla katkı sağlamışlardır.[330]

1977 yılı Haziran ayında basılan üçüncü ve dördüncü sayılarda ise farklı akademisyenler ile bürokratlardan oluşan bir yazar takımının yer aldığı görülmüştür. Bu çerçevede büyükelçi İsmail Soysal, "Türk Dış Politikasına Batılı Kavram Modernleşmenin Etkisi"; Emekli Korgeneral İhsan Gürkan ise, "Doğu Akdeniz'de Güvenlik (Bir Türk Askeri Raporu)" başlıklı yazılarıyla yer almıştır. Bu isimlerin yanı sıra Metin Tamkoç, "Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik Çıkarlarına Truman Doktrininin Etkisi"; Erol Manisalı, "Türkiye-AET İlişkileri: Karşılıklı Sorumluluklara Bakış"; Korel Göymen, "Türkiye'nin Avrupa'ya Ekonomik Entegrasyonu ve Sanayileşme Süreci"; Emel Doğramacı, "Türkiye'de Eğitim ve Batı Etkisi"; Aziz Yakın, "Avrupa'da Türk İşçiler: Türkiye'nin Batı ile İlişkilerinde Türk İşçilerin Olumlu ve Olumsuz Etkileri" ve Hüner Tuncer, "Nükleer-Silah-Serbest Bölgeler Üzerine Bir Çalışma" temalarıyla katkı sağlamışlardır. İlaveten sayıda 17 Mart 1977 tarihinde Ankara'da gerçekleşen "Türkiye-ABD İlişkilerinin Mevcut Durumu" başlıklı panelin transkripsiyonuna yer verilmiştir. Söz konusu panele Kolombiya Üniversitesi'nden

[329] **Foreign Policy,** C.5, S.4, Nisan 1976, s.5-91.
[330] **Foreign Policy,** C.6, S.1-2, Şubat 1977, s.1.

Prof. J. C. Hurewitz, Hacettepe Üniversitesi'nden Prof. Osman Okyar, Ankara Üniversitesi'nden Prof. Oral Sander ve Dış Politika Enstitüsü'nden Seyfi Taşhan katılmışlardır. Taşhan'ın yönettiği panelde dile getirilen görüşlere dergide genişçe yer verilmiştir.[331]

Birinci ve ikinci sayıları birlikte çıkan Temmuz 1978 tarihli Dış Politika Dergisi'nde ise Seyfi Taşhan, "Türkiye ve Batı"; Olgun Çıdar, "1977 Genel Seçimlerinde Dış Politika Meseleleri ve Sonraki Hükümet Programları"; Aydın Yalçın, "Avrupa Komünizminde Yeni Trendler: Türkiye Örneği"; Erol Manisalı, "Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye'nin Genişlemesi"; Osman Okyar, "Kuzey-Güney Diyaloğunda Türkiye Nerede Duruyor"; Necdet Serin, "Dünyada Türkiye'nin Yeri, Bir Ekonomik Değerlendirme" ve Hüner Tuncer , "Nükleer Tedbirler" başlıklı yazılarıyla yer almışlardır. Bu yayının sonunda "Dokümanlar-Documents" başlığıyla ayrı bir bölüm oluşturulmuş ve bu kısımda ilk olarak 27 Nisan 1978 tarihli Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) Kıbrıs kararına ve Franz Karasek tarafından kaleme alınan rapora yer verilmiştir. İkinci olarak da 1978 tarihli Kıbrıs konusundaki Türk önergelerine yer verilmiştir.[332]

Temmuz 1979 sayılı "Foreign Policy" Dergisi'nin 1-2 sayılarında; İlter Türkmen, "Atlantik İttifakı Uyumunun Güçlendirilmesi"; Seyfi Taşhan, "Türkiye'nin ABD ile İlişkileri ve Gelecekte Olası Gelişmeler"; Tözün Bahçeli, "Kıbrıs'ta BM Barışı Koruma Misyonundan Beklentiler"; Pierre Duchateau, "Türkiye ve Avrupa Topluluğu"; Tuğrul Çubukçu, "Türkiye'de Enflasyon Üzerine Yapılan Son Seminerden Notlar"; Osman Okyar, "Enflasyon ve Türkiye'de Siyasi Demokrasi"; Orhan Morgil, "Türkiye'de Son Enflasyonun Kaynakları"; Taner Berksoy, "Türkiye'de Enflasyon, Tasarruflar ve Yatırım"; Hüner Tuncer ise, "Nükleer Güç ve Kamuoyu" konularındaki yazı ve görüşleriyle katkı sağlamışlardır. Derginin son "Dokümanlar" bölümünde ise Başbakan

[331] **Foreign Policy**, C.6, S.3-4, Haziran 1977, s.1.
[332] **Foreign Policy**, C.7, S.1-2, Temmuz 1978, s.1.

Bülent Ecevit'in 10 Mayıs 1979 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nde yapmış olduğu konuşmaya yer verilmiştir.[333] Bu yayında ekonomik başlıkların ağırlıkta olduğu ve bu yazıların da esasında 14-16 Şubat 1979 tarihinde Boğaziçi Üniversitesinde gerçekleşen 'Enflasyon Semineri'nde sunulan tebliğlerden oluşturulduğu anlaşılmıştır.

Temmuz 1980 tarihli Foreign Policy'nin 3-4 sayısı, tamamıyla Türkiye ve ABD üzerine gerçekleşen konferansa ayrılmıştır. Söz konusu Türk-Amerikan Konferansı, Mart 1980'de New York'ta, New York City Üniversitesi ve BM Ralph Bunch Enstitüsü ile birlikte tertiplenmiştir. DPE'nin de sponsorlarından biri olduğu konferansta genel anlamda ambargo akabinde Türk-Amerikan ilişkilerine hız verilmesi konusu tartışılmıştır. İçeriğe bakıldığında ise 20 Mart 1980 tarihindeki konferans program temalarının; "Ortadoğu ve Avrupa Arasında Türkiye", "Demokrasi ve Çıkmaz Arasında Türkiye", 21 Mart 1980 tarihli konferans temalarının ise; "Borç ve Kalkınma Arasında Türkiye", "Türkiye, İran'dan Sonra ve Camp David", "Yabancılaşma ve İttifak Arasında Türkiye" olduğu görülmüştür. Konferansa iki ülkeden pek çok tarihçi ve uzman isim katkı sağlamıştır. "Avrupa ve Ortadoğu Arasında Türkiye" bölümünün oturum başkanlığını Prof. Aydın Yalçın yapmış, Prof. Halil İnalcık ise bir sunum gerçekleştirmiştir. Tartışma bölümünde Prof. Bernard Lewis, Prof. Osman Okyar, Prof. Frank Tachau görüşleriyle katkı sağlamıştır. Tartışmanın fikri anlamda diğer katılımcıları Dr. Sevinç D. Carlson, Prof. İlter Turan, Büyükelçi Nuri Eren, Büyükelçi İlter Türkmen, Prof. Kemal Karpat, Prof. Mümtaz Soysal, Prof. J.C. Hurewitz, ve Prof. E. Birnbaum olmuşlardır. Seyfi Taşhan'ın Başkanlık yaptığı "Ekonomik Kalkınma ve Siyasi İstikrar" panelinde ise Prof. Dankwart Rustow, Prof. Aydın Yalçın, Prof. İlter Turan, Büyükelçi İlter Türkmen panelist olarak yer almışlardır. Panelin diğer katkı sağlayan isimleri ise; Büyükelçi Gündüz Aktan, Prof. Ergun Özbudun, Prof. Kemal Karpat, Prof. Mümtaz Soysal olmuşlardır. Yukarıda sayılan konferansın diğer

[333] **Foreign Policy**, C.8, S.1-2, Temmuz 1979, s.3-123.

bölümlerine de yine aynı şekilde konunun uzmanı farklı akademisyen ve bürokratlar katkı sağlamışlardır. [334]

DPE'nin araştırma yapma, konferans ve seminer düzenleme, dış politika ve strateji meselelerinde çalışma grupları oluşturma konularıyla ilgilenen 1974 yılında kurulmuş özel bir kuruluş olduğunun hatırlatıldığı dokuzuncu cilt birinci ve ikinci sayılarında Yönetim Kurulunun ise Büyükelçi Nuri Birgi, akademisyenler Emre Gönensay, Muharrem Hiç, Osman Okyar ve Ali L. Karaosmanoğlu ile aynı zamanda Enstitü Müdürü olan Seyfi Taşhan'dan oluştuğu hatırlatılmıştır. Bu sayılarda çoğu Dışişleri Bakanlığı mensubu pek çok ismin katkıları olmuştur. Kamuran Gürün, "Türk Dış Politikası"; Taner Baytok, "Güneybatı Asya ve Ortadoğu'da Son Gelişmeler"; Ali L. Karaosmanoğlu, "Güneydoğu Kanadının Bazı Problemleri"; Halit Güvener, "Türkiye'nin Batı ile İlişkileri"; Günaltay Şıbay, "Türk Yunan İlişkileri"; Tevfik Saraçoğlu, "Türkiye'nin AET ile İlişkilerinin Doğası"; Mükerrrem Hiç, "Türkiye'nin AET ile İlişkilerinin Evrilmesi ve Erken Üyelik Başvurusuna Bir Bakış-Bir Genel Araştırma"; Haluk A. Kabaalioğlu, "Türk Vatandaşları için Alman Vize Gerekliliklerinin Etkileri"; Hüner Tuncer, "Eski ve Yeni Diplomasi" yazılarıyla yayına katkı sağlamışlardır.[335] Mayıs 1982'de birlikte yayınlanan 3-4 sayıları ise gündemini tamamıyla Temmuz 1981'de Ankara'da gerçekleşen Türk-Alman Kolloğu'na ayırmıştır. Sud-Ost Europa Gesselschaft ile birlikte gerçekleştirilen toplantıda tartışılan konulara ve açıklamalara ilgili sayılarda yer verilirken, Walter Althammer, Mehmet Yazar, Seyfi Taşhan, Umut Arık, Osman Okyar, Werner Gumpel, Mükerrem Hiç, Kaufmann Peter Fischer-Weppler ve Günter Hedtkamp gibi isimlerin Türk-Alman ekonomik işbirliği konuları ağırlıklı olarak tebliğ ve katkılarıyla sayıda yer aldığı görülmüştür. Derginin takdim kısmında editör, toplantının gerçekleşmesinde katkılarından dolayı dönemin

[334] **Foreign Policy,** C.8, S.3-4, Temmuz 1980, s.1-3.
[335] **Foreign Policy**, C.9, S.1-2, Temmuz 1981, s.3-107.

önemli başka bir düşünce kuruluşu olan SİSAV Başkanı Memduh Yaşa'ya da teşekkür etmiştir.[336]

Daha önce de değinildiği gibi; yayın hayatına 1971 yılı Mart ayında başlayan Dış Politika Dergisi üç yıl Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanmış ve Kıbrıs bunalımından sonra dış dünyada Türkiye'nin politikalarını anlatabilmek ihtiyacının çok belirgin bir hale gelmesi üzerine yalnız İngilizce olarak yayınlamaya başlanılmıştır. 1980 askeri darbesinin akabinde on yıl öncesine göre çok farklı bir Türkiye'de dünya sorunlarının ve dünyada Türkiye'nin rolünün yeteri kadar derinliğine incelenemediği görülmüştür. 1980'lerde Soğuk Savaş döneminin sonuna doğru yaklaşırken bir yanda Ortadoğu, maddi cazibesi ve aynı zamanda tehlikeli iç ihtilafları ile dikkatleri çekerken, Batı Avrupa ile Türkiye'nin ilişkileri temelde sağlam olmakla birlikte en buhranlı dönemlerini geçirmiştir. Söz konusu dönemde Türkiye'nin ikili ilişkileri de neredeyse tamamıyla ikilem içerisinde olmuştur. Bu dönemde Dış Politika Dergisi, bu ve benzer konularda uzman kalemlerin görüşlerini Türk kamuoyuna aksettirme görevini yeni bir şekil içerisinde yürütme kararı almıştır. Dergi yönetimi, okuyucularının dergi ve yayınlanan yazılar hakkında görüş ve eleştirilerini almak istemiştir. Böylece, varsa eksiklikleri gidererek dış politika ile uğraşan tüm kesimlere hitap etmek amaçlanmıştır. Dergi yönetimi öğrencilerin daha iyi yararlanabilmesi ve öğrencilere de ulaşılabilmesi için onlara yüzde elli abone ücret indirimi de getirmiştir. Yeniden Türkçe basılmaya başlanan derginin Mart 1983 sayısında Seyfi Taşhan, "Türkiye'nin Dış İlişkileri – Bir Panorama"; Ali L. Karaosmanoğlu, "Dünya Çapında Stratejiler"; İhsan Gürkan, "1980'lerde Dünya Politikası ve Bazı Temel Stratejik Sorunlar"; Kamuran Gürün, "Türk-Yunan İlişkileri-İtimat Unsuru"; Ercüment Kuran, "Milli Mücadele ve Amiral Bristol"; Muzaffer Özsoy, "Falkland Savaşı"; Seyfi Taşhan-Tuğrul Çubukçu, "Avrupa Topluluğu – Türkiye İlişkileri" başlıklı yazılarıyla yer almışlardır. Sayının son

[336] **Foreign Policy**, C.9, S.3-4, Mayıs 1982, s.3-67.

bölümünde "Doğu-Batı İlişkileri" başlıklı, tanımış yazar ve Sovyet uzmanı George Urban ile eski Norveç Sosyal Demokrat Hükümeti'nde Dışişleri ve Savunma Bakanlığı müsteşarlığı yapmış olan Profesör Johan J. Holst arasındaki konuşmayı içeren bir yazı da yer almıştır. Bu yazıda "Sovyetler Mutedil Politika İzlemeye Zorlanabilir mi?" sorusuna cevap aranmıştır.[337]

Derginin 10. Cilt ikinci sayısına Uluslararası İlişkiler Doçenti, SİSAV ve DPE Yönetim Kurulu Üyesi Ali L. Karaosmanoğlu, "Basra Körfezi Güvenliği ve Doğu Anadolu'daki Havaalanları Tartışması"; Emekli Büyükelçi Orhan Eralp, "Andlaşmalarımız ve Güvenliğimiz"; Emekli Büyükelçi Zeki Kuneralp, "İspanya, Rusya ve Türkiye: Bir Deneme"; Cenevre BM Nezidinde Büyükelçi Kamran İnan, "Çok Taraflı Diplomasi-Milletlerarası Kuruluşlar"; Emekli Tümgeneral Muzaffer Özdağ, "Sovyet Stratejisinin Boyutları" başlıklı yazılarıyla katkı sağlamışlardır.[338] Üçüncü sayıda Devlet Bakanı Sermet Refik Pasin, "Türk Alman İşbirliği" başlıklı yazısıyla yer alırken, Sud-Ost Europa Gesellschaft Başkanı, CDU/CSU Parlamento Grup Başkan Vekili Walter Althammer "Alman Türk İlişkileri" başlıklı yazısıyla yer almıştır. Seyfi Taşhan'ın, "Türk Alman Siyasi İşbirliği"; İhsan Gürkan'ın, "Savaşın Dördüncü Boyutu Gerçekleşiyor mu? Stratejide Uzay Çağı" başlıklarıyla katkı sağladıkları sayıda DPE Heyetinin Çin'e ziyaretini ve temaslarını içeren "Çin Halk Cumhuriyeti" başlıklı panel yazısı da yer almıştır. Dördüncü sayıda ise Seyfi Taşhan, "Türkiye ve Avrupa Konseyi"; İhsan Gürkan, "Türk-Alman Savunma İşbirliği"; Ercüment Kuran, "Tarihte Türkler ve Ermeniler"; Zeki Kuneralp, "Taviz ve Kompromi"; İsmail Soysal, "Uluslararası Siyasal Konjonktürde Değişmeler ve Türkiye'nin Dış Politikası" başlıklı yazılarıyla yer almışlardır.[339] İngilizce çıkan Aralık 1983 baskısında ise Seyfi Taşhan, Şerif Mardin, Yuluğ Tekin Kurat, Ercümet Kuran,

[337] **Dış Politika Dergisi**, C.10, S.1, Mart 1983, s.3-63.
[338] **Dış Politika Dergisi**, C.10, S.2, Mayıs 1983, s.3-47.
[339] **Dış Politika Dergisi**, C.10, S.4, 1983, s.3-54.

İlter Türkmen gibi isimler; NATO ile ilişkiler, Yunanistan ile ilişkiler ve Uluslararası Terörizm gibi farklı konularda makalelerle katkıda bulunmuşlardır. Bu sayıyla birlikte ve bu sayıya özel "Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Meselelere İlişkin Görüşler" (Views on the Questions Between Turkey and Greece) başlıklı ayrı bir kitapçık da basılmıştır.[340]

Dış Politika Dergisinin on birinci cilt birinci sayısında; Ali L. Karaosmanoğlu, "Balkanların Nükleer Silahlardan Arındırılması ve Türkiye"; İhsan Gürkan, "İsrail-Arap Mücadelesi ve Sovyetler"; Muzaffer Özsoy, "Ortadoğu'da Savaş, Çevik Kuvvet ve Türkiye'nin Güvenliği"; Maianne Heiberg, "Lübnan Sorunu ve Gelecekteki Savaşlar İçin Uyarılar" başlıklı yazılarıyla yer almışlardır. Bu yazarlardan Muzaffer Özsoy, DPE muhabir üyesi, Marianne Heiberg ise Norveç Uluslararası İlişkiler Enstitüsü üyesidir. Sayı, 'Bir Kitap', 'Bir Tavzih' ve 'Diplomatik Temaslarımız' başlıklı farklı içeriklerle sona ermiştir.[341] Üç aylık Türkçe yayının ikinci sayısında ise; öncelikle DPE Müdürü Seyfi Taşhan'ın üç konu üzerine yazıları yer almıştır. İlk konu 15 Nisan 1984 tarihli Forum Dergisi'nde çıkan "Avrupa Topluluğu ve Türkiye" başlıklı yazı olup; ikinci konu olarak "Truman Doktrini ve Türkiye – ABD İlişkilerinin Yapısı" başlıklı metin yer almıştır. İkinci yazı esasında Harry Truman'ın Doğumunun 100. Yıldönümü münasebetiyle 7-8 Kasım 1983 tarihlerinde İstanbul'da SİSAV ve Ankara'da Dış Politika Enstitüsü tarafından tertiplenen toplantılarda yapılan konuşmalardan müteşekkildir. Taşhan'ın dergide yer alan üçüncü konu yazısı ise SİSAV tarafından 24-25 Kasım 1983 tarihinde İstanbul'da tertiplenen "Barış ve Silahsızlanma" Sempozyumunda sunulan tebliğin "Barış ve Silahsızlanma-Barış, Savunma ve Silahsızlanma Hakkında Bazı Avrupa Fikirleri" başlıklı sunulan Türkçe tercümesidir. Bu sayıda ilaveten Emekli Büyükelçi İsmail Soysal "İslam Konferansı ve Türkiye (1969-1984)", Milletvekili Kamran İnan, "Türkiye-Batı Kuruluşları İlişkileri" ve BBC

[340] **Foreign Policy**, C.10, S.3-4, Aralık 1983, s.3-132.
[341] **Dış Politika Dergisi,** C.11, S.1, Şubat 1984, s.3-42.

Haber Bölümünden Zeynep B. Bagana'nın çevirisi ile Andrew Mango, "Türk Tarih Bilimi-Tezden Senteze" başlıklı yazılarıyla yer almışlardır.[342]

Ermeni Terörizmi, Kıbrıs Sorunu, Ege Sorunu gibi konularda yabancı dillerde eserler yayınlayan DPE, kuruluşun onuncu yıl dönümünde "Türkiye'nin Doğu-Batı Arasında Köprü Rolü" temasıyla ortaya çıkmış ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilere yoğunluk vermiştir. Üçüncü sayının önsözünde Seyfi Taşhan'ın bir onuncu yıl değerlendirmesi yer almış ve bu değerlendirmede Derginin entelektüel çevrede önemli bir boşluğu doldurduğu ve farklı temalarla çalışmaların hız kesmeden devam ettiği vurgulanmıştır. Akabinde İsmail Soysal, "İslam Konferansı ve Türkiye: II. Bölüm"; Hüner Tuncer, "Metternich Sistemi ve Balkanlarda Uygulaması"; DPE Uzmanı Cemal Taşhan ise, "Uydu Silahları ve Karşı Uydu Silahları" başlıklı yazılarıyla dergide yer almışlardır.[343] 1984 yılının son sayısına ise Seyfi Taşhan'ın, "1984 Sonunda Türkiye'nin Dış İlişkilerine Bir Bakış"; Ercüment Kuran'ın, "Cezayir İhtilalinin Dünyada Akisleri Milletlerarası Kollukyumu"; Metin Heper'in, "Doğu-Batı Arasında Tarih ve Kültür Köprüsü Olarak Türkiye"; M. Arif Demirer'in, "Türkiye'nin Orta Doğu ile Batı Arasındaki Ekonomik Rolü" başlıklı yazılarla katkı sağladıkları görülmüştür.[344]

Her ne kadar DPE dergi yayınının 2000li yıllarına başına kadar olan tüm sayılarına ulaşılıp incelense de çalışma 1989 yılı ile sınırlandırıldığından tüm dergi yayınlarını detaylı bir şekilde aktarmanın doğru olmayacağı düşünülmüştür. Yine de DPE'yi daha iyi ortaya koymak açısından bazı husuları aktarmakta fayda olacaktır. Dergi soğuk savaş, daha çok détente dönemi gündemi ağırlığı ve baskısı altında yayın faaliyeti yürüttüğünden her ne kadar Batı bloğu ve kurumları ile ilişkilere katkı sağlayacak nitelikte yayın ve görüşler içerse de zamanla Ege, Kıbrıs, Savunma,

[342] **Dış Politika Dergisi,** C.11, S.2, Haziran 1984, s.3-97.
[343] **Dış Politika Dergisi,** C.11, S.3, Eylül 1984, s.3-31.
[344] **Dış Politika Dergisi**, C.11, S.4, Aralık 1984, s.1-3.

Güvenlik, NATO ve Ortadoğu gibi farklı bölge ve temalar merkezli dış politikaya yeni ufuklar sunan gündemlere yönelmiştir.

Daha önce DPE'nin üç aylık yayın organı olarak gördüğümüz Dış Politika Dergisi 1992-1994 yılında karşımıza dört aylık bir yayın olarak çıkmıştır. Bu dönemde Enstitü'nün dergiyi Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı bünyesinde çıkardığını ve Enstitünün adres olarak Hacettepe Üniversitesi Beytepe yerleşkesini verdiğini görmekteyiz. Dış Politika Enstitüsünün 1992-1994 yılındaki çalışmalarının odak noktasını değişen dünya koşullarında Türkiye'nin dış politika arayışlarının hangi hedeflere yönelmesi gerektiğini araştırmak olduğunu ifade eden Taşhan, Enstitü bünyesinde kurulan ve çeşitli dallarda çalışan üniversite öğretim üyeleri ile uzmanlardan oluşan çalışma gruplarının Türk dış politikası için bir dizi öneride bulunduklarını hatırlatmış ve bunların "Türkiye'nin Dış Politika Hedefleri" başlığı altında yayınlandığını ifade etmiştir.[345]

1974 yılında kurulmuş bulunan DPE, 20. Yıl dönümünü 23 Kasım 1994 günü yapılan "21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'nin Dış Politikası" konulu bir konferans ile kutlamıştır. 1994 yılı dördüncü sayısı, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in gerçekleştirdiği bu konferansa ilişkin açış konuşması ile başlamış olup; bu konuşmanın akabinde Dergi, diğer katılımcıların katkılarından oluşmuştur. Taşhan'ın ifadelerinden konferansı sonuna kadar takip ettiğini anladığımız Cumhurbaşkanı Demirel[346] konuşmasında DPE'nin çalışmalarından ve müdürü ile katkı sağlayanlarından övgüyle bahsetmiştir. Dış Politika Enstitüsünün Türkiye'de kendine özgü bir kuruluş olduğunu ifade eden Demirel, Seyfi Taşhan'ın gayretlerini, enerjisini ve ehliyetini dile getirmiştir. DPE benzeri kuruluşların yabancı ülkelerde de olduğunu hatırlatarak Demirel, Türkiye'de dış politika gibi konuşulması sadece devlete bırakılmış bir konunun ülkenin

[345] **Dış Politika Dergisi**, C.4-5, S.1-4, Kasım 1992, s.1-3.
[346] Dış politika değerlendirmelerini içeren Süleyman Demirel'in konuşmasının tam metni, aynı yıl DPE tarafından kitapçık olarak basılmıştır.

uzmanları veya dış politika heveslileri tarafından konuşulmasını doğal bir netice olarak değerlendirmiştir. 20 seneyi aşan bir süre içinde bu zeminde bunlar yapılıyor diyen Demirel, bundan sonraki dönem içerisinde bu zeminin, bu platformun değerinin daha da artacağını öngörümüştür.[347]

Çalışma kapsamında DPE tarafından yayınlanan 26 sayılık Dış Politika-Foreign Policy dergisinin büyük çoğunluğuna erişilmiş ve büyük ölçüde içeriklerine ilişkin değerlendirmelere yer verilmeye çalışılmıştır. İncelenen İngilizce ve Türkçe yayınlarına bakıldığında DPE'nin bu süreli yayınının salt dış politika konularının ötesinde zaman zaman tarih, eğitim, hukuk, sosyoloji gibi pek çok alanda akademik içeriğe sayılarında yer verdiği bilhassa ekonomi üzerine ve özelde bazı ikili ekonomik ilişkiler ve AET üzerinde yayınlar yapıldığı görülmüştür. Gelinen noktada ekte verilen DPE kitap/rapor yayınlarının erişilebilen bir kısmının içeriğine yer vermek de kuruluşu daha iyi tahlil etmek açısından faydalı olacaktır.

DPE, akademik anlamda Türk dış politikasının dünyaya açılan tek sivil penceresi niteliğinde olması dolayısıyla Türk tezlerinin yurt dışında destek bulması noktasında önem kazanmıştır. DPE sadece Türk dış politikasının kapılarını dünyaya açmamış, aynı zamanda çeşitli uluslararası metinleri de kitaplaştırarak Türkçe'ye kazandırmıştır.

Dergide çıkan pek çok makalesinden aşina olduğumuz, Dışişleri Bakanlığı mensubu Hüner Tuncer'in "Eski ve Yeni Diplomasi" adlı çalışması 1991 yılında DPE tarafından kitap olarak yayınlanmıştır. Bu kitapta Tuncer; diplomasi tanımından başlayarak kavramın anlamı ve önemini ortaya koymuş, eski diplomasi örneklerinden, sürekli diplomasiye ve akabinde yeni diplomasiye birçok olguyu açıklığa kavuşturarak derinlemesine bir akademik çalışma ortaya koymuştur. Tarihsel bir bakış açısıyla ad-hoc tarzı geçici ve tek taraflı diplomasiden 'parlamenter diplomasi' gibi çok taraflı

[347] **Dış Politika Dergisi,** C.4-5, S.1-4, Aralık 1994.

diplomasiyi içeren pek çok örnek modeli ele alan Tuncer, çalışmanın sonunda yeni diplomatlarda aranacak başlıca özellikleri de ortaya koymuştur.[348]

DPE'nin en önemli yayınlarından biri Seyfi Taşhan'ın daha önce Dış Politika Dergisinde de yer alan Dış Politika Enstitüsü'nün Öyküsü başlıklı yazısının "20. Yılında Dış Politika Enstitüsü 1974-1994" başlığıyla kitaplaştırılmasıdır. Bu kitapta DPE'nin son yirmi yıllık öyküsü, Enstitü'nün kurucu müdürünün anlatımıyla tarihe not düşülmüş, enstitü tarafından yapılan çalışmalara ve yayınlara yer verilmiştir.[349] DPE'nin "Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları (Temel Metinler ve Açıklamalar)" başlıklı bir kitap çalışması da olmuştur. Avrupa Konseyinin işbirliği ile hazırlanan bu yayının her hakkı Dış Politika Enstitüsü'ne ait olup; yayın DPE'nin dış politika ve uluslararası ilişkiler konularında araştırma ve yayın yapmak amaçları çerçevesinde hayata geçmiştir. Avrupa Konseyinin 40. yıl dönümü vesilesiyle yayınlanan kitabın önsözünü kaleme alan Adalet Bakanı Mehmet Topaç, Türkiye'nin bu konularda gösterdiği hassasiyetin dünya kamuoyunun gözleri önüne serilmesi açısından son derece yararlı bir çalışma olduğunu ifade etmiştir. "İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi" ve bu sözleşmeye ilişkin "Açıklayıcı Rapor"un yer aldığı kitap Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları bağlamında önemli bir Türkçe kaynak olma özelliğine sahiptir.[350]

DPE'nin, çalışmaları sonucu ortaya çıkan farklı raporları da kitaplaştırdığı görülmüştür. Örneğin Haziran 1977'de yayınlanan Araştırma Raporu; Seyfi Taşhan'ın imzasını taşıyan "Detente, Helsinki Son Senedi ve Belgrad Konferansı" ve Olgun Çıdar'ın imzasını taşıyan "Apartheid-Güney Afrika'da Irk Ayrımı" başlıklı çalışmalardan oluşmuştur.[351]

---

[348] Hüner Tuncer, **Eski ve Yeni Diplomasi**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1991, s.1-94.
[349] Seyfi Taşhan, **20. Yılında Dış Politika Enstitüsü 1974-1994**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1994, s.1-19.
[350] **Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları (Temel Metinler ve Açıklamalar),** Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1989, s.1-68.
[351] **Araştırma Raporu**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, Haziran 1977, s.1-3.

DPE'nin tüm bu yayınlarının yanı sıra münferit veya ortaklaşa İngilizce ve Fransızca başta olmak üzere farklı dillerde yayın çalışmaları da tespit edilmiştir.[352] Örneğin Heritage Foundation ve Dış Politika Enstitüsü ile ortaklaşa ortaya konulan ve 1985 yılında Heritage Foundation tarafından "The Middle East in Turkey-US Relations" adıyla kitap olarak yayımlanan çalışma bunlardan biridir. Bu çalışma, Soğuk Savaş dönemine ve Türkiye'nin dış politikasına ilişkin derinlemesine değerlendirmeler içermiştir. Editörlüğünü George Harris'in yaptığı bu yayında Ortadoğu'daki rolü Türkiye'nin dünyadaki pozisyonu için önemli bir değer olarak sunulmuştur. Heritage Foundation, DPE ile işbirliği çerçevesinde önemli ve potansiyel faydalı gelişmeleri araştırmak için bir grup uzmanı iki günlük fikir ve görüş alışverişi için bir araya getirmiştir. Bu fikir alış verişinin temel sonuçları bu kitapta toplanarak okuyuculara sunulmuştur.

George Harris kitabın giriş bölümünde Türk Dış Politikasına ilişkin temel değerlendirmelerde bulunmuş ve kitabın içeriğine yönelik bir genel perspektif sunmuştur. Avrupa ile Türkiye ilişkilerinin 1980 darbesinden sonra zorlu bir döneme girdiğini hatırlatan Harris, seçilmiş hükümete dönüşün Avrupa ile sıkıntıları hafiflettiğini ifade ederek, Türkiye'nin Batı ile ittifak dışında bir seçeneği olmadığını savunmuş ve NATO ile ilişkilerin baltalanmasından ziyade geliştirilmesi çabasının Türkiye'de önemli bir dış politika konsensüsü olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda ABD ile ikili ilişkiler de Türkiye'nin stratejik konumunun kalbinde önemli bir unsur olarak kalmaya devam etmiştir. Darbeden sonra ABD yönetiminin yaptığı parasal yardımlardan da bahseden Harris, Türkiye'nin doğusunda konuşlanan Amerikan üslerinin Türkiye'nin savunmasındaki öneminden ve ABD yardımlarının Türk askeri gücünün geliştirilmesindeki katkısından bahsetmiştir. Askeri ve ekonomik işbirliğinin ötesinde iki ülkenin ortak siyasi değerlere ve sıcak ilişki geleneğine sahip olduğunu

[352] Bkz: EK-8

savunan Harris, aynı zamanda sözde Ermeni soykırımı iddialarından kaynaklı Ermeni acılarının kongre tarafından anılmasının istenmesinin ilişkilerde sorun yaratacak potansiyele her zaman sahip olduğunu hatırlatmıştır. Kıbrıs konusu yine ilişkilerde önemli bir çekişme noktası olarak sunulmuştur.

Söz konusu dönemde Batılı müttefiklerle yaşanan diplomatik sorunlar ve Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde diplomatik ve siyasi destek bulma ihtiyacı, Türkiye'nin Orta Doğu ile daha yakın ilişkiler geliştirme peşinde olmasına yol açmıştır. Harris'e göre; bu Orta Doğu macerası sadece politik nedenlerden kaynaklanmamış, Türk liderler Osmanlı geçmişinin eski yaralara iyi geleceğini düşünmüşlerdir. Bağdat Paktı, CENTO gibi siyasi oluşumlar ile 1979 Şahın devrilmesi gibi konulara ve bunların yansımalarına referansla Türkiye'nin konumunu sorgulayan Harris, söz konusu dönemde bölgedeki Türk ekonomik çıkarlarının korumasının Ankara'nın dış politikasının temel kaygısı olduğunu savunmuştur.

Rusya'nın Afganistan müdahalesinin Sovyet askeri gücünü körfeze getirdiğini ve bölgedeki ülkeler üzerindeki Sovyet tehdidinin arttığının hatırlatıldığı değerlendirmede Türkiye'nin İran'nın kuzeyindeki bir Sovyet işgalini tolere etmeyeceğini ileri süren Harris, Türkiye'nin Suriye ve İran girişimlerinden kaynaklanan olası bölgesel çatışmayı da emdiğini savunmuştur. Bölgede güçlü bir Türkiye'nin sadece yakın komşuları için değil bütün bir bölge için istikrar etkisi yaratacağını hatırlatan Harris, bu meydan okumanın ABD, Türkiye ve NATO'yu Orta Doğu coğrafyası ile ilgilenmede eşgüdüm içinde tuttuğunu ileri sürmüştür.[353]

Kitap üç bölümden oluşmuş, "İttifak" başlıklı ilk bölümde Dankwart Rustov "Bugün Türkiye", Bruce Kuniholm[354], "Dünya'da Türkiye", Richard Burt "Türkiye ve

[353] George Harris, **The Middle East in Turkey-US Relations, Heritage Foundation**, Washington, 1985, s.vii-x.

[354] Köşe yazarı Teoman Erel'e göre; Profesör Bruce Kuniholm 19 Nisan 1983 tarihinde SİSAV'ın yaptığı toplantıda "Türkiye ve NATO, Dün Bugün ve Yarın" başlıklı bir konuşma yapmış "Soğuk savaş döneminde Batının mı Türkiye'ye yardım ettiği yoksa Türkiye'nin mi Batıya yardımcı olduğu"

Reagan Yönetimi", Richard Perle "Türkiye ve ABD Askeri Yardımı", Ellen Laipson "Türkiye ve ABD Kongresi" başlıklı yazılarıyla yer alırken "Ortadoğu'da Türkiye Politikası" başlıklı ikinci bölümde Seyfi Taşhan "Ortadoğu'da Türkiye'nin Mevcut Politikası", Ömer Kürkçüoğlu "Türk Arap İlişkilerinin Evrimi", Ali Karaosmanoğlu "İslam ve Türkiye'nin Dış Politikası", Mehmet Arif Demirer "Ortadoğu ile Ekonomik İlişkiler" ve İbrahim Barutçuoğlu "Ortadoğu'da Türkiye'nin Güvenlik Rolünün Evrimi" başlıklı yazılarıyla yer almışlardır. "Ortadoğu'da ABD Politikası: Türkiye Boyutu" başlıklı üçüncü bölümde ise; İhsan Gürkan "Ortadoğu'nun Strateji ve Savunma Problemleri", Barry Rubin "Türkiye Bağlamında ABD'nin Ortadoğu Politikası", Daniel Pipes ise "Ortadoğu'da ABD Politikası için Opsiyon ve Kısıtlar: Türkiye Boyutu" başlıklı yazılarıyla yer almışlardır.[355] DPE, yayınlarında ve seminer ile konferanslarında büyük ölçüde güncel dış politika meselelerine odaklanmış olup; bilhassa dergi içerikleri dış politikanın anlık nabzını ve kaydını tutmuştur. Bazen olanın değerlendirmesi yapılırken bazen de geleceğe yönelik olasılıkların ve alternatiflerin tartışması sunulmuştur.

Dış Politika Enstitüsü'nün (DPE) dönemin gazetelerinde büyük ölçüde haber olarak yer aldığı görülmüştür. Bu bağlamda DPE çalışmalarının medya yansımalarını görmek için Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri başta olmak üzere arşiv taraması yapılmıştır. DPE etkinliğine ilişkin "Terörizme karşı Türk ABD ortak programı" başlıklı haberde; Türkiye'nin güvenlik tehdidine maruz kalması halinde, ABD'nin gerekeni yapacağını ifade eden ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Burt başta olmak üzere pek çok katılımcı ve uzmanın görüşüne yer verilmiştir.[356]

NATO'nun Güney Avrupa Başkomutanlığı Kurmay Başkanı General Thomas Healy; Uluslararası Herald Tribune, Atlantik Enstitüsü ile DPE'nin ortaklaşa

---

hususunda ilginç ipuçları getirmişti. Kuniholm'e göre, Türkiye'nin NATO'ya girişinden 30 yıl sonra dahi 1950'lerin jeopolitik gerçeklerinin pek çoğu halen geçerlidir. Bkz. **Milliyet**, 17 Haziran 1983, s.6.

[355] **A.g.e**., s.vii-x.

[356] **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1984.

İstanbul'da düzenlediği "Türkiye ve Avrupa" sempozyumunda Türkiye'de konuşlandırılması düşünülen taktik nükleer silahlar konusunda; 'şu anda bir plan yok', açıklamasında bulunmuş ve bu açıklamalar basında birinci sayfadan haber olarak görülmüştür.[357] Avrupa Topluluğu (AT) ile ilişkiler Soğuk Savaş döneminin sonuna doğru en güncel politik meselelerinden biri olarak düşünce kuruluşlarının gündemlerinde yer alırken yapılan çalışmalar da basın kanalıyla kamuoyuna aktarılmıştır. AT ile üyelik başvurusuna ilişkin görüşme sürecinin başlaması "AT ile zorlu maraton başlıyor" başlığıyla basında yer alırken, Avrupa Politik Etütler Merkezi ile DPE ve Friedrich Neumann Vakfı tarafından 15-17 Aralık 1987 tarihinde Brüksel'de ortaklaşa düzenlenecek Türkiye-AT ilişkileri gündemli konferansa dikkat çekilmiştir.[358]

DPE'den farklı isimler kendi düzenlediği toplantılar haricinde çeşitli konferanslara ve etkinliklere de davet üzerine katılarak bildiri ve açıklamalarda bulunmuşlardır. Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Enstitüsü tarafından Ankara'da tertiplenen "Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları" konulu sempozyumun ikinci gününde Türkiye'nin tanıtımı ve demokrasinin gelişimi konuları ele alınmış olup; DPE'den de katılım sağlanmıştır. Habere göre, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırma Vakfı'na bağlı Dış Politika Enstitüsü Müdürü Seyfi Taşhan sunduğu bildiride özellikle Avrupa ülkeleri ile Amerika'da Türkiye'nin tanıtımının yeterli olduğunun söylenemeyeceğini kaydetmiştir. Taşhan konuşmasında dünyada televizyon yayınlarının tanıtımdaki etkisine dikkat çekmiş ve Türkiye'nin tanıtımında meselelerimizi yabancı ülkelerin halkına en iyi şekilde tanıtabilmemiz için basın ataşeleri gibi görev yapacak televizyon ataşelerine ihtiyaç olduğunu ve bunun tesis edilmesi gerektiğini savunmuştur.[359]

[357] **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1986.
[358] **Cumhuriyet**, 7 Aralık 1987.
[359] **Cumhuriyet**, 13 Mart 1990.

Dünden bugüne pek çok güncel dış politik meselede DPE'nin oldukça görünür olduğunu söylemek mümkündür. Birinci Körfez Savaşı tartışmaları sürerken Aralık 1990'da Cumhuriyet gazetesinde Dış Politika Enstitüsü Başkanı Seyfi Taşhan'ın, Yasemin Çongar tarafından gerçekleştirilen "Irak'ın Sınırları Değişmemelidir" başlıklı kapsamlı bir mülakatı yer almıştır. Mülakatta Taşhan, "*Bu sınırlar değişerek yeni bir devlet kurulacak olursa Türkiye de Güneydoğu Anadolu sınırlarını yeniden çizer. 1926 Anlaşmasını tanımama hakkı doğar. Türk devleti burada oldukça Kürt devleti kurulamaz*" diyerek uzun vadede olası ihtimalleri ve reel aktörler arasındaki ilişkileri sorular çerçevesinde değerlendirmiştir.[360] Seyfi Taşhan, bir sonraki yıl aynı gazetede, Türkiye'nin körfez krizinde izlediği politikalar neticesinde, siyasal ve prestij kazanımlar elde edindiği iddiasında bulunmuştur.[361] Enstitüyü temsilen Taşhan'ın Kıbrıs ve Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki değerlendirmeleri de yine dönemin gazetelerinde haber olarak veya mülakat olarak yer almıştır.[362]

Milliyet'te 1989 tarihli "Umut Dış Türkler" başlıklı haber içeriğinde ise Taşhan, dünyada değişen dengelerin mevcut uluslararası sistemi ve Türkiye'yi nasıl etkileyeceği konusunda değerlendirmelerde bulunmuştur. Dış politik meselelerde yurt dışında yaşayan Türk diasporasının öneminde dikkat çeken Taşhan, "Doğu Avrupa'da ne kadar Türk unsuru bulunursa, bu Türkiye'nin Avrupa entegrasyonunu çok yönlü sağlar" iddiasıyla Doğu Avrupa'nın uzun vadede, Batı entegrasyonuna katılmasının kaçınılmaz olduğunu savunmuştur. Taşhan'a göre; Doğu Avrupa ülkeleri gibi Sovyetler Birliği de büyük bir değişim sürecinden geçmektedir ve istikrarlı bir sonuca ulaşıp ulaşmayacağı (o zaman için) belli değildir. Oralardaki Türk unsurların kalmaları sağlanmazsa, bu kaos senaryosunda, gözlerin bize çevrilmesine neden olur ki, buna karşı konulması zordur.[363]

[360] **Cumhuriyet**, 24 Aralık 1990.
[361] **Cumhuriyet**, 10 Mart 1991.
[362] **Cumhuriyet**, 8 Aralık 2002.
[363] **Cumhuriyet**, 28 Aralık 1989.

PKK ile mücadele başta olmak üzere, terörle mücadele kavramı uzun bir süredir Türkiye'nin gündeminde olmakla birlikte, uluslararası terörle mücadele tartışmaları ağırlıklı olarak 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra başlamıştır. Dünya teröre karşı örgütlenmeli başlıklı haberde birçok düşünce kuruluşu ve uzmanın görüşüne yer verilmiş olup, bu isimlerden biri de DPE Başkanı Seyfi Taşhan olmuştur. Taşhan, ABD'deki terörist saldırılar akabinde Amerikan Hükümeti'nin ABD düşmanlığını azaltma yönünde adımlar atabileceğini belirtmiştir.[364] "Hiç bir şey eskisi gibi olmayacak" başlıklı başka bir haberde ise Taşhan, yine benzer açıklamalarla yer almıştır.[365] ABD, 11 Eylül'den sonra teröre karşı topyekün savaş ilan etmiş, NATO ise Soğuk Savaş sonrası kendisine yeni bir görev edinmiştir.

Kuruluşundan itibaren DPE; faaliyetlerini, bölgesel konuların yanı sıra uluslararası güvenlik meselelerini de içine alacak şekilde genişletmiştir. Bu bağlamda Türkiye'yi yakından ilgilendiren AB, Kıbrıs, Akdeniz, Balkanlar, Kafkaslar gibi farklı konular ile Türkiye'nin dış politikadaki öncelikleri ve hedefleri genel araştırma konuları olmuştur. Bakıldığında araştırmaların büyük bölümünün Dış Politika – Foreign Policy dergilerinde yayınlandığı görülmüştür. Birçok yerli ve yabancı kuruluş ile işbirliği de yürüten DPE, rapor, bülten, seminer ve kitap çalışmalarında bulunmuş olup; halen Prof. Dr. Hüseyin Bağcı başkanlığında faaliyetlerine devam etmektedir.[366]

DPE'nin en temel özelliği doğrudan dış politika adıyla kurulan Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu olmasıdır. Soğuk Savaş döneminde bakanlık bürokrasisi ile yakın işbirliği içinde çalışan DPE, günümüzde gerek düşünce kuruluşlarının yaygınlaşması gerekse mevcut hükümetle yakın çalışan başka kuruluşların ortaya çıkması nedeniyle görece daha bağımsız çalışmalar ortaya koyabilmiştir.

[364] **Cumhuriyet**, 13 Eylül 2001.
[365] **Radikal**, 13 Eylül 2001.
[366] http://foreignpolicy.org.tr/ (Erişim Tarihi: 17.10.2020)

2.5. Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV)

SİSAV'ın da DPE gibi temel işlevinin Türk dış politikasını tanıtma ve anlatma olduğu söylenebilir. Vakıf statüsünde kurulan SİSAV'ın kuruluşu, 1960'larda kurulan ilk düşünce kuruluşlarının maruz kaldığı siyasi ve ekonomik atmosfere kısmen de olsa benzer bir ortamda gerçekleşmiştir. İki dönem arasındaki farklılık ise iki askeri darbe sonrası ortaya çıkan Anayasaların getirdiği temel hak ve özgürlükler düzenlemeleri ile sınırlıdır. 1961 Anayasa'nın genişletmiş olduğu temel hak ve özgürlükler, devletin yürütme kanadının daha güçlü ve kontrolcü bir yapıya büründürüldüğü 1982 Anayasasıyla görece daha sınırlı bir hale dönüştürülmüştür.

Güvenç'e göre; 1960'lardakine benzer şekilde 1980'lerde değişen ekonomik ve siyasi öncelikler bilhassa 24 Ocak Kararları çerçevesinde özel sektöre öncelik veren ekonomi anlayışının yerleşmesiyle sermayenin siyasetteki ağırlığını daha da arttırmıştır. Bu dönemde özel sektör, artan gücüne ve önemine paralel olarak ekonomik önceliklerinin Türk dış politikasına yansıtılması için uğraş vermeye başlamıştır. Ancak söz konusu ekonomik dönüşüm süreci 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonucu Türkiye'de demokrasinin askıya alındığı ve ülkenin özellikle Batı ile ilişkilerini zorlayan sancılı bir döneme denk gelmiştir.[367]

Her şeye rağmen bu dönemin sancılı koşulları, özel sektör girişimi ile oluşturulan yeni bir düşünce kuruluşunu doğurmuştur. Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) iş dünyasının desteğiyle, Prof Dr. Memduh Yaşa[368] öncülüğünde 1981'de kurulmuştur.

---

[367] Güvenç, "Türkiye'nin…", s.164.

[368] Memduh Yaşa, 1919'da Siirt'te doğdu. İlk ve ortaokulu Siirt'te okudu. 1941 yılında İÜ İktisat Fakültesi'nden mezun oldu. Mezun olduktan sonra Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Müfettiş Muavini oldu sonrasında müfettişliğe yükseldi. 1950 Ekim ayına kadar bu görevde kaldı. Bir yıl Sümerbank'ta Müessese Müdür Muavinliği ve sonra İstanbul Ticaret Odası Etüt Şubesi Müdürlüğü yaptı. Müfettiş olduğu sırada doktora kurlarına devam etti. 1947'de "Vasıtalı Vergiler: Devlet Vergi Sisteminde Vasıtalı Vergilerin Yeri" isimli doktora tezini ve doktora imtihanını vererek doktor unvanını aldı. "Amme Borçlarında Artış Temayülü" isimli doçentlik tezi 1952'de jüri tarafından ittifakla kabul edildikten sonra doçent oldu. Aynı yılın sonunda eylemli doçent tayin edildi. Kısa bir müddet sonra da bilgi ve görgüsünü artırmak için Fransa ve İngiltere'ye gönderildi. Fransa'da Prof. Laufenburger ve Prof. Perroux'nun yanında çalıştı. Daha sonra İngiltere'ye geçti. London School of Economics'in seminer çalışmalarını takip etti. 1954-1955 seneleri içinde İşletme Enstitüsü'nde bulundu. 27 Mayıs 1960 askerî darbesinin ardından kurulan askerî yönetim 147 öğretim üyesini üniversitelerden ihraç etti. Görevine son verilenler

Güvenç'in, Taşhan ile 2004'de gerçekleşen mülakattan aktardığına göre SİSAV kurucu kadrosunun önce DPE bünyesinde faaliyet göstermesi düşünülmüş ancak şartlarda anlaşılamaması üzerine SİSAV hayata geçirilmiştir.[369]

Abdi İpekçi Cad., Arzu Apt., No:5/3 Nişantaşı-İstanbul adresinden faaliyet yürüten ve günümüzde faaliyeti durmuş olan SİSAV'ın Yönetim Kurulu'nda Memduh Yaşa'nın yanı sıra Emre Gönensay, Nazlı Ilıcak gibi farklı isimler yer almıştır.[370] Dokuz kişilik yönetim kurulu haricinde vakfa katkı sağlayan, aralarında Fahir Armaoğlu, Oktay Ekşi gibi isimlerin yer aldığı vakıf üyeleri de olmuştur.[371]

Uğur Mumcu 1986 yılında kaleme aldığı bir köşe yazısında, Vakıf'ta görev alan isimlerin siyasetle ilişkisine dikkat çekerek Vakıfların siyaset yapmasını eleştirmiş ve üyelerin bağlı olduğu siyasi parti ve kurumları deşifre etmiştir. SİSAV'ın Türkiye'nin siyasi ve sosyal meseleleri üzerinde araştırmalar yaparak araştırma sonuçlarını kamuoyuna ve yetkili makamlara duyurmayı ve meselelerin çözümüne yardımcı olmayı amaç edindiğini ifade eden Mumcu, Anayasa'nın *"siyasi partiler… vakıfların… üst kuruluşları ile siyasal ilişki ve işbirliği içinde bulunmazlar…*" hükmünü hatırlatarak nasıl oluyor da MDP milletvekili Memduh Yaşa, Vakfın Yönetim Kurulu Başkanı oluyor? Sorusunu sormuş ve SİSAV'a ilişkin detaylı bilgi sağlaması açısından bu çalışma için önemli görülebilecek isimlere ilişkin bazı bilgilerle eleştirilerini

---

arasında Emin Bilgiç, Ali Fuat Başgil, Sabahattin Eyüboğlu, Yavuz Abadan, Nusret Hızır, Tarık Zafer Tunaya, Mina Urgan, Haldun Taner ve Memduh Yaşa'da vardı. 1962 yılında çıkarılan yasayla öğretim üyelerine geri dönüş hakkı tanındı. Prof. Dr. Memduh Yaşa, Bilderberg (Türkiye) üyesidir. Memduh Yaşa'nın üniversite dışında renkli bir yaşamı oldu. Başbakan Menderes 'in Ekonomi eski Başdanışmanlığı, Hürriyet Gazetesi Mali Müşavirliği, Akbank Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerinde bulundu. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yönetim Kurulu Başkanlığı sorumluğunu taşıdı. Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı'nı (SİSAV) kurdu. Uzun yıllar başkanlığını yaptı. Ekonomi ve maliye dışında, sanata ve kültüre büyük ilgi duyan Yaşa'nın hat sanatı ile eski Türk ressamlarının eserleri konusunda uzmanlığı vardı. Siyasetle de yakın ilişki içinde bulunan Yaşa, 1983 yılında İstanbul Milletvekili seçildi ve bir süre Doğru Yol Partisi Genel İdare Kurulu üyeliği yaptı. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Esfender Korkmaz'a göre; kitapları, makaleleri, raporları, yönettiği seminerler ve verdiği konferanslarla Prof. Yaşa, iktisat ve maliye (özellikle kamu ekonomisi) alanında müstesna bir yere ve haklı bir şöhrete sahip olmuştur. Bkz. Esfender Korkmaz, "Hocamız Prof. Dr. Memduh Yaşa", **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, C.0, S.34, 1 Mart 2012, s.14, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/7436 (Erişim Tarihi:11.06.2021).

[369] Güvenç, "Türkiye'nin…", s.164.

[370] SİSAV, **1980'lerde NATO**, Doyuran Matbaası, İstanbul, 1983, s.ii.

[371] SİSAV yönetim kurulu üyeleri ile vakfa katkı sağlayan üye isimleri için bkz. EK-9.

sürdürmüştür. Mumcu'nun yazısından hareketle bakıldığında Tercüman Gazetesi yazarı Nazlı Ilıcak Vakfın Genel Sekreteri, Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı'nın ise muhasip üyesi olduğu görülmüştür. Prof. Dr. Reha Poray, Prof. Dr. Emre Gönensay, Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi ve Orhan Eralp ile MDP Milletvekili Namık Kemal Şentürk ve Amiral Sezai Orkunt da yönetim kurulu üyeleri olarak ortaya çıkmıştır. ANAP Milletvekili Bülent Akarcalı, MDP Milletvekili Prof. Yılmaz Altuğ, MDP Milletvekili Doğan Kasaroğlu, Prof. Erdoğan Alkın, Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Nezih Demirkent, gazeteci Necati Zincirkıran, Mehmet Barlas, Rauf Tamer, Altemur Kılıç, Haluk Cansın, DYP kurucusu Mehmet Dülger, Prof. İsmail Türk, emekli General Kemal Atalay, Hürriyet Gazetesi sahibi Erol Simavi, Alarko Holding sahibi Üzeyir Garih, Has Holding sahibi Mete Hasoğlu, Profilo Holding sahibi Jak Kamhi, Borusan Holding Yönetim Kurulu Başkanı Asım Kocabıyık, eski başbakanlardan Naim Talu, Borova Holding Yönetim Kurulu Başkanı Ersin Börtecen, Enka Holding sahibi Şarık Tara, Yapı Kredi Bankası Genel Müdürü Hüsnü Özyeğin, emekli büyükelçi Kamuran Gürün, eski bakanlardan Sermet Refik Paşın, eski bakanlardan Hayrettin Erkmen, Borova Holdingden Tayfun Uzunova, Siyaset Sosyoloğu Doç.Dr. Nur Vergin, Prof. Erdoğan Konuk, Prof. Yaşar Karayalçın, Dr. Ali U. Karaosmanoğlu, Ercan Holding Başkanı Tevfik Ercan, işadamı Aydın Bolak, Kızılay Derneği Başkanı Kemal Demir, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Genel Müdürü Özhan Özoğuz gibi pek çok bilinen ismin de vakıf üyeleri olduğu belirtilmiştir.[372]

Türkiye'nin siyasi ve sosyal meseleleri üzerinde araştırmalar yaparak, araştırma sonuçlarını kamuoyuna ve yetkili makamlara duyurmayı ve meselelerin çözümüne yardımcı olmayı gaye edinen bir Vakıf olarak kendisini tanımlayan SİSAV, amaçları doğrultusunda yurt içinde ve yurt dışında çeşitli faaliyetlere girmiştir.

[372] Uğur Mumcu, "Vakıf ve Siyaset", **Cumhuriyet**, 29.03.1986, s.13.

Bu kapsamda SİSAV, ilk seminerini Türk Dili konusunda yapmıştır. 26-27 Aralık 1980 tarihinde gerçekleştirilen dil seminerinin o dönemde basında fazlasıyla yer aldığı görülmüştür. SİSAV ikinci seminerini; İstanbul'un tabii, tarihi ve kültürel değerlerinin ortaya konulması ve korunma yollarının aranmasına tahsis etmiştir. 20-21 Kasım 1981 tarihinde gerçekleşen Seminer, yoğun ilgi görmüş, İstanbul'un meseleleri ortaya konulmuş, çözüm yolları konusunda olumlu görüşler ortaya çıkmıştır. SİSAV'ın üçüncü semineri dış politikaya ilişkin ilk uluslararası düzeyde gerçekleşen seminer olmuştur. Üçüncü seminer 4-5 Ekim 1982 tarihinde "1980'lerde NATO" adıyla gerçekleşmiştir. Daha sonra kitaplaştırılan bu seminerde, NATO'nun karşılaştığı ve Türkiye'yi de ilgilendiren ciddi problemler, yirmi dokuz yabancı uzman ve farklı alanlarda çalışan Türk uzmanların değerlendirmeleri çerçevesinde ele alınmıştır.[373] Vakıf senedinde SİSAV'ın gayesine ulaşmak için her türlü yayını yapabileceği veya yaptırabileceği belirtilmiştir. SİSAV ayrıca gayesi çerçevesinde araştırma yapanlara burs verebileceği gibi farklı yardımlarda da bulunabileceğini taahhüt etmiştir.

SİSAV'ın pek çok rapor çalışması ve araştırması, Vakıf üyelerinden oluşan çalışma grupları eliyle ortaya konulmuştur. Bu bağlamda daha sonra bazı çalışmalarına yer verilecek olan Dış Politika ve Savunma Grubu (DSA)[374] Eylül 1988'de SİSAV bünyesinde oluşturulmuştur. Memduh Yaşa'ya göre, DSA Grubu'nun yürüttüğü araştırma ve çalışmalar, Türkiye'nin dış politika ve savunma sorunlarına ışık tutma ve bu konularda ilgili politikaların oluşturulup rasyonel esaslara oturtulmasına yardımcı olma amacını taşımıştır.[375]

Darbe sonrası dönemin siyasi atmosferinde çalışmalarına başlamak durumunda kalan SİSAV'ın dış politikaya ilk önemli katkısı yine darbenin yarattığı uluslararası siyasi neticelerle ilişkili olmuştur. Söz konusu dönemde TBMM'nin ve siyasi partilerin

[373] SİSAV, **1980'lerde…** s.v.
[374] Dış Politika ve Savunma Grubu Üyeleri (1997 yılı) isim listesi için bkz. EK-10.
[375] SİSAV DSG, **NATO'nun Genişlemesi ve Türkiye**, Tunç Ofset Matbaacılık, İstanbul, Mayıs 1997, s.iii.

kapatılmasıyla demokratik süreç kesintiye uğramış ve akabinde Avrupa Konseyi başta olmak üzere Avrupa kurumları ile bir dizi sorunlar baş göstermiştir. Parlamento işletilmediğinden ve yeni demokratik seçimler de yapılamadığından Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinde (AKPM) Türkiye'yi temsil edecek Türk Delegasyonu heyeti oluşturulamamış ve yetki belgeleri sunulamadığından 1981 yılı Mayıs ayında gerçekleşen AKPM Genel Kurul oturumuna Türk parlamenterler katılamamıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin demokratik durumu ve insan hakları ihlalleri gündemli oturumlarda ve rapor görüşmelerinde Türkiye'nin temsil sorunu ve savunma hakkının olmaması durumu ortaya çıkmıştır.[376] Parlamentonun işletilemediği söz konusu dönemde temsil boşluğunu SİSAV doldurmuş, Avrupa kurumlarıyla bozulan ilişkilerin daha da fazla zarar görmemesi ve Türkiye karşıtı kararlar çıkmaması için lobi çalışması yürütmüştür. Neticede, Türkiye'nin durumunun görüşüleceği AKPM Oturumuna Türk Parlamenter Heyeti katılamadığından SİSAV Başkanı Memduh Yaşa başkanlığında bir heyet kulis yapmak amacıyla Strazburg'a gitmiştir. Heyet, Türkiye'nin demokrasiye inandığını ve bağlı kaldığını, askeri idarenin geçici olduğunu anlatmak için çalışmalar yapmıştır.[377]

SİSAV'ın lobi çalışmalarından birini haber olarak gören Milliyet, konuyu "bizim lobiciler de hızlı" başlığıyla ele almış ve İstanbul'a gelen Avrupa Parlamentosu Hukuk Komisyonu Üyesi Björn Körlof'ün eşiyle birlikte "krallar gibi" ağırlanmasını haberleştirerek Avrupa Parlamentosu'nda bir taraftar daha kazanıldığını ifade etmiştir.[378]

Avrupalı raportörler, Türkiye temaslarında birçok üst düzey devlet yetkilisinin yanı sıra SİSAV temsilcileri ile de görüşmeyi ihmal etmemişlerdir.[379] Türkiye'nin özel kuruluş statüsündeki bir Vakıf tarafından temsili o dönem çeşitli eleştirileri de

[376] Kayhan Karaca, **Turkish Founding Fathers of United Europe**, NTV Yayınları, İstanbul, 2011, s.212, 213.
[377] Semih Günver, "Evet… Yüz defa evet", **Milliyet**, 17.08.1987, s.10.
[378] **Milliyet**, 31 Ekim 1985.
[379] **Cumhuriyet**, 14.01.1982; **Cumhuriyet** 02.02.1982.

beraberinde getirmiştir. Avrupa Konseyi İsviçre Delegasyonu Başkanı Richard Müller'in CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ile görüşme talebi SİSAV üzerinden kendisine iletilince, Ecevit görüşme talebini geri çevirmiştir.[380] Gazeteci Altan Öymen, Avrupa Konseyi izlenimleri çerçevesinde "Kimi kiminle anlatmak" başlığıyla SİSAV ile temsil meselesini tartışmaya açmıştır.[381] İki gün sonra yine aynı gazetede Oktay Akbal konuyu "Bir Vakıf Türkiye'yi Temsil Edebilir Mi?" başlığıyla köşesine taşımıştır. Akbal köşeşinde; "SİSAV, Türkiye'yi Türk ulusunu temsil edebilir mi? Böyle bir örgütün temsilcilerini Paris'e göndermek, Siyasi Komisyon[382] karşısına çıkarmak, dünya karşısında Türkiye'nin savunduğu görüşleri de tehlikeye düşürmez mi? Siyasi Komisyondaki kişiler kendi kendilerine soracaktır: Kim bu SİSAV temsilcisi Profesör ve arkadaşları? Hangi yetkiyle konuşuyor? Bir özel girişim ortaklığı değil midir bu SİSAV denen örgüt? Böylece SİSAV temsilcisinin ileri süreceği savlar, görüşler daha ilk adımda etkisiz kalmayacak mıdır? Kalmamış mıdır?" gibi farklı sorularla eleştirilerde bulunmuştur. Akbal'a göre; bir Vakıf devlet adına konuşmak gibi bir kendini bilmezliğe kalkışamaz. Uluslararası Af Örgütü Türkiye'deki durum konusunda bir takım görüşler ileri sürüyorsa, onu yanıtlamak özel vakıfların görevi olmamalıdır. Türkiye'yi gerçek anlamda temsil edecek başka örgütler, kişiler vardır, ama onlar bir yana itildikleri için ortam da son zamanlarda çok hızlı biçimde kurularak hemen her alanda etkinlik sağlamak isteyen SİSAV'a bırakılmıştır.[383]

Kurucusu (Memduh Yaşa)[384] törenle 1983 yılında kurulan, Kenan Evren'in destek verdiği Milliyetçi Demokrasi Partisi'ne (MDP) katılan SİSAV[385], darbe sonrası gelen yönetimin de desteğiyle Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'nun bulunduğu Strazburg'daki çalışmalarını siyaseten yakın olduğu muhafazakâr sağ kanat üzerinde

[380] **Cumhuriyet**, 18.04.1981.
[381] **Cumhuriyet**, 02.05.1981.
[382] Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Siyasi Komisyonu.
[383] **Cumhuriyet**, 02.05.1981.
[384] MDP bir yıl içinde kapanmış Memduh Yaşa, 6 Kasım 1983 seçimlerinde DYP'den Milletvekili olmuştur. Bkz. https://www.biyografya.com/biyografi/24221 (Erişim Tarihi: 22.07.2021).
[385] **Cumhuriyet**, 10.08.1983.

yoğunlaştırmış ve kısmen etkili olmuştur. Esasında SİSAV'ın kuruluşu, vakıfların devlet desteği almaya başladığı dönemde gerçekleşmiş olup; kuruluş, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in imzasını taşıyan Bakanlar Kurulu kararı ile 11 Mart 1983 tarihinden itibaren kamu yararına çalışan vakıf sayılmış ve vergi muafiyetinden yararlanmıştır.[386] SİSAV, zaman zaman devlet bütçesinden de destek almıştır. Örneğin 1999 yılında Vakıflara toplamda 1.1 trilyon ödenek ayıran hükümet, SİSAV için de 10 milyar TL ödenek belirlemiştir.[387]

Memduh Yaşa, DYP Milletvekili olarak TBMM'de yaptığı bir konuşmada SİSAV'ın söz konusu dönem faaliyetlerini "*Türkiye ile Avrupa arasındaki kanalların kapanmasını önleyici fevkalede müessir gayretler*" olarak tanımlamıştır.[388] Haluk Şahin tarafından Doğru Yol'a yakın olarak tanımlanan SİSAV'ın,[389] 1990'ların sonuna gelindiğinde faaliyetleri çok azalmış, Kanun ve Vakıf Resmi Senedine uygun faaliyette bulunma koşulunu karşılamamış olması olası gerekçesiyle vergi muafiyeti 10 Mart 2000 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in imzasını taşıyan Bakanlar Kurulu kararı ile sona erdirilmiştir.[390]

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; ESAM hariç, 1960'lardan sonra ortaya çıkan diğer düşünce kuruluşları gibi SİSAV'ın da en temel özelliği, Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'nin Batı yönelimli dış politikasını destekleyecek işlevler üstlenmesi olmuştur. SİSAV'ın bu çerçevede bariz bir şekilde Batı bloğu yanlısı yayınlar yaptığı veya Batı'da yapılan yayınları Türk kamuoyu dikkatine taşıdığı görülmüştür. Örneğin 1976 yılında Batı'ya gitmesine müsaade edilmeden evvel 12 yılını Sovyet hapishanelerinde, iş kamplarında ve akıl hastanelerinde geçiren yazar Vladimir Bukovsky'nin "*Batıda Barışçı Akımlar ve Sovyetler Birliği*" adlı kitabı 1983 yılında SİSAV tarafından Türkçe basılmıştır. Kitap ilk olarak "Özgür Dünya Komitesi"

[386] **Resmi Gazete**, 2 Nisan 1983 tarih ve 18006 sayılı karar.
[387] **Hürriyet**, 20 Haziran 1999.
[388] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, B:45, O:2, C:34, 18.12.1986, s.627.
[389] Haluk Şahin, "Düşünceler Nereden Gelir", **Cumhuriyet**, 07.05.1992, s.16.
[390] **Resmi Gazete**, 6 Mayıs 2000 tarih ve 24041 sayılı karar.

tarafından ABD'de 1982 yılında yayınlanmış olup; Türkiye'de telif hakkını SİSAV almıştır. Makalenin önemi, Rus Bolşevik ihtilali içinde doğmuş, olayları bütün detay ve boyutları ile yaşamış, bu ihtilalden etkilenmiş bir düşünürün tecrübelerinin özeti olmasından kaynaklanmıştır.[391] Hatta SİSAV'ın "*Ölüm Kampı Belene*" gibi Sovyet ve komünizm aleyhtarı, Bulgaristan'daki komünist rejimin muhaliflere yaptığı zulüm ve katliamları anlatan roman çalışmasını Türkçeye kazandırdığı görülmüştür.[392] Yine Helene Carrere D'encausse'nin "*Parçalanan İmparatorluk Sovyetler Birliğinde Halkların İsyanı*" adlı kitabı 1984 yılında Türkçeye kazandırılmıştır.[393] Dolayısıyla SİSAV'ı salt dış politika üzerine çalışmalar yapan bir kuruluş olarak da görmemek gerekmektedir. Kurucu Başkanı iktisat kökenli olan SİSAV'ın, yabancı dillerdeki bazı kitapların Türkçe basılmasına yönelik çalışmalar yapması haricinde hem ekonomi gibi temel meselelere hem de şehirleşme ve İstanbul mimarisi gibi farklı spesifik konulara eğildiği görülmüştür. Örneğin SİSAV; 20-21 Kasım 1981 tarihinde bir "İstanbul Sempozyumu" düzenlemiş ve bu sempozyumda tarihten günümüze şehir yenilemenin ve korumanın genel prensipleri, transit taşımacılık ve ulaşım, tarihi eserlerin korunması, doğal kaynakların kullanımı ve geniş kapsamlı koruma kavramı ve İstanbul tartışılmıştır. Pek çok sempozyumda olduğu gibi bu sempozyum daha sonra SİSAV tarafından kitaplaştırılmıştır.[394]

Dış politik meselelerde daha çok Avrupa kurumları ile ilişkilerde görev üstlenirken gördüğümüz SİSAV'ın, süreli yayını bulunmayıp Soğuk Savaş gibi genel, Kıbrıs ve NATO gibi özel politik meselelerde de yayın ve çalışmaları olmuştur.[395]

SİSAV'ın dış politika meseleleri noktasında üzerinde en çok çalıştığı konular NATO ve Kıbrıs olmuştur. NATO Soğuk Savaş döneminde Batı kanadının en önemli

[391] Vladimir Bukovsky, **Batıda Barışçı Akımlar ve Sovyetler Birliği,** (Çev.) Sara Orkunt, SİSAV, İstanbul, 1983, s.1-3.
[392] Vasil Lilov Kazaski, **Ölüm Kampı Belene**, (Çev.) Osman Ertürk, Sisav, İstanbul, 1984. s.1-320.
[393] Helene Carrere D'encausse**, Parçalanan İmparatorluk-Sovyetler Birliğinde Halkların İsyanı**, (Çev.) Nezih Uzel, Sisav, 1984, s.1-3.
[394] SİSAV, **İstanbul Sempozyumu**, Faik Yolaç Ofset Basım, İstanbul, 1981, s.1-3.
[395] SİSAV'ın muhtelif yayınları için bkz. EK-11.

enstrümanlarından biri olarak ortaya çıkarken, Batı yanlısı çalışmalar ortaya koyan SİSAV'ın da gündeminde güncelliğini hep korumuştur. Kıbrıs meselesi ise gerek Türkiye'nin milli bir dava olarak takip etmesi ve gerekse yaşanılan politik gelişmeler neticesinde Soğuk Savaş konjonktüründe SİSAV gündeminde olması nedeniyle ayrı bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda SİSAV yayınlarından çıkan bu konulardaki yayınları biraz daha detaylı incelemekte fayda görülecektir.

Aynı adla düzenlenen bir seminerin içeriğinden hareketle ortaya çıkan "1980'lerde NATO" yayını SİSAV'ın ilk dönem eserlerindendir. Söz konusu kitabın referans kaynağı seminer, her biri ayrı oturumda tartışılan birbiriyle ilgili üç farklı temanın işlenmesine fırsat vermiştir: "Doğu/Batı İlişkilerinde Detente Anlayışı", "Sorumluluk Bölgesi Dışında NATO Politikası ve Güney Kanat Üzerindeki Etkileri", "Uluslararası Terörizm ve İttifak Üyeleri Arasındaki İlişkilere Etkileri." Uluslararası niteliği açısından son derece önemli olan seminerde tartışılan konular bir Türk, bir Amerikalı ve bir Avrupalı uzmanın görüş açısından ortaya konulmuştur. Kitapta öncelikle seminerin konularına ilişkin genel bir değerlendirme yer almış NATO ittifakına duyulan ihtiyaç hatırlatılarak yapılması gerekilen stratejik revizyona işaret edilmiştir. Söz konusu genel değerlendirme kapsamında 1949 yılından bu yana Sovyet tehdidinin, mahiyeti itibariyle artmış olduğuna dikkat çekilmiş ve NATO ülkelerinin hemen hemen bütün silah sistemlerinde, Sovyetler Birliğinden geri kaldığı iddia edilmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin bundan yararlanarak denizaşırı bölgelerde etkili olabildiği ve iktidar değişikliklerini destekleyebildiği ifade edilerek Moskova'nın elde ettiği üstünlükleri dış politika kazançlarına dönüştürme eğiliminde olduğu hatırlatılmıştır. Daha bağdaşık ortak bir stratejiye ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir.[396]

Kitapta öncelikle SİSAV Başkanı Memduh Yaşa ile Milli Savunma Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Ümit Haluk Bayülken'in açılış konuşmaları yer almıştır. İki

[396] SİSAV, **1980'lerde…** s.vii.

konuşmacı da toplantı gündemi çerçevesinde görüşlerini paylaşmışlar ve SİSAV ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Yaşa, konuşmasında SİSAV'ı menfaat gütmeyen, gönüllü ve müstakil bir kuruluş olarak tanımlayarak, seminerin organizasyonu noktasında karşılıksız mali destekte bulunanlara teşekkür etmiştir. NATO ittifakı ve terör konusunda önemli mesajlar veren Bayülken ise terörün bugün uluslararası arenaya taşındığına ve uluslararası işbirliğinin önemine dikkat çekmiştir. Teröristlerden ele geçirilen bazı silahların dost ve müttefik ülke menşeili olmasını eleştiren Bayülken, seminerin yalnız NATO için değil dünya barış ve güvenliği sorunları için de yararlı sonuçlara ulaşacağından emin olduğunu ifade ederek SİSAV'a organizasyon için teşekkürlerini sunmuştur.

Kitabın "Doğu-Batı İlişkilerinde Detente Anlayışı" başlıklı birinci kısmında Dr. Peter Duignan, "ABD'nin detente görüşü: Tarihe bir bakış" başlıklı değerlendirmesiyle yer alırken General Gerd Schmüche, Batı Avrupa'nın Detente anlayışını ortaya koymuştur. Büyükelçi M. Nuri Birge ise tema olarak "soğuk harbe dair incelemelere katkı olmak üzere détente/yumuşama" ile katkı sağlamıştır. Birinci kısım Dış Politika Enstitüsü Başkanı Seyfi Taşhan'ın doğu-batı ilişkilerinde detente anlayışı konusundaki tebliğler üzerine yorumu ile son bulmuştur.[397]

İkinci kısımda Prof. Albert Wohlstetter[398] "Detente'tan sonra NATO ve Türkiye", Dr. Shahram Chubin "Güney-Batı Üzerine Bakış", Dr. Ali L. Karaosmanoğlu ise "Türkiye'nin Ortadoğu Güvenlik Politikası" başlıklı temalarla yer almıştır. İkinci kısım, Genaral Ali İhsan Gürkan'ın "1980'lerde NATO", ittifak sorunları dışında cereyan edecek olaylar karşısında NATO'nun politikası ve stratejisi başlıklı yorumu ile son bulmuştur. Üçüncü kısmın konusu "Uluslararası Terörizm ve NATO'ya Etkileri" olmuş

[397] **A.g.e**., s.1-48.

[398] Albert Wohlstetter'in kitaba konu seminerdeki açıklamaları Milliyet gazetesi köşe yazarı Teoman Erel tarafından Türkiye'ye yüklediği sorumluluklar açısından eleştirilmiştir. İfadelerin önemli kısımlarına köşesinde yer veren Teoman Erel, "Profesör istiyor ki Türkiye Ortadoğu'da NATO sorumluluk alanı dışında askeri görev alsın ve Sovyetlerin İran'a müdahale ya da Körfez'e inme hazıklıklarını hissettiği anda, sadık ve gözü pek bir müttefik olarak davranıversin…" ifadeleriyle teklif edilen sorumluluğun ülke açısından hayli riskli olduğunu savunmuştur. **Milliyet**, 06.10.1982, s.6.

ve sırasıyla Dr. Paul Henze "terörizmle başa çıkmak", Prof. Stefano Silvestri "NATO'nun güney kanadında terörizm ve etkileri", Amiral Sezai Orkunt ise "milletlerarası terörizmin NATO üzerindeki etkileri" başlıklı konularla katkı sağlamışlardır. Bu bölümü ise Prof. Aydın Yalçın yorumlamıştır.[399] Tüm bölümlerde bir Amerikalı, bir Avrupa ve bir Türk katılımcının görüşleriyle katkı sağladığı söz konusu seminer kitabının son kısmı genel panel şeklinde düzenlenen son bölümdeki katkıları içermiştir.

İnceleyeceğimiz diğer bir SİSAV yayını ise "*Uluslararası Alanda Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi ve İktisadi Meseleler*i" adlı İngilizce-Türkçe olarak yayınlanan çalışmadır. Bu kitap 3-4 Eylül 1984 tarihlerinde Kıbrıs'ta gerçekleşen aynı adlı seminerde verilen tebliğ ve konuşmalardan oluşmuştur. Kitaba konu seminer SİSAV'ın seminer serilerinden beşincisi olarak tanımlanmış ve açılış konuşmasında Memduh Yaşa, bu seminerin Kıbrıs'ta düzenlenmesinin zorluğundan ve SİSAV'ın çabaları ile seminer içeriğinden bahsetmiştir. Yaşa'ya göre; Kıbrıs'ın Türk kesiminde milletlerarası karakterde seminer düzenlemenin güçlüğü, esas itibariyle Kıbrıs Rum idaresinin ve onun da üstünde Yunanistan'ın uzlaşmaz tutumundan ve Kıbrıs konusunda kendilerininkinden farklı her görüşe açık düşmanlığından kaynaklanmıştır. Bu bağlamda SİSAV, bu zorlukları bilerek yola çıkarken bugün milletlerarası politika alanında ve dünya basınında adalet ve barış idealini her şeyin üstünde tutan, bu yolda mücadeleden çekinmeyen insanların az olmadığı inancından hareket etmiştir. Yaşa, organizasyonda geniş çapta Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfının çabaları olmakla birlikte her zaman olduğu gibi çeşitli özel kuruluşların da katkıları olduğunu ifade ederek teşekkürlerini sunmuştur.[400]

---

[399] **A.g.e**., s.51-183.

[400] SİSAV, **Uluslararası Alanda Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi ve İktisadi Meseleleri, The Political and Economic Problems of the Turkish Community of Cyprus in the International Field**, Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, İstanbul, 1986, s.11-13.

Kitapta açılış konuşmacılarından KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın hitabına da yer verilmiş, Denktaş konuşmasında ambargo altına alınmak istenen Kıbrıs Türk halkının haklı davasının bilinmesine SİSAV gibi kuruluşlarla Türk basınının büyük katkısı olacağını ifade etmiştir. Konuşmasında Kıbrıs meselesini geniş bir çerçevede ele alan Denktaş desteklerinden dolayı SİSAV'a teşekkür etmiştir. Diğer bir açılış konuşmacısı KKTC Dışişleri Bakanı Münir Ertekün ise konuşmasına SİSAV Yönetim Kurulu Başkanı ve Üyelerine teşekkür ederek başlamış, kısa bir değerlendirmenin ardından BM Genel Sekreteri tarafından başlatılan yeni girişim çerçevesinde doğrudan doğruya görüşmelerin başlatılmasına hazır olduklarını ifade etmiştir.

KKTC ile Avrupa kurumları arasındaki ilişkilerin tartışmaya açıldığı birinci bölümde Senatör Stefano Cavaliere, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı ile Rüstem Zihni Tatar yer almış, bu isimler KKTC ve KKTC halkının OECD, AET, Avrupa Konseyi ve diğer Avrupa kurumları ile ilişkilerini tartışma konusu yapmışlardır.[401] İkinci bölümde Prof. Dr. Erdoğan Alkin, Dr. Güngör Uras ve Fikri Direkoğlu; Kıbrıs ve KKTC ekonomisi üzerine değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Üçüncü bölümde ise Prof. Dr. Mümtaz Soysal "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve İslam Dünyası", Vedat Çelik "KKTC ile Ortadoğu ülkeleri arasında siyasal ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi"; Jed Snyder "Kıbrıs meselesi, Türkiye, Ortadoğu ve yeni Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" başlıklı gündemlerle yer almıştır. Kitabın son kısmında ise yerli ve yabancı uzman isimlerin katılımıyla kapsamlı bir panel tartışması yapılmıştır.

Kitabın son kısmında kapanış konuşmasını kapan SİSAV Başkanı Memduh Yaşa'nın değerlendirmeleri yer almıştır. Seminerin düzenlenmesindeki gayelerinin Kıbrıs davasının milletlerarası forumunu genişletmek, Kıbrıs meselesini dünyaya kendi gördükleri şekli ile tanıtmak olduğunu ifade eden Yaşa, bu suretle de Rumların ve

[401] **A.g.e.**, s.17-81.

Yunanlıların aleyhteki propagandalarının tesirini mümkün olduğu kadar azaltmanın mümkün olabileceğini savunmuştur. Seminerin bu noktada gayesine ulaştığına inandığını ifade eden Yaşa; Federal Almanya, İrlanda, İtalya, ABD ve İngiltere'den gelen yabancı katılımcılıların isimlerini tek tek sayarak teşekkürlerini sunmuştur. Herşeyin devlete bırakılmaması gerektiğini vurgulayan Yaşa, SİSAV'ın çalışmasının önemine dikkat çekerken, benzeri çabaların farklı diğer kuruluşlar tarafından da sürdürüleceğine olan inancını dile getirmiştir. Yaşa, milleti millet yapanın, milletin gönüllü kuruluşlarının milli gayelere sahip çıkmaları olduğunu savunmuş, SİSAV'ın bunun misalini vermek istediğini ifade etmiştir.[402] SİSAV'ın bu semineri Türk basınında geniş yer bulmuş, AKPM Üyesi, İngiliz Parlamenter Sir Dudley'in "*Batının hala anayasal bir Kıbrıs devleti var olduğu yanılgısına kapıldığ*ı" söylemi haberde ön plana getirilmiştir. İngiliz Parlamenter konuşmasında "*Herkesin bildiği Kıbrıs hükümeti, 1983'de beri sadece bir Kıbrıs Rum yönetimidir. Rumların Türk toplumuna tehdit oluşturduklarını anlamıyorlar. Hala Anayasal bir Kıbrıs devleti var sanıyorla*r" şeklinde ifadelerle net bir Batı eleştirisi ortaya koymuştur.[403]

Kıbrıs meselesine ilişkin farklı bir yayın 1990 yılında SİSAV tarafından ortaya konulan on beşinci matbu yayın olarak sıralanan çalışmadır. "Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler" başlıklı kitabın önsözünde raporun SİSAV Vakfının Dış Politika ve Savunma Grubu tarafından hazırlandığı ifade edilmiştir. Başkanlığını Dışişleri eski Bakanlarından Dr. Hayrettin Erkmen'in, Başkan Yardımcılığını Emekli Orgeneral ve Emekli Büyükelçi Süreyya Yüksel'in yaptığı söz konusu grup, Emekli Büyükelçi H. Fahir Alaçam, Dışişleri Eski Bakanı Vahit Halefoğlu, Emekli Büyükelçi Faik Melek, Emekli Milletvekili Sezai Orkunt, Emekli Orgeneral Nahit Özgür, Milli Eğitim Eski Bakanı Hasan Sağlam ve Prof. İlter Turan'dan oluşmuştur. Kitaba konu raporun hazırlanmasında KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş başta olmak üzere birçok KKTC

[402] **A.g.e**., s.85-249.
[403] **Milliyet**, 5 Eylül 1984.

yetkilisinin ve Türkiye Dışişleri Bakanlığının ilgili servislerinin katkı ve destekleri olmuştur.[404]

"Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler" adlı yayın, Kıbrıs tarihine ilişkin milattan önceki tarihlerle başlayan ve 1990'a kadar ulaşan bir kronoloji ile başlamış ve sonrasında genel bilgiler içermiştir. Günümüzde bir 'kamu diplomasisi' faaliyeti olarak görülebilecek bu tip bir çalışmanın mahiyetini ve yöntemini anlamak açısından kitabın içerik olarak genel bir değerlendirmesini yapmakta fayda görülmüştür. "Adanın Tarihçesi ve Sorunun Oluşumu" başlıklı bölümde, tarihsel bir açıdan adanın durumu dönemsel olarak farklı başlıklarla ortaya konulmuştur. Daha sonra kitapta "Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğinin (BMGS), 25.07.1989 tarihli Belge Olmayan Belgesi ve Değerlendirmesi" başlığı altında; kapsamlı amaçlar ve yönlendirici ilkeler, Federal Hükümetin ve Federe Devletlerin yetkileri, federal yasama, federal yürütme, federal yargı, güvenlik sorunları, garantiler, toprak ayarlamaları, yerlerinden edilmiş kişiler ve ekonomik kalkınma gibi konular farklı alt başlıklarla tartışılmıştır. Daha sonra "New-York Görüşmeleri" başlığıyla, Genel Sekreterin açılış konuşması, tarafların söyledikleri, Denktaş'ın sunduğu belgenin esasları, anlaşmazlığın nedeni ile BMGS'nin raporu ve Güvenlik Konseyi Kararı'na yer verilmiştir. Akabinde ayrı bir ana başlık altında üçüncü devletlerle taraf olan devletlerin tutum ve görüşlerine yer verilmiştir. Bu kısımda üçüncü devletler olarak ABD, İngiltere, Avrupa Topluluğu ve Sovyetler Birliği ile üçüncü dünya ülkelerinin görüşleri ele alınmış; soruna taraf olan ülkeler başlığı altında ise sırasıyla Yunanistan, Kıbrıs Rum Yönetimi, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin tutum ve görüşlerine temas edilmiştir. Daha sonra ise "Muhtemel Çözüm Şekilleri" ana başlığı altında federasyon seçeneği ile statükonun devamı seçenekleri tartışmaya açılmıştır. Çalışma son kısımda sorunun Kıbrıs Türkleri ve Türkiye açısından vardığı aşama, görüşme yöntemi ve sorunun esasları başlıklarıyla

[404] SİSAV, **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler**, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990, s.11.

ortaya konulan değerlendirmeler çerçevesinde sonuçlandırılmıştır. Kitabın ekler kısmında rapora da konu olan Güvenlik Konseyi ilgili kararları ile Denktaş-Makarious, Denktaş-Kibrianu dört ilke ve on nokta anlaşmalarına, bazı metinlere yer verilmiştir.[405]

OBİV'in Direktörü İsmail Soysal'a göre, SİSAV grubu öteden beri Türkiye'nin savunduğu, etnik kökeni, dili, dini ve kültürü farklı Kıbrıslı Türklerin ayrı bir devlete sahip olması formülünden daha sağlıklı bir seçenek bulunmadığını belirtiyordu.[406] Karar alıcılar, akademik çevre ve basın başta olmak üzere kamuoyu için Kıbrıs konusunda hazırlanmış birincil kaynaklara dayanan güncel metinler sunması nedeniyle SİSAV Kıbrıs çalışmaları, 'kamu diplomasisi' niteliğine haiz düşünce kuruluşu faaliyetleri bağlamında önemli bir alan işgal ediyordu.

Farklı bir yayın olarak Soğuk Savaş sonrası döneme ilişkin SİSAV'ın Dış Politika ve Araştırma Grubu'nun hazırlamış olduğu "Rusya Federasyonundaki Gelişmeler, Etkileri ve Türkiye" adlı kitap, SSCB'nin dağılması neticesinde ortaya çıkan Rusya Federasyonu ve bağımsız devletlerarasında ve hepsinin Türkiye, ABD, Avrupa, Balkanlar, Orta Doğu ve uluslararası teşekküllerle olan ilişkilerinin çok yönlü bir araştırmasıdır. Kitabın önsözünde Memduh Yaşa, etüdün yapılmasındaki katkılarından dolayı Dışişleri Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı'na ve ayrıca OBİV Direktörü İsmail Soysal'a teşekkür etmiştir.[407]

SİSAV'ın yayınlarından on dokuzuncu yayın numarasıyla *çıkan "NATO'nun Genişlemesi ve Türkiye*" adlı ve 1997 tarihli yakın dönem çalışmalarından birini incelemekte fayda görülmüştür. Dış Politika ve Savunma Grubu tarafından ortaya konulan bu çalışma Memduh Yaşa tarafından, Avrupa'nın ve Türkiye'nin yarını açısından çok önemli, dünyanın politik ilişkilerini değiştirebilecek kadar köklü bir konuya ilişkin olarak tanımlanmıştır. Öyle ki; NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin,

---

[405] **A.g.e**., s.11.
[406] İsmail Soysal, "Kıbrıs Sorununa Yeni Çözüm Arayışı", **Cumhuriyet**, 23.03.1995, s.10.
[407] SİSAV DSG, **Rusya Federasyonundaki Gelişmeler, Etkileri ve Türkiye**, SİSAV Yayınları, İstanbul, 1995, s.1-3.

Avrupa'da ve dolayısıyla dünyada güvenliği arttırıcı bir etki mi yapacağı, yoksa NATO ve Batı ile Rusya arasındaki ilişkileri bozucu bir unsur mu oluşturacağı kitaba konu bu raporda incelenmiştir.[408]

NATO-Rusya Antaşmasının, her iki taraf için önemli bir fırsat yarattığının, tarafların bu fırsatı olumlu bir şekilde değerlendirebileceklerinin ve böyle bir düzenin Türkiye için de yarar sağlayacağının nedenlerinin ayrıntılı bir şekilde ortaya konulduğu raporun giriş metninde "NATO'nun Genişlemesi ve Türkiye" konusunun incelenme nedenleri şu şekilde sıralanmıştır: NATO'nun devamının ve ABD'nin Avrupa'daki varlığını sürdürmesinin genişlemeye bağlı olduğunun anlaşılması; Avrupa'nın bütünleşmesinin, güvenliğinin garanti altına alınmasının ve Avrupa'da demokrasinin doğuya doğru yayılmasının ancak Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Batı arasında çok yakın ve özel ilişkiler kurulması sayesinde mümkün olabileceği hususunda görüş birliğinin ortaya çıkması; Rusya'nın, demokratik, pazar ekonomisine sahip, Avrupa ile bütünleşmiş ve tüm Avrupa için tehdit olmaktan çıkmış bir ülke haline dönüştürülmesinin muhtemel sonuçları.[409]

Eklerle birlikte yedi bölümden oluşan kitabın ilk bölümü, NATO'nun tarihçesi ile başlamıştır. İkinci bölüm başlığı "*Rusya'nın Batı'nın Genişlemesine İlişkin Tutumları*" olarak belirlenmiş ve sırasıyla alt başlıklar halinde "Rusya'nın Tutumu", "NATO'nun Tutumu", "ABD'nin Tutumu", "Almanya'nın Tutumu", "Diğerlerinin Tutumu" ve son olarak "Türkiye'nin Tutumu" ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunlardan 'Rusya'nın Tutumu' alt başlıklarla daha da detaylandırılmıştır: NATO ile Rusya arasındaki güvenlik sorunlarının nedenleri, Rusya'ya göre Batının tutumu, genişlemenin yürürlükteki Avrupa Güvenlik Antlaşması'na etkisi, genişlemenin genel etkileri, makul ve ortalama çözüm yoluna ilişkin düşünceler, AKKA Antlaşması gibi meseleler ele

[408] SİSAV DSG, **NATO'nun Genişlemesi ve Türkiye**, Tunç Ofset Matbaacılık, İstanbul, Mayıs 1997, s.iii.
[409] **A.g.e**., s.iv.

alınmıştır. Üçüncü bölümde iki liderin bir araya geldiği Helsinki Zirvesi masaya yatırılmış, çeşitli ortak bildiriler ile Başkan Clinton ve Başkan Yeltsin'in konuşmaları ve ortak basın konferansındaki soru-cevaplara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde Türkiye açısından bir değerlendirme yapılmış; Avrupa'daki gelişmelerin Türkiye üzerindeki etkileri, gelişmelerin Türkiye'nin Batı ülkeleri ile ilişkilerine etkileri ve Avrupa'daki gelişmelerin Türk-Rus ilişkilerine etkileri ortaya konulmuştur. Beşinci bölüm raporun sonuç kısmını oluştururken altıncı bölümde rapor çalışması ile kitap basımı arasında gerçekleşen son gelişmelere ilişkin güncel not yer almıştır. Rapora esas temel belge, bildiri ve anlaşmaları içeren yedici bölümde sunulan ekler ile kitap sona ermiştir.[410]

Kitapta NATO'nun genişlemesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiş ve NATO'nun bu doğrultuda güçlenmesinin Türkiye'ye güvenlik yönünden yarar sağlayacağı sonucuna varılmıştır. Esasında bu nedenledir ki; Türkiye ilkesel olarak bu konular görüşülürken olumlu tutum takınmıştır.

2000'li yıllarda etkinliği kaybolan SİSAV'ın son önemli çalışmalarından biri de Dış Politika ve Savunma Grubu tarafından hazırlanan "Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye"[411] başlıklı 2000 yılında yayınlanan çalışma olmuştur. Bu çalışmadan Hürriyet yazarı İlter Türkmen köşesinde övgü ile bahsetmiş çalışmanın içeriğine ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu çalışma, Türkiye'yi etkileyen küresel ve bölgesel politikalarla eğilimleri araştırarak sürdürülmesi gerekilen siyasetin parametrelerini tanımlamayı amaçlıyor. Türkmen'e göre SİSAV'ın etüdü, küresel aktörler olarak değerlendirilen ABD, Rusya, Çin ve AB arasındaki ilişkileri ve denklemi detaylı bir biçimde incelemiş olup; bulguları ayrıntılarıyla ortaya koymuştur. Çalışmada Rusya ve Çin'in gelecekteki olası eğilimleri hususunda bazı

[410] **A.g.e**., s.9-102.
[411] SİSAV DSG, **Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye**, SİSAV Yayınları, İstanbul, 2000, s.1-3.

mutlak belirsizlikler olmasına karşın Avrupa-Atlantik kısmı hakkında çıkarımda bulunabilmenin mümkün olduğu ifade edilmiştir.

İnceleme bu bağlamda Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya'yı etüt bölgesi olarak ele almıştır. Bu noktada Türkmen, Türk-İran münasebetleri hususundaki kıymetlendirmeyi ilgi çekici bulmuştur. Yazının devamından anlaşıldığı üzere SİSAV'ın etüdünde, Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin değerlendirmeler olumlu ve nettir. SİSAV etüdünün çizdiği çerçeve içinde Türkmen; bir yol ayrımında gördüğü Türkiye'nin 21. yüzyılın ilk on yılında takip edilecek politikalarla kaderini tayin edeceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda ülkenin güvenlik ve dış politika meseleleri hakkında ne kadar çok fikir üretilirse o kadar faydalı olacağı kanaatinde olan Türkmen; her açıdan özgürce tartışılmayan bir siyasetin kimse için fayda sağlamayacağını iddia etmiştir.[412]

SİSAV'ın yayın ve faaliyetleri ile nasıl bir düşünce kuruluşu olduğunu ortaya koyduktan sonra arşiv taraması üzerinden basındaki yansımalarını ortaya koymak kuruluşu ve şimdiye kadar yazılanları daha da pekiştirecektir.

1981-1991 tarihleri arası Cumhuriyet arşivi tarandığında en az otuz dikkate değer SİSAV'a ilişkin haber içeriği tespit edilmiş olup; bu haberlerin çoğunluğunun SİSAV'ın temel çalışma alanları olan Avrupa Konseyi gibi Avrupa kurumlarına yönelik faaliyetler ile Kıbrıs meselesine ilişkin çalışmalar olduğu görülmüştür. Geriye kalan haberlerin ise düzenlenen seminer, panel gibi etkinliklerin duyuru ve izlenimlerine ilişkin olduğu görülmüştür. 1981 yılından 1991 yılına kadar on yıllık süre için incelenen Milliyet gazetesi arşivinde de yine aşağı yukarı benzer içeriklere ulaşılmıştır. Otuza yakın haberde panel, seminer gibi başlıklar ve Avrupa kurumları dâhil olmak üzere bazı ülkelerle Türkiye'nin ikili ilişkilerine ilişkin içeriklerle SİSAV'ın medyada gündem oluşturduğu görülmüştür. Bu gazetelere yansıyan çeşitli içeriklere SİSAV adlı düşünce

[412] İlter Türkmen, "Düşünce Merkezleri", **Hürriyet**, 19.10.2000, s.14.

kuruluşunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından gerekli ölçüde referans gösterilmeye çalışılmıştır. Önemli bazı yayınlarını ayrıntılı bir şekilde ele aldığımız SİSAV'ın, önemli görülebilecek muhtelif seminer ve panelleri ise ek listede ayrıca sıralanmıştır.[413] Her biri basında kendisine yer bulan bu seminer ve panellerin birçoğu esasında SİSAV yayınlarının muhtevasını besleyen temel kaynak olmuştur.

Muhtelif seminer konularına bakıldığında SİSAV'ın dış politika meseleleri haricinde laiklik ve Anayasa gibi iç politik meselelere ilişkin de faaliyetlerde bulunduğu görülmüştür. Yine SİSAV'ın salt dış politik meseleler haricinde ekonomik meseleler konusunda da zaman zaman çalışmalar yaptığı görülmüştür. Netice itibariyle genel anlamda SİSAV'ın ilgi alanının farklı ülkeler ve Avrupa kurumları ile ikili ilişkiler ve güvenlik meselelerine yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Sağ muhafazakâr bir tabanın temsilcisi olarak görülen ve bazı dönemlerde Dışişleri Bakanlığı ile yakın çalışan SİSAV[414], Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra da bir süre varlığını sürdürmekle birlikte değişen siyasi konjonktürün de etkisiyle 2000'li yıllarda etkinliğini kaybetmiştir. Hiçbir dönemde devletten bağımsız hareket etmeyen SİSAV, genel anlamda uygulana gelen dış politika stratejisini destekleyen veya olumlayan bir düşünce kuruluşu olarak görülmüştür.[415] TBMM tutanaklarına da yansıdığı üzere bu çalışmaya konu SİSAV gibi kuruluşların sayılarının artmasının önemine zaman zaman siyasilerce dikkat çekilmiş ve ülkenin dış dünyaya tanıtılması noktasında bu kuruluşlarla daha yakın işbirliği geliştirilmesinde yarar olduğu vurgulanmıştır.[416]

En aktif olduğu dönemde bir devlet kuruluşu gibi hareket eden SİSAV, ülke adına lobi faaliyetlerinde bulunan, uluslararası toplantılarda Türkiye'yi temsil eden, Avrupa Konseyi ile darbe sonrası ilişkileri düzeltme misyonu üstlenen bir kuruluş olmuştur.

---

[413] Muhtelif SİSAV seminer ve toplantıları için bkz. EK-12.
[414] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, B:41, O:3, C:22, 11.12.1985, s.151.
[415] Göktürk Tüysüzoğlu, "Türk Dış Politikasının İşleyişinde Düşünce Kuruluşlarının Rolü", **Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergis**i, C. 1, S.1, 2015, s.137,138.
[416] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, D:17, YL:4, B:16, O:1, C:32, 21.10.1986, s.49.

2.6. Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV)

Çalışmaya konu son kuruluş olan "Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı" (OBİV), faal olduğu dönemlerde Dışişleri Bakanlığı başta olmak üzere farklı kamu kurum ve kuruluşları ile yakın işbirliği çerçevesinde bölgesel odaklı araştırma ve incelemeler yapan bir düşünce kuruluşu olmuştur. 1984 yılında kurulan ve adından da anlaşılacağı üzere "Ortadoğu ve Balkanlar" üzerine çalışmalar yapan kuruluş, Soğuk Savaş sürecinden en fazla etkilenen, Türkiye'ye yakın bu iki coğrafya özelinden Soğuk Savaş sonrası döneme ışık tutarak Türkiye'nin tezlerini destekleyebilecek stratejiler geliştirme ve bilgi üretme çabasında olmuştur.

Salacak Mahallesi, Kasap Veli Sokak, Numara 10, Üsküdar, İstanbul adresinde konumlanmış bulunan Vakıf; çalışma alanlarına ilişkin birçok kitap ve farklı yayın çalışmaları ortaya koymuştur. Dergisi bulunmayan fakat yıllık gibi süreli yayınlar ve birçok farklı çalışması olan OBİV'e Bakanlar Kurulunun 18.03.1986 tarih ve 86/10477 sayılı kararıyla vergi muafiyeti tanınmıştır.[417]

OBİV 1984 yılında, zamanın Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu inisiyatifi ile Türk-Arap İlişkileri Çalışmaları Vakfı adı altında kurulmuştur. Kuruluş, çalışma alanlarına Balkanları da ekleyince 1992 yılında 'Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı' adını almıştır. Kuruluşundan bu yana OBİV bir çok akademik toplantı ve sempozyum düzenlemiştir. Bu anlamdaki çalışmalarına 1985 Mayıs'ında İstanbul'da organize edilen Osmanlı Arşivleri Konferansı ile başlamıştır. Bu konferansın amacı hükümeti bu konuda kapsamlı bir çalışma yapmaya teşvik etmek olmuştur. Bu çalışmanın sonucu olarak hükümet, reformu gerçekleştirmek için tüm gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Kasım 1985'de OBİV, birçok Türk ve Arap entelektüeli gelecekteki işbirlikleri üzerine fikir alış verişinde bulunmak üzere İstanbul'da toplanmıştır. Daha sonra OBİV, 1987 yılı Eylül ayında Boğaziçi Üniversitesi'nde Türk-Arap İlişkileri üzerine uluslararası bir

[417] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, D.21, C.88, YY.4. 1986, s.522.

konferans tertiplemiştir. Balkanlar üzerine ilk seminer resmen OBİV adını aldığı 1992 yılı Eylül ayında gerçekleşmiştir. Vakıf bir düşünce kuruluşu olarak sık sık mevcut uluslararası meseleleri merkeze alan yuvarlak masa toplantıları organize etmiştir. OBİV; faaliyetleri çerçevesinde ilgili kurumlar, araştırma merkezleri ve üniversiteler ile yakın işbirliği içerisinde olmuştur. İsmail Soysal, OBİV'in kuruluşundan itibaren direktörlüğü ve Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı yapmıştır. Diğer üyeler de çoğunluğu profesör olan farklı üniversitelerden akademisyenlerden oluşmuştur.[418]

Bazı kaynaklara göre OBİV, Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu'nun inisiyatifleri ile emekli Büyükelçi İsmail Soysal[419] tarafından kurulmuştur. Dolayısıyla Vakfın kurucusu olarak; Dışişleri Bakanı Halefoğlu'dan ziyade uzun yıllar OBİV'in direktörlüğünü ve kurucu yönetim kurulu başkanlığını yapmış İsmail Soysal'ı ön plana çıkarmanın daha doğru olacağı düşünülmüştür. 1991 yılı sonunda Balkanları çalışma alanlarına katan OBİV, Avrasya bölgesindeki gelişmeler nedeniyle 2000 yılından itibaren bu sefer çalışmalarına bu bölgeyi de dâhil etmiştir. Öncelikle Ortadoğu ile başlayan, Balkanlar ve son olarak Avrasya çalışmaları ile ilgi alanını genişleten OBİV'in temel hedefleri şu şekilde özetlenmiştir: Türkiye ve bu üç bölge ülkeleri arasındaki daha iyi anlayışı teşvik etmek. Bu amaçla panel tartışmaları, seminerler ve uluslararası konferanslar organize etmek ve yürütmek. Benzeri kurumlar ve akademik çevreden isimlerle karşılıklı iletişimi arttırmak. Temel hedefleri destekleyecek ilgili yayın ve akademik çalışmalarda bulunmak. OBİV ayrıca faal olduğu dönemlerde

[418] OBİV, **Turkish Review of Balkan Studies**, S.2, İstanbul, 1994/1995, s.15.

[419] Bursa'da 1918 yılında doğan ve 1943 yılında Dışişleri Bakanlığı'na giren İsmail Soysal, 1983 yılında emekli oluncaya kadar Türkiye'yi çeşitli ülkelerde temsil etti. Bakanlığın Basın Sözcülüğünü 1955 yılında kendisi kuran ve bu görevi 1960 yılına kadar sürdüren Soysal, 1965-1983 yılları arasında sırasıyla Cezayir, Macaristan, Arjantin ve Portekiz'de büyükelçilik yaptı. 1983 yılında emekli olduktan sonra zamanın Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu ve merhum Başbakan Turgut Özal'ın girişimiyle 1992 yılında "Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı" adını alan "Türk Arap İlişkileri Vakfı"nı kuran İsmail Soysal, bu vakıfta 2000 yılına kadar direktörlük yaptı. Türk dış politikası ve Türkiye'nin uluslararası ilişkileri dalında 15 kadar Türkçe ve yabancı dilde eseri, ayrıca Türk ve yabancı bilimsel yayınlara girmiş birçok makalesi bulunan Soysal, Türk-Fransız ilişkileri dalındaki yayınlarıyla Türkiye ve Fransa dostluğuna yaptığı katkılardan dolayı Fransa devletinin en büyük nişanı "Legiond'honneur" ile ödüllendirildi. Soysal'a, uluslararası ilişkilere katkılarından dolayı 1996 yılında Marmara Üniversitesi'nce (MÜ) fahri doktora unvanı verildi. Bkz. https://www.milliyet.com.tr/gundem/emekli-buyukelci-soysal-son-yolculuguna-ugurlandi-503458 (Erişim Tarihi: 12.04.2020).

kütüphanesinin tüm araştırmacılara ve öğrencilere açık olduğunu ilan etmiştir. Kuruluş, Türk ve yabancı akademisyenlerin yanı sıra yerli ve yabancı diğer düşünce kuruluşları ile de yakın ilişki içinde olmuştur. İki eski Dışişleri Bakanı, bazı büyükelçiler ve profesörler Vakfın üyeleri olmuşlardır. 2003 yılına kadar OBİV, çalışma alanlarına ilişkin yaklaşık 40 kitap ve fasikül yayınlayarak dağıtımını gerçekleştirmiştir.[420]

OBİV Başkanı Soysal 1994'te Türk Boğazları Gönüllü İzleme Grubu'nu kurmuştur. Ayrıca Marmara Üniversitesi'nde diplomasi dersleri vermiştir.[421] 1 Ocak 2001'den itibaren ise OBİV Yönetim Kurulu Başkanlığı ve Direktörlüğünü aynı zamanda Bilge Adamlar Kurulu Üyesi olan emekli büyükelçi Güner Öztürk üstlemiştir.[422] Direktör olduktan sonra gazetede yer alan Balkanlar konulu ilk söyleşisinde yeni Direktör Güner Öztek'in portresine de yer verilmiştir.[423]

SİSAV'da olduğu gibi OBİV'in dış politikaya ilişkin yayın ve çalışmalarının ekseriyetinde Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu'nun katkıları olduğu görülmüştür. OBİV ilgili grubu, emekli Orgeneral ve emekli büyükelçi M. Süreyya Yüksel Başkanlığı'nda ve Dışişleri Eski Bakanı, emekli Büyükelçi İlter Türkmen'in Başkan Yardımcılığında farklı isimlerden oluşmuştur.[424]

OBİV'in iki tip yayın faaliyeti olduğu görülmüştür. Bunlardan ilki periyodikler diye ifade edilen yıllıklardır. Yıllıklar kısmen Arapça, Fransızca ve Türkçe katkılarla birlikte İngilizce yayınlanmıştır. İlk kez 1986 yılında yayınlanan yılığın altıncısı ise 1991 yılında çıkmıştır. Kuruluşun OBİV adını 1992 yılında aldığı zamana kadar çıkan

---

[420] OBİV, **Turkish Review of Balkan Studies**, Annual, 2003/3, Bıgart, İstanbul, 2003, s.1-3.
[421] **Cumhuriyet**, 08.12.1996.
[422] Bilgesam, **Terörün Geldiği Yeni Boyut: İŞİD Örneği, Bilge Adamlar Kurulu Raporu**, Rapor No: 67, Haziran 2015, İstanbul, s.63.
[423] Güner Öztürk 1935, Çankırı doğumlu. Ortaöğrenimini İstanbul'da Fransız St. Joseph Erkek Lisesi'nde, yükseköğrenimini AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde tamamladı. Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'nın çeşitli kademelerinde çalıştı. Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğü'nde başkâtip, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü, Londra Büyükelçiliği Müsteşarı, Moskova Büyükelçiliği'nde Birinci Müsteşar, Dışişleri Bakanlığı İkili Siyasi İşler Müdür Yardımcısı, Kuveyt Büyükelçisi, Dışişleri Bakanlığı Müsteşar İdari Yardımcısı görevlerinde bulundu. Son olarak 1995-99 arası Belçika Krallığı nezdinde Türkiye Büyükelçisi ve BAB nezdinde Daimi Temsilci görevlerinin ardından emekli oldu. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Direktörü oldu. Bkz. "Leyla Tavşanoğlu'nun Güner Öztek ile Söyleşisi", **Cumhuriyet**, 13.05.2001, s.4.
[424] OBİV Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu üyeleri için bkz. EK-13.

bu yıllıklar "Studies on Turkish-Arab Relations" yani "Türk-Arap İlişkileri Çalışmaları" adıyla çıkmıştır. 1993 yılından itibaren her yıl iki yıllık basılmaya başlanmıştır. Bunların ilki, Türk-Arap İlişkileri Çalışmaları Yıllığının devamı olarak "Turkish Review of Middle East Studies" adıyla yani Ortadoğu çalışmaları değerlendirmesi olarak çıkmıştır. İkinci yıllık ise "Turkish Review of Balkan Studies", yani Balkan çalışmaları değerlendirmesi olarak vücut bulmuştur.[425] Dışişleri Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu gibi kamu kuruluşları ile yakın işbirlikleri olan OBİV'in çalışma alanlarına ilişkin muhtelif birçok yayını tespit edilmiştir. OBİV'in yayınları haricinde direktör İsmail Soysal'ın da pek çok kendi yayınının olduğu görülmüştür. Yayın bilgilerine bakıldığında bunların bazılarının kuruluşun kurulmasından çok önce ve farklı yayınevlerinden ve kurumlardan çıktığı anlaşılmıştır.[426]

Kitaplaştırılan seminer ve farklı yayın çalışmalarının bazılarına, örnek olması ve OBİV'in niteliğini ortaya koymak açısından yakından bakılacaktır.

İlk olarak İsmail Soysal'ın "Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Kılavuz (1919-1993)" adlı çalışması incelenmiştir. Eserde belirtildiği üzere Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları'nın imtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü OBİV adına Emekli Büyükelçi İsmail Soysal'dır. Danışma Kurulu ise Prof. Dr. Halil İnalcık, Prof. Dr. Erol Manisalı ve Orhan Koloğlu'dan oluşmuştur. Kitabın önsözünde OBİV Direktörü İsmail Soysal, kitabı Türk dış politikası üzerine araştırma yapacak kişiler, siyaset adamları, master ve doktora öğrencileri, genç Türk diplomatları ve gazeteciler için, daha geniş kaynaklara ulaşmada bir kılavuz rolü oynayabileceği ve bu alanda bir boşluğu doldurabileceği umuduyla hazırladıklarını ifade etmiştir. Türkiye'nin coğrafi konumunun ülkeyi her zaman uluslararası dengeleri gözetmeye, temkinli davranmaya ve güçlü olmaya sevk ettiğini savunan Soysal'a göre, sadece kendisine yönelik tehditler değil, etrafında da sürekli gerginlikler yaşanmasından kaynaklı tehlikelere açık olma

[425] OBİV, **Turkish…,** s.15.
[426] OBİV Yayınları ve İsmail Soysal'ın eserleri için bkz. EK-14.

gerçeği Türkiye'yi daha çok aranır bir ülke haline getirmiştir. Soysal kitabın içeriğine ilişkin bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmeler kapsamında bakıldığında Türk dış politikasının süreklilik gösteren özelliklerin neler olduğu ve Türk diplomasisinin hangi noktada olduğu gibi hususuların ortaya konulmasının amaçlandığı anlaşılmıştır. Soysal, bunları anlamak için her şeyden önce geçmiş olayları göz önüne getirip dış politikamız üzerinde bir değerlendirme yapmakta yarar olduğunu düşünmüştür. Bu bağlamda kitapta yeni Türkiye'nin son 75 yıllık dış politikasıyla ilgili başlıca olgular anımsatıldıktan sonra, olayların genişçe bir kronolojisi sunulmaya çalışılmıştır. Kitap, Türk diplomasi tarihini uluslararası ilişkilerin en mühim aşamaları çerçevesinde üçe ayırarak anlatmaya çalışmıştır. Bölümlerin birincisi "*1919-1938 döneminde Atatürk'ün temellerini attığı milli dış politikanın 25 yıllık uygulamalarını*"; ikincisi "*1945-1989 yılları boyunca yaşanan "Soğuk Savaş" döneminde Türkiye'nin Batılılarla sıkı dayanışma içinde kalmasını"*; üçüncüsü de "*1989 komünizmin çöküşünden sonraki 'Yeni Dünya'da bir 'bölgesel' devlet durumuna gelerek çok boyutlu bir politika izlemeye başlamasını*" kapsamıştır. Dördüncü bölümde "*Türkiye'nin dış politikasının nitelikleri*" üzerine bir analiz yapılmıştır. Beşinci bölümü ise, oldukça geniş bir biçimde Türkçe, İngilizce, Fransızca ve kısmen Almanca kaynaklar oluşturmuştur.[427]

Gazeteci Semih Güner, Milliyet'teki "Dış Politikada İki Gelişme" başlıklı yazısında dostum diye bahsettiği İsmail Soysal'ın kitabına geniş yer vermiş, kitabı dış politika ile ilgilenenlere ve özellikle dış politika köşe yazarlarına tavsiye etmiştir.[428] Dış politika araştırmaları için kılavuz niteliğindeki bu çalışmadan sonra incelenecek bir diğer yayın ise OBİV adına Direktör İsmail Soysal tarafından yayına hazırlanan "Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç" adlı çalışmadır. 15-17 Ekim 1997

[427] İsmail Soysal,**Türk Dış Politikası İncelemeri İçin Kılavuz: 1919-1993**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.1-3.
[428] **Milliyet**, 24 Kasım1993.

tarihinde başkent Ankara'da gerçekleşen ve dönemin gazetelerinde haber olarak geniş yer bulan "Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç"[429] adlı sempozyuma sunulan tebliğlerden oluşan 802 sayfalık kitap, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından çıkmıştır.

Kitaba konu sempozyumun geniş katılımlı olması, diplomasi tarihi ve dış politikaya ilişkin olması nedeniyle detaylı bir şekilde incelenmesinde yarar görülmüştür. Editör notundan edinilen bilgiler çerçevesinde, sempozyumun OBİV girişimi ve Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezinin (SAM) işbirliği ile gerçekleştirildiği anlaşılmıştır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in konuşmaları ile başlayan sempozyuma 70 dolayında katılımcı bildiri sunmuş ve bildirileri içeren bir kitap fikri ortaya çıkınca Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, böyle bir yapıtın Kurumun yayını olarak basılmasından memnuniyet duyacağını ifade etmiştir. Neticede dizgisi OBİV tarafından yapılan çalışmanın basımı Türk Tarih Kurumu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu detaylar, bir düşünce kuruluşu olarak faaliyet yürüten OBİV'in kamu kurumlarıyla kolay ve yakın işbirliği kurabildiğini göstermiştir. Kitapta makalelerin sunuluş düzeninde kronolojiye öncelik verilmiştir. Böylece hem çağdaşlaşma sürecinin daha iyi anlaşılması hem de bu süreç boyunca Türk diplomasisinin hangi uluslararası konjonktür içinde dış politikayı yürüttüğünün ortaya konulabilmesi düşünülmüştür. Birkaç bildiri sahibinin bildirilerini vakitlice hazırlayamayacakları anlaşılınca OBİV Direktörü İsmail Soysal'ın Türkiye Cumhuriyeti dönemine ilişkin boşlukları doldurmak üzere, kısa da olsa, bazı yazılar hazırlayıp kitaba koyduğu görülmüştür.[430]

Sempozyuma Cumhurbaşkanı Demirel'in yanı sıra Dışişleri Bakanı İsmail Cem de katılarak birer konuşma yapmışlardır. Sempozyum öncesinde, toplantıya katılım sağlayamayan ünlü tarihçi Prof. Dr. Bernard Lewis'in mesajı okunmuş; akabinde

[429] **Milliyet**, 16 Ekim 1997.
[430] **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç** (15 - 17 Ekim 1997: Ankara) Sempozyuma Sunulan Tebliğler, (yay.haz.) İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s., i-10.

katılımcılardan ünlü Türk tarihçi Halil İnalcık bir konuşma yapmıştır. İsmail Soysal'ın sunuş konuşmasından anlaşıldığı üzere, Osmanlı Devletinin 700. kuruluş yıl dönümünde Türk Tarih Kurumu'nda gerçekleşen sempozyuma ilişkin kitapta, çoğunluğu Ankara ve İstanbul Üniversitelerinin tanınmış hocaları ve bir kısmı üst düzey diplomat, emekli büyükelçi olan 70 dolayında katılımcının bildirisi vardır. ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Halil İnalcik, kitapta yer alan "Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları" başlıklı konuşmasında Türk Diplomasi tarihini Lozan öncesi ve sonrası şeklinde dönemlendirerek diplomasimizin temel sorunlarından gördüğü eşitlik ve mütekabiliyet prensiplerinin uygulanması üzerinde durmuştur. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile Dışişleri Bakanı İsmail Cem ise konuşmalarında tarihsel, diplomatik değerlendirmelerden hareketle geleceğe yönelik bazı tespitlerde bulunmuşlardır. Dışişleri Bakanı İsmail Cem, bakanlıkta zamanla politika geliştirilirken bilim dünyasına başvurmaya başladıklarını ve bilim adamlarından zaman zaman değişik konularda araştırmalar yapmalarını istediklerini ifade etmiştir. Osmanlı'dan günümüze tarihsel bir değerlendirmede bulunduktan sonra, yapılan çalışmalara hükümet dışı kurumların ve medyanın olumlu katkıları olduğuna dikkat çeken Cumhurbaşkanı Demirel ise konuşmasının sonunda Dışişleri Bakanlığından isteklerini sıralamıştır. Demirel, öncelikle 75 yıllık Cumhuriyet dönemi arşivlerinin bir an önce modern yöntemlerle tasnif edilip, peyder pey araştırmacıların incelemelerine açılmasını istemiştir. Osmanlı dönemi arşivlerinin tasnifi başlamış, ama duraksamaya uğramıştır. Demirel bu durumun en kısa zamanda düzeltilmesini talep etmiştir. İkincisi diplomatlardan, özellikle Büyükelçilerden ekonomik ilişkilere özel ilgi göstermesini isteyen Demirel, ekonomi diplomasisinin önemine dikkat çekmiştir.[431]

Kitap, tebliğleri "Osmanlı Dönemi (1920 Öncesi)" ve "Türkiye Cumhuriyeti Dönemi (1920-1997)" olarak iki ana başlık altında toplamıştır. Çoğunluğu alanında

[431] **A.g.e**., s.xv, xvı.

uzman akademisyen ve profesörlerden oluşan tüm isimleri sıralamaktan ziyade sadece OBİV'in içerik katkılarına sıralı bir şekilde yer vermenin daha doğru olacağı düşünülmüştür: Em. Büyükelçi İsmail Soysal, (OBİV, İst.), "Umur-ı Hariciye Nezaretinin Kurulması (1836)"; Em. Büyükelçi İsmail Soysal, (OBİV, İst.), "İki Dünya Savaşı Arasında Avrupa'da Kuvvet Dengeleri ve Barışçı Türkiye"; Prof. Dr. Fahir Armaoğlu (Ankara) ve Em. Büyükelçi İsmail Soysal (OBİV, İst), "Türkiye'nin Hitler Almanya'sı İle İlişkileri (1933-1941)"; Em. Büyükelçi İsmail Soysal, (OBİV, İst.), "1936 Montreux Sözleşmesi ve Sonradan Çıkan Sorunlar"; Em. Büyükelçi İsmail Soysal, (OBİV, İst.), "1937 Sadabad Paktı"; Em. Büyükelçi İsmail Soysal, (OBİV, İst.), "Avrupa Konseyi ve Türkiye"; Em. Korg. İhsan Gürkan, (OBİV, İst.), "NATO ve Türkiye İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme"; Em. Büyükelçi İsmail Soysal, (OBİV, İst.), "Avrupa Güvenlik ve İşbiliği Konferansı (AGİK-AGİT) Helsinki 1975"; Em. Büyükelçi İsmail Soysal, (OBİV, İst.), "Son 50 Yıllık Dönemde Türk-Arap İlişkileri (1918-1997)"; Em. Büyükelçi İsmail Soysal, (OBİV, İst.), "Dışişleri Tanıtım Çalışmaları ve Basın Sözcülüğünün Kurulması (1955-65 Dönemi)"; Sevsen Aslantepe, (OBİV, İst.), "Türk Diplomatların; Ankara'daki Yabancı Büyükelçilerin ve Dışişleri Bakanlığının Yayınları. Cumhuriyet Döneminde Türk Dış Politikasında Rol Oynayan Başlıca Devlet Adamları Çizelgesi. Türkiye'nin 1920-1998 Döneminde Başlıca Devletlere Yolladığı Temsilciler."[432]

OBİV'in bir düşünce kuruluşu olarak bu çalışmaya uluslararası kuruluşlarla ilişkilerden ikili ilişkilere, uluslararası anlaşmalara kadar pek çok dış politika konularında içerik sağladığı görülmüştür. OBİV'in yayınları ve söz konusu içerikler dikkate alındığında OBİV'in farklı bölgeler bağlamında dış politika merkezli bir düşünce kuruluşu olduğu net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

[432] **A.g.e**., s.xvii.

İnceleyeceğimiz başka bir OBİV yayını ise yıllıklardan 2003 tarihli "Turkish Review of Eurasian Studies" olacak. OBİV tarafından basılan tüm yıllıklar ekte sıralı bir şekilde verilmiş olsa da kısaca içerik açısından incelemekte fayda görülecektir.

İsmail Soysal'ın bırakmasının ardından OBİV adına Yönetim Kurulu Başkanı ve Direktör emekli Büyükelçi Güner Öztek, yıllığın imtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü olmuştur. Danışma Kurulunda Prof. Dr. Zafer Toprak, Prof. Dr. Zafer Kalaycıoğlu ve Prof. Dr. Şule Kut yer almıştır. İngilizce olarak basılan yıllığın içerik kısmına baktığımızda Erhan Büyükakıncı'nın, "Ekonomik Güvenlik: Yeltsin Yönetiminde Rus Dış Politikasında Ekonomik Araçların Önemi"; Igor Torbakov'un, "Küresel Büyük Biradere Öykünmek, Amerikan İmparatorluğunun İdeolojisi ve Sovyet Sonrası Avrasya Bölgesinde Rusya'nın Politikasını Şekillendirmesine Etkisi"; Emre Erşen'in, "Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Hattının Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi"; Çengiz Çağla'nın, "Azerbaycan'da Ulus Devletin Temelleri"; Muammer Demirel'in, "Propaganda ve Birinci Dünya Savaşı Boyunca Ermeniler", Suna Gülfer Ihlamur'un, "Merkez Asya'nın Cinsiyetleşmesi: Kimlik Taşıyıcıları ve Belirteçleri Olarak Kadının Tarihsel Açıdan Yeniden İnşa Edilmiş Rolü" ve İhsan Gürkan'ın "Kore Savaşı 1950-1953, Kısa Tarihi ve Analizi" başlıklı yazılarıyla yer aldıkları görülmüştür.[433]

Daha önce incelenen tüm düşünce kuruluşlarında olduğu gibi OBİV'in de birçok farklı seminer ve panel düzenlediği ve bunları büyük ölçüde kitaplaştırdığı görülmüştür. Bu çerçevede Mart 2005'te İstanbul'da gerçekleşen "Yeni Irak Uluslararası Konferansı" içeriği aynı adla İngilizce olarak yayınlanmıştır. Konferans tartışmaları kapsamında kitapta; kalıcı Irak Anayasası'nın temel özellikleri, yeni Irak'ta demokrasinin karşısında etnik, dini ve tribal miras, Irak'taki mevcut siyasi sürece Arap Sünnileri dâhil etme ihtiyacı, Irak'ta kapsayıcı siyasi sistemin inşası için öneriler, Irak'taki savaştan sonra uluslararası ilişkilerin geleceği, Türkiye ve Irak: geçiş dönemi zorlukları, Siyaset ve

[433] **Turkish Review of Balkan Studies: "**Annual 2003", (S.,belirtilmemiş), ed. Güner Öztek, (ed. Advisors), Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut, s.1-4.

Irak: anayasal seçimler ve ötesine, İran'ın Irak'a yönelik dış politikası (2003-2005), Kerkük kimliği ve Irak-Amerika-Ortadoğu ilişkileri, Musul-Kerkük petrolleri ve Kuzey Irak Kürtleri gibi konular yer almıştır.[434] Yine 9 Mart 2006 yılında İstanbul'da gerçekleşen "Türk-Yunan İlişkileri: Meseleler, Çözümler ve Öngörülen" konulu uluslararası konferans 2007 yılında OBİV tarafından kitaplaştırılarak yayınlanmıştır. Bu kitapta konferansa konu, Osmanlı mirası, Balkanlar'da Türk azınlık ve farklı Balkan ülkelerindeki azınlık meseleleri ile Lozan'dan günümüze tarihsel bazı değerlendirmeler ve Türk-Yunan ilişkileri ele alınmıştır.[435]

Soğuk Savaş döneminin son yıllarında kurulan ve Soğuk Savaş sonrası dönemde de faaliyetlerini yaklaşık yirmi yıl kadar daha devam ettiren OBİV'in tüm yayın ve çalışmalarının etkinliğini doğru okumak ve kamuoyuna yansımalarını görmek için basına yansımalarına da bakılmıştır. Bu çerçevede Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri başta olmak üzere farklı basın organlarının arşiv taramaları gerçekleştirilmiş ve OBİV'in farklı içeriklerle gündem oluşturduğu görülmüştür.

Örneğin OBİV ile SAM'ın ortaklaşa düzenlediği "Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç" adlı sempozyum basında geniş yankı bulmuş aynı zamanda sempozyuma konuşmacı olarak katılan Milliyet Gazetesi köşe yazarı Sami Kohen, köşesinde *"Diplomasi dersi…"* başlığı altında kapsamlı bir değerlendirme sunmuştur. Bu önemli girişimin açılış toplantısına Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı'nın bizzat gelerek düşüncelerini ve değerlendirmelerini sunmasına dikkat çeken Kohen, bu anlamda sempozyuma devletin üst kademesinin de sıcak ilgi ve desteğinin olduğunu belirtmiştir. Kohen köşesinde genel olarak Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in irticalen yaptığı konuşmaya dikkat çekmiş ve konuşmasından önemli gördüğü satırlara köşesinde yer vermiştir:

---

[434] **Procceeding of the International Conference on the New Iraq, March 22nd, 2005,** Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s.1-10.

[435] **Proceedings of the International Conference on Turkish-Greek Relations İssues, Solutions**, Prospects, (March,2006), Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, ss. i-10.

"Diplomasinin en önemli görevi de siyasetin maceraya kaymasını önlemektir. Diplomasinin başarılı olması için üç unsur gerek: Askeri kuvvet, ekonomik güç, siyasi istikrar. Bu üç unsur olmadan güçlü bir dış politika izlenemez…. Diplomaside sabır şarttır… Bir ülke ile 10 meseleniz olabilir. Bunların ikisini çözersiniz, diğer 8'i ile birlikte yaşamasını bileceksiniz. Diplomasiyi " ya hep, ya hiç" ile yürütemezsiniz…. Diplomaside ustalık ortak çıkarları bulmaktır. Böylece diğer ülkelerin desteği sağlanmış olur… (Süeyman Demirel, 1997)."[436]

Kohen gibi daha birçok farklı gazeteci-yazar sempozyumun önemine ve içeriğine dikkat çekmiştir. Bu isimlerden biri olan Mehmet Ali Birand köşesinde sempoyumun kitap olarak da yayınlamasıyla Türk dış politikasına meraklı olanlar için inanılmaz bir kaynak yaratıldığını ifade etmiştir.[437]

Kitap, sempozyum yansımaları gibi gazete içeriklerinin yanı sıra, çoğu zaman OBİV direktörlerinin dış politikaya ilişkin tahlillerinin de gazetelerde yer bulduğu görülmüştür. Örneğin Cumhuriyet Gazetesinde OBİV Direktörü İsmail Soysal'ın, "Türkiye'nin 72 Yıllık Dış Politikası (1921-1992)" başlıklı bir yazısı yer almıştır. Bosna'da Sırp katliamından, Enosise, Boğazlar meselesinden NATO ile ilişkilere kadar pek çok konuya ilişkin analizler ortaya koyan Soysal'ın yazısı Türk diplomasisi ve dış ilişkilere ilişkin düşünce kuruluşlarının önemini de ortaya koyan şu değerlendirmelerle son bulmuştur:

"Demokrasi Türk diplomasisini güçlendirmiştir. Basın ve televizyon dış politikayı eleştirmekte hatta sorunlara çözüm yolları önermektedir. Bundan başka eskiden olduğu gibi dış politika ile ilgili her şey artık sır değildir… Devlet adamlarımızın da ilişkilerimiz üzerinde medyaya gereğinden çok ve kimi kez hazırlıksız açıklamalar yapmalarıyla, kamuoyunun kafası karıştırıldığı gibi dünyaya da şaşırtıcı mesajlar verilmiş olmaktadır. Dış politikada araştırmaların özendirilmesi, bilimsel seminerler düzenlenmesi çok yararlı olmaktadır. Bunun içi Batı'da olduğu

[436] **Milliyet**, 16 Ekim 1997.
[437] **Sabah**, 16 Şubat 1998.

gibi bizde de araştırma kurumları (think-tank) açılmaya başlanmıştır. 1978'de Ankara'da Dış Politika Enstitüsü, 1980'de İstanbul'da SİSAV ve 1984'te gene İstanbul'da bugünkü adıyla "Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı" kurulmuştur… Bunlar dış politikanın oluşturulmasına yardımcı olabilir ve dışarıda benzeri kurumlarla diyalog içinde uluslararası ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunabilir."[438]

OBİV direktörü İsmail Soysal, ayrıca zaman zaman gazeteye verdiği mülakatlarla da OBİV'in adından sıkça söz ettirmiştir. Örneğin Balkan Paktı'nın imzalanmasının 60. yılı dolayısıyla Leyla Tavşanoğlu, OBİV Başkanı İsmail Soysal ile bir mülakat yapmış ve 1934 tarihli Balkan Paktı'nın tarihsel geçmişinin de paylaşıldığı mülakatta Soysal, bölünmelerin ve teknik anlaşmazlıkların su yüzüne çıktığı şu sırada, yeni bir paktın mümkün olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir.[439]

Yine Soysal, Cumhuriyet'ten Leyla Tavşanoğlu ile gerçekleştirdiği farklı bir söyleşide "Türk diplomasisinin 200. yılı" vesilesiyle düzenlenmesi planlanan sempozyum gündemi çerçevesinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Çağdaş Türk diplomasisinin kilometre taşları hangileriydi? Dışişleri diplomasiyi şekillendirirken başarılı oluyor muydu? Dışişlerinin basın-yayın organları ile iletişimi nasıldı? Uluslararası seminer için ne gibi çalışmalar yapılıyordu? Bu gibi soruların Dışişleri Bakanlığının ilk sözcüsü ve OBİV Genel Müdürü emekli Büyükelçi İsmail Soysal'a yöneltildiği söyleşide Soysal, "Diplomasinin 200 Yılı" olması dolayısıyla amaçlananın uluslararası düzeyde bir seminer olduğunu, seminere dünyaca bilinen isimleri çağırmayı düşündüğünü ve işbirliği noktasında Dışişleri Bakanlığı ile de temasa geçeceğini ifade etmiştir. Soysal'ın "*ebedi dost yada düşman yoktur, yalnızca ebedi çıkarlar vardır*" sözleri söyleşinin ön plana çıkan ifadeleri olmuştur.[440]

[438] **Cumhuriyet**, 28 Mart, 1993.
[439] **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1994.
[440] **Cumhuriyet**, 8 Aralık 1996.

Barış Doster imzalı başka bir haberde OBİV Başkanı[441] İsmail Soysal, Türkiye'nin jeostratejik konumu, siyasi gücü, devlet geleneği ve demokratik laik yönetimi nedeniyle sadece Batı dünyası için değil; bölge istikrarı açısından da vaz geçilmez olduğunu söylemiştir. Türkiye'nin diplomasiyle devletler hukukunu beraber takip etmesi gerektiğini ifade eden Soysal, Montrö Sözleşmesi'nin 2. maddesinin mevcut haliyle Türkiye'nin lehine olmadığını ve Türkiye'nin denetim yetkisini belirleyen bu maddenin kesinlikle güncellenmesi gerektiğini söylemiştir. Soysal "*Gerekirse Montrö Sözleşmesi feshedilebilir. Bunun fesh edilmesinin aleyhimize olabileceği şeklinde hükümetlerde bir çekingenlik var. Ama eskilerin deyimiyle, ahval ve şerait değişince hükümler de değişir. Kaldı ki fesihten sonra Boğazlar rejimi otomatikman 2 yıl sürüyor ve bu süre içinde bir konferans düzenlenebilir*" diye konuşmuştur. Boğazlar gündemli toplanacak yeni konferansta, taraf tüm ülkelerin Türkiye'nin karşısında konumlanacağına dikkat çeken Soysal, bu nedenle ilk olarak Amerika'nın ikna edilmesinin bir zorunluluk olduğunu, Amerika'nın bölgede Türkiye'ye ihtiyaç duyduğunun unutulmaması gerektiğini anımsatmıştır. *"Şimdiki halde tüm gemiler bedava ve rahat geçiyorlar, bu böyle süremez. Sürekli kazalar oluyor. Bir gün İstanbul elden gidebilir*" diyen Soysal, ticaret gemisi tanımının tüm ayrıntısıyla yapılarak gemilerin tonajını belirleme hakkının Türkiye'de olması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Haber metninden anlaşıldığı üzere Soysal ayrıca ABD'nin Azerbaycan'a Rusya'nın Ermenistan'a füze konuşlandırma isteklerinden, Irak'taki ve genel olarak Arap dünyasındaki gelişmelerden bahsetmiştir.[442]

Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın Fransa Ulusal Meclisi'nin "sözde Ermeni soykırımı" hakkında kabul ettiği yasayı onaylaması, Türkiye'de sert tepkilere neden olmuş ve bu konuda bir açıklama da OBİV'den gelmiştir. İsmail Soysal, Fransa'daki bu

[441] Bazı gazete ve yazarlar, OBİV Direktörü sıfatını kullanırken bazılarının da Genel Müdür ya da Başkan gibi ifadeler kullandığı görülmüştür.
[442] **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1999.

olumsuz tavrın hemen değişeceğini ummadığını belirterek kararın arkasında Yunanistan'ın çabalarının olabileceğine dikkat çekmiştir. OBİV Başkanı emekli Büyükelçi Güner Öztek ise; iki ülke arasında kurulan karşılıklı güven ve dostluğun bu kararla büyük zarar gördüğünü anlatmıştır.[443] İsmail Soysal'ın görevden ayrılması da gazetelerde haber olarak yer almıştır. İsmail Soysal'ın sağlık sorunları nedeniyle görevinden ayrıldığı ifade edilirken, yerine emekli büyükelçi Güner Öztek'in seçildiği duyurulmuş ve Körfez savaşı sırasında Kuveyt büyükelçiliği yapan Güner Öztek'in daha sonra ise Brüksel büyükelçiliğinden emekli olduğu hatırlatılmıştır.[444]

Tıpkı İsmail Soysal gibi OBİV'in 2001 sonrası direktörü Güner Öztek'in de basında demeç ve söyleşilerle yer aldığı görülmüştür. Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesinden Leyla Tavşanoğlu, yeni direktör ile bir söyleşi gerçekleştirmiş ve "Balkanları Milliyetçilik Karıştırıyor" başlıklı bu uzun söyleşi de Öztek, Balkanlar merkezli dış politik değerlendirmeler de bulunmuştur.[445] Öztek'in de tıpkı ilk direktör İsmail Soysal gibi gazeteye yazdığı makalelerle gündem oluşturduğu görülmüştür. Direktör olduğu sene Güner Öztek'in Cumhuriyet gazetesinde "Irak Üzerine Bir Değerlendirme"[446] ve "Ortadoğu Cadı Kazanı[447] başlıklı makaleleri yer almıştır.

Cumhuriyet'te çıkan görüş yazısında Öztek, sözde Ermeni soykırımı hakkındaki düşüncelerini paylaşmıştır. Alınacak karşı tedbirler noktasında farklı öneriler sıralamıştır.[448] Yine Güner Öztek'in OBİV Başkanı sıfatıyla "Irak Konusunda Tehlikeli Gelişmeler 1"[449] ve "Irak Konusunda Tehlikeli Gelişmeler 2"[450] başlıklı görüş yazıları yayınlanmıştır. OBİV, kuruluşundan 2009 yılında dağılışına kadar pek çok faaliyet ve

[443] **Cumhuriyet**, 31 Ocak 2001.
[444] **Cumhuriyet**, 2 Şubat 2001.
[445] **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 2001.
[446] **Cumhuriyet**, 22 Şubat 2001.
[447] **Cumhuriyet**, 12 Nisan .2001.
[448] **Cumhuriyet**, 15 Şubat 2001.
[449] **Cumhuriyet**, 21 Ekim 2002.
[450] **Cumhuriyet**, 21 Ekim 2002.

çalışmalarıyla, ortaya koyduğu raporlarıyla gündem olmayı sürdürmüş bir düşünce kuruluşudur.

Ortadoğu, bir haberinde ABD'nin Irak'a harekâtı ve Türkiye'ye etkisi üzerine bir OBİV-DSA grubu incelemesi sunmuştur.[451] Farklı bir haberde ise OBİV'in Dış Politika ve Savunma Gurubu tarafından ortaya konulan Kıbrıs çalışmasına dikkat çekilmiş, Kıbrıs sorunu konusundaki görüşlere yer verilmiştir. Kıbrıs sorununun bugün vardığı aşamada çözüm için, zaman daralmıştır. Bu durumda çözümsüzlüğün artıları ve eksileri ile çözümsüzlük halinde Türkiye'nin ve KKTC'nin nasıl bir politika izlemesi gerekeceği konularında bir inceleme yapılmasında yarar olacağı düşünülmüştür. OBİV ve DSA Grubu böyle bir incelemeye katkıda bulunmak amacıyla bazı görüş ve değerlendirmeleri kamuoyuyla paylaşmıştır.[452]

Hürriyet'ten Yalçın Doğan köşesinde OBİV'in DSA Grubu'nun Kıbrıs konusunda yapmış olduğu çalışmaya yer veren gazetecilerden biri olmuştur.[453] Aynı şekilde Tercüman'dan Mim Kemal Öke de, "Annan Planı ve 1960 Statüsü" başlıklı köşe yazısında OBİV görüşlerine yer vermiştir. Öke, OBİV araştırmasına referansla bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. OBİV'in emekli askerlerle diplomatları bir araya getiren stratejik araştırma merkezi olduğunu ve Irak konusunda hayli aktif olduklarını ifade eden Öke; OBİV araştırmasının farklı konulara ilişkin önemli ipuçları sağladığını ifade etmiştir.[454]

İran'ın nükleer silah üretmesi ve genel olarak silahlanma üzerine OBİV'in ortaya koyduğu rapor da Tercüman gazetesinden Mim Kemal Öke'nin köşesine konu olmuş, ABD'nin Irak'ın akabinde bir de İran'a müdahalede bulunacağı söylemleri tartışılmıştır.[455] Yine farklı bir tarihte Mim Kemal Öke'nin köşesinde "2020'ye doğru" başlığı altında OBİV'in gelecek projeksiyonu sunulmuştur. OBİV, 2020'lerde dünya

[451] **Ortadoğu**, 22 Şubat 2002.
[452] **Ortadoğu**, 02 Şubat 2003.
[453] **Hürriyet**, 07 Şubat .2004.
[454] **Tercüman**, 08 Ocak 2004.
[455] **Tercüman**, 17 Aralık 2005.

nüfusunun 7.5-8 milyara varacağını hesaplamıştır. Bu genel artışa rağmen Avrupa'da ve Rusya nüfuslarında bir azalma ve azalan nüfus içinde de yaşlı oranının artması, bunun da göç hareketlerini teşvik etmesi neticesini vereceği düşünülmüştür. Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde nüfusunun 300 milyondan 400 milyona çıkacağı, gerekli sosyal ve siyasal reformların yapılmaması halinde bunun da bölgede işsizliği körükleyerek özellikle işsiz genç nüfusun bazı radikal siyasi akımların tesirine girmesine ve göç hareketlerinin hızlanmasına, sükûtu hayale uğrayan halk kitlelerinde İslâmi kimliğin öne çıkmasına zemin hazırlayacağında şüphe bulunmadığı ifade edilmiştir. Bunların Türkiye tarafından dikkatle izlenmesi gerektiği düşünülmüştür. Diğer taraftan, Orta Doğu'da bir demokratikleşme olacağı varsayımı ve söz konusu ülkelerin demokratikleşmesinin bölgeye beraberinde getireceği yeni boyutlar ve sorunlarla özellikle kıtlığı giderek hissedilecek su sorununun bölge ülkeleri arasında ciddi anlaşmazlık ve hatta çatışmalara yol açabileceği ihtimali üzerinde şimdiden düşünmenin ihtiyatlı bir davranış olacağı savunulmuştur. OBİV'e göre vuku bulması muhtemel ayrılıkçı hareketlerin, etnik, milliyetçi ve hatta mezhepsel anlaşmazlık ve çatışmaların ülkemiz yönünden taşıdığı önem, konunun aleniyete dökülmeden ciddi şekilde yakından takibini zorunlu kılmıştır.[456] Bir düşünce kuruluşu olarak OBİV'in gelecek öngörülerinden bazılarının gerçekleşmiş olduğu görülmüştür.

OBİV'in seminerleri ve bu seminerlere katılan isimlerin açıklamaları da bir şekilde gazetelerde gündem oluşturabilmiştir. Bu bağlamda Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü ile OBİV'in işbirliği içinde düzenledikleri "Türk-Yunan İlişkileri" konulu konferans, konuşmacılardan Yunan Siyaset Bilimci Panoyatis Tsakonas'ın açıklamalarından hareketle "*Türkiye'nin AB Adaylığını Kullandık"* başlığıyla haberleştirilmiştir.[457]

[456] **Tercüman**, 21 Nisan 2005
[457] **Cumhuriyet**, 10 Mart 2006.

OBİV, salt dış politika meseleleri haricinde Kürt sorunu gibi farklı temalarda da çalışmalarda bulunmuş raporlar hazırlamıştır. OBİV-DSA grubunun hazırlayarak Milli Güvenlik Kurulu'na (MGK) sunduğu rapor[458], Mümtaz Er Türköne tarafından Kürt sorununun farklı bir evreye girdiğinin kanıtı olarak değerlendirilmiştir.[459] İhsan Dağı ise köşesinde raporu hazırlayan grubun emekli büyükelçi ile generallerden oluşmasına dikkat çekmiştir. Bunların da arasında emekli büyükelçiler İlter Türkmen, Fahir Alaçam ve Oktay İşçen, Deniz Kuvvetleri eski Komutanı Salim Dervişoğlu ve Kara Kuvvetleri Komutanı Aytaç Yalman gibi isimlerin olduğu görülmüştür. Dağı, rapor metninde geçen düşünceleri ileri derecede makul olarak değerlendirmiş ve raporun devletin en üst mevkilerinde görev almış insanların da Kürt sorununu 'yeniden düşünmeye' başladıklarının göstergesi olduğunu ifade etmiştir.[460] Söz konusu dönem Türkiye'de "Çözüm Süreci" adı altında sürdürülen yeni bir politika ve terörle mücadele konsepti içerdiğinden Türkiye'de hemen hemen tüm aktif düşünce kuruluşları "Kürt Meselesi" üzerine raporlar hazırlamışlardır. OBİV raporu da Türkiye'de hazırlanan bu raporlardan biri olmuştur.

OBİV'in farklı çalışmaları gazetelerde zaman zaman yer alırken akademik üretkenlik anlamında DSA grubunun çalışmaları ön plana çıkmış, DSA grubu ve çalışmalarından farklı vesilelerle övgüyle bahsedilmiştir. DSA Grubuna ilişkin bu tip değerlendirmelerden birini Radikal'den Mehmet Ali Kışlalı "Asker-Sivil Koalisyonu" başlığıyla köşesinde kaleme almıştır. Genç ve verimli yaşta en üst rütbelerden emekli olan subaylar için zaman zaman milli savunma bakanlarının, Batı'da olduğu gibi, stratejik araştırma enstitüleri kurma girişimleri olmuştur diyen Kışlalı, bu anlamda Türk Genelkurmay'ın SAREM'inin (Stratejik Araştırmalar ve Etüd Merkezi) yanı sıra OBİV'e de dikkat çekmiştir: "*OBİV içindeki muvazzaflık dönemlerinde çok önemli*

[458] OBİV, Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, **Kürt Dosyası 1**, No:56, 12 Ocak 2009.
[459] **Zaman**, 27 Şubat 2009.
[460] **Zaman**, 27 Şubat 2009.

görevlerde bulunmuş 5 emekli komutan, iki eski dışişleri bakanıyla 5 emekli büyükelçi, güncel güvenlik ve dış politika konularını irdeliyorlar" diyen Kışlalı, ABD Ordusunun Irak'a yönelik olarak yapacağı müdahalenin Türkiye'ye olası yansımalarının güncel olarak DPSG[461]nin araştırmalarından biri olduğundan ve farklı ilgi alanlarından ve görüşlerden bahsetmiştir.[462]

Netice itibariyle Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, Üsküdar 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 21/12/2009 tarihinde kesinleşen, 03/11/2009 tarih ve E:2009/7, K:2009/262 sayılı kararı doğrultusunda 2009 yılında faaliyetine son vermiştir.[463] Hepsine burada değinilemeyen sayısız tüm basın yansımalarına bakıldığında OBİV'in kuruluşundan dağılışına kadar, gerek açıklamalar ve makalelerle; gerekse rapor, sempozyum ve seminerleriyle karar alıcılar ve dış politika ile ilgili hedef kitle üzerinde etki oluşturması dolayısıyla öncülü ve ardılı düşünce kuruluşları gibi belli bir seviyede etki oluşturmayı başardığı söylenebilir.

[461] Dış Politika ve Savunma Grubu.
[462] **Radikal**, 26 Mart 2002.
[463] http://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2010/01/20100115-4.htm#%C3%8708 (Erişim Tarihi:18.03.2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ ÇEŞİTLENMESİ, FARKLI ÇALIŞMA ALANLARININ DIŞ POLİTİKA İLE ETKİLEŞİMİ VE SINIRLILIKLAR*

Düşünce kuruluşlarının dış politika bağlamında ele alındığı bu bölümde; farklı çalışma alanlarının dış politika ile etkileşimi ortaya konulmaya çalışılırken Türkiye'de düşünce kuruluşlarının sınırlılıkları ve hedef kitlesi tartışmaya açılmıştır. Son bölümde, hem bütüncül yaklaşımın bir gereği olarak, hem de bir parametre olarak, çalışmada belirlenen tarih aralığının dışına çıkılarak Türkiye'de 1961'den günümüze dış politika bağlamında kurulan düşünce kuruluşları genel bir değerlendirme ile ele alınmış olup; eski ve yeni farklı düşünce kuruluşlarının dış politikaya ilişkin alan çalışmaları tartışmaya açılmıştır. Bu yaklaşım, çalışmaya esas düşünce kuruluşlarının konumlandırılabilmesi için bir gereklilik olarak düşünülebilir. Bu sayede ilk dönem düşünce kuruluşları ile son dönem düşünce kuruluşlarının dış politika yaklaşımları ve kurumsal yapılanmaları arasındaki farklılaşma ve tarihsel gelişimleri gözler önüne serilmeye çalışılacaktır. Bu durum ise Türkiye özelinde tüm düşünce kuruluşlarını sınıflandırmayı ve dış politikaya ilişkin olası farklı alan çalışmalarını göz önüne almayı gerekli kılmıştır.

3.1. DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ DIŞ POLİTİKA İLE ETKİLEŞİMİ VE SINIRLILIKLARI (1961-1989)

Türkiye'de düşünce kuruluşlarının tarihsel açıdan incelendiği bu çalışmada görüldüğü üzere Türkiye'de düşünce kuruluşları fikri ilk kez Soğuk Savaş atmosferinde

* Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (MGV), Bilim ve Sanat Vakfı (BSV), İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) ve Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı'nın (TÜSES), kuruluş tarihleri itibariyle tezimizin kronolojik sınırları içerisinde yer alıyor olmalarına rağmen, birincil çalışma alanı dış politika ile ilgili olmadığından, bu bölümde ele alınmamışlardır. Ancak düşünce kuruluşlarının sürekliliğini ortaya koyabilmek amacıyla hazırlanan tabloda, EK-19'da, isimleri zikredilmiştir.

ortaya çıkmış ve kurumsal ilk örnekleri de 1961-1989 tarihleri arasında görülmüştür. Bu dönemde kurulan düşünce kuruluşlarının bazılarının günümüzde de aynı veya farklı adlarla çalışmalarını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de savunma, güvenlik, dış politika gibi alanlarda faaliyet yürüten düşünce kuruluşlarının etkinliği ve görünürlüğü daha fazla olmuştur. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde farklı çalışma alanları düşünce kuruluşlarının ilgi alanlarına girmiş olsa da veyahut ekonomi, çevre gibi farklı uzmanlıklar üzerine düşünce kuruluşları kurulmuş olsa da dış politika, düşünce kuruluşu ve stratejik düşünce dendiğinde en birincil gündem maddesi olmayı sürdürmüştür.

3.1.1. Düşünce Kuruluşlarının Dış Politika ile Etkileşimi

1961'den günümüze farklı alanlarda çalışma yapan düşünce kuruluşlarının rapor ve analizleri Türkiye'deki tartışmaların yönünü belirleme yetkinliğine sahip olduğu söylenebilir. Türkiye'deki pek çok üniversite politika tavsiyesi konusuna ilgili olmadığından ve bürokrasi eleştirel olma noktasında aciz kaldığından dolayı, kamu kurumları bünyesi dışında kurulmuş olan özerk düşünce kuruluşlarının tavsiyelerinin tartışmaları domine etmekte olduğu görülmüştür. Eksikliklerine rağmen Türkiye'deki düşünce kuruluşları Avrupa ve Amerika'daki muadillerine benzer aktiviteler gerçekleştirmektedir. Bu kuruluşlar bilhassa sosyal bilim teorileri tarafından aydınlatılacak dış politika konusunda etkilidirler. Ayrıca düşünce kuruluşları yabancı misyonlar ve yabancı düşünce kuruluşları için Türkiye hakkında bilgi alma noktasında önemli adreslerdendir.[464] Tüm bunlar düşünce kuruluşlarının ekonomiden, çevre ve sağlığa birçok farklı çalışma alanlarını bir şekilde dış politika ile etkileşime sokmaktadır.

[464] Bülent Aras, Şule Toktaş and Ümit Kurt, **Rise of ThinkTanks: Foreign Policy and National Security Culture in Turkey**, Seta Publications, Ankara, 2010, s. 204.

Bu çalışma kapsamında incelenen Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşlarından "Dış Politika Enstitüsü", adından anlaşılabileceği üzere dış politika meselelerini birincil olarak kendisine ilgi alanı olarak seçmiş olmakla birlikte, hukuk ve iktisat gibi farklı alanlarla da ilgisini dış politika ile etkileşimi ölçüsünde sürdürmüştür. "Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği" ve "Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği" ise adlarından hareketle sosyal ve ekonomik konularda çalışmalar yapan kurumlar olduğu intibaı bırakmıştır. Fakat faaliyet ve yayınlarına bakıldığında bu kuruluşların, dış politik meselelerle pek çok açından etkileşimde oldukları ve Türkiye'nin pek çok iç meseleleri noktasında dış dünyaya tanıtıcı bilgiler sundukları anlaşılmıştır.

Örneğin "İktisadi Kalkınma Tesisi" de ekonomi çevreleri tarafından ekonomi ilgi alanlı kurulmuş olsa da esasında amaçlanan üyelerinin ve takipçilerinin Avrupa Topluluğu ile ilişkiler ve Gümrük Birliği meseleleri hakkında bilgilendirilmesi olmuştur. Bu anlamda kuruluşun çalışma ve yayınları Türkiye ve AB ilişkileri açısından sadece ekonomik değil dış politik gelişmeler alanında da önemli bir kaynak ve tarihsel hafıza olmuştur. İKV, 1970'lerden günümüze kadar ekonomik boyutla sınırlı olsa da ülkenin dış ilişkileriyle ilgilenen uzun soluklu tek devlet dışı düşünce kuruluşu olarak faaliyetlerini sürdürmesini genel olarak siyasi konuların dışında kalarak tamamen teknik konulara yönelmesine borçludur. İKT/İKV kurucusu meslek kuruluşlarının bilhassa sağ iktidar dönemlerinde hükümet yetkilileri ile kurdukları sıkı ilişkiler, kamu yararı gözettikleri söylemiyle de desteklenmiştir. Dolayısıyla İKT/İKV dış politikanın geleneksel aktörlerine bir rakip değil tamamlayıcı öğe olmayı başarmıştır. Birçok vakıf ve derneğin dış temaslarında yasal engeller varken o dönemde İKT/İKV'nin yurt dışı faaliyetleri bir engel ile karşılaşmamıştır.[465]

[465] Güvenç, "Türkiye'nin….", s.161,162.

Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı; politik ve sosyal birçok meselenin ötesinde dış politik gelişmelerle yakından ilgilenmiş hatta parlamentonun işlemediği 1980 Askeri Darbesi sonrası Avrupa ve kurumlarıyla bozulan ilişkilerin düzeltilmesinde rol üstlenmiştir. Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı ise; dış politik meselelerin Ortadoğu ve Balkan incelemeleri üzerinde yoğunlaşarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

Farklı alanlarda farklı kurumsal yapılarla faaliyet yürüten çalışmaya konu Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu örnekleri dış politika ile doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkileşimde bulunmuştur. Günümüzde de faal olan düşünce kuruluşlarının az ya da çok tamamının dış politika ile etkileşimde olduğu ve dış politika ağırlıklı çalışma yapanların daha ön planda ve bilinen kuruluşlar olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumun düşünce kuruluşlarının en çok bulunduğu ABD için de geçerlidir. Düşünce kuruluşlarının çalışma sahaları geniş olmakla beraber, Soğuk Savaş yılarında ve sonrasında kurulan düşünce kuruluşlarının çoğu veya en etkili olanları dış politika ağırlıklı çalıştığı için kuruluşlar dış politika sahasıyla özdeşleşmiş hale gelmişlerdir.[466]

Düşünce kuruluşlarının bazıları sadece bulunduğu ülkenin politikasını değil aynı zamanda uluslararası politikayı bile etkileyebilmekte ve üretilen bilginin siyasi bir güç olarak dolaylı yollardan realize edilmesinde de önemli rol oynamaktadır.[467] Örneğin; ABD'de 1947 yılında George Kennan'ın, bir düşünce kuruluşu olan Council of Foreign Affairs'in yayını Foreign Affairs dergisinde yayınladığı Mr. X başlıklı makalesi Soğuk Savaş süresince Amerika Hükümeti'nin Sovyetlere karşı uyguladığı "çevreleme politikasının" şekillenmesinde büyük rol oynamıştır.[468] Ayrıca realizmin egemen olduğu Soğuk Savaş döneminde, düşünce kuruluşlarının dış politikaya meşruiyet sağlayacak şekilde realist söylemi güçlendirecek çalışmalarda bulunduğunu söylemek mümkündür. Örneğin; günümüzde dahi ABD dış politikasının belirlenmesi bağlamında önemli bir

[466] Veysi Kaya, "Think Tank (Düşünce Kuruluşu)", **Dernekler Dergisi**, 2012/2, s.35.
[467] Bedir Sala, "Bilgi İktidar İlişkisi ve Think Tank Kuruluşları", **Dernekler Dergisi**, 2012/2, s. 39.
[468] Amine Yazıcı, "Türkiye'de Think Tank Tecrübesi ve SDE Örneği", **Dernekler Dergisi**, 2012/2, s. 50.

rolü olan RAND Corporation (1948), Foreign Policy Research Institute (1955) ve Center for Strategic and International Studies (1962) gibi kuruluşların da esasında bakıldığında Soğuk Savaş dönemi ürünü olduğu, dış politikaya ilişkin çalışmaları ile uluslararası alanda ön plana çıktıkları görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası döneme bakıldığında düşünce kuruluşlarının çalışma alanlarının dış politikanın yanı sıra insan hakları, ekonomi, küreselleşme, çevre gibi pek çok farklı başlıkla çeşitlendiği görülmektedir.[469] Hâlbuki Soğuk Savaş dönemi bu anlamda daha katı bir çalışma alanı sınırları içinde ulusal güvenlik ve askeri stratejiye odaklanmış ve dış politika önemli bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar geçen süreçte düşünce kuruluşlarının iki kutuplu yapının esiri olduğu ve bu bağlamda ideolojik bir karaktere büründükleri iddiası gerçekçi gözükmektedir. Bu dönemde başta ABD olmak üzere dünyada düşünce kuruluşlarının nükleer savaş, silahlanma gibi ilgi alanları üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bugün dahi ABD'de çalışan düşünce kuruluşlarının neredeyse tamamı milli menfaatler adına faaliyet yürütmektedir ve ulusal menfaat işin içine girdiğinde düşünce kuruluşlarının dış politika ile etkileşimi kaçınılmaz olmaktadır.[470]

Bu çalışmaya konu Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşlarının da büyük ölçüde en temel özelliği Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'nin Batı yönelimli dış politikasını destekleyecek işlevler üstlenmesi olmuştur.[471] Dolayısıyla her ne kadar bazı düşünce kuruluşları dış politikadan farklı alanlarda çalışmış olsalar da bir şekilde Soğuk Savaş dönemi dış politik söylemini destekleyecek noktada bulunmuşlardır. Bu durum da ister ekonomik ister sosyal meseleler ağırlıklı çalışmış olsun Soğuk Savaş dönemi diğer düşünce kuruluşlarının çalışma alanlarını da bir şekilde dış politika ile etkileşime sokmuştur.

---

[469] Tüysüzoğlu, a.g.m., s. 133.
[470] Bilal Karabulut, "Düşünce Kuruluşlarının (Thinknk Tank) Tarihsel Gelişimi", **Dernekler Dergisi**, 2012/2, s.30-33.
[471] Güvenç, "Türkiye'nin…", s.164.

İlk dönem düşünce kuruluşlarının (1961-1989) Türkiye'nin dış politika ile etkileşimini, TBMM Tutanakları'na yansıyan ve Dış İşleri Bakanı tarafından yanıtlanan bir soru önergesi üzerinden okumak mümkün gözükmektedir. 1986 yılında İstanbul Milletvekili Reşit Ülker, Dışişleri Bakanı tarafından yanıtlanmak üzere TBMM Başkanlığı'na sunduğu soru önergesinde sırasıyla şu sorulara yanıt aramıştır:

> *"Türkiye'de dış politika konularında çalışma yapan kaç kuruluş, enstitü, araştırma grubu, dernek vardır? Bunların adları, adresleri nedir? Dışişleri Bakanlığı dış politika oluşturmada bu kuruluşlarla hangi esaslar içinde işbirliği yapmaktadır? Son bir yıl içinde bu kuruluşlarla ortak toplantılar yapılmış mıdır? Bu kuruluşlardan görüş alınmış mıdır? Bu kuruluşların son bir yıl içinde yaptıkları sempozyum, açık oturum, kongre gibi çalışmaları ve yayınları nelerdir. Hangi kuruluşlarda dünyadaki son gelişmeleri de izleyecek nitelikte kitaplık vardır?"*[472]

Milletvekili Reşit Ülker'in yazılı soru önergesinde enstitü, araştırma grubu, dernek, kuruluş gibi birçok farklı adlandırma kullanırken "düşünce kuruluşu" ifadesini kullanmaması, aslında ifade edilmek istenilenin bugünkü anlamda "düşünce kuruluşu" veya "araştırma merkezleri" olduğu gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Aynı soru önergesi bugün verilmiş olsa farklı adlandırmalara gerek kalmaksızın "*Kaç düşünce kuruluşu vardır?*" şeklinde sorunun yöneltileceğine şüphe yoktur. Bugünden bakıldığında sorunun soruluş tarzı esasında düşünce kuruluşu kavramının çok daha sonraları Türkiye'de kullanılmaya başlandığının da ispatı olmuştur. Bu bakımdan Türkiye için düşünce kuruluşu gibi adlandırmalar ile düşünce kuruluşu üzerine yapılan akademik çalışmalar hemen hemen aynı yakın dönemde ortaya çıkmış oldukça yeni olgulardır. Düşünce kuruluşu tanımlaması ve bu konu üzerine araştırmalar yeni olsa da kavramın kurumsal kökenini 1960'lardan itibaren aramak daha doğru olacaktır.

Dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, yazılı soru önergesine cevabında Dışişleri Bakanlığının dış politika alanındaki çeşitli faaliyetlerin yürütülmesinde ilgili

[472] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, D:17, YL:4, B:16, O:1, C:32, 21.10.1986, s.49.

üniversiteler, tanıtma kuruluşları ve dış politika alanında çalışmalarda bulunan muhtelif enstitülerle işbirliği yaptığını ifade etmiştir. Söz konusu kuruluşlara yapılan destekler ve ortak projelere ilişkin bilgi verilen cevapta yapılan bazı faaliyetler de sıralanmıştır.[473] Üniversitelerle yapılan çalışmaların yanı sıra bilhassa SİSAV ve Dış Politika Enstitüsü ile yapılan konferans, seminer gibi son dönem çalışmaları maddeler halinde sıralanmıştır. Dış Politika Enstitüsü'nün Türkçe ve İngilizce yayınlanan Dış Politika Dergisi'ne işaret eden Halefoğlu, SİSAV ve diğer kuruluşların zaman zaman yayınladıkları eserlere de dikkat çekmiş ve soru önergesine verdiği yanıtta bir nevi söz konusu kuruluşların dış politika ile etkileşimini ortaya koymuştur. Halefoğlu, "*Türkiye'nin dış politika alanındaki görüşlerinin oluşturulmasında ve dünyaya tanıtılmasında büyük bir önem taşıyan üniversitelerle ve ilgili diğer kuruluşlarla işbirliğinin sürdürülmesi ve daha da geliştirilmesi için gerekli tedbirlerin alındığını ifade etmiştir*."[474]

Netice itibariyle az ya da çok düşünce kuruluşlarının dış politika ile etkileşimi her dönem için söz konusu olan bir durum olmuştur. Fakat Soğuk Savaş dönemi sonrası düşünce kuruluşu portföyü ve yapısı daha da çeşitlenmiş alternatif düşüncelerin daha çok ifade edilebildiği bir ortam oluşmuştur. Soğuk Savaş dönemi sonrası artık Türkiye'de resmi devlet politikasının aksine alternatif dış politik söylemler ortaya koyan düşünce kuruluşlarının da etkin bir şekilde ortaya çıktığı görülmüştür.

3.1.2. Düşünce Kuruluşlarının Sınırlılıkları ve Hedef Kitle

Türkiye'de düşünce kuruluşlarının bir konuda araştırma yapmak istemesi veya her türlü bilgi üretimi noktasında karşılaştığı ilk sınırlılık olarak bütçe akla gelmektedir. Öyle ki; Türk düşünce kuruluşlarının ABD yada Avrupa'daki benzerleri gibi milyar dolar bütçeleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla tam zamanlı araştırmacı çalıştırma ve

[473] Dışişleri Bakanının soru önergesine cevabının tamamı için bkz. EK-16.
[474] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi,** D: 17, YL:4, B:16, O:1, C:32, 21.10.1986, s.50.

bunları öncelikli çalışma alanlarına kanalize etme imkânına sahip değillerdir. Ayrıca Türkiye'de Düşünce Kuruluşu kültürünün de yeni olması hasebiyle bazı insanlar bu kuruluşların değer ve etkisi konusunda sorgulayıcı olmaktadır.[475]

ABD ölçeğinde bakıldığında düşünce kuruluşlarının bütçeleri farklılık göstermektedir. Örneğin; sekiz uzman istihdam eden bir düşünce kuruluşunun bütçesi yaklaşık 200-400 bin ABD doları arasında değişmektedir. Fakat Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının finansal yapıları ve kaynakları net değildir. Genel itibariyle şu kaynaklardan gelir sağlayabilmekteler: ürettikleri çıktıların satışından gelen gelirler, bağışlar, üyelik ücretleri, kitap, bülten, dergi ve hediyelik eşya satışlarından gelen kazançlar, yerli/yabancı partnerler kanalıyla veya bağımsız olarak üretilen projeler için fonlar. Araştırmalara kaynak bulmak için ortaya çıkan rekabet çok yüksektir. Bazı düşünce kuruluşları TÜBİTAK tarafından desteklenen projeleri uygulamaya koymaktadır. Fakat projenin küçük bir kısmını destekleyecek bu fonlar düşünce kuruluşlarının sürdürülebilirliği açısından yetersizdir. Bazı düşünce kuruluşları hükümet tarafından desteklense bile bu da yine bütçelerinin bir kısmını ancak oluşturabilir. Dolayısıyla diğer düşünce kuruluşlarının doğrudan çıkar ve baskı grupları tarafından desteklendiği ya da onların amaçları doğrultusunda faaliyet güttükleri düşünülmektedir. Bu açıdan iş dünyası tarafından desteklenenlerin finansal olarak daha rahat oldukları söylenebilir. Fakat ekonomik kriz ve benzeri nedenlerle düşünce kuruluşlarının kaynaklarını çeşitlendirmesinde fayda görülmektedir. Yerel kaynaklar sınırlı olduğunda birçok düşünce kuruluşu yabancı kaynaklara başvurabilmektedir. Fakat bu durum, yabancı ülke çıkarına çalışıyor algısı oluşturmanın yanı sıra, yasadışı aktivite suçlamasıyla da kuruluşları karşı karşıya bırakabilmektedir.[476]

[475] Aras, Toktaş, Kurt, **a.g.e.**, s.204.
[476] Şule Toktaş, Bülent Aras, "National Security Culture in Turkey: a qualitive study on think tanks", **Journal of Social Sciences of Turkish World,** Volume 61, 2012, s.257.

Ekonomik problemlerle de ilişkili olarak farklı nedenlerden ötürü de Türkiye'de düşünce kuruluşları bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bilhassa günümüzde tabela kuruluşu olan pek çok yapı, ekonomik alanda çıkan problemler nedeniyle az sayıda araştırmacı ile çalışmak zorunda kalmış, yapılan yayınlar azalmış veya artık hiç yeni yayın çıkarmamıştır. Tabi tüm bunlar söz konusu düşünce kuruluşlarının araştırma konularına olan ilgisini azalttığı gibi kamuoyunun ve hedef kitlenin de kuruluşa olan ilgi ve takibini azaltmıştır. Ayrıca yine bütçe sıkıntısı nedeniyle Türkiye'de düşünce kuruluşlarının büyük çoğunluğunda tam zamanlı istihdam imkanı mümkün olmamış, analist, dış politika uzmanı gibi görev yapanların başka kurumlarda maaşlı olarak çalıştığı görülmüştür. Bu da düşünce kuruluşlarının bizzat düşünce kuruluşu çalışanları tarafından ikinci plana atılmasına neden olmuştur. Ayrıca düşünce kuruluşlarının herhangi bir politik grup veya doktrinden bağımsız olabilmesi için ekonomik yeterlilikleri olması gerekir. Her düşünce kuruluşu bağımsız bir araştırma merkezi olarak kendini tanımlasa da çoğu düşünce kuruluşunun bilhassa en etkin olanların bir şekilde mevcut siyasi iktidarla ilişkisini iyi tutmak mecburiyetinde olduğu da bir gerçektir. Siyasal iktidarla bir şekilde eklemlenen düşünce kuruluşları, ekonomik ve hukuki anlamda pek çok kazanım elde ederek bunu bilginin üretilmesi noktasın kanalize edebilirken, siyasi iktidarın politikalarına aykırı hareket edenlerin etkinliği zamanla azalmakta ve bilgi üretimi noktasına muhalif düşünce kuruluşları için sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Düşünce kuruluşlarının bir siyasi yapı ile yakın ilişki içinde olması, her ne kadar o düşünce kuruluşuna bilgi üretimi noktasına yeni fırsatlar ve kaynaklar yaratsa da aynı yakın ilişki kamuoyu nezdinde bilginin gerçekliğine gölge düşürecektir. Düşünce kuruluşlarının en önemli açmazlarından biri de farklı alanlarda veya bir alanın farklı alt sahalarında uzmanlaşan düşünce kuruluşunun olmayışıdır. Dış politika konusunda geniş bir çerçevede araştırma ve faaliyet yapmayı alışkanlık haline dönüştüren kuruluşlar, bilhassa tek bir alana kanalize olmaktan kaçınmaktadır. Bu ise

belli bir alanda uzman olmayan isimlerin, tüm farklı konularda sürekli ön plana çıkmasına ve entelektüel kalitenin düşmesine neden olmaktadır.[477]

Farklı alanlarda çalışan düşünce kuruluşları, çalıştığı alanın politikasına çeşitli araçlarla katkı sağlamaktadır. Söz konusu kuruluşlar politikanın formasyonuna web siteleri, basın konferansları, politika açıklamaları, kitaplar, sempozyumlar, gazetede çıkan makaleler ve TV görünürlükleri ile katkı sağlamaktadır. Daha da çeşitlendirilebilecek bu araçlar hedef kitle olarak kamuoyu, medya ve hükümete hitap ederler. Henüz medya günümüzdeki gibi çeşitlenmediğinden özel TV kanalları henüz bulunmadığından Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu örneklerinin daha çok hükümete ve kurumlara hitap ettiğini söylemek mümkün gözükmektedir. Oysa günümüzde geleneksel medyadan sosyal medyaya medya kanalları çeşitlenmiş, düşünce kuruluşlarının görünürlükleri ve çalıştığı alanlara gösterilen kamusal ilgi geçmişe nazaran artmıştır.[478]

Düşünce kuruluşlarının, farklı yöntemlerle politika sürecini belirleme gayreti içerisinde oldukları söylenebilir. Konferans ve seminer tertiplemek, yazılı ve görsel basına açıklamada bulunmak, dijital platformlarda görüş ve araştırmalarını yayınlamak bu yöntemlerden ilk akla gelenlerdir.[479] Tüm bu farklı yöntemler ve daha fazlası kanalıyla her şeyden önce bugün dahi düşünce kuruluşlarının öncelikli hedef kitlesi, yasama ve yürütme organları ile ulusal ve bölgesel düzeydeki bürokratlar ve politikacılardan oluşmaktadır. Düşünce kuruluşlarının lobi gurupları ve benzeri oluşumlardan farkı, doğrudan lobi faaliyetleri yürütmekten ziyade entelektüel argümanlar ve analizler yoluyla politikaları etkilemeye çalışmalarıdır. Dolayısıyla düşünce kuruluşları politika tartışmalarında yeni fikirler ortaya koymak için politika toplulukları içinde yer almak isterler. Politika toplulukları ile sürekli iletişim

[477] Zariç, a.g.m., s.12-15.
[478] Toktaş, Aras, a.g.m., s.257.
[479] Bülent Aras, Şule Toktaş ve Ümit Kurt, **Araştırma Merkezlerinin Yükselişi: Türkiye'de Dış Politika ve Ulusal Güvenlik Kültürü**, SETA Yayınları, Kasım 2010, s.40.

halindedirler ve sorunlarla ilgili ortak anlayış ve olası çözümler geliştirirler. Düşünce kuruluşları devlet sektörü dışındaki diğer kesimlere de hitap ederler. Ayrıca düşünce kuruluşları, farklı dinleyicilerle bağlar kurar ve iletişim köprüsü oluştururlar.[480]

Günümüzde teknolojik gelişmelerin basın ve iletişim sektöründe meydana getirdiği değişiklikler, düşünce kuruluşlarının görüşlerini kamuoyuna ve farklı hedef kitlelerine aktarmada önemli imkânlar oluşturmuştur. Bununla birlikte, halen düşünce kuruluşlarının ABD ve Batılı emsalleri gibi kurumsallaşamadıkları ve Türk siyaseti ile toplumu nezdinde kalıcı bir yer ve saygınlığa erişemedikleri görülmüştür. Günümüzde düşünce kuruluşlarının karşılaştıkları problemler ve sınırlılıklar şu şekilde oluşmuştur: Maddi imkansızlıklar, sosyal güvence sunulamaması, nitelikli uzman ve araştırmacı istihdamında sıkıntı yaşanması ile bilinirlik ve itibara erişmede yaşanan yetersizlikler.[481]

Weaver ve McGann'a göre; hükümetler, karar alıcılar ve bürokratlar giderek daha karmaşık hale gelen, karşılıklı bağımlılığın arttığı ve bilgi zengini olan dünyada, karar alma sürecinde daha fazla uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyar hale gelmişlerdir. Bu gelişmelerin sonucu olarak düşünce kuruluşları dünyadaki sorunların doğası, nedenleri ve muhtemel çarelerini açıklayabilen bir uzmanlık kaynağı olarak ortaya çıkmıştır.[482]

Düşünce kuruluşları politika oluşturucuların ve medyanın katıldığı brifing, seminer veya konferanslar organize ederler. Gazetecilerin yorum köşelerinde politika tavsiyelerinde bulunurlar. Çünkü politika oluşturucuların ve politika oluşturma süreciyle ilgilenenlerin ihtiyaç duydukları; zamanlı, anlaşılır, güvenilir, erişilir ve kullanışlı bilgidir.[483] Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'deki düşünce kuruluşları da siyasi analizleri ve görüşleri zenginleştirerek çoğulcu, demokratik toplumun oluşumuna katkı sağlarlar. Halkı eğitirken aynı zamanda siyasi tartışmalar ve siyasi katılım için forum

[480] Bağcı, Aydın, a.g.m., s.80.
[481] Bülent Karadeniz, "Türkiye'de Düşünce Üretimi", **Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Staratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıçtan Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları,** ed. Hasan Kanbolat, Hasan Ali Karasar, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2009, s.337, 338.
[482] Bağcı, Aydın, a.g.m., s.112.
[483] McGann, "**Think…"**, s.13.

oluştururlar. Bu bakımdan Türkiye'de düşünce kuruluşlarının temel işlevlerinden birisinin sivil topluma katkı sağlamak olduğu söylenebilir.[484]

Birçok düşünce kuruluşu kitap/dergi yada araştırma raporu yayınlayarak ülkedeki yayınların zenginleşmesine ve entelektüel çevrenin genişlemesine katkıda bulunurken aynı zamanda kamuoyu oluşturma noktasında önemli bir çaba ortaya çıkarmaktadır. Tartışmalar için önemli bir forum oluşturan düşünce kuruluşları, tartışmanın demokratik bir alanda yapılmasını sağlayarak ilgili konulara kamuoyunun dikkatini çekmektedir. Kaldı ki; tartışmanın demokratik düşünce ortamı içinde demokratik platformlar kanalıyla yapılması, alternatif politikalar sunmak kadar önem arz etmektedir.[485] Düşünce kuruluşlarının işlevlerinden birinin de medya için politikaları ve güncel olayları yorumlamak olduğu söylenebilir. Temel politika konularını yorumlamak için medya temsilcileri düşünce kuruluşlarına başvururlar.

Rızanın üretilmesi ve meşruiyetin sağlanması, değişen dünyada hükümet politikalarının uygulanması ve hegemonyanın sürdürülmesi için bir gereklilik olmuştur. Demokrasinin en hayati unsurlarından birisi yasaların ve hükümet politikalarının halkın denetimine açık olmasıdır. Söz konusu denetim, halk adına siyasi partilerce parlamentolar üzerinden veya çeşitli yöntem ve eylemlerle sivil toplum üzerinden sağlanabilmektedir.[486] Demokratik yönetimlerde kamuoyunun önemi açıktır. Artık halkın desteklemediği politikaları gerçekleştirmek kolay olmadığı gibi halka rağmen uygulamaya konmaya çalışılan politikalar uzun dönemde aksi sonuçlara yol açabilmektedir. Artık günümüzde halkın düşünce ve inançlarındaki değişimler ve farklılıklar yakından takip edilmeli ve hükümet politikaları ile siyaset belgeleri buna göre düzenlenmelidir.[487] Bu bağlamda düşünce kuruluşları bilgilendirmenin ve bilimsel

[484] Bağcı, Aydın a.g.m., s.113.
[485] Serhat Güvenç, "**Think Tanks and Pursuit of a Post-Cold War Foreign Policy Consensus in Turkey**". Aktaran: Bağcı, Aydın, a.g.m., s.113.
[486] Kadir Candan, Murat Bilgin, "Sivil İtaatsizlik", **Yasama Dergisi**, S.19, 2011, s.57.
[487] Alaeddin Asna, **Public Relations: Temel Bilgiler**, 2.b. İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 26.

bilgi üretmenin ötesinde rızanın üretilmesi ve politikalar açısından meşruiyet oluşturma noktasında önemli bir yerde durmaktadır.

Türk bürokrasisinde uzun yıllar en iyi biz biliriz inancı hâkim olmuştur. Bu nedenle politika oluşturma sürecine resmi olarak dâhil olmayan uzmanların görüş ve tavsiyelerine ihtiyaç duymamışlardır. Fakat yıllar geçtikçe bürokratlar arasındaki bu klasik düşünce eski gücünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Zamanla kamu kurumları sivil toplumla ilişki kurabilmek için yeni kanallar oluşturmaya başlamışlardır. Örneğin SAM[488] Daire Başkanı Bülent Karadeniz SAM'ı "Dış İşleri Bakanlığı'nın sivil toplum ve akademik dünyaya açılan penceresi" olarak tanımlamıştır. Eskiden pek bilinmeyen ve şüpheyle yaklaşılan düşünce kuruluşları bugün büyük ölçüde meşru aktörler olarak kabul görmektedirler. Bakanlıklar son zamanlarda düşünce kuruluşlarından az sayıda da olsa proje talep etmeye başlamışlardır. Bu tarz projelerin ve uzman desteğinin artışı şüphesiz düşünce kuruluşlarının politik süreçlere etkisini arttıracaktır. [489]

Siyaset sahnesinin ihtiyaç duyduğu bilginin düşünce kuruluşu ve araştırma merkezi gibi oluşumlarda bulunduğu varsayımı ile değerlendirmek gerekirse; düşünce kuruluşlarının başlıca müşterilerinin hükümetler olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Şüphesiz politikayı oluşturan kamu kuruluşları yetki alanlarına giren tüm konular üzerinde uzmanlaşamazlar. Dolayısıyla düşünce kuruluşlarının uzmanlık bilgisi sunuyor olması politik süreçlere ve karar alıcılara önemli bir katkı sağlayacaktır. Türkiye'de düşünce kuruluşlarının çıktılarının alıcıları arasında siyasi partiler, medya mensupları, araştırmacılar, akademisyenler ve öğrenciler bulunduğundan düşünce kuruluşlarının öncelikli hedef kitlesi de bu kesimler olmuştur.[490]

Düşünce kuruluşları bilgilendirme ve kamuoyu oluşturma misyonunu üstlenirken bir açıdan birer kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler aracı olarak da

[488] Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) 1995'de kanunla kurulmuş olup ve Mayıs 1995'ten beri aktif olarak faaliyet gösteren bir düşünce kuruluşu ve araştırma merkezidir. Bkz. http://www.sam.gov.tr/hakkimizda.tr.mfa (Erişim Tarihi: 21.07.2021).
[489] Bağcı, Aydın a.g.m., s.117.
[490] Altınbaş, a.g.m., s.23.

konumlanabilmektedir. Dolayısıyla düşünce kuruluşları bugün halen her ne kadar hak ettikleri ilgiyi göremeseler de siyaset ve ekonomi çevrelerinde bir iletişim stratejisi ve aracı olarak önemli bir potansiyele sahiptir.

Bakıldığında halkla ilişkilerin hedef kitlesi kurumlar açısından müşteriler ve tüketicilerken, devletler açısından ise; siyasal iletişimdeki vatandaşlardır.[491] Kamu diplomasisinin, uluslararası ilişkilerle halkla ilişkilerin kesişiminde olduğunu ifade eden Aslı Yağmurlu, "kamu diplomasisi" ve "halkla ilişkiler" kavramları arasındaki ilişkiyi "*kar amacı gütsün gütmesin, her türlü örgütün ilgili kamularına yönelik bir iletişim faaliyeti bulunmaktadır*" ifadeleriyle ortaya koymaktadır.[492] Bu bağlamda bilgilendirme ve kamuoyu oluşturması açısından düşünce kuruluşlarının bir tür kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler misyonuna da haiz olduğu söylenebilir.

3.2. TÜRKİYE'DE DIŞ POLİTİKA ALANINDA ÇALIŞAN DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ SINIFLANDIRILMASI

Farklı statülerde kurulan düşünce kuruluşlarının 1961'den günümüze yaygınlaşması ve işlevleri ile aidiyetliklerinin pek çok açıdan çeşitlenmesi Türkiye'deki söz konusu düşünce kuruluşlarının sınıflandırılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de dış politika alanında çalışan düşünce kuruluşlarını kategorik olarak incelemekte fayda görülmüştür.

Düşünce kuruluşlarına ilişkin olarak genel itibariyle ABD ve Fransız modeli olarak adlandırılan iki model üzerinde durulduğu görülmüştür. Türkiye özeline bakılırken ABD ve Fransız (Kara Avrupası) modeli olarak da değerlendirilebilecek iki modelin farklılıklarını ve olası benzer motivasyonlarını ortaya koymak önem arz etmiştir. Bu iki model arasındaki fark ülkelerin siyasi parti yapılanmaları ve yönetim

[491] A.g.m., s. 35.
[492] Aslı Yağmurlu, "Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi", **İletişim Araştırmaları Dergisi**, 5(1): 9-38, 2007, s.10, 11.

şekilleri gibi pek çok enstrümandan kaynaklanmıştır. Türkiye son yıllarda Başkanlık sistemiyle yönetimi benimseyen bir ülke olmasına rağmen düşünce kuruluşlarının işleyişi açısından Fransız modeline daha yakın durduğu görülmüştür.

ABD'deki siyasal sistemin, Başkanlık sisteminin görece daha çoğulcu ya da şeffaf olması şüphesiz düşünce kuruluşlarına faaliyetleri bağlamında daha geniş bir alan yaratmıştır. Bunu ister biraz kapitalizme ve sermaye birikimine istersek de bilgi ve teknoloji toplumunun oluşumuna bağlayalım, düşünce kuruluşlarının devletten yada hükümetten bağımsız olarak faaliyet yürütebilmesinin, ancak Anglo-Amerikan siyasi kültüründeki hürriyetin ürünü olduğu ve diğer politik görüşler ve sistemler açısından bu özgürlük ve özerkliğin söz konusu olamayabileceği savunulmaktadır. Fransız modeliyse, genel itibariyle Kara Avrupa'sındaki kuruluşlar açısından geçerli olabilecek modelleme olarak sunulmaktadır. Çünkü Avrupa'daki siyasi partilerin, teşkilatlanma ve disiplin açısından hayli sert bir yapıları vardır. Bu durumdan kaynaklı olarak güçlü bürokrasi, politik karar alma süreçlerinin görece çok daha kapalı olmasına yol açar. Bu durum Fransız modeli ülkelerde düşünce kuruluşlarının geri planda kalmasına yol açar. Fransa'da olduğu gibi bu tip ülkelerdeki düşünce kuruluşlarında entelektüeller ile devlet arasında ciddi bir ayrışma gözlenmez ve devlet temel aktör olma noktasında diğer modele göre daha ön plandadır. Bu bağlamda düşünce kuruluşlarının, Kara Avrupa'sında sadece politik işleyişte tıkanıklık yada kriz olduğunda devreye girdiği savunulmaktadır. Bu görüş esasında devlet aygıtının belli bir noktada düşünce kuruluşlarını ortaya sürdüğü şeklinde de yorumlanabilir. Bu çerçeveden bakıldığında Kara Avrupa'sı örneğinde düşünce kuruluşlarının Anglo-Amerikan modelinde olduğu ölçüde bağımsız hareket etmesi ya da özerkliği söz konusu olmadığından bağımsız hareket etme ve özerklik üzerinde çokça durulan bir husus da değildir.[493]

[493] Tüysüzoğlu, a.g.m., s.133, 134

Kent Weaver, düşünce kuruluşlarını üç sınıfa ayırmıştır: "*1. Öğrencisiz üniversiteler, 2. Sözleşmeye dayalı araştırma kuruluşları, 3. Tarafgir (savunucu) kuruluşlar*."[494] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) gibi bazı düşünce kuruluşları kendilerini "öğrencisiz üniversite"[495] olarak tanımlasa da bu kuruluşların çalışma modelleri arasında çok bariz farklar vardır. Ayrıca sözleşmeye dayalı araştırma yaptırma Türkiye'de yaygın bir uygulama olarak ortaya çıkmamıştır. Liberal Düşünce Topluluğu (LDT)[496] gibi bir ideolojinin veya düşünce sistemin savunucusu olarak ortaya çıkan kuruluşlar da sınıflandırmaya tabi tutulacak sayıda yaygınlaşmamıştır. Dolayısıyla Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının Weaver'ın üçlü sınıflandırmasına uygun olarak değerlendirilmesi mümkün görülmemiştir.

Diana Stone ise "eski düzen kuruluşlar ve yeni partizan kuruluşlar" şeklinde ikili ve esasında tarihsel bir ayrım yapmaktadır. 1970'lerden önceki düşünce kuruluşlarının sonraki düşünce kuruluşlarından farkından hareketle bir sınıflandırmaya gidilmiştir. 1970'den önceki eski düzen kuruluşları apolitik ve daha akademik bir yapı olarak görünürken, "yeni partizan kuruluşlar" ise; belli alanlarda uzmanlaşmış, girişimci ve politika odaklı faaliyet yürüten yapılar olmuşlardır. Belki de Türkiye için bu tarihsel sınıflandırma Soğuk Savaş öncesi ve Soğuk Savaş sonrası düşünce kuruluşları şeklinde ikili ayrımla gerçekleştirilebilirdi. Lakin öncekini sonrakine göre apolitik olarak nitelemek veya sonrakini öncekilere göre daha partizan görmek incelenen ilk düşünce kuruluşu örneklerine bakıldığında pek gerçekçi görülmemiştir.

McGann'ın sınıflandırmasının da yine üç başlık altında ifade edildiği görülmüştür: "*1. Bağımsız düşünce kuruluşları, 2. Bağımsız olmayan düşünce kuruluşları, 3. Karma (hybrid) düşünce kuruluşları*." McGann'in bağımsız düşünce kuruluşları kendi içinde farklı tipleri; "*akademik olarak farklı alanlara yönelen*

[494] R. Kent Weaver, "The Changing World of Think Tanks", **Political Science and Politics**, Volume 22, Issue, Cambridge Universty Press, 3, September 1989. s.564.
[495]https://www.tepav.org.tr/upload/mce/genel/yillik_raporlar/tepav_yillik_faaliyet_raporu_2004.pdf (Erişim Tarihi: 12.10.2020).
[496] http://www.liberal.org.tr/sayfa/ltd-tarihce,1.php (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

kuruluşlar, akademik olarak uzmanlaşmış kuruluşlar, sözleşmeye dayalı araştırma kuruluşları, savunucu kuruluşlar ve politika girişimcisi kuruluşlar"ı içermiştir. Bağımsız olmayan kuruluşlar sınıflandırması ise yine "*parti bağımlı kuruluşlar, devlet destekli kuruluşlar, kar amacı güden kuruluşlar, üniversiteye dayalı kuruluşlar*" şeklinde kendine has özellikleri olan farklı kuruluşların toplamı olarak ortaya çıkmıştır.[497]

Türkiye'de dış politika ile ilgili çalışmalar yapan düşünce kuruluşlarını sınıflandırırken McGann'in modeli daha somut ve uygulanabilir gözükse de bazı kategorilerin oluşturulması mümkün olmamıştır. Türkiye'de düşünce kuruluşlarının finansmanı başta olmak üzere pek çok hususta şeffaf bir görüntü alınamadığından ve kendisinin bağımsız araştırma kuruluşu olduğu iddiasında bulunan pek çok kuruluşun, farklı siyasi partiler ya da merkezi hükümetle gayri-resmi bağlantıları olabildiğinden mütevellit muğlaklık nedeniyle Türkiye'de "bağımsız ve yarı bağımsız" düşünce kuruluşlarının birlikte sınıflandırılması daha gerçekçi ve uygulanabilir olarak görülmüştür. İkinci olarak McGann'in bağımsız olmayanlar sınıflandırmasını "resmi kurumlar bünyesindeki düşünce kuruluşları" olarak ele almanın Türkiye özelinde daha anlaşılır olacağı düşünülmüştür. Yurt dışı merkezli olup, Türkiye'de temsilcilik statüsünde faaliyetlerde bulunan "uluslararası düşünce kuruluşları ile ilişkili kuruluşlar" ise sınıflandırmanın üçüncü başlığı olmuştur.

Türkiye'nin düşünce kuruluşu tarihine genel bir perspektiften baktığımızda resmi kurumlar bünyesinde yer alan düşünce kuruluşu ve araştırma merkezleri haricinde farklı statülerde Sivil Toplum Kuruluşu niteliğinde kurulan kuruluşlar da olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Genelkurmay Başkanlığı bünyesindeki SAREM (Stratejik ve Araştırma Etüt Merkezi), Dışişleri Bakanlığı çatısı altında faaliyette bulunan SAM (T. C. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi), İçişleri Bakanlığı bünyesi içinde çalışma

[497] James G. McGann, "**Think Tanks and Policy Advice in the United States**", Routledge, Oxon, 2007, s.13-19

yürüten AREM (Araştırma ve Etütler Merkezi), üniversitelere bağlı görev yapan Stratejik Araştırma Merkezleri resmi kurumlar bünyesindeki oluşumlardır. Bir vakıf çatısı altında görev yapan ASAM, USAK, ORSAM gibi kuruluşlar haricinde doğrudan vakıf olarak faaliyet yürüten Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı), KÖKSAV (KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı) gibi daha özek düşünce kuruluşların da olduğu görülmüştür. Ayrıca sendikalar kontrolünde çalışan TUSAM (Türkiye Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi) gibi oluşumlar da olmuştur. Tüm bu farklı kurumsal yapılara ideolojik farklılıklar gibi unsurlar da eklendiğinde Türkiye'de düşünce kuruluşlarını sınıflandırmanın veya genel geçer bir sınıflandırma yapmanın zorluğu görülecektir.

"Dünyada ve Türkiye'de Düşünce Kuruluşu Kültürü" başlıklı makaleye baktığımızda da McGann'ın sınıflandırmasında bir takım değişikliğe gidildiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda söz konusu makalede Türkiye'deki düşünce kuruluşları; "bağımsız ve yarı bağımsız", "devlet yapısı içinde", "üniversiteye bağlı", "siyasi partilere bağlı" ve "yabancı düşünce kuruluşlarının yurt içi şubeleri" olmak üzere beş ketegoride sınıflandırılmıştır.[498]

Türkiye'deki üniversitelerin stratejik araştırma merkezleri, genellikle teorik ve pratik anlamda düşünce kuruluşu tanımlamasını karşılamadığından ve etkinlikleri akademik çevreleri ile sınırlı kaldığından bu çalışmada sınıflandırma dışında tutulmutur. Bu çalışmada düşüce kuruluşu kültürü, ABD ve gelişmiş Avrupa ülkelerine nazaran henüz oldukça yeni olan Türkiye için komplike bir sınıflandırmadan kaçınılmakta fayda görülmüştür. Bu çerçevede ilk olarak Türkiye'de vakıf, dernek ya da özel kuruluş statüsünde kurulmuş tüm düşünce kuruluşları; siyasi partilere, sendikalara veya herhangi bir çıkar gurubuna yakınlık seviyelerine bakılmaksızın *"Bağımsız ve Yarı*

[498] Bağcı, Aydın, a.g.m., s. 94-100.

Bağımsız Düşünce Kuruluşları" sınıflandırması altında sıralanmıştır. Bu bağlamda tablo oluşturulurken en bilindik düşünce kuruluşlarının yanı sıra arşiv ve internet tabanlı araştımalarla farklı düşünce kuruluşları tabloya eklenmiştir. Dolayısıyla bu kategoride minimum elli düşünce kuruluşunun olduğu tespit edilmiştir.

İkinci olarak bu çalışmada, Hüseyin Bağcı ve Aziz Aydın'ın "Türkiye'de Devlete Bağlı Düşünce Kuruluşları" sınıflandırması yerine *"Resmi Kurumlar Bünyesindeki Düşünce Kuruluşları"* sınıflandırması tercih edilmiştir. Gelecekte üniversitelerin araştırma merkezleri düşünce kuruluşu niteliklerine haiz bir şekilde aktif faaliyet yürütmeye başladıkları takdirde üniversitelerin araştırma merkelerinin de buraya dahil edilebileceği öngörülmüştür. Son olarak ise *"Uluslararası Düşünce Kuruluşları ile İlişkili Kuruluşlar"* adı altında yabancı kuruluşların Türkiye'deki temsilcilikleri sınıflandırması yapılmıştır.

3.2.1. Bağımsız ve Yarı Bağımsız Düşünce Kuruluşları

Bu kategoriyi oluşturan kuruluşlar, belli çıkar grubu veya fon sağlayıcıdan gelebilecek katkılar bir yana; devletten önemli sayılabilecek ölçüde mali kaynak temin etmeyen ve devlet kurumları ile organik bir bağı olmayan kuruluşlardır. Bazıları zaman zaman devlet ile yakın işbirliği içinde çalışmış olsa da, bu kuruluşlar sivil yönü ön planda olan; vakıf, dernek veya özel kuruluş statüsünde kurulmuş düşünce kuruluşlarıdır.[499]

Tabloda kuruluş tarihlerine göre sıralanan düşünce kuruluşlarından 46 tanesi Soğuk Savaş döneminden sonra kurulmuştur. İKT/İKV'yi tek kuruluş olarak ele aldığımızda Soğuk Savaş döneminde sadece 11 düşünce kuruluşu kurulduğu anlaşılmışır. Bu 11 kuruluştan 6'sı bu çalışma kapsamından incelenen 1961-1989 dönemi düşünce kuruluşlarıdır. Genel anlamda bakıldığında Türkiye'de kurulan

[499] Bu kategoriyi oluşturan düşünce kuruluşlarının listesine EK-19/Tablo 1'de yer verilmiştir.

düşünce kuruluşlarının yarısının İstanbul, yarısının ise Ankara merkezli kurulduğu görülmüştür. Tabloda bulunan kuruluşlardan 10 tanesinin halihazıda faaliyetini sürdürmediği, kapatıldığı tespit edilmiştir. Yine en az 10 kadarının da kâğıt üzerinde faal gözüksede bir 'tabela kuruluş' olmaktan öteye geçemediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla en iyimser rakamlarla ve 2020 sonu itibariyle Türkiye'de bu sınıflandırmayla 35 civarında etkin düşünce kuruluşu olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

3.2.2. Resmi Kurumlar Bünyesindeki Düşünce Kuruluşları

Kamu kurumlarının teşkilat kanunlarına dayanılarak kurulan, kurum bünyesinde yer alarak herhangi bir başka birim gibi onun bir parçasını oluşturan düşünce kuruluşları bu kategoride değerlendirilmiştir.

Bu kategori ilk olarak 1995 yılında Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (SAM) kurulması ile ortaya çıkmıştır. SAM'ın görevleri Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Yönetmenliğinde belirtilmiştir. Bu çerçevede SAM'ın görevlerini şu şekilde özetlemek mümkün görülmüştür:

> *"Türk dış politikası, uluslararası ilişkiler, bölgesel ve uluslararası uyuşmazlıklar ve uluslararası kuruluşlar üzerinde inceleme ve araştırmalar yapmak. Türk dış politikasının ilkeleri ve hedefleri doğrultusunda geçerli olabilecek politika seçeneklerinin belirlenmesine yönelik her türlü bilgi ve verileri toplamak; yapılan inceleme ve araştırmalara ilişkin yayınlar, raporlar, notlar hazırlamak. Türk dış politikası ve uluslararası ilişkiler hakkında konferans, seminer, panel ve benzeri faaliyetler düzenlemek. Bakanlık dışında yapılan bu tür faaliyetlere olanaklar ölçüsünde katılmak ve çalışmaların yürütülmesinde, üniversite ve akademik kuruluşlar, diğer kamu kuruluşları, dış politika ve uluslararası ilişkiler alanında*

faaliyet gösteren enstitüler, vakıflar, dernekler, düşünce kuruluşları ve basın-yayın organları ile temaslar kurmak, geliştirmektir."[500]

Bu kategoride Türkiye'de SAM'ı İçişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı ve TBMM Başkanlığı takip emiştir. İçişleri Bakanlığı'na bağlı Araştırma ve Etüdler Merkezi (AREM) 2000 yılından buyana Bakanlık bürokrasisine ve tüm kamuya bakanlığın ilgi alanındaki konulara ilişkin hem danışmanlık hizmeti sunmakta hem de araştırmalarıyla katkı sağlamaktadır. Genelkurmay Başkanlığı'nda bu misyonu kapatıldığı 2012 yılına kadar Stratejik Araştırma ve Etüd Merkezi (SAREM) üstlenmiştir. TBMM Başkanlığı'na bağlı olarak 2006 yılından bu yana faaliyet gösteren Araştırma Merkezi ise gerek resen gerekse TBMM Başkanı veya milletvekillerinin talebi üzerine yasamayı ilgilendiren tüm konularda araştırmada bulunmakta ve raporlar hazırlamaktadır. TBMM'de bir araştırma merkezi kurulması noktasındaki ilk düşünce, TBMM üyelerinin özellikle dış politika konularında bilgilendirilmesi ihtiyacı üzerine çıkmıştır.[501] Bu kuruluşlar kurumlarının desteğiyle araştırma çıktılarını çoğu zaman kitap olarak da yayınlamıştır.[502]

Sınırlı sayıdaki devlete bağlı düşünce kuruluşunun haricinde YÖK'e bağlı onlarca üniversite bünyesinde de araştırma merkezleri bulunduğu tespit edilmiştir.[503] Fakat üniversiteler bünyesindeki araştırma merkezleri gerek çok fazla tanınmadığından gerekse oluşum ve faaliyetleri ile hedefleri açısından çalışmada kastedilen düşünce kuruluşları tanımını tam olarak karşılamadığından listeye dâhil edilmemiştir.

İlk zamanlar kamu kurumlarının düşünce kuruluşu alanına girmesi özel düşünce kuruluşlarının gelişiminin önünde bir engel olarak değerlendirilse de son yıllarda özel düşünce kuruluşlarının sayısındaki artış bu kaygıyı gereksiz kılmıştır. Ayrıca son yıllarda başta Dışişleri Bakanlığı başta olmak üzere birçok bakanlığın ve kamu

[500]Dışişleri Bakanlığı SAM Yönetmenliği, http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/Mevzuat/11-strm.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2020).
[501] Aydın, a.g.e., s.97.
[502] Bu kategoriyi oluşturan düşünce kuruluşlarının listesine EK-19/Tablo 2'de yer verilmiştir.
[503] A.g.m., s. 98-100.

kurumunun özel düşünce kuruluşları ile bir araya geldiği görülmüştür. Bu toplantılarda sağlanan bilgi paylaşımı, bu kuruluşlar lehine bilgi tekelinin kırılması noktasında diğer düşünce kuruluşları açısından bir fırsat olmuştur.

3.2.3. Uluslararası Düşünce Kuruluşları ile İlişkili Kuruluşlar

Türkiye'deki düşünce kuruluşlarına ilişkin son kategoriyi faaliyetleri kurulduğu ülkenin sınırlarını aşarak Türkiye'de temsilcilik açan yabancı kuruluşlara ilişkin kuruluşlar oluşturmuştur. Bu kuruluşlar yerli bir oluşum olmasa da Türkiye'de düşünce kuruluşu kültürüne katkı sağlayan önemli yapılar olmuştur.[504]

Bu kuruluşların dördü Almanya menşeliyken dokuzunun ise ABD menşeli olduğu görülmüştür. Bir Belçika, bir Hollanda, bir Katar bir de Romanya menşeli kuruluş olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar faaliyet izin onayları görece yakın tarihli olsada Alman merkezliler, 1980'li yıllarda düşünce kuruluşlarının temsilciliklerinin ilk adımlarını atmaya başlarken; ABD merkezli kuruluşlar 2000'li yıllarda aktif olarak temsilcilik açma olayına dâhil olmuşlardır. Örneğin; Konrad-Adenauer-Stiftung'un Türkiye'deki ortaklık ilişkilerine dayanan proje çalışmasının 1983'de başladığı görülmüştür.[505] Bu temsilciliklerden çoğunun İstanbul'da konumlandığı tespit edilirken, Türkiye ofisi 2004'te açılan ESI'nin ve 2012'de Cenevrede kurulan Türkiye'de operasyon ofisi açan Al Sharaq Forum'un izin verilen yabancı STK'lar listesinde yer almadığı görülmüştür. Kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kurulan ESI, Güney Doğu Avrupa ve AB'nin genişlemesine odaklanan bir düşünce kuruluşudur. Berlin, Brüksel ve İstanbul'da merkezleri bulunmaktadır. Kurucuları AGİT, BM veya Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların üyelerinden oluşmuştur.[506]

[504] Bu kategoriyi oluşturan düşünce kuruluşlarının listesine EK-19/Tablo 3'de yer verilmiştir.
[505] https://www.kas.de/tr/web/tuerkei/hakk-m-zda (Erişim Tarihi: 20.03.2021).
[506] https://www.esiweb.org/ (Erişim Tarihi: 20.03.2021).

Bu kategorideki kuruluşlar kendileri düşünce üretmekten ziyade çoğu zaman yerli düşünce kuruluşlarına yaptıkları çalışmalar için destek olmakta veya farklı işbiliklerinde bulunmaktadır. Kendileri bizzat araştırma yapıp karar alıcılar ve kamuoyu üzerinde etki oluşturmak yerine, bu kuruluşların daha çok yaptırdıkları projeler ile dolaylı bir etkinlik alanı oluşturduğu görülmüştür. Bu temsilciliklerin bir düşünce kuruluşu olarak yaptığı en temel faaliyetler; konferanslar, toplantılar organize etmek olmuştur. Ayrıca Türkiye'deki partnerlerinin bazı çalışma ve raporlarını kitaplaştırıldığı veya bu faaliyetlerine maddi kaynak sağladığı görülmüştür.

3.3. TÜRKİYE'DE DÜŞÜNÇE KURULUŞLARININ DIŞ POLİTİKAYA İLİŞKİN FARKLI ALAN ÇALIŞMALARI

Türkiye'de salt dış politika çalışan ya da dış politikanın yanı sıra farklı alanlarda da araştırma yapmış olan 75 civarında düşünce kuruluşunun tarih sahnesine çıktığı görülmüştür. "Bağımsız/yarı bağımsız kuruluşlar", "resmi kurumlar bünyesinde çalışanlar" ve "uluslararası düşünce kuruluşları ile ilişkili çalışanlar" şeklinde sınıflandırdığımız Türkiye'nin düşünce kuruluşları, 1961 yılından günümüze genelde dış politikayı çalışma alanlarından biri olarak ele almışlar ve dış politikanın yanı sıra siyaset, ekonomi, güvenlik, hukuk, insan hakları, eğitim ve enerji gibi alanlarla da ilgilenmişlerdir.

Örneğin Dış Politika Enstitüsü, salt dış politika merkezli bir düşünce kuruluşu olsa da, ekonomi ve hukuk gibi farklı alanlarda çalışmaların da yayınlarında zaman zaman yer aldığı görülmüştür. Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti ile İktisadi Kalkınma Vakfı gibi ekonomi merkezli kuruluşların da dış politika ile büyük ölçüde ilgilendikleri veya araştırmalarının dış politika ile bir şekilde ilişkilendirilebildiği görülmüştür. Dolayısıyla Türkiye'de ellinin üzerindeki düşünce kuruluşunun doğrudan yada dolaylı şekilde dış politikayı çalışmalarına dahil ettikleri görülmüştür. Farklı

alanlar merkezli kurulan düşünce kuruluşlarının dış politikaya bu denli ilgi göstermesi hem Türkiye'nin uluslararası stratejik konumu ve öneminden hem de dış politikanın yüksek siyaset olarak medya ve kamuoyunda itibarının yüksek olmasından kaynaklanmıştır.

Farklı alanlarda ve disiplinlerde çalışmak üzere farklı statülerde kurulan düşünce kuruluşlarının dış politikaya ilişkin çalışmalarının da kendi içinde farklı alt kategorilere ayrılabildiği görülmüştür. Kimilerince farklı masalar olarak ifade edilen bu alan çeşitlenmesi esasında dış politikayı öncelikli çalışma alanlarına alan günümüz düşünce kuruluşlarında yaygın bir uygulama olmuştur. Dış politika çalışan düşünce kuruluşları günümüzde dış politika genel başlığı altında; Avrupa Birliği, Ortadoğu, ABD, Rusya, Afrika, Türk Dünyası ve uluslararası örgüt çalışmaları gibi birçok farklı alt sınıflandırmalarıyla faaliyetlerini yürütmektedir.

Günümüzde bir düşünce kuruluşu, Orta Doğu, Avrupa, Orta Asya ve Afrika gibi farklı masalar kanalıyla bölgesel iş bölümü çerçevesinde faaliyet yapabileceği gibi Ermeni araştırmaları, Kıbrıs sorunu, insan hakları, uluslararası güvenlik, dış politika, demokratikleşme, göç ve su sorunu, enerji, çevre gibi çeşitli başlıklar etrafında bir konu bazlı iş bölümü yaparak da çalışmalarını sürdürebilmektedir. Farklı bölge ve konular üzerinde görevli uzmanlar, araştırmacılar ve stajyerler bahsi geçen farklı bölgeler ve tematik konular hakkında çalışmalar yapmaktadır. Bu yöntem iş bölümünün ve uzmanlaşmanın zeminini ve ölçütünü oluşturmaktadır. Bakıldığında günümüz kuruluşlarının hem bölgesel masalarının hem de tematik birimlerinin ve/veya enstitülerinin olabileceği tespit edilmiştir.[507]

1961-1989 tarihleri arasında kurulmuş olan Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu örneklerinin günümüzdeki örneklerine benzer çeşit ve yoğunlukta bir çalışma disiplini ortaya koyamadıkları tespit edilmekle birlikte farklı bölgesel ve tematik çalışmalara her

[507] Aras, Toktaş, Kurt, **Araştırma…,** s.75.

zaman faaliyet takviminde yer verdikleri görülmüştür. Uzmanlaşma noktasında farklı bölge ve tema çalışmalarına bakıldığında, günümüz düşünce kuruluşları için Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu örnekleri bir yol gösterici olmuştur.

3.3.1. Avrupa Birliği Çalışmaları

Türkiye'nin Ankara Anlaşmasından bugüne Avrupa Topluluğu ile ilişkileri ve neticede yıllar sonra AB ile üyelik müzakerelerinin başlaması ülkenin dönüşüm sürecini hızlandırmış, AB mevzuatına aşamalı bir şekilde uyum sağlama zorunluluğu, Türk ekonomisinin aktörleri için yeni ve derin yapısal değişiklikler doğurmuştur. Dolayısıyla bir dış politik mesele, ekonomi çevrelerini etkilerken ekonomi çalışan düşünce kuruluşlarının yapılanmasını da değiştirmiştir.

Bu çerçevede ekonomi çalışan düşünce kuruluşlarından biri olan Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Türkiye-AB ilişkileri ve katılım süreci mevzularında bilgilendirme faaliyetleri ve değerlendirme çalışmaları yaparak bir dış politika meselesi olan AB konularını çalışmak üzere "Avrupa Birliği Çalışmaları Merkezi"ni oluşturmuştur. Bu yeni merkezin AB'deki düşünce kuruluşları ve üniversitelerle işbirliği içinde AB kamuoyuna yönelik olarak iletişim projeleri geliştirdiği ve uyguladığı görülmüştür. Merkez, ilaveten müzakere süreci ve AB uyum çalışmalarını düzenli takip ederek karar alıcı aktörler ve bürokratlara katkı sağlanmaktadır. Bu amaçlar ve politika doğrultusunda AB Çalışmaları Merkezi pek çok yayın çalışmasını da hayata geçirmiştir.[508]

Türkiye'nin son dönem düşünce kuruluşlarından olan Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) de pek çok kuruluş gibi ana çalışma alanlarından biri olarak Türkiye-AB ilişkilerini belirlemiştir. Pennsylvania Üniversitesi tarafından tertiplenen 2015 yılı sıralamasında 8 farklı kategoride sıralamaya girebilen tek Türk

[508] Bkz: https://www.tepav.org.tr/tr/calismalarimiz/s/354 (Erişim Tarihi: 30.10.2020).

düşünce kuruluşu olan EDAM, AB çalışmaları kapsamında AB ülkelerindeki çeşitli kuruluşlarla ortak araştırma ve yayın işbirliği yapmaktadır.[509]

Bazı düşünce kuruluşlarının "AB Çalışmaları" yerine "Avrupa Araştırmaları" gibi farklı adlandırmalarla bu alandaki faaliyetlerini sürdürdükleri görülmüştür. Bu bağlamda çalışma alanlarından biri Avrupa olan ve direktörlükler şeklinde farklı çalışma alanlarını yöneten bir düşünce kuruluşu olan Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'nın (SETA), Avrupa Araştırmalarını SETA Vakfı Avrupa Araştırmaları Direktörlüğü çatısı altında sürdürdüğü görülmüştür. Avrupa Araştırmaları Direktörlüğünün asıl çalışma alanlarının başta İslamofobi ve diaspora çalışmaları olmak üzere, Avrupa'daki aşırı sağ oluşumlar ile Türkiye'nin AB üyeliği olduğu görülmüştür. Çalışma alanıyla ilgili rapor ve analizler hazırlayarak bunları ilgili hedef kitleye sunan Direktörlüğün, tüm bunların yanı sıra başta Almanya, Fransa ve İngiltere olmak üzere AB ülkelerindeki farklı sosyo-politik gelişmeler ve söz konusu ülkelerin dış siyasetleri hakkında kapsamlı çalışmalar yaptığı tespit edilmiştir.[510]

Tarihsel olarak Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşlarından olan Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İktisadi Kalkınma Tesisi (İKT) ile Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi'ne (ESAM) baktığımızda ilk olarak bunların ekonomi merkezli bir düşünce kuruluşu oldukları düşünülse de aslında hepsi dış politikayı bir şekilde çalışmalarına dahil etmek durumunda kalmışlardır. Bu kuruluşları dış politika meseleleri ile de ilgilenmeye iten en önemli etkenler yine Avrupa Topluluğu ile ilişkiler temelinde Ankara Anlaşması ve Gümrük Birliği gibi ekonomik temelli dış politik meseleler olmuştur.

Avrupa Birliği'nin Türkiye için dış politika önceliğinin yanı sıra siyasi, hukuki ve toplumsal birçok açıdan dönüşüm projesi olması, düşünce kuruluşlarının çalışmalarında

[509] https://edam.org.tr/hakkimizda/ (Erişim Tarihi: 01.11.2020).
[510] https://www.setav.org/kategori/avrupa-arastirmalari/ (Erişim Tarihi: 02.11.2020).

bu alana ilgi göstermesinde etki yaratmıştır.[511] Kaldı ki; Ankara Anlaşması'ndan günümüze tüm süreç boyunca Türkiye ve Avrupa Birliği kamuoylarının yanlış veya eksik bilgi nedeniyle birbirleri hakkında oluşabilecek olan önyargıların ve olumsuz algılamaların giderilmesinde en etkili araçlardan biri olarak düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır.[512] Bir İKV yöneticisinin değerlendirmeleri de bu tespiti teyit eder niteliktedir: *"AB ile ilgili gelişmeleri daha çok takip edip ve özellikle son bir seneye baktığımızda, biz daha çok faaliyetlerimiz çerçevesinde de AB ile var olan ilişkilerin düzeltilmesine odaklandık."* [513]

Esasında Türkiye'nin modernleşme serüveninin sürekliliği ve Batı ile ilişkiler bağlamında bakıldığında Avrupa veya Avrupa Birliği çalışmaları Türkiye'de düşünce kuruluşlarının gündeminde her zaman siyasi veya ekonomik gündemler açısından ön planda olmuştur.

3.3.2. Ortadoğu Çalışmaları

Günümüzde "Ortadoğu Çalışmaları" denildiğinde Türkiye'de ilk akla gelen düşünce kuruluşu, kendisini tamamıyla bu alanda uzmanlaştıran ve Ortadoğu Araştırmaları Merkezi olarak 2009 yılında Ankara'da kurulan ORSAM'dır. ORSAM'ın Ortadoğu Çalışmalarını; Güvenlik Çalışmaları Masası, Ekonomi Çalışmaları Masası, Enerji Çalışmaları Masası ve Türkmen Çalışmaları Masası adı altında daha kapsamlı ve derinlikli bir şekilde ele aldığı görülmüştür. Ayrıca Irak, Levant, Körfez, Kuzey Afrika bölgeleri üzerine de özel çalışmaların yapıldığı ve buralardaki güncel gelişmelerin yakından takip edilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. ORSAM, Türkiye'nin Ortadoğu hakkında ihtiyaç duyduğu çalışmaları yerine getirerek gerek kamuoyu gerekse dış politika ile ilgilenenlerin taleplerini giderebilmek maksadıyla kurulmuş bir kuruluştur.

---

[511] Çiğdem Nas, 'AB ile Entegrasyon Sürecinin Türkiye'de Siyasal Sistem Üzerindeki Etkileri,' **Akademik Araştırmalar Dergisi**, S. 23, 2004-2005, s.45

[512] Ahmet Sever, 'Önyargı Duvarını Sivil Toplum Diyalogu Yıkacak', **KRİTER Türkiye-AB İlişkileri Haber-Yorum Dergisi,** Radikal Gazetesi eki, S.1, Temmuz 2006, s.74-75

[513] Aktaran Aras, Toktaş, Kurt, **Araştırma...**, s.91.

Bu amaç doğrultusunda ORSAM; birçok rapor, analiz ve kitap yayınlamış, Ortadoğu Analiz Dergisi ile Ortadoğu Etüdler Dergisi'ni yayın hayatına kazandırmıştır.[514]

Yüzlerce yıldır Türkiye'nin iktisadi, politik ve kültürel açıdan yoğun temaslarının bulunduğu Ortadoğu; stratejik öneme haiz bir bölge olması nedeniyle dış politika ile ilişkili çalışan pek çok düşünce kuruluşunun ilgi alanlarından biri olmuştur. Türkiye için her zaman söz konusu coğrafya genelinde imkânların ve potansiyel risklerin güçlü bir şekilde tespiti ve işbirliklerinin kurulması önem arz eden bir konu olmuş ve bilhassa son yıllarda Ortadoğu uzmanlıklarına yönelik talep artmıştır. Bu konuyu çalışma alanlarına dâhil eden kuruluşlardan olan TEPAV Ortadoğu ve Orta Asya Araştırmaları Enstitüsü kurarak esasında sadece Ortadoğu coğrafyasını değil Türk Dünyası ve Rusya'yı da çalışma alanlarına aynı yapı altında dahil etmiştir. Söz konusu bölgeler kapsamında Enstitü; uluslararası ilişkiler, güvenlik, terör, ekonomi, sosyoloji, radikalleşme ve din gibi başlıklarda araştırmalar yaparak konferans, çalıştay ve seminerler düzenlemeyi amaçlamıştır.[515]

Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyası özelinde kurulmuş ilk düşünce kuruluşu, bu çalışma kapsamında incelen 1984 yılında zamanın Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu desteğiyle kurulmuş olan "Türk-Arap İlişkileri Çalışmaları Vakfı" olmuştur. Bir çok akademik toplantı ve sempozyum düzenlemiş olan Vakıf, 1992 yılından Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) adını alarak Ortadoğu çalışmalarına Balkanları da eklemiştir. Bakıldığında Ortadoğu meselelerini derinlemesine ele alan ilk düşünce kuruluşunun DPE olduğu görülmüştür. DPE'nin ilk dönemlerinde Dış İşleri Bakanlığının da desteğiyle Dış Politika/Foreign Policy dergisinin, sırasıyla Kıbrıs, Deniz Hukuku ve Ortadoğu Açılımı özel sayıları yayınlanmıştır. Ortadoğu çalışmaları kapsamında 3.000 adet baskı yapılmıştır. Yapılan bu özel Ortadoğu sayısı, Amerika ve Fransa gibi Batı ülkelerindeki araştırma merkezlerine Dışişleri Bakanlığı tarafından

[514] https://orsam.org.tr/tr/anasayfa/ (Erişm Tarihi:01.11.2020).
[515] https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10181 (Erişim Tarihi:02.11.020)

gönderilmiştir.[516] Müslüman Ülkeler Birleşmiş Milletleri, D8 gibi idealler çerçevesinde ESAM da Ortadoğu bölgesi üzerine çalışan, fikir beyan eden ilk düşünce kuruluşlarından olmuştur.

3.3.3. ABD ve Rusya Çalışmaları

Soğuk Savaş döneminin iki hegemon gücü olan ülkelere ilişkin olarak ortaya çıkan "ABD ve Rusya çalışmaları" Soğuk Savaş döneminde kurulmuş olan tüm düşünce kuruluşları için ekonomik veya siyasi açıdan önemli bir çalışma alanı olmuştur.

Günümüzde faal olan düşünce kuruluşlarının da ekseriyetinin bu iki ülkeye ilişkin çalışmaları her zaman gündemlerinde tuttukları görülmüştür. Lakin bu alandaki çalışmaların da günümüzde daha kurumsal bir şekilde takip edildiği bilinmektedir. Örneğin TEPAV'ın "ABD Merkezi", 2011 yılında ABD'nin Ankara Büyükelçisi Francis Ricciardone'nin katılımıyla açılmıştır. Merkezin çalışmalarıyla Türkiye-ABD ilişkilerine ışık tutması amaçlanmıştır. Açılışta konuşma yapan TEPAV Direktörü Güven Sak; "*Hâlâ kendimizi dünyanın parçası gibi hissetmiyor, başka ülkelerde olanlarla yakından ilgilenmiyoruz. Biz, TEPAV olarak, bölge çalışmalarının gelişimine ve bu alanın büyümesine katkıda bulunmak istedik. İşe de ABD Merkezi ile başladık*" ifadelerini kullanmıştır.[517]

TEPAV'ın "Rusya Merkezi" ise Rus kültürüne ilişkin çalışmalar yapması iddiasıyla 2010 yılında kurulmuştur. Merkez'de Rusça eğitiminin yanı sıra Rus kültürüyle ilgilenen kişi ve kuruluşlara destek verilmesi planlanmıştır.[518] ABD Merkezi, Amerika merkezli en önde gelen düşünce kuruluşlarından olan Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi (Center for Strategic and International Studies–CSIS) işbirliğinde

[516] Güvenç, "Türkiye'nin…" s.164.
[517] https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/2477 (Erişim Tarihi: 02.11.2020).
[518] https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/1626 (Erişim Tarihi: 02.11.2020).

kurulan bir yapı iken "Rusya Merkezi", Rus hükümeti dış politika yapım sürecine dahil olan Russkiy Mir Vakfı ortaklığında ortaya çıkmıştır.[519]

İlk düşünce kuruluşlarına bakıldığında DPE ile SİSAV'ın ABD ve Rusya üzerine pek çok çalışma ve faaliyette bulunduğu görülmüştür. Bilhassa Türk dış politikasının tanıtılması noktasında önemli bir çaba ortaya koyan DPE'nin yöneticisi şu ifadelerle üstlendikleri rolü ifade etmiştir: *"Biz Dış İşleri Bakanlığı'nın politikalarının daha geniş kitlelerce anlaşılması için, onların sözcülüğünü yapmak istiyoruz, sivil kanat olarak ABD'ye gidip Türk Dış Politikasını anlatmak istiyoruz."*[520]

İlk düşünce kuruluşlarında, Rusya ve ABD çalışmaları şeklinde kurumsal bir yapı ortaya çıkmasa da çalışmaya konu düşünce kuruluşlarının hepsinin bir şekilde bu ülkelere ilişkin konuları gündemlerine aldıkları ve bu alanda toplantı veya yayın faaliyetinde bulundukları görülmüştür. Netice itibariyle gerek Soğuk Savaş döneminde gerekse sonrasında faaliyet gösteren düşünce kuruluşlarının mevcut uluslararası konjonktürün meydana getirdiği gündemden uzak kalması düşünülemezdi.

3.3.4. Afrika Çalışmaları

Soğuk Savaş döneminde kurulan Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşlarına bakıldığında Afrika çalışmaları üzerinde neredeyse hiçbir faaliyet veya yayının olmadığı görülmüştür. Bu durum gerek Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi blok siyasetinin dışına çıkamamasından gerekse coğrafyanın entelektüel kamuoyundan gerekli ilgiyi görmemesinden kaynaklanmıştır. Gerek ekonomik gerekse sosyal ilişkilerin başlaması ve coğrafyaya entelektüel ilginin artması için diplomatik ilişkilerin yoğunlaşması ön koşul olarak belirmiştir.

[519] Aslı Yiğit Gülseven, "Geçmişten Günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir Kimlik Projesinden Uluslararası Politikaya" **Avrasya Etüdleri**, Yıl: 25, S.56, 2019, s.33-52.
[520] Aktaran Aras, Toktaş, Kurt, **Araştırma…**, s. 84.

Türkiye Soğuk Savaş ve bilhassa 2000 sonrası Afrika ile ilişkilerin güçlendirilmesi için tüm Afrika ülkelerinde temsilciliklerin açılmasına önem vermiştir. Öyle ki; 2002 yılında sadece 12 Türk Büyükelçiliği varken 2020 yılı itibariyle Afrika'da faaliyet gösteren Büyükelçilik sayısı 42'ye yükselmiştir. Yine Afrika ülkelerinin Ankara'daki elçilik sayıları da son 12 yılda 10'dan 36'ya yükselmiştir.[521] Türkiye 2013'de "Afrika'ya açılma" yerine "Afrika ortaklık politikası"na geçmiştir.[522] Karşılıklı Türkiye ve Kıta arasındaki diplomatik ve siyasi ilişkilerdeki hızlı yükselme şüphesiz 2000 sonrası düşünce kuruluşlarının çalışma alanlarına da etki etmiş, Afrika çalışmaları dış politika alan çalışmalarından biri olmuştur.

2000 sonrası kurulan düşünce kurulularından biri olan Türk Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), kuruluşundan bir yıl sonra 2004'te kendi kurumsal yapısı atında faaliyet gösterecek bir "Afrika Çalışma Grubu" oluşturmuştur. Grup 2006'dan itibaren "Afrika Enstitüsü" adını almıştır. Afrika Enstitüsü, Afrika hakkında uzman akademisyen, araştırmacı ve strateji uzmanlarından oluşan bir araştırma ve inceleme merkezi olarak alanında kurulmuş ilk ciddi kurum olarak tanımlanmıştır.[523] Kurum, Türk-Afrika Kongreleri, çalıştaylar ve yuvarlak masa toplantıları gibi faaliyetlerle Afrika ve Türkiye ilişkilerine katkı sağlamayı amaçlamıştır. 2008 yılında kurulan Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği (ORDAF) ise Afrika yoğunluklu çalışan düşünce kuruluşlarından biridir. Fakat düşünce kuruluşlarının çoğu için Afrika araştırmaları pek çok dış politik alan araştırmalarından biri olarak ortaya çıkmıştır.

Bugünkü genel durumun aksine Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşlarının hiçbir şekilde Afrika çalışmalarını gündemlerine almadıkları tespit edilmiştir. Bu durum, düşünce kuruluşlarının ilgisizliğinden veya Afrika coğrafyasının önemsizliğinden ziyade Türk dış politikasının Soğuk Savaş dönemi blok içi siyasetinin genel etkisinde

[521] http://www.mfa.gov.tr (Erişim Tarihi: 04.11.2020).
[522] Ayhan Nuri Yılmaz, Gökmen Kılıçoğlu, "Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Gücü ve Kıtadaki Artan Etkisinin Analizi", İsmail Ermağan, ed., **Dünya Siyasetinde Afrika**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2018, s.481.
[523] http://www.afrika.tasam.org/index.php/enstitue (Erişim Tarihi:05.11.2020)

kalmasından kaynaklanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemlerde Türkiye'nin ilgisinin farklı coğrafyalara ve temalara kaymasına paralel olarak düşünce kuruluşları, Afrika'yı çalışmalarına dahil etmeye başlamıştır.

Örneğin TASAM, her sene yinelenen Asya ve Afrika kongreleri ile Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikasının yeni arayış ve yönelimlerine dikkat çekerek, Türkiye için Asya ve Afrika alternatifleri olduğunun altını çizmiştir. Birçok çalışmasında Türkiye'nin "merkez ülke" konumunda olduğunu vurgulayan TASAM; günümüzde Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya eksenli çalışmalarıyla Türkiye'nin uzun dönemde elde edebileceği işbirliği imkânlarını tespite yönelmektedir.[524]

İtiraf etmek gerekir ki; devletin ilgi alanına geç girmesine paralel olarak Afrika çalışmaları, düşünce kuruluşlarının çalışma alanlarına da görece çok yakın tarihlerde dahil olmuştur. Bu durum esasında düşünce kuruluşlarının çalışma alanları ve gündemleri açısından ön alıcı değil; kolaylaştırıcı veya mecut konularda gündem yaratıcı olduğunu gösteriyor.

3.3.5. Türk Dünyası Çalışmaları

Turan Yazgan tarafından 1980 yılında İstanbul'da kurulan Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Türk Dünyası Çalışmaları bağlamında akla gelen ilk kuruluştur. Vakıf "Türk Dünyası" kavramının yerleşmesinde, ilk ilişkilerin kurulmasında ve Türk dünyasının tüm yönleriyle araştırılması ve tanıtılmasında öncü olmuş kuruluşlardan birisidir.[525]

Bakıldığında 'Türk Dünyası', Türk soyundan gelen tüm halkları içine alan bir kavram olarak görülmektedir. Farklı tanımları ile bazen Orta Asya bazen de Türkistan olarak adlandırılan çağdaş Türk Dünyası; esasında daha geniş bir coğrafyayı ifade eder. Genel bir değerlendirme ile çağdaş Türk Dünyası'ndan kasıt; özerk, bağımsız Türk

[524] Aras, Toktaş, Kurt, **Araştırma…**, s. 60.
[525] https://turan.org/turk-dunyasi-arastirmalari-vakfi/ (Erişim Tarihi:08.11.2020)

Cumhuriyetleri ve Türk topluluklarıdır.[526] Her ne kadar ağırlıklı olarak Türk Cumhuriyetlerine ilişkin çalışmalar akla gelse de "Türk Dünyası Çalışmaları" denildiğinde Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının çalışma alanlarının daha geniş bir perspektifte ele alınması en doğrusu olacaktır.

Türkiye'de dış politika alanında çalışma yapan düşünce kuruluşlarının, coğrafi konumların ötesinde geniş anlamdaki Türk dünyasına ilişkin olarak çalışmalarını sürdürdükleri görülmüştür. Siyaseten iki kutuplu dünyanın Türkiye'yi kendi içine kapatmasının sonra ermeye başlamasıyla, bilhassa Soğuk Savaş sonrası; Türk Dünyası'na ve Türk diasporasına ilişkin çalışmalar farklı kuruluşlarda gözlemlenmiş olmakla beraber bu çalışmaların genelde ayrı bir enstitü veya masa şeklinde sürdürülmediği, bunların farklı tema ve saha çalışmalarının içerisinde yer aldığı görülmüştür. Örneğin; Ümit Özdağ yönetimindeki 21.yy Enstitüsü'nün araştırmalarını bölgesel ve işlevsel araştırma merkezleri şeklinde sınıflandırdığı ve Türk Dünyası'na ilişkin araştırma ve çalışmaların bu sınıflandırma altında farklı merkezlerce ele alındığı görülmüştür. Bu bağlamda Türk dünyasına ilişkin çalışmaların bölgesel araştırma merkezlerinden; Balkanlar ve Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, AB Araştırmaları Merkezi ve Orta Asya Araştırmaları Merkezi gibi birimlerde doğrudan veya dolaylı bir şekilde ele alındığı tespit edilmiştir. Benzer tespitlerin aynı düşünce kuruluşunun, İşlevsel Araştırtma Merkezleri adı altında yapılanmış olan Milli Güvenlik ve Dış Politika Araştırmaları gibi farklı alt merkezlerindeki çalışmaları için de ileri sürülebileceği görülmüştür.[527]

SSCB'nin dağılmasının peşinden 1990'lı yılların başında Türk dış politikasının önünde engin ufuklar açan diğer bir alan da Türk Cumhuriyetleri olmuştur. Öncesinde Türk Cumhuriyetleri ile ilişkiler oldukça durağanken araştırmalar da buna paralel olarak zayıftı. İlk düşünce kuruluşları zamanında KKTC ve Balkan Türkleri ile ilgili

[526] Kenan Arpacıoğlu, "Batı Karşısında Türk Dünyası", **Notlar Dergisi**, Yıl:3, S. 9, 2018, s.114.
[527] https://www.21yyte.org/tr/ (Erişim Tarihi: 09.11.2020).

araştırmalar elbette yapılıyordu ama Türk Dünyası olarak bilenen Orta Asya ve Kafkasya'daki topluluklara dönük araştırmalar daha çok Soğuk Savaş sonrası kurulan kuruluşların ağırlıklı çalışma alanlarından olmuştur.

3.3.6. Uluslararası Örgüt Çalışmaları

Farklı devletlerin belli konularda ortak değerler sistemi çerçevesinde bir araya gelmesinden oluşan uluslararası örgütler, 21.yüzyılın en önemli uluslararası aktörleri konumundadırlar. Gerek küresel gerekse bölgesel düzeyde son yüzyılda çok sayıda uluslararası örgüt kurulmuş ve bu örgütler gerek uluslararası ilişkiler disiplininde gerekse devletlerin dış politikalarında önemli bir alan teşkil etmiştir. Türkiye özelinde bakıldığında bazen AT ve AB ile ilişkiler büyük tartışmalara yol açmış, bazen ise NATO ve BM ile ilişkiler Türk siyaseti ve dış politikasında gündemde ön planda olmuştur.

Türkiye'de hiçbir düşünce kuruluşunun uluslararası örgüt çalışmalarını ayrı bir kurumsal yapıda çalışmadığı ortada olmakla birlikte, dış politikaya ilişkin doğrudan ya da dolaylı araştırma yapan düşünce kuruluşlarının bir şekilde uluslararası örgüt araştırmalarını çalışmalarına dahil etikleri görülmüştür. Söz konusu araştırmalar, bir ülkenin bir uluslararası örgütle ilişkilerine ilişkin olabileceği gibi söz konusu uluslararası örgütün bir politikaya, ülkeye hatta coğrafyaya bakışına ilişkin olabilmektedir. Örneğin Türk Dünyası üzerine araştırmaları ile bilinden Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, aynı adlı dergilerinde yayınlanan bir bildiride Türk Dünyası ve uluslararası örgütler meselesini ele almıştır. Söz konusu bildiri metninde ilk olarak uluslararası örgütler teorik bağlamda ele alınmış olup; akabinde Türklerin mevcut uluslararası örgütlerdeki yerleri ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca Türk Cumhuriyetleri'nin küresel ve bölgesel ölçekte zamanla daha etkin ve güçlü bir rol alabilmelerini temin için yapılması gerekenler tartışılmıştır. Ayrıca çalışmada Türk

Dünyası'nın kendi aralarında oluşturabilecekleri örgütlere ilişkin değerlendirmeler yer almıştır.[528]

1961 sonrası dönemde ortaya çıkmaya başlayan Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu örneklerinin de çalışmalarında uluslararası örgütlere geniş yer verdiği görülmüştür. Bu bağlamda daha önce tüm faaliyet ve yayınlarıyla ortaya koyulduğu üzere; Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti ve İKV ile ESAM'ın, Türkiye-AT ilişkilerini çalışmalarında büyük ölçüde işledikleri ve bilhassa Gümrük Birliği meselesi çerçevesinde değerlendirme ve araştırmalarda bulundukları ortaya çıkmıştır. Yine DPE de BM gibi uluslararası örgütlerin yanı sıra, AT ve AB ile ilişkileri çalışma alanları kapsamında değerlendiren kuruluşlardan olmuştur. SİSAV, Kıbrıs meselesine ilişkin kararlar çerçevesinde BM'ye ilişkin araştırmalar yapmasının haricinde bir uluslararası savunma örgütü olan NATO ile ilgili de pek çok yayın çalışması yapmıştır. Ayrıca OBİV'in de Boğazlar meselesi ile ilişkili olarak NATO üzerine araştırma yaptığı tespit edilmiştir.

3.3.7. Güvenlik Çalışmaları

Güvenlik çalışmalarının Türkiye'de düşünce kuruluşları tarafından "milli güvenlik", "terör" ya da "milli güvenlik ve dış politika" gibi başlıklar altında araştırıldığı görülmüştür. Tüysüzoğlu, Türkiye'de düşünce kuruluşlarının bilhassa dış politika ile güvenlik konularında araştırmalar yaptığını ve farklı bölgesel çalışmaları önceleyen bir görüş benimsediklerini ileri sürmüştür. Bu bağlamda Soğuk Savaş akabinde Türkiye'deki kuruluşların temelde güvenlik ve özellikle de küresel ve bölgesel güvenlik mevzularına eğildikleri görülmüştür.[529]

[528] Mehmet Karagül, "Türk Dünyası ve Milletlerarası Örgütler", **Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi**, C.4, S.14, 2012, s.59-79.
[529] Tüysüzoğlu**,** a.g.m., s.141.

Güvenlik çalışmaları, faaliyetlerinde önemli bir alan teşkil eden Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi (EDAM), 2018 yılında Pennsylvania Üniversitesi'nin "Düşünce Kuruluşları ve Sivil Toplumlar Programı" tarafından dünyanı en iyi 20. "Savunma ve Ulusal Güvenlik" düşünce kuruluşu seçilmiştir.[530] EDAM'ın "Dış Politika ve Güvenlik" başlığı altında iki ana konuya eğildiği görülmüştür. Dış Politika" başlığı altında Türkiye'nin küresel ve bölgesel oyuncularla ve BM gibi uluslararası kurumlarla ilişkileri incelenmekteyken; "Atlantik Ötesi Güvenlik ve İlişkiler" başlığı altına ise Türkiye-ABD/AB ve NATO ilişkilerinin incelendiği görülmüştür.[531] Düşünce kuruluşlarından TÜRKSAM'ın ise güvenlik çalışmalarını 'Terör ve Güvenlik Çalışmaları Merkezi' adı altında sürdürdüğü görülmüştür.[532] Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse dış politika ile ilişkili düşünce kuruluşlarının neredeyse tümünün farklı ad ve yapılanmalar altında güvenlik çalışmalarına araştırmalarında yer verdikleri görülmüştür.

Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu örneklerine bakıldığında da yine güvenlik çalışmalarına doğrudan veya dolaylı bir şekilde yer verildiği görülmüştür. Örneğin Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği 1992 yılında PKK Terörü ile ilişkili olarak "Güneydoğu Sorunu ve Çözüm Arayışları (1992)" başlıklı bir konferans düzenlemiş ve toplantı çıktılarını kitap olarak yayınlamıştır. Yine Soğuk Savaş döneminde ESAM, DPE, SİSAV ve OBİV adlı düşünce kuruluşlarının ağırlıklı olarak güvenlik meselelerini Soğuk Savaş döneminde blok içi ve bloklar arası ilişkiler bağlamında genel itibariyle NATO eksenli ele aldıkları görülmüştür.

Günümüzde güvenlik uzmanları, güvenlik meselesi haline dönüşebilecek spesifik meselelere özel bir ilgi göstermektedir. Bundan farklı olarak, aynı güvenlik uzmanları güvenlik tedbirlerinin azaltılması süreci yoluyla belli meselelerin güvenlik

[530] https://edam.org.tr/ (Erişim Tarihi: 12.11.2020).
[531] https://edam.org.tr/kategori/dis-politika-guvenlik/..(Erişim Tarihi: 12.11.2020).
[532] https://turksam.org/merkezler (Erişim Tarihi: 12.11.2020).

gündeminden çıkarılmasına da katkı sağlayabilmektedir. Söz konusu güvenlikleştirme veya güvenlik tedbirlerinin azaltılması süreçlerinde düşünce kuruluşları, aktif ve potansiyel güvenlik tehditlerini nelerin oluşturduğunu belirlemesi açısından hızlandırıcı bir rol üstlenmektedir. Güvenlik meseleleri günümüzde çok aktörlü bir çevrede çoğulcu bir süreçle tanımlanmaktadır. Uzmanların bilimsel bilgisi, analizleri, yorumları ve güvenlik önlemlerine ilişkin görüşleri; güvenlik elitlerinin söylemlerini etkilemektedir. Güvenlik sağlama sürecinde meseleleri güvenlik sorunu haline dönüştüren mekanizmalardan biri de uzmanların bu konulara ilişkin tanımlama ve kararlılıklarının güvenlik bürokrasisi ve siyasetçilere iletilmesidir. Dış politikanın farklı alanlarında çalışmalar yapan düşünce kuruluşlarının dış politika elitleri ile ilişkilerine benzer şekilde, güvenlik elitleri benzer mekanizmalarla düşünce kuruluşları tarafından üretilen bilgiyi kendi pozisyonları ve politikalarını meşrulaştırmak için kullanabilmektedir.[533]

İlk dönem düşünce kuruluşlarına göre son dönem düşünce kuruluşlarının dış politikaya ilişkin farklı alanlardaki saha çalışmaları ve uzmanlıklar noktasında daha kurumsal ve profesyonel bir çaba ortaya koydukları görülmüştür. Fakat ilk dönem düşünce kuruluşlarından SİSAV ile OBİV'in "Dış Politika ve Savunma Gurubu" yapılanmasının, uzmanlık ve alan çalışması noktasında kendi dönemleri içerisinde başarılı bir örnek olarak ortaya çıktıkları söylenebilir.

3.4. TÜRKİYE'DEKİ DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ ETKİNLİĞİ VE GENEL GÖRÜNÜMÜ

Bağımsız ve yarı bağımsız düşünce kuruluşlarının sunulduğu EK-19/Tablo-1'e bakıldığında Türkiye'de vakıf, dernek veya özel kuruluş statüsünde kurulmuş 58 düşünce kuruluşunun bulunduğu tespit edilmiştir. Fakat 1961 yılından 2020'ye kadar kurulmuş olan atmış civarındaki bu düşünce kuruluşlarından en iyi ihtimalle yaklaşık 35

[533] Şule Toktaş, Bülent Aras, a.g.m., s.247.

kadarının etkin faaliyet yürüttüğü ve halen faal ve görünür olduğu çıkarımında bulunulmuştur.

Devlet ya da özel fark etmeksizin farklı üniversiteler bünyesinde yer alan araştırma merkezlerinin kapsam dışında tutulduğu bu çalışmada EK-19/Tablo-2'de görüldüğü üzere beş adet resmi kurumlar bünyesinde düşünce kuruluşu tespit edilmiştir. Bu beş düşünce kuruluşu veya araştırma merkezinden sadece üçünün etkin ve görünür olduğu görülmüştür. Bilhassa Dışişleri Bakanlığı'nın SAM'ı hem kendi sınıflandırmasında hem de tüm düşünce kuruluşları arasında etkinlik ve görünürlük açısından oldukça üst sıralarda konumlanmaktadır.

EK-19/Tablo-3'te sıralanan uluslararası düşünce kuruluşları ile ilişkili kuruluşlara bakıldığında; Türkiye temsilciliği veya ofisi niteliğinde 19 kuruluşun Türkiye'de faaliyette bulunduğu ve neredeyse tamamının ilgili bakanlıktan faaliyet izni alarak çalışmalarını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Bu kuruluşlardan en az beş tanesinin Türkiye'de yoğun faaliyette bulunduğu ve yapılan farklı projelere katkılarıyla görünür ve etkin oldukları anlaşılmıştır.

Netice itibariyle üç farklı tablodaki düşünce kuruluşları birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'de etkin ve görünür olan toplam düşünce kuruluşu sayısının 40 ila 50 civarında olduğu görülmüştür. 83.5 milyonluk nüfusa sahip bir Türkiye esasında bu sayı ile başta ABD ve Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere modern dünyanın oldukça gerisinde kalmıştır.

2020 yılı itibariyle tüm dünya genelinde 11175 düşünce kuruluşu olduğu tespit edilmiştir. Bunların 2932'si Avrupa, 2397'si Kuzey Amerika, 3389'u Asya, 1179'u Güney ve Orta Amerika, 679'u Sahraaltı Afrika'da, 599'u Orta ve Kuzey Afrika'da bulunmaktadır. 2020 Küresel Think Tank raporuna bakıldığında dünyadan 23 ülkenin yer aldığı listede, 2203 düşünce kuruluşu ve 328 milyonluk nüfusuyla ABD'nin dünyada en fazla düşünce kuruluşuna sahip ülke olarak konumlandığı görülmüştür. Söz

konusu raporda diğer tüm unsurlar verili kabul edilildiğinde; 328 milyonluk ABD'nin 2203 düşünce kuruluşuna karşın Türkiye'nin sadece 53 düşünce kuruluşunun olduğu görülmüştür.[534]

Nüfusları üzerinden karşılaştırmayla bir çıkarımda bulunulduğunda oransal düşünce kuruluşu zenginliği bakımından ABD'yi yakalaması için 83,5 milyonluk Türkiye'nin en az 550 düşünce kuruluşunun olması gerektiği ortadadır. Nitelikleri ayrı bir tartışma olmakla birlikte Türkiye'nin nicel anlamda da olsa ABD'yi yakalaması için en az 500 düşünce kuruluşu açığı bulunmaktadır ve yakın dönemde bu açığın kapanması mümkün gözükmemektedir. Esasında sadece Türkiye'değil, ABD ile aynı bölgede yer alan Kanada gibi gelişmiş ülkeler veya pek çok Batı ülkesinin de ABD'ye kıyasla düşünce kuruluşu etkinliği ve sayısı bakımından oldukça gerilerde kaldığı görülmüştür.[535] Bilhassa II. Dünya Savaşı'ndan itibaren diğer ülkelere nazaran dünya sisteminde daha büyük etkisi ve iddiası olmuş olan ABD'nin düşünce kuruluşu bağlamındaki bu öncü olma durumunun, yönetsel farklılığından ve liberal ekonomik siyasal sisteminin tarihsel derinliğinden kaynaklandığı söylenebilir.

Dünyada 2203 düşünce kuruluşu ile ilk sırada yer alan ABD'yi, 1413 ile Çin, 612 ile Hindistan, 515 ile Birleşik Krallık, 412 ile Güney Kore ve 275 ile Fransa takip etmektedir. Listede 85 düşünce kuruluşu ile Kanada 23. sırada yer almıştır. Rapor kapsamında bakıldığında 53, bu çalışma kapsamında bakıldığında ise en fazla 75 civarında düşünce kuruluşu olduğu tespit edilen Türkiye, söz konusu listede sıralamaya girememiştir. Şüphesiz Türkiye'de etkin, faal düşünce kuruluşu sayısını tam olarak tespit etmek zor olmakla birlikte 53-75 arasında bir sayıdan bahsetmenin mümkün olduğu görülmüştür. Ayrıca Türkiye'den farklı düşünce kuruluşlarının bazı spesifik alanlarda ön plana çıkarak Küresel Think Tank Raporu'nda yer aldıkları görülmüştür.

[534] McGann, **2020 Global…,** s.44, 47.
[535] Özer Köseoğlu, Ömer Faruk Köktaş, "Bilgi, Güç ve Siyasetin Kesişiminde Düşünce Kuruluşları: Kamu Politikaları Bağlamında Bir Analiz", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, C.15, S.30, 2017, s.538.

Bu düşünce kuruluşları kısmen de olsa Türkiye'nin etkin düşünce kuruluşları olarak öne sürülebilir. Fakat raporda yer almasa da ORSAM, DPE gibi etkin ve görünür farklı düşünce kuruluşları olduğunu da dikkatlerden kaçırmamak gerekmektedir.

Raporda ABD dışı dünyanın en iyi düşünce kuruluşları sıralamasında Türkiye'den TESEV 40'ncı sırada yer almıştır. Aynı listeye LDT 89'ncu sıradan girmiştir. ABD'nin de dahil olduğu tüm dünya sıralamasında ise TESEV 79'ncu ve LDT 90'ıncı sırada yer almıştır. Dünya'nın en iyi 100 düşünce kuruluşları arasında Türkiye'den sadece iki kuruluş (TESEV ve LDT) yer almıştır. Aynı listede Türkiye'de şubeleri olan Almanya'nın Konrad Adenauer Stiftung'u 15'nci, Friedrich Ebert Stiftung'u ise 17'nci sırada yer almıştır. ABD'nin Atlantic Council adlı kuruluşu ise; 40'ncı sırada yer almıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin en iyi düşünce kuruluşları listesinde TESEV 10'uncu, EDAM 16'ncı, LDT 17'nci, ESI 20'nci, TESAM 69'ncu, TEPAV 77'nci, Al Sharq Forum 80'inci ve SAM ise 90'ıncı sırada yer almıştır. En iyi Savunma ve Ulusal Güvenlik Düşünce Kuruluşları Sıralamasında birinci ABD'den Rand Corporation olurken, Türkiye'den EDAM ise 19'ncu sırada yer almıştır. Aynı listede USTAD 78'nci sırada, TESAM 91'nci sırada kendisine yer bulmuştur.[536] Ulusal ekonomi politikaları çalışan düşünce kuruluşları listesine bakıldığından ise Türkiye'den LDT'nin 26'ncı sırada konumlandığı görülmüştür. En iyi uluslararası ekonomi politikaları alanında ise EDAM 40'ncı sıradan listeye girmiştir. Uluslararası kalkınma politikaları alanındaki en iyiler listesinde de yine EDAM 96'ncı olarak yer bulmuştur. Ayrıca EDAM en iyi yönetilen düşünce kuruluşları listesine 61'nci ve konferans alanında en iyi düşünce kuruluşu listesine 22'nci olarak girmiştir. Bilim ve teknoloji düşünce kuruluşları listesine TESEV, 43'ncü sıradan girmiştir.

Hükümet ile ilişkili düşünce kuruluşları listesinde Türkiye'den SAM 51'nci sırada yer almıştır. Siyasi parti ile ilişkili en iyi düşünce kuruluşları listesinde sırasıyla

[536] McGann, **2020 Global…,** s.44-140.

ilk üçte Almanya'nın Friedrich Ebert Vakfı, Friederich Nauman Vakfı ve Heinrich Böll Derneği yer alırken Türkiye'den SETA Vakfı 32. Sırada yer almıştır.[537] AK Parti'nin ilk kez iktidar olduğu dönemle birlikte ortaya çıkan SETA, en önemli çalışma alanlarından biri olarak dış politikayı ön plana çıkarmıştır. Aktif çalışan Washington ofisi de bulunan yapı, kuruluşundan itibaren farklı çalışma ve toplantılara ev sahipliği yapmıştır. AK Parti'ye yakınlığı ile bilinen kuruluşun, Türkiye ve dünya kamuoyuna yönelik çalışmalarıyla hükümetin politikalarına hem bilimsel hem de fikri bir temel sağladığı söylenebilir.[538] Yeni bir kuruluş olmakla birlikte hükümet ile sağladığı uyumlu ilişki, SETA'nın mevcut dönem içindeki görünürlük ve etkinliğine katkı sağlamış gözükmektedir.

Bu çalışmada kapsam dışında tutulan üniversitelere bağlı araştırma merkezlerine de raporda yer verilmiş iki yüzün üzerinde üniversite bulunan Türkiye'de; sadece Bahçeşehir Üniversitesi ile Kültür Üniversitesi'nin araştırma merkezleri ile ilk yüze girebildiği görülmüştür. Raporda USTAD 2020'de izlenecek düşünce kuruluşlarından biri olarak sunulurken, en iyi dış ilişkiler ve halk katılımlı düşünce kuruluşu listesine Türkiye'den TESEV 35'nci sıradan girmiştir. Yazılı ve elektronik medyayı en iyi kullanan düşünce kuruluşları sıralamasına yine TESEV 41'nci sıradan giren Türk düşünce kuruluşu olmuştur. Kamu politikalarında en etkili düşünce kuruluşları listesinde 27'nci olarak sunulan TESEV, kurumsal olarak Covid-19 salgınına en iyi tepki veren düşünce kuruluşları arasında sayılmıştır.[539]

ABD'nin Brookings Enstitüsü'nün ilk sırada yer aldığı en iyi "dış politika ve uluslararası ilişkiler" düşünce kuruluşları sıralamasında ise Türkiye'den TEPAV 51'nci,

[537] **A.g.e**., s.143, 192, 198, 270, 272.
[538] Kenan Arpacıoğlu, "Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Politik Süreçlere Etkisi", **Notlar Dergisi**, Y.3, S.6, 2017, s.157.
[539] https://www.tesev.org.tr/tr/faq-items/ (Erişim Tarihi:19.11.2021).

EDAM 111'nci, Küresel İlişkiler Forumu 112'nci, TESAM 114'ncü olarak yer bulmuştur. [540]

Özetle 2020 Küresel Düşünce Kuruluşları Raporuna göre; TESEV, LDT, EDAM, TESAM, TEPAV, SAM, USTAD, SETA gibi belli başlı kuruluşlar Türkiye'de ve dünyada öne çıkan kuruluşlar olarak belirmiştir. Yine Türkiye'de şubesi bulunan bazı yabancı vakıfların ve uluslarası düşünce kuruluşlarının da raporda yer aldığı görülmüştür. Genel bir değerlendirme ile bakıldığında rapora konu on civarına etkin Türk düşünce kuruluşu olduğu görülmekle beraber easında bu kuruluşların seçilmesinde hangi saiklerin ön plana çıktığı veya ne kadar gerçeği yansıttığı anlaşılamamıştır. 2016 yılından beri Türkiye'de faaliyetleri olmayan easında kapatılmış bulunan Uluslararası Stratejik Araştırmalar (USAK) Kurumu'nun; 2020 raporunda farklı başlıklar ve sınıflandırmalar altında sıralamaya dâhil edilmeye devam edilmesi, easında raporun ne kadar isabetli bir rapor olabileceği konusunda şüphe uyandırmıştır.

Netice itibariyle gerek bu çalışmanın bütünü gerekse "2020 Global Go To Think Tank Index Report" birlikte tahlil edildiğinde Türkiye'nin bölgesinde ve dünyada etkin olabilecek Türk düşünce kuruluşu sayısının onu aşmayacağı fakat bu on civarındaki etkin düşünce kuruluşunun ise; hangileri olduğu noktasında rapora bazı ilaveler yapılması gerekliliği olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda raporda bahsi geçen Türk düşünce kuruluşları, büyük ölçüde Türkiye'nin önde gelen kuruluşları olmakla birlikte DPE, ORSAM gibi bilhassa dış politika ağırlıklı çalışan farklı düşünce kuruluşlarının da Türkiye'nin etkin ve görünür düşünce kuruluşları listesine eklenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Örneğin; 2015 yılında DPE Başkanı Seyfi Taşhan'a plaket veren Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu,[541] 2019 yılında bazı düşünce kuruluşu yöneticileri ve akademisyelerle SAM tarafından düzenlenen toplantıda bir araya gelmiş ve ORSAM

[540] McGann, **2020 Global…,** s.131.
[541]http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-cavusoglu-dis-politika-enstitusu-baskani-tashan_a-plaket-takdim-etti.tr.mfa (Erişim Tarihi:03.04.2021)

Başkanı Ahmet Uysal gibi farklı isim ve kurum temsilcileri ile görüşmüştür.[542] Dolayısıyla Dışişleri Bakanlığı'nın bir şekilde irtibatta olduğu, çalışmalarına değer verdiği düşünce kuruluşlarının esasında Türkiye'nin dış politika alanında etkin olan kuruluşlarından olması gerektiği düşünülmüştür. Şüphesiz "Düşünce Kuruluşları Raporu" içerik olarak dünyanın geneli hakkında bir fikir vermekle birlikte Türkiye'deki düşünce kuruluşları bağlamında çok da hassas bir değerlendirme sunmamıştır.

Bir ülkenin düşünce kuruluşları, kamu diplomasisi faaliyetleri sayılabilecek önemli katkıları merkezi hükümetlere sunarken, görünürlük ve etkinliklerini arttırarak ait oldukları ülke adına önemli bir yumuşak güç potansiyeline de sahip olmaktadırlar. Yurt dışı temsilciliğinin olması, farklı yabancı dillerde yayınlar yapmak, yabancı kuruluşlarla uluslararası işbirliği, ortak toplantı ve projeler geliştirmek, uluslararası projelere dahil olmak ve farklı ülke gündemleri ile kendi ülke gündemini sıkı takip edip güncel analizler sunmak gibi kamu diplomasisi bağlamındaki faaliyetler, aynı zamanda Türk düşünce kuruluşlarının etkinlik ve görünürlüğü açısından son derece önemli imkanlar sunacaktır.[543]

Bu çalışma bağlamında yola çıkılırken Türk düşünce kuruluşlarının etkinlik ve görünürlüklerinin ancak faaliyetleri ve yayınları ile basına yansımalar üzerinden somut çıktılarla tahlil edilebileceği düşünülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşları tarihsel olarak incelenirken kurucu belgelerinden yola çıkılmış; kuruluşların yayınları ile basına yansıyan faaliyetleri gibi gerçek çıktılara dayanan bir yol izlenilmiştir.

[542]http://sam.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-%C3%A7avusoglu-akademisyenlerle-bir-araya-geldi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 03.04.2021)
[543] Umur Bedir, "Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Dış Politika Bağlamında Kamu Diplomasisi İşlevleri", **Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi**, İletişim Özel Sayı:6, Ocak 2021, s.30.

SONUÇ

Dünyada düşünce kuruluşlarının yüz yılı aşkın bir geçmişi varken Türkiye'de düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı hem yeni hem de yavaş olmuştur. 1900'lerin başlarında ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde düşünce kuruluşları ortaya çıkmaya başlarken Türkiye'de ilk düşünce kuruluşu 1961 yılında kurulmuş ve esasında Soğuk Savaşın sonuna kadar kurulan düşünce kuruluşu sayısı bir düzineyi geçmemiştir.

Dünyadaki düşünce kuruluşu örneklerine ve bilhassa ABD ve İngiltere'dekilere nazaran 60 yıl geriden gelen Türkiye, gelinen noktada gerek sayı gerekse oturmuş düşünce kuruluşu kültürü açısından oldukça geride kalmıştır. Soğuk Savaş dönemi blok içi politikaların etkisi nedeniyle Türkiye'de altenatif görüşler ve stratejilere ihtiyaç duyulmadığı gibi mevcut sınırlı sayıdaki etkin kuruluş da devlet tarafından desteklenerek ayakta kalabilmiştir. Bakıldığında Türkiye'de düşünce kuruluşlarının kahir ekseriyeti son yirmi yılda kurulmuştur. Soğuk savaş döneminde kamuoyu tarafından bilinmeyen adları duyulsa da düşünce kuruluşu olarak henüz adı konulmayan ilk dönem oluşumlarına nazaran günümüzde düşünce kuruluşları geniş bir kesim tarafından bilinen ve takip edilen kurumlar olarak ortaya çıkmıştır. Artık düşünce kuruluşları rapor ve faaliyetleri ile gündemde daha çok yer alırken, geleneksel medyanın yanı sıra sosyal medya gibi yeni medya araçları sayesinde etkinlik ve görünürlükleri artmıştır. Bu kuruluşlar kısmen hükümetlere karşı baskı unsuru oluşturmanın ötesinde, siyaset ve ekonomi çevreleri için de bir tür danışmanlık ve vatandaşlar için ise bir tür kamu bilgilendirme hizmeti sağlamaktadır.

1961-1989 döneminde kurulmuş düşünce kuruluşlarına bakıldığında ESAM hariç genelde Batı bloğu yanlısı politikalar ve stratejiler geliştirildiği görülmüştür. ESAM, Batı merkezli olmanın aksine İslâm coğrafyası merkezli politikalar ile yerli ve milli söylemler geliştirme çabasında olmuştur. Yine bu dönemde kurulan ilk düşünce kuruluşu örneklerinin iş dünyası destekli olarak ortaya çıktığı ve ortaya çıkış

serüveninin; 1961 Anayasası'nın oluşturduğu ortamın yanı sıra, darbe sonrası süreçler ile planlı ekonomi modeli gibi iç politik uygulamalardan; 1963 Ankara Anlaşması ve OECD'nin kurulması gibi dış politik gelişmeler ile genel olarak küresel siyasetten etkilendiği tespit edilmiştir. Ayrıca 1960'lı yıllar Kıbrıs Sorunu gibi Türk kamuoyunu dış politika alanına çeken gelişmeler neticesinde düşünce kuruluşlarının önemi artmıştır.

Düşünce kuruluşlarının vakıf, dernek, özel kuruluş gibi farklı statülerde kurulması noktasındaki tercihlerde ise sermayenin büyüklüğü ile yasal yükümlülükler ve kolaylıklar belirleyici olmuştur. Ayrıca yıllar içinde dernek ve vakıflara ilişkin mevzutta yapılan olumlu değişiklikler düşünce kuruluşları sayısına ve etkinliğine katkı sağlamıştır.

1961-1989 dönemi düşünce kuruluşlarından Konferans Heyeti Derneği ile İKT ekonomi öncelikli dış politika bağlamında çalışan kuruluşlar iken; ESAM İslam dünyasını merkeze alan bir dış politika çalışması ve takibi ortaya koymuştur. Öncüllerinin aksine ESAM; AET ve Gümrük Birliği aleyhine politikalar geliştirmiş ve İslam ülkeleri ile işbiliğini öne alan D8 gibi projelerin planlayıcısı ve destekleyicisi olmuştur. DPE ise kısmen farklı alanlara çalışmalarında yer verse de çalışmalarının ana merkezini Türk dış politikası oluşturmuştur. SİSAV Avrupa kurumları merkezli çalışan bilhassa 1980 Askeri Darbesi sonrası Avrupa kurumları ile ilişkileri düzeltme noktasında yoğun faaliyetlerde bulunan bir kuruluş olmuştur. OBİV ise Ortadoğu-Balkan incelemeleri ile Dışişleri Bakanlığı politikalarına katkı sağlamıştır. Bağımsız ve yarı bağımsız düşünce kuruluşları sınıflandırması altında yer alan bu kuruluşlar haricinde, zamanla Türkiye'de resmi kurumlar bünyesinde kurulan sınırlı sayıda düşünce kuruluşu ile uluslararası düşünce kuruluşları ile ilişkili kuruluşlar da Türkiye'nin düşünce kuruluşu kültürüne katkı sağlayan kurumlar olarak ortaya çıkmıştır.

Tanım sorunu ile finansman ve bağımsızlık sorunları gibi unsurlardan bağımsız olarak farklı düşünce kuruluşlarının sayıca çoğalması ve farklı alan çalışmalarının artması gerek demokrasi gerekse düşünce kuruluşu kültürünün yaygınlaşması açısından önemli görülmüştür. Dolayısıyla yasal mevzuatta düşünce kuruluşlarına gerekli kolaylıkların sağlanması ve asgari düzeyde kamu kaynaklarından fırsat eşitliği çerçevesinde tüm kuruluşların faydalanması, hem sektörü cesaretlendirecek hem de uzun vadede sağlıklı politikalar ve alternatifler geliştirilerek ülkenin kalkınmasına katkı sağlanacaktır. Dış politika bağlamında çalışan düşünce kuruluşları Türkiye'de daha görünür olarak farklı mecralarda yer alsa da zamanla çevre, sağlık, teknoloji gibi birçok farklı alanda uzmanlaşmış kuruluşların ortaya çıkması mümkün olacaktır. Tıpkı Dışişleri Bakanlığı'nın zaman zaman farklı düşünce kuruluşlarından temsilcilerle SAM üzerinden bir araya gelmesi gibi Türkiye'de düşünce kuruluşu kültürünün gelişmesine paralel olarak farklı bakanlıkların da ilerki süreçte kendi alanlarında çalışma yapan düşünce kuruluşları ile belirli aralıklarla bir araya geleceği düşünülmektedir.

Gerek politika yapıcılar gerekse her seviyedeki bürokrata uzmanlık desteği sağlamanın yanı sıra gündem oluşturma noktasında da önemli bir misyon üstlenen düşünce kuruluşları, Batılı modern demokrasilerde yaklaşık bir asırdır politik süreçlerin belirlenmesi ve yönlendirilmesi noktasında işbirliğine ihtiyaç duyulan önemli bir unsur olmuştur.

Dış politika gelişmeleri Türkiye'de neredeyse tüm düşünce kuruluşları için en temel çalışma alanlarından biridir. Bu bağlamda pek çok düşünce kuruluşunun Balkanlar, Ortadoğu gibi farklı bölge masaları bulunmasının yanı sıra bazıları ise; daha çok ikili ilişkiler ve güncel dış politika analizleriyle kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. Hatta dış politikanın Avrupa Birliği gibi sadece belli alanlarına veya Ortadoğu gibi belli masalarına yoğunlaşan düşünce kuruluşları vardır. Esasında her

şeyin uzmanı olmaya çalışan yapılardan ziyade farklı spesifik konularda uzmanlaşan daha lokal yapılar görece daha yetkin olabilir.

Stratejik araştırmaların dünya politikasını yönlendirdiği düşünüldüğünde geleceğin inşa edilmesi sadece devlet bürokrasisi ile yapılamayacaktır. Devlet dışında farklı yapılar bünyesinde kurulan düşünce kuruluşları karar alma sürecinde çağın da bir gereği olarak doğru bilgiyi temin edip yorumlamalı ve gerektiğinde karar alıcılara alternatif politikalar sunabilmelidir. Bugün ABD merkezli bir düşünce kuruluşunun Türkiye veya herhangi bir ülke hakkında yayınladığı raporun o ülkelerin iç kamuoylarında veya dünya kamuoyunda yarattığı etki ve haber değeri dikkate alındığında düşünce kuruluşlarının bir 'kamu diplomasi' aracı olarak değeri daha da belirginleşmektedir. Ayrıca sadece hükümetlerin değil; uluslararası yatırımcıların da düşünce kuruluşu çıktılarına önem verdiğini dikkatlerden kaçırmamak gerekir.

Düşünce kuruluşları, Batının aksine Türkiye için yeni bir kavram ve çalışma alanı olmakla birlikte, önemi geç de olsa keşfedilmiş; zaman içerisinde farklı ad ve yapılanmalarla farklı düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır. Bütçe ve personel sayısı açısından büyüklükleri bir yana nüfusa oranlı karşılaştırmalı bir analiz yapıldığında Türkiye'nin nufüsuna oranla ABD ölçeğinde düşünce kuruluşu cenneti olması için 500'ün üzerinde kuruluşa ev sahipliği yapıyor olması gerekecektir. Hâlbuki 2020 sonu itibariyle Türkiye'deki düşünce kuruluşu sayısı, resmi kurumlar ve uluslararası kuruluşların Türkiye temsilcilikleri dâhil edilse bile 100'ü aşmamaktadır.

1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de düşünce kuruluşu sayısında artış olmakla birlikte, sayının gelişmiş ülkelere göre oldukça düşük olduğu görülmüştür. Fakat bu çalışma, Türkiye'nin düşünce kuruluşu kültürünün dikkate değer bir tarihsel arka planı olduğunu ortaya koymuştur. 1990'lı yıllara kadar, düşünce kuruluşu adlandırması tarihsel süreç içinde kullanılmasa da 1961'den itibaren düşünce kuruluşu misyonuna haiz farklı ad ve tanımlamalarla bir çok oluşum ortaya çıkmıştır. Esasında düşünce

kuruluşları çok farklı işlevleri ve hedefleri olan yapılar olarak ortaya çıkarken, bugünden bakıdığında ilk örneklerin, tarihsel süreç içinde ne olduğundan ziyade ne yaptığının önem arz ettiği görülmüştür. Bu bağlamda 1961-1989 arasında incelenen kuruluşların faaliyetlerinden ve hedef kitlesinden yola çıkarak bakıldığında, bu kurumsal yapıların günümüz düşünce kuruluşlarından temelde bir farkı olmadığı anlaşılmıştır.

Çalışma göstermiştir ki; düşünce kuruluşlarının uluslararası boyut kazanması, Türk düşünce kuruluşlarının dünya örneklerini daha yakında tanımasına imkan sağladığı gibi işbirliği fırsatları oluşturmuştur. Söz konusu uluslararası niteliği olan yabancı düşünce kuruluşları, yerel düşünce kuruluşları gibi faaliyet yürütttüğü ülkenin politikalarına etki etme ya da bir konuda gündem oluşturma amacı taşımıştır. Bu nedenle şubesi bulunan yabancı düşünce kuruluşlarından fon alan veya onlarla proje geliştiren yerel düşünce kuruluşlarına milli çıkarlar açısından olumsuz bakıldığı, bu tip kuruluşlarda yer alan isimlerin siyasi muhaliflerince eleştirilebildiği durumlar tespit edilmiştir.

Dünya ölçeğinde bakıldığında düşünce kuruluşlarının ilk örneklerinin, demokratik ve ekonomik gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde ortaya çıkmasının tesadüf olmadığı anlaşılmıştır. Bu durum, ‘demokratik olmayan ülkelerde düşünce kuruluşu olmaz’, anlamına gelmese de günümüzde de söz konusu niteliğe haiz ülkelerin düşünce kuruluşu sayısı ve kalitesi açısından açık ara önde olması bu varsayımı desteklemektedir.

Çalışma kapsamında Soğuk Savaş dönemi Türk dış politikasındaki gelişmelere bakıldığında blok içi reflekslerin Türk dış politikasına etki ettiği görülmüştür. Dış politikada ortaya çıkan söz konusu etkinin bir benzeri kısmen düşünce kuruluşu çalışmalarına ve görüşlerine yansımıştır. NATO ve AET ile ilgili sayısız çalışma yapılmış, Batı yanlısı görüşler kuruluşların (ESAM hariç) çıktılarında baskın unsur

olmuştur. ESAM ise daha çok İslam dünyası ile işbirliğini ön plana çıkaran, NATO ve AET gibi oluşumları eleştiren bir kuruluş olmuştur.

Dışişleri Bakanlığı'nın bazı dönem düşünce kuruluşları ile yakın işbirliği içinde çalışması, devletin söz konusu kuruluşları cesaretlendirmesi anlamında önemli olmakla birlikte bağımsızlıkları noktasında ayrı bir tartışmaya yol açmıştır. Her ne kadar ESAM ve Konferans Heyeti Derneği, bağımsız hareket ediyor gibi gözükseler de belirli bir siyasi görüşe veya ekonomik çevreye ait olma durumu nedeniyle bu iki kuruluş da bağımsızlık noktasında tartışmalı bir alanda kalmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular çerçevesinde, kuruluşların kurumsal anlamda mutlak bağımsızlığından ziyade ülkenin genel demokratik atmosferi ve düşünce kuruluşlarının çeşitliliği ile fırsat eşitliğinin daha önemli ve gerçekçi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bulgulardan İKV'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerin tüm tarihsel sürecini içeren canlı bir kütühane niteliğinde olduğu, ESAM'ın ise 'bir siyasi okul niteliğinde' faaliyet yürüterek pek çok ismi; Cumhurbaşkanı, Başbakan ya da Bakan olarak siyasete kazandırdığı görülmüştür. Çalışmada DPE'yi en özel kılan doğrudan dış politika adıyla kurulan Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu olmasıdır. Kuruluşundan itibaren uzun yıllar bakanlık bürokrasisi ile yakın işbirliği içinde çalışan DPE'nin, gerek düşünce kuruluşlarının çeşitlenmesi gerekse hükümete daha yakın SETA gibi yeni kuruluşların varlığı nedeniyle geçmişe nazaran daha otonom çalışmalar ve görüşler ortaya koyabildiği söylenebilir.

Söz konusu dönemlerde SİSAV ve OBİV kuruluşları da merkezi hükümet ile yakın işbirliği içinde hareket etmiştir. Hatta bunlardan SİSAV, bir dönem adeta bir devlet kuruluşu gibi hareket etmiş, darbe sonrası Avrupa kurumları ile ilişkileri düzeltme misyonu üstlenmiştir. Darbe sonrası milletvekili heyeti gönderilemediği dönemde SİSAV mensuplarından oluşan bir heyet, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi toplantılarına katılarak Türkiye'yi temsil etmiştir.

Aynı zamanda bir halkla ilişkiler ve 'kamu diplomasisi' misyonu üstlenen düşünce kuruluşları, her ne kadar kendilerini bağımsız ilan etselerde dünyada olduğu gibi Türkiye'de de düşünce kuruluşlarının kahir ekseriyetinin bir ideolojiye, siyasi partiye veya sermaye grubuna yakın durduğu görülmüştür. Dolayısıyla bağımsız iddia ve sınıflandırmasından ziyade "bağımsız ve yarım bağımsız" düşünce kuruluşları sınıflandırması daha uygundur. Çünkü bağımsız veya yarı bağımsız arasında belirgin bir ayrım olmayacağı gibi hangi noktadan yaklaşıldığına göre bu durumun değişebileceği ortadadır. Tamamen bağımsızlıktan yoksun bir düşünce kuruluşu tanımlamasının ise düşünce üretimi pratiği ve teoriğiyle bağdaşmayacağı ortadadır. Dünyanın iki bloğa ayrıldığı Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de faaliyet yürüten çoğu düşünce kuruluşunun Batı yanlısı yayın ve faaliyet yürütmesi veya bir düşünce kuruluşunun bakanlık ile işbirliği yapması o düşünce kuruluşunun bağımsızlığı noktasında nihai ölçüt ve belirleyici değildir. Kuruluşun kendi içindeki çalışma sistematiği de son derece önemlidir. Kaldı ki; çalışmaya bütüncül olarak bakıldığında düşünce kuruluşlarının hep bir sonraki düşünce kuruluşunu gerek insan kaynağı gerekse kültür açısından etkilediği görülmüştür.

Sermaye varlığı düşünce kuruluşları için en önemli unsurlardan olurken finansman ve bağımsızlık, ilişkili parametreler olarak ortaya çıkmıştır. Düşünce kuruluşları, bağımsız faaliyet gösterme yetisini kuvvetlendirmek için finans kaynaklarını çeşitlendirme yoluna gitmelidir. Devlet farklı kurumlar kanalıyla düşünce kuruluşlarını etkinlikleri çerçevesinde asgari düzeyde de olsa eşit ve adil ölçülerde destekleyebilmelidir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde hükümetler, düşünce kuruluşu kültürünün yaygınlaşması için öncü olmalı, düşünce kuruluşlarının etkinliğini, demokratik yönetim ve şeffaflığın bir gereği olarak görmelidir. Düşünce kuruluşlarına destek olan iş çevrelerine merkezi hükümet tarafından tanınan kısmi vergi indirimine benzer kolaylıkların yanı sıra, düşünce kuruluşlarına da proje bazlı doğrudan teşvikler

sağlanmalıdır. Fakat sağlanan tüm kolaylıklar siyasi yakınlık kaygısından uzak olarak eşit ve adil bir çerçevede, somut etkinlik verileri çerçevesinde yapılmalıdır.

Türkiye'de devletin ve hükümetlerin alacağı farklı tedbirler ve atılan adımlar, zamanla Batı'da olduğu gibi ekonomi çevrelerinin bu tip kuruluşlara daha fazla destek olmasına yol açabileceği gibi düşünce kuruluşlarının yagınlaşmasına ve küresel çapta etkinliğine de katkı sağlayacaktır. Çalışmada düşünce kuruluşlarının küresel etkinliğini ölçen raporların büyük ölçüde bir önceki yılın tekrarı raporlar olduğu, raporların kapanan düşünce kuruluşlarını halen aktif gibi listelere alarak etkin düşünce kuruluşu olarak sunduğu, dolayısıyla küresel düşünce kuruluşları raporlarının net bir etkinlik analizi sunmaktan uzak oldukları ve bilhassa ülke içi gerçeklik ile etkinlikleri ıskaladıkları görülmüştür. Bu anlamda çalışma, küresel bakışlar ve yerel bulguları sentezleyerek, Türk düşünce kuruluşlarının gerçekçi bir görünümünü de ortaya koymaya çalışmıştır.

Dış politika bağlamında Türk düşünce kuruluşlarının politik süreçlere katkısı akademik çevrede tartışıla dursun, asıl mesele; iletişim ve etkileşimin akıl almaz şekilde hızlandığı ve yaygınlaştığı günümüz küresel dünyasında, dünya politikalarına yön verebilecek ve dünya kamuoyu tarafından ilgiyle takip edilecek düşünce kuruluşlarına sahip olmak olmalıdır. Bu anlamda çalışmanın geçmişten günümüze gelinen nokta için bir tespit niteliğinde olmasının yanı sıra, bir gelecek perspektifi sunması arzu edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. RESMİ YAYINLAR (Resmi Gazete ve Meclis Tutanakları)

- **Resmi Gazete**, 22 Haziran 1966, Sayı: 12329.
- **Resmi Gazete**, 2 Nisan 1983, Sayı:18006
- **Resmi Gazete**, 24 Mayıs 1983, sayı: 18056.
- **Resmi Gazete**, 07.01.1987, Sayı:19334.
- **Resmi Gazete**, 6 Mayıs 2000, Sayı: 24041.
- **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D:1, C:22, O:1, B:16, 13.12.1967.
- **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D:3, B:9, T:1, Cilt:1, 24.11.1969.
- **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, B:21, O:1, C:9, 14.12.1970.
- **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, B:54, O:2, C:11, 20.02.1971.
- **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, B:124, O:1, C:15, 02.07.1971.
- **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, B:31, O:1, C:23, 12.01.1977.
- **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, B:41, O:3, C:22, 11.12.1985.
- **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, B:45, O:2, C:34, 18.12.1986.
- **T.B.M.M Tutanak Dergisi,** D.21, C.88, YY.4. 1986.
- **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, D:17, YL:4, B:16, O:1, C:32, 21.10.1986.
- **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, B:104, O:2, C:59, 09.04.1991.
- **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, B:78, O:2, 22.02.1995.

2. GAZETE VE DERGİLER

- **Cumhuriyet**
- **Dış Politika**
- **Hürriyet**
- **İktisadi Kalkınma Vakfı**
- **Milli Gazete**

- **Milliyet**
- **Ortadoğu**
- **Radikal**
- **Sabah**
- **Tercüman**
- **Türkiye**
- **Yeni Akit**
- **Yeni Şafak**
- **Zaman**

3. BASILI YAYINLAR (Kitap ve Makaleler)

ABELSON, Donald E.; **American Think Tanks and Their Role in US Foreign Policy**, Macmillan Press, Londra, 1996.

AHMAD, Feroz; **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (Çev.) Y. Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

ALTINBAŞ, Deniz; "İyi Bir Think Thank, İyi Bir Think Thanker", **Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından bugüne Türk Düşünce Kuruluşları**, ed. Hasan Kanbolat ve Hasan Ali Karasar, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009.

ARAS, Bülent; TOKTAŞ, Şule; KURT, Ümit; **Rise of ThinkTanks: Foreign Policy and National Security Culture in Turkey**, Seta Publications, Ankara, 2010.

ARAS, Bülent; TOKTAŞ, Şule; KURT, Ümit; **Araştırma Merkezlerinin Yükselişi: Türkiye'de Dış Politika ve Ulusal Güvenlik Kültürü**, SETA Yayınları, Kasım 2010.

ARMAOĞLU Fahir, "Türk Dış Politikasında Son Gelişmeler", **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.1, Tisa Matbaacılık, Ankara, Mart 1971.

Araştırma Raporu, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, Haziran 1977.

Araştırma ve Düşünce Kuruluşu ESAM, Tanıtım Kitapçığı, Esam Yayınları, Ankara, (yayın tarihi yok).

ARMAOĞLU, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,** 18.bs., Alkım Yayınevi, İstanbul, Nisan 2012.

ARPACIOĞLU, Kenan, "Batı Karşısında Türk Dünyası", **Notlar Dergisi**, Yıl:3, S.9, 2018, ss.111-135.

ARPACIOĞLU Kenan, "Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Politik Süreçlere Etkisi", **Notlar Dergisi**, Yıl: 3, S.6, 2017, ss.45-166.

ASNA, Alaeddin; **Public Relations:Temel Bilgiler**, 2.b. İstanbul: Der Yayınları, 1998.

Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları (Temel Metinler ve Açıklamalar), Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1989.

YILMAZ, Ayhan Nuri; KILIÇOĞLU, Gökmen, "Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Gücü ve Kıtadaki Artan Etkisinin Analizi", İsmail Ermağan (ed.), **Dünya Siyasetinde Afrika**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2018, ss.461-521

BADIE, Bertrand; SCHLOSSER, Dirk Berg; MORLINO Leonardo**, International Encylopedia of Political Science,** Sage Publications, London, 2011.

BAL, İdris; **ABD Politikaları ve Türkiye**, Ankara, Lalezar Kitapevi, 2008.

BAL, İdris; **Güvenlik Kıskacında Türkiye**, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2009.

BALCIOĞLU, Mustafa; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi** II, 10. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014.

BEDIR Umur, "Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Dış Politika Bağlamında Kamu Diplomasisi İşlevleri", **Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi**, İletişim Özel Sayı:6, Ocak 2021, ss.7-35.

BILHAN, Murat, **Stratejik Araştırma Merkezleri**, Stratejik Rapor, No:30, Tasam Yayınları, İstanbul, Eylül 2008.

BILGESAM, **Terörün Geldiği Yeni Boyut: İŞİD Örneği, Bilge Adamlar Kurulu Raporu**, Rapor No:67, İstanbul, Haziran 2015.

BODUR, Harun; **Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 2.bs., İstanbul, Yeditepe Yayınevi, Aralık 2013.

BORATAV, Korkut; "İktisat Tarihi:1908-1980", **Türkiye Tarihi 4: Bugünkü Türkiye 1908-1980,** S. Akşin (der), (6.baskı), Cem Yayınları, İstanbul, 2000, ss.265-353.

BUKOVSKY, Vladimir; **Batıda Barışçı Akımlar ve Sovyetler Birliği,** (Çev. Sara Orkunt), SİSAV, İstanbul, 1983.

Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç (15 - 17 Ekim 1997: Ankara) Sempozyuma Sunulan Tebliğler, (yay.haz.), İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.

CANDAN, Kadir; BILGIN, Murat; Sivil İtaatsizlik, **Yasama Dergisi**, S.19, 2011, ss. 57-94.

CORDESMAN, Anthony H.; "The Emirates Center and Gulf Think Tanks: The Next Twenty Five Years" **Center for Strategic and International Studies**, December 15, 2014, ss.1-11.

D'ENCAUSSE, Helene Carrere**; Parçalanan İmparatorluk-Sovyetler Birliğinde Halkların İsyanı**, (Çev.), Nezih Uzel, SISAV Yayınları,1984.

DAVUTOĞLU, Ahmet; **Stratejik Derinlik**, 56. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2010.

DEMIR, Gökhan; KÖMÜRCÜ, Derya; "1960'larda Sermayenin Yeni Düzen Arayışı: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti", **Sosyal Bilimler Dergisi**, C. VII, S. 2, Ekim 2014, ss.32-58.

DESAI, Radhika; "Second-Hand Dealers in Ideas: Think Tanks and Thatcherite Hegemony", **New Left Review**, C. 203 (Ocak/Şubat 1994), ss.27-64.

Dış Politika Enstitüsü, **Dış Politika Dergisi**, C.10, S.1, Saydam Matbaacılık, Ankara, Mart 1983.

Dış Politika ve Savunma Grubu, **Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye**, SİSAV Yayınları, İstanbul, 2000.

Dış Politika ve Savunma Grubu, **Rusya Federasyonundaki Gelişmeler, Etkileri ve Türkiye**, SİSAV Yayınları, İstanbul, 1995.

DIŞEL, Buse, "Alman Federal Mahkemesinin Verdiği Bir Karar Işığında Derneklerin "Statüleri Çerçevesinde" Açtığı Topluluk Davaları", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.16, Özel Sayı, 2014, ss.1823-1855.

ECZACIBAŞI, Nejat F.; **Kuşaktan Kuşağa,** Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1982.

Nejat F. Eczacıbaşı, **Yeni Bir Türkiye, Yazı, Konuşma ve Söyleşilerinden Seçmeler**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti 1993, Konferans Heyeti Yayını, İstanbul, 1993.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Tüzüğü, Hilal Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1974.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Dış Tanıtımı,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1992.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme,** Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1968.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim,** Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1966.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Güneydoğu Sorunu ve Çözüm Arayışları,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1992.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti**, İktisadi Devlet Teşekkülleri,** Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1968.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1964.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **İktisadi Kalkınmanın Zirai Cephesi,** Sermet Matbaası, İstanbul, 1965.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **İnsan Hakları ve Cezaların İnfazı,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1990.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Sanayide Yatırım ve Sermaye Terakümü,** İstanbul Matbaası, İstanbul, 1963.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Türkiye'de Bölgesel Politika,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1989.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Türkiye'de Yabancı Sermaye,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1989.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Türkiye'nin Enerji Sorunu ve Enerji İhtiyacı,** Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1973.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri,** Acar Matbaacılık, İstanbul, 1990.

ERBAKAN, Necmettin**, Mecliste Ortak Pazar**, İstiklal Matbaası, İzmir, 1971.

ERCAN, Arda; ERCAN, Bilge; "Türkiye'de Ekonomik Elit Davranışları ve Bir Ekonomik Seçkinler Örgütü Olarak TÜSİAD", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** C.8, S.41, Aralık 2015, ss.397-406.

ERHAN, Çağrı, "ABD ve NATO ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed., Baskın Oran, Cilt I, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.522-576.

EROĞUL, Cem; **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Yayınları, Ankara, 1990.

EROL, M. Seyfettin; "1946-1950 Döneminde Türk Dış Politikası", **Osmanlıdan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi: İç ve Dış Politika**, Savaş Yayınları, Ankara, 2009, ss.345-358.

ERTEM, Barış; "Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk Sovyet İlişkileri (1939-1947)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.3/11, Bahar 2010, ss.252-272.

ESAM, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Ana Tüzüğü 1969,** (1987 ve 1991 yılında yapılan değişiklikleri ile), (Basım yeri ve yılı yok).

Foreign Policy, **Nato Özel Sayısı**, U.R., 1265/1, Foreign Policy Institute, Ankara, 1986.

GADDIS, John Lewis; "The Cold War, The Long Peace, and the Future", **The End of Cold War; Its Meaning and Implıcations**, ed. Michael J. Hagan, Cambridge University Press, Newyork, 1992, ss.21-38.

GÖNLÜBOL, Mehmet, "Türk Amerikan İlişkileri: Genel Bir Değerlendirme" **Dış Politika Dergisi,** C.1, S.4, Tisa Matbaacılık, Ankara, Aralık 1971, ss.5-18.

GÜLSEVEN, Aslı Yiğit; "Geçmişten Günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir Kimlik Projesinden Uluslararası Politikaya", **Avrasya Etüdleri**, Yıl:25, S.56, 2019, ss.33-52.

HALE, William, "Türk-İngiliz İlişkileri: Bir Tarihçe", **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.3, Tisa Matbaacılık, Ankara, Eylül 1971.

HARRIS, George; **The Middle East in Turkey-US Relations, Heritage Foundation**, Washington, 1985.

İktisadi Kalkınma Tesisi Senedi. İKT Yayını, İstanbul, 1965.

İktisadi Kalkınma Tesisi, "Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye", **Seminer Tebliğleri**, Monografi Serisi No:2, İstanbul, 1967.

İktisadi Kalkınma Tesisi, **AET Gümrük Birliği**, Fige Matbaası, İstanbul, Ekim 1967.

İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, İKV Yayınları, İstanbul, Sayı 144, Mayıs-Ağustos 1999.

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Haziran 1992, İstanbul

İktisadi Kalkınma Vakfı, Nedir? Ne Yapar? İKV Broşürleri, No.3.,1968.

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Türkiye ve AET, Haber Bülteni**, Yenilik Basımevi, S.32, Haziran 1987, ss.1-15.

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Türkiye ve Gümrük Birliği**, Türkiye'nin Sorunları Dizisi-12, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul.

İNAN, Kamran, **Hayır Diyebilen Türkiye**, İstanbul, Timaş Yayınları, 1995.

JAMES, Simon; "The Idea Brokers: The Impact of Think Tanks on British Government", **Public Admisintration**, C.71, Winter 1993, ss.491-506.

KANBOLAT, Hasan; KARASAR, Hasan Ali; ed.,**Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Staratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıçtan Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2009.

KARABULUT, Bilal; "Düşünce Kuruluşlarının (Thinknk Tank) Tarihsel Gelişimi", **Dernekler Dergisi**, Salmat Matbaacılık, Ankara, 2012/2, ss.30-33.

KARABULUT, Bilal; "Dünya'da ve Türkiye'de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Akademik Bakış**, C. 4, S. 7, İstanbul, 2010, ss.91-104.

KARACA, Kayhan; **Turkish Founding Fathers of United Europe**, NTV Yayınları, İstanbul, 2011.

KARADENIZ, Bülent; "Türkiye'de Düşünce Üretimi", **Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Staratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıçtan Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları,** ed. Hasan Kanbolat, Hasan Ali Karasar, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2009, ss.337-341.

KARAGÜL, Mehmet, "Türk Dünyası ve Milletlerarası Örgütler", **Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi**, C.4, S.14, 2012, ss.59-79.

KARAKOÇ, Ercan; "Türkiye'de Stratejik Araştırma Merkezlerinin Geç Kurulma Nedenleri Hakkında Bir Değerlendirme", **Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Staratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıçtan Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları**, ed. Hasan Kanbolat, Hasan Ali Karasar, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009, ss.342-347.

KARAOSMANOĞLU, Ali L.; "Değişen Dünya ve Çok Kutuplu Denge", **Dış Politika Dergisi**, C.3, S.1, Mart 1973, ss.35-41.

KAYA, Veysi, "Think Tank (Düşünce Kuruluşu)", **Dernekler Dergisi**, 2012/2, ss.34-41.

KAZASKI, Vasil Lilov; **Ölüm Kampı Belene**, (Çev.) Osman Ertürk, SISAV Yayınları, İstanbul, 1984.

Konferanslar Dizisi:1, **Gayemiz Bütün Beşeriyetin Saadetidir**, Esam Yayınları, Ankara, 2006.

KÖSEOĞLU Özer, KÖKTAŞ Ömer Faruk, "Bilgi, Güç ve Siyasetin Kesişiminde Düşünce Kuruluşları: Kamu Politikaları Bağlamında Bir Analiz", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, C.15, S.30, 2017, ss.533-552.

MCGANN, James G.; **Think Tanks and Policy Advice in the United States**, Routledge, Oxon, 2007.

MILOR, Vedat, **"The Genesis of Planning in Turkey"**, New Perspectives on Turkey, Volume 4, 1990, ss.1-30.

NAS, Çiğdem, 'AB ile Entegrasyon Sürecinin Türkiye'de Siyasal Sistem Üzerindeki etkileri,' **Akademik Araştırmalar Dergisi**, S.23, 2004-2005, ss.45-58.

NEYZİ, Nezih H., "İş Yönetimi ve Sosyal Sorumluluk Açısından Dr. Nejat F. Eczacıbaşı" **Dr. Nejat F. Eczacıbaşı için Yazılanlar**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

OBİV, **Turkish Review of Balkan Studies**, Annual, 2003/3, Bıgart, İstanbul, 2003.

OBİV, Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, **Kürt Dosyası 1**, No:56, 12 Ocak 2009.

OBİV, **Turkish Review of Balkan Studies**, ISIS, İstanbul, (sayı belirtilmemiş), 1994/1995.

ORAN, Baskın, "Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 (1945-1960)", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed., Baskın Oran, Cilt I, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.477-615.

OLCAY, Osman, "Türkiye'nin Dış Politikası", **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.2, Haziran 1971, ss.79-84.

ÖZKAN, Funda; "Şeffaflık Sırası Askeri Harcamalarda", **Radikal**, 22.05.2004, s.8.

PAMUK, Şevket, **Economic Growth and Institutional Change in Turkey Before 1980,** ed., T. Çetin ve F. Yılmaz, Nova Science Publishers, New York, 2010.

Procceeding of the International Conference on the New Iraq, March 22nd, 2005, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.

Proceedings of the International Conference on Turkish-Greek Relations İssues, Solutions, Prospects, (March,2006), Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.

Refah Partisi, **Millet Nasıl Bir Cumhurbaşkanı İstiyor**, ESAM Siyasi Dökümanlar, Ankara, 20 Nisan 1993.

RICH Andrew, **Think Tanks, Public Policy and The Politics of Expertise,** , Cambridge, Cambridge Universty Press, 2004.

ŞAHİN, Haluk, "Düşünceler Nereden Gelir", **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1992, s.16.

SALA, Bedir; “Bilgi İktidar İlişkisi ve Think Tank Kuruluşları”, **Dernekler Dergisi**, 2012/2, ss.38-41.

SANDER, Oral; **Siyasi Tarih: 1918-1994**, 24. Basım, İmge Kitapevi, Ankara, 2014.

SARIMEHMETOĞLU, Kübra; “Prof. Dr. İhsan Bal ile Röportaj”, **Dernekler Dergisi**, 2012/2, ss.42-49.

SARIMEHMETOĞLU, Kübra; “Prof. Dr. Yasin Aktay ile Röportaj”, **Dernekler Dergisi**, 2012/2, ss.58-63.

Serhat Güvenç, “Türkiye’nin Dış Politikası ve Düşünce Kuruluşları”, **Sivil Toplum ve Dış Politika**, ed., Semra Cerit Mazlum, Erhan Doğan, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, ss.159-177.

SEVER, Ahmet; ‘Önyargı Duvarını Sivil Toplum Diyalogu Yıkacak’, **KRİTER Türkiye-AB İlişkileri Haber-Yorum Dergisi, Radikal Gazetesi Eki**, S.1, Temmuz 2006, ss.73-76.

SİSAV DSG, **NATO’nun Genişlemesi ve Türkiye**, Tunç Ofset Matbaacılık, İstanbul, Mayıs 1997.

SİSAV, **1980’lerde NATO**, Doyuran Matbaası, İstanbul, 1983.

SİSAV, **İstanbul Sempozyumu**, Faik Yolaç Ofset Basım, İstanbul, 1981.

SİSAV, **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler**, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990.

SİSAV, **Uluslararası Alanda Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi ve İktisadi Meseleleri**, The Political and Economic Problems of the Turkish Community of Cyprus in the International Field, Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, İstanbul, 1986.

SÖNMEZOĞLU, Faruk; **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2010.

SOYSAL, İsmail; “Kıbrıs Sorununa Yeni Çözüm Arayışı”, **Cumhuriyet**, 23 Mart 1995, s.10.

SOYSAL, İsmail; **Türk Dış Politikası İncelemeri İçin Kılavuz: 1919-1993**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993.

SOYSAL, Mümtaz; SAĞLAM, Fazıl; "Türkiye'de Anayasalar", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, ss.18-52.

STONE, Diane ve GARNETT, Mark; "Think Tanks, Policy Advice and Governance", **Think Tanks Across Nations: A Comparative Approach**, ed. Diane Stone, Andrew Denham ve Mark Garnett, Manchester Universty Press, Manchester, 1998, ss.1-20.

STONE, Diane; "The Policy Roles of Private Research Institutes in Global Politics", **Private Organizations in Global Politics**, ed. Karsten Ronit ve Volker Schneider, Routledge, Londra, 2000, ss.187-207.

STONE**,** Diane**; Capturing the Political Imagination: Think Tanks and the Policy Process**, Frank Cass, Londra, 1996.

TAŞHAN, Seyfi, "Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim ile bir Mülakat", **Dış Politika Dergisi**, C.1, S.2, Haziran 1971, ss.1-20.

TAŞHAN, Seyfi, Önsöz, **Dış Politika Dergisi**, C.11, S.3, Temmuz 1985, ss.3-5

TAŞHAN, Seyfi, "Dış Politika Enstitüsünün Öyküsü", **Dış Politika Dergisi**, C.5, S.4, Aralık 1994, ss.70-89.

TAŞHAN, Seyfi; **20. Yılında Dış Politika Enstitüsü 1974-1994**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1994.

TAVŞANOĞLU, Leyla; "Güner Öztek ile Söyleşisi", **Cumhuriyet**, 13.05.2001.

TEPEBAŞ, Ufuk; "Türkiye-Afrika İlişkilerinin Gelişiminde Sivil Toplum ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü", ed., Raphael Wakabwa Arınaıtwe, **Afrika'daki Karar Alma ve Politika Oluşturma Süreçlerinde Düşünce Kuruluşlarının Rolü ve Yeri: Kalkınmaya Yönelik Danışmanlık**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 187-194.

TOKTAŞ, Şule; ARAS, Bülent, "National Security Culture in Turkey: a qualitive study on think tanks", **Journal of Social Sciences of Turkish World,** Volume 61, 2012, ss.245-264.

TUĞRUL Talip**, Milli Görüş Hareketi'nin Temel Karakterleri,** MGV Yayınları, Ankara, 2019.

TUĞRUL, Talip**, Milli Görüş Hareketi Bibliyografyası**, MGV Yayınları, Ankara, 2018.

TUNCER, Hüner; **Eski ve Yeni Diplomasi**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1991.

TÜRKMEN, İlter, "Düşünce Merkezleri", **Hürriyet**, 19.10.2000, s.14.

TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, "Türk Dış Politikasının İşleyişinde Düşünce Kuruluşlarının Rolü", **Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergis**i, C. 1, S.1, 2015, ss.129-148.

Turkish Review of Balkan Studies: Annual 2003 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut., Doğan, İstanbul, 2003.

WEAVER R.Kent ve MCGANN, James G.; "Think Tanks and Civil Societies in a Time of Change", **Think Tanks and Civil Societies: Catalysts for İdeas and Action,** ed., R.Kent Weaver ve James G. McGann, New Jersey, Transaction Publishers, 2000, ss.1-32.

WEAVER, R. Kent, "The Changing World of Think Tanks", **Political Science and Politics**, Volume 22, Issue, Cambridge Universty Press, 3, September 1989, ss.570-571.

YAĞMURLU, Aslı, "Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi", **İletişim Araştırmaları Dergisi**, 5(1), 2007, ss.9-38.

YALÇINKAYA, Haldun; **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanım**ı, İmge Yayınları, Ankara, 2008.

YAZICI, Amine; "Türkiye'de Think Tank Tecrübesi ve SDE Örneği", **Dernekler Dergisi**, 2012/2, ss.50-51.

YÜLEK, Ertan; **Ömürdür Gelir Geçer; Yaşadıklarım, Gördüklerim, Duyduklarım**, Kelime Yayıncılık, Ankara, 2015.

ZARIÇ, Sami; "Türkiye'de Think Tank Kuruluşları ve Karşılaştıkları Sorunlar", **Akademik Bakış Dergisi**, S.31, Temmuz-Ağustos 2012, ss.1-19.

4. TEZLER

BEDİR, Umur; **Türkiye'de Muhafazakâr Düşünce Kuruluşlarının Kamuoyu Oluşturma Faaliyetleri**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul, 2017.

MAFINEZAM, Alidad; "**For Inquiry and Reform: Think Tanks of the Prograssive Era**", Yayımlanmamış Doktora Tezi, the State University of New Jersey, 2003.

5. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

ALIBONI, Roberto; "**Think Tanks as a Cooperative Factor in Nato's Mediterranean Dialogue"**, https://www.ciaonet.org/record/12370?Search=1 (Erişim Tarihi:11.10.2019).

BOUCHER, Stephen ve HOBBS, Ben; **Europe and Its Think Tanks: A Promise to be Fulfilled**: An Analysis of Think Tanks Specialised in European Policy Issues in the Enlarged European Union, Notre Europe, Paris, Ekim 2014, http://www.thinktankdirectory.org/downloads/Boucher_2006_Europe-and-its-Think-Tanks.pdf (Erişim Tarihi: 21.10.2016)

ÇAMLIBEL, Cansu; "**Düşlüyor, Düşünüyor ve Karar Aldırıyorlar**", http://www.hurriyet.com.tr/dusluyor-dusunuyor-ve-karar-aldiriyorlar-17844234 (Erişim Tarihi: 12.01.2016).

Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Yönetmenliği, http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/Mevzuat/11-strm.pdf (Erişim Tarihi:20.10.2020).

MCGANN, James G.; "**Think Tanks and the Transnationalization of Foreign Policy"** U.S Foreign Policy Agenda: An Electronic Journal of the U.S. Department of State, Cilt:7, Sayı:3 (Kasım 2002), s.14. http://www.usembassy-mexico.gov/bbf/ej/1102_RoleThinkTanks.pdf, (Erişim Tarihi: 21.10.2016).

MCGANN, James G., **2020 Global Go To Think Tank Index Report**, University of Pennsylvania s. 16. https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=think_tanks (Erişim Tarihi: 11.03.2021).

Türk Medeni Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf (Erişim Tarihi:22.10.2020).

TEPAV Direktörü Prof. Dr. Güven Sak ile Röportaj, Egiad Yarın Dergisi, s. 24. https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2019/haberler/egiad_yarin__temmuz_2019.pdf (Erişim Tarihi:03.04.2021).

KARABULUT, Bilal, "Düşünce Kuruluşları (Think Tank) Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım", **Türk Yurdu,** Kasım 2011, Yıl 100, S.291., https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1750 (Erişim Tarihi: 03.04.2021).

KİRİŞİ, Murat, "Düşünce Kuruluşlarının Etkileri ve Önemi", https://www.besam.org.tr/dusunce-kuruluslarinin-etkileri-ve-onemi/ (Erişim Tarihi:03.04.2021).

https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/YabanciSTK/izin_verilen_listesi_tr.pdf (Erişim Tarihi:20.03.2021).

https://www.gib.gov.tr/yardim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/vergi-muafiyeti-taninan-vakiflarin-listesi (Erişim Tarihi:21.03.2021).

https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararina-calisan-dernekler (Erişim Tarihi:21.03.2021).

http://foreignpolicy.org.tr/ (Erişim Tarihi: 17.10.2020)

http://www.afrika.tasam.org (Erişim Tarihi:05.11.2020)

http://www.esam.org.tr (Erişim Tarihi:05.02.2020).

http://www.liberal.org.tr (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

http://www.mfa.gov.tr (Erişim Tarihi: 04.11.2020).

http://www.mfa.gov.tr (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

https://50yil.ikv.org.tr/50yilikv.asp?lng=tr (Erişim Tarihi:20.12.2020).

https://edam.org.tr/ (Erişim Tarihi: 12.11.2020).

https://turan.org/turk-dunyasi-arastirmalari-vakfi/ (Erişim Tarihi:08.11.2020)

https://turksam.org/merkezler (Erişim Tarihi: 12.11.2020).

https://www.21yyte.org/tr/ (Erişim Tarihi: 09.11.2020).

https://www.history.com (Erişim Tarihi: 02.05.2020)

https://www.sabah.com.tr (Erişim Tarihi: 13.01.2020).

https://www.setav.org/ (Erişim Tarihi: 02.11.2020).

https://www.siviltoplum.gov.tr (Erişim Tarihi: 22.10.2020).

https://www.tepav.org.tr (Erişim Tarihi:12.10.2020).

https://www.vgm.gov.tr (Erişim Tarihi: 22.10.2020).

https://www.ismetinonu.org.tr/uluslararasi-siyasette-kazanimlar-2/ (Erişim Tarihi:05.09.2021).

https://www.tesev.org.tr/tr/faq-items/ (Erişim Tarihi:19.11.2021).

EKLER (İÇİNDEKİLER)*

EK-1: Dışişleri Bakanları Listesi

EK-2: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği Kurucu Üyeleri

EK-3: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği Yönetim Kurulu Üyeleri

EK-4: 1993 Yılı İtibariyle Ekonomık ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneğinin Seminer, Panel, Yemekli Toplantı ve Yayınları

EK-5: Ekonomık ve Sosyal Etüdler Konferans Heyetı Derneğinin 1964 Yılı İdare Heyeti Azaları

EK-6: İKV-İKT'nin Tüm Yayınları (2015-1967)

EK-7: DPE Muhabir Üyeleri

EK-8: DPE - Yayınlar, Toplantılar, Eğitim, Araştırmalar, Tanıtım ve Enstitünün Dış İlişkileri

EK-9: SİSAV Yönetim Kurulu Üyeleri

EK-10: SİSAV Dış Politika ve Savunma Grubu Üyeleri (1997 Yılı)

EK-11: SİSAV Yayınları

EK-12: SİSAV Seminer ve Toplantıları

EK-13: OBİV Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu Üyeleri

EK-14: OBİV Yayınları

EK-15: Düşünce Kuruluşlarının Tüzüklerinden Örnekler

EK-16: TBMM Tutanaklarında Düşünce Kuruluşları

EK-17: Resmi Gazete'den Örnekler

EK-18: Fotoğraflar

EK-19: Tablolar

* Daha önce dipnotlarda verildiğinden bazı eklerin kaynakçaları bu kısımda ayrıca verilmemiştir.

EK-1: Dışişleri Bakanları Listesi

T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLARI LİSTESİ (1961-1989)			
	İsim	Göreve Başlama Tarihi	Görev Bitiş Tarihi
1	Selim R. Sarper	28.05.1960	16.02.1962
2	Feridun Cemal Erkin	01.04.1962	20.02.1965
3	Hasan Esat Işık	23.02.1965	22.10.1965
4	İhsan Sabri Çağlayangil	27.10.1965	12.03.1971
5	Osman Olcay	26.03.1971	03.12.1971
6	Ü. Haluk Bayülken	11.12.1971	25.01.1974
7	Prof. Turan Güneş	25.01.1974	07.11.1974
8	Melih Esenbel	13.11.1974	30.03.1975
9	İhsan Sabri Çağlayangil	31.10.1975	21.06.1977
10	İhsan Sabri Çağlayangil	21.06.1977	05.01.1978
11	Prof. Gündüz Ökçün	21.06.1977	21.07.1977
12	Prof. Gündüz Ökçün	05.01.1978	12.11.1979
13	Hayrettin Erkmen	12.11.1979	05.09.1980
14	İlter Türkmen	21.09.1980	24.11.1983
15	Vahit Melih Halefoğlu	13.12.1983	21.12.1987
16	Mesut Yılmaz	22.12.1987	20.02.1990
http://www.mfa.gov.tr/_disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa (Erişim Tarihi:30.11.2020)			

EK-2: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği Kurucu Üyeleri

1- Nejat Eczacıbaşı (Fabrikatör), T.C. uyruklu, Eczacıbaşı İlaç Fabrikası, Levent.
2- Behçet Osmanağaoğlu (Tüccar), T.C. uyruklu, Teşvikiye, Kalıpçı Sokak No.119.
3- Şeci Edin (İşletme Mühendisi), T.C. uyruklu, Nişantaşı, Emlak Caddesi No.41.
4- Vakur Versan (Profesör), T.C. uyruklu, Nişantaşı, Yeni Yol No.22.
5- Nuri Eren (Öğretmen), T.C. uyruklu, Dere Sokak No.16/2 Bebek.
6- Robert W. Kerwin (İktisadi ve Kültürel Münasebetler Müdürü), A.B.D. uyruklu, Cumhuriyet Caddesi No.26. Harbiye.
7- Nezih Neyzi (Öğretim üyesi), T.C. uyruklu, İktisat Fakültesi, İşletme İktisadı Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.

EK-:3: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği Yönetim Kurulu Üyeleri

1. Dr. Nejat F. Eczacıbaşı – Başkan
2. Dr. Şahap KOCATOPÇU – Başkan Vekili
3. Prof. Dr. Erdoğan ALKİN – Başkan Vekili
4. Özhan EROĞUZ – Muhasip Üye
5. Dr. Metin BERK – Sekreter Üye
6. Dr. Öztin AKGÜÇ
7. Dr. Orhan ALTAN
8. Dr. Nüsret ARSEL
9. Mehmet BARLAS
10. Prof. Dr. Atilla GÖNENLİ
11. Osman KAVALA
12. Dr. Nezih NEYZİ
13. Prof. Dr. Ergun ÖZSUNAY
14. Prof. Dr. Reha POROY
15. Fethi TANALAY

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği İcra Kurulu Üyeleri

1. Dr. Nejat F. Eczacıbaşı
2. Dr. Şahap KOCATOPÇU
3. Prof. Dr. Erdoğan ALKIN

4. Dr. Nüsret ARSEL
5. Özer ÇİLLER

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği'nin Ocak 1989 İtibariyle Genel Kurul Üyeleri

1. Necati AKÇAĞLILAR
2. Dr. Öztin AKGÜÇ
3. İsmail Rüştü AKSAL
4. Alpaslan ALAGÖZ
5. Prof. Dr. Orhan ALDIKAÇTI
6. Prof. Dr. Erdoğan ALKIN
7. M. Sedat ALOĞLU
8. Dr. Osman ALTAN
9. Serhan ALTINORDU
10. Mehmet Pınar ARAN
11. Melih B. ARAZ
12. Ersin ARIOĞLU
13. Dr. Nüsret ARSEL
14. Cemil ATKAY
15. Prof Dr. Mustafa AYSAN
16. Mehmet BARLAS
17. Hüseyin BAYRAKTAR
18. Dr. Metin BERK
19. Feyyaz BERKER
20. İbrahim BETİL
21. Alaattin BEYLİ
22. Alber BİLEN
23. M. Levent BİRDİNÇ
24. Ahmet Aydın BOLAK
25. Cem BOYNER
26. Metin BOYSAN
27. Tarık BÜTTEM
28. Ege CANSEN
29. Mehmet Gün ÇALIKA
30. Talha ÇAMAŞ
31. Sait Haluk ÇATIRLI
32. Mehmet ÇELET
33. Özer ÇİLLER
34. Prof. Dr. Tansu ÇİLLER
35. Sağlam DALAMAN
36. Ömer DİNÇKÖK
37. Ord. Prof. Dr. Sulhi DÖNMEZER
38. Necdet DURAKBAŞA
39. Aydın DÜNDAR
40. Bülent ECZACIBAŞI
41. Dr. Nejat F. ECZACIBAŞI
42. Selim EDES
43. Şeci EDİN
44. Selim EGELİ
45. Şerif EGELİ
46. Tevfik ERCAN
47. Nuri EREN
48. Osman ERER
49. İhsan EREZ
50. Özhan EROĞUZ
51. Bahri ERSÖZ
52. Prof. Dr. Özer ERTUNA

53. Dr. Üzeyir GARİH
54. Prof. Dr. İsmet GİRİTLİ
55. Prof.Dr. Atilla GÖNENLİ
56. Prof. Dr. Emre GÖNENSOY
57. Cem HAKKO
58. Servet HARUNOĞLU
59. Mehmet HUNTÜRK
60. Murat İNSEL
61. Mehmet KABASAKAL
62. Prof. Dr. Kemal KAFALI
63. Cefi Josef KAMHİ
64. Oğuz KARAHAN
65. Tahsin KARAN
66. Osman KAVALA
67. Halis KAYNAR
68. Şerif KAYNAR
69. Faruk KEÇELİ
70. M. Nail KEÇİLİ
71. Pınar KILIÇ
72. Ali KİBAR
73. Ali Ahmet KOCABIYIK
74. Dr. Şahap KOCATOPCU
75. Rahmi KOÇ
76. Vehbi KOÇ
77. Daniş KOPER
78. Sait KÖSEOĞLU
79. Kemal KURDAŞ
80. Prof. Dr. Metin KUTAL
81. Prof. Dr. Kemal KURTULUŞ
82. Metin. N. MANSUR
83. Sait Kemal MİMAROĞLU
84. Ahmet İbrahim MÜDERRİSOĞLU
85. Dr. Nezih NEYZİ
86. Burhan OĞUZ
87. Prof. Dr. Orhan OĞUZ
88. Prof. Dr. Turhan OĞUZKAN
89. Prof. Dr. Osman OKYAR
90. Prof Dr. Mehmet OLUÇ
91. Dr. İbrahim ÖNGÜT
92. Mehmet ÖNKAL
93. Ergün ÖZAKAT
94. Selahattin ÖZMEN
95. Ertuğrul İhsan ÖZOL
96. Raşit ÖZSARUHAN
97. Prof. Dr. Ergun ÖZSUNAY
98. Ökkeş ÖZTEMİR
99. Prof. Dr. Reha POROY
100. Dr. Haluk S. SANVER
101. İsmail Ahmet SARPER
102. Rasim SELÇUK
103. Mahmut SEYDA
104. Halit SOYDAN
105. Mehmet ŞUHUBİ
106. Fethi TANALAY
107. Mehmet TANBERK
108. Ziya TANSU
109. Şarık TARA

110. Mustafa TAVİLOĞLU
111. Ahmet Tümer TEKELİ
112. Mehmet Uğur TERZİOĞLU
113. Necip TESAL
114. Mehmet Fahim TOBUR
115. Osman Nuri TORUN
116. Doç. Dr. Zafer TUNCA
117. Doç. Dr. Gül G. TURAN
118. Kaya TURGUT
119. Kemal TÜRKÜM
120. Tunç ULUĞ
121. İsmet URAN
122. Dr. Güngör URAS
123. Erol USER
124. Tayfun UZUNOVA
125. Osman ÜNSAL
126. Prof. Dr. Besim ÜSTÜNEL
127. Nejat VERDİ
128. Prof. Dr. Vakur VERSAN
129. Mustafa Vacit YALMAN
130. Tezcan YARAMANCI
131. Prof. Dr. Memduh YAŞA
132. Selman YAŞAR
133. Zekeriya YILDIRIM
134. Erol YÜCEL

EK-4: 1993 Yılı İtibariyle Ekonomık ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneğinin Seminer, Panel, Yemekli Toplantı ve Yayınları

1. Sanayide Yatırım ve Sermaye Terakümü (1962)
2. İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri (1963)
3. Sermaye Piyasası (1963-İzmir, Ankara İstanbul)
4. Nüfus Semineri (1964)
5. İktisadi Kalkınmanın Zirai Cephesi (1964)
6. Karma Ekonomide Planlama ve Gelişme (1965)
7. Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim (1966)
8. Türk Basınının Sorunları (1966)
9. Tarımsal Ürünlerin Değerlendirilmesi (1966)
10. Para Darlığı (1967)
11. Basının Kendi Kendini Kontrolü (1968)
12. İktisadi Devlet Teşekkülleri (1968)
13. Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme (1968)
14. Türkiye'de Turizmin Geliştirilmesi (1969)
15. Ön Seçim (1969)
16. Sermaye Piyasasının Tanzimi ve Teşviki ile İlgili Kanun Tasarısının Eleştirilmesi (1969)
17. Vergi Dışı Kaynakların Mobilizasyonu (1970)
18. Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri (1970)
19. 1971 Sonbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu, Yatırımları ve İhracatı Teşvik Tedbirleri (1971)
20. Dış Ödemeler Dengesi Politikası (1971)
21. 1961 Anayasasında Değişiklik (1971)
22. Toprak Reformu ve Ekonomik Gelişme (1971)
23. Vergi Sisteminde Yapılacak Değişiklikler (1972)
24. 1972 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu Türkiye'nin Enerji Sorunu ve Enerji İhtiyacı (1972)
25. Türk Tarımında Verimi Artırma Sorunları ve Dünya Tecrübesi (1972)
26. 1972 Sonbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu Uzun Dönemli Plan Stratejisi ve III. Beş Yıllık Plan (1972).

27. 1973 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları
28. Türkiye'de İşçi-İşveren İlişkileri (1973)
29. 1973 Sonbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (1973)
30. 1974 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (1974)
31. Türkiye'nin Petrol Politikası (1974)
32. Türk Ekonomisinde Tasarruf Açığı ve Dış Finansman Sorunları (1974)
33. Dünya'da ve Türkiye'de Nüfus Sorunları (1974)
34. Türkiye Ekonomisindeki Durgunluk ve Enflasyon Nedenleri ve Çözümleri (1974)
35. 1975 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Ortadoğu Ekonomik İşbirliği (1975)
36. 1975 Sonbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu (1975)
37. 1976 Sonbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu (1976)
38. 1976 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve 1977 İçin Bekleyişler (1976)
39. Uluslararası Deneylerin Işığında Türkiye'de Endüstri İlişkileri (1976)
40. 1977 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Acil Sorunları
41. Türkiye'de Vergi Kaybı ve Önlenmesinin Yolları (1977)
42. Türk Ekonomisinin Dışa Açılma Sorunları (1978)
43. 1977 Sonbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve 1978 Bütçesi (1978)
44. 1978 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (1978)
45. 1978 Sonbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (1978)
46. 1979 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (1979)
47. Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik Sorunları (1979)
48. 1979 Sonbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (1979)
49. Yeni Vergi Tasarısının Getirdikleri ve Türk Ekonomisine Etkileri (1980)
50. Türkiye'de Petrol Üretimi (Büyük Seminer-1980)
51. 1980 İstikrar Programı (1980)
52. Dışa Açılan Türk Müteahhitlerinin Sorunları (1981)
53. 1981 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (1981)
54. 1981 Sonbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (1981)
55. 1982 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (1982)
56. İnşaat Sektörünün Sorunları ve Çözüm Yolları (1982)
57. Türkiye'de İlaç Endüstrisinin Sorunları (1982)
58. 1982 Sonbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (1981)
59. 1983 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (1983)
60. Hükümet Programının Ekonomik ve Sosyal Yönleri (1984)
61. Son Düzenlemelerden Sonra Türkiye'de Bankacılık (1984)
62. Türkiye'de Sanayinin Korunması – Dünü, Bugünü, Yarını (1984)
63. Türkiye'de Vergi Adaleti, Vergi Güvenliği ve Verimliliğin Artırılması (1984)
64. Türkiye Ekonomisinde Dış Borçlanma ve Kur Garantisi Olayı (1984)
65. 1985 Bütçesi (1984)
66. Türkiye İçin Kalkınma Stratejileri (Büyük Seminer -1984)
67. Üçüncü Ayında KDV Uygulaması (1985)
68. 1985 İlkbaharında İktisadi Durum Sanayi/Eğitim İşbirliği (1985)
69. 1985 Sonbaharında Ekonomik Durum ve İzlenen Politikalar (1985)
70. Dünya ve Türkiye Ekonomisinde 1986 Bekleyişleri (1985)
71. Petrol Fiyatındaki Gelişmeler ve Türkiye Ekonomisi (1986)
72. Döviz Sorunu (1986)
73. Türkiye ve Federal Almanya'nın Ekonomik ve Sosyal İlişkilerinin Son 25 Yılı (1986)
74. Yeni Finansal Araçlar (1987)
75. AET'ye Başvuru Sonrası (1987)
76. Türkiye'de Bölgesel Politika (Büyük Seminer -1988)
77. Toplumsal Karamsarlığın Psiko-Sosyolojik Nedenleri (1988)
78. 1988 Sonuna Doğru Türkiye Ekonomisi ve Geleceğe Bakış (1988)
79. Enflasyonla Mücadele Politikaları – İsrail Modeli (1989)
80. Türkiye'de Enflasyon İçinde Sanayinin Durumu (1989)
81. Türkiye'de Yabancı Sermaye (1989)
82. Para ve Mali Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (1989)
83. Gelecekteki Yönetim (1989)

84. Değişen Dünya ve Türkiye (1989)
85. Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri (1990)
86. İnsan Hakları ve Cezaların İnfazı (1990)
87. Siyasi Sistemin Yeniden Yapılanma ve Demokratikleşmesi, Ekonomik Reformlar ve Dış Politikada Yeni Düşünceler (1990)
88. Demokrat Merkez Parti Programı (1990)
89. Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye'ye Yaklaşımı (1990)
90. Son Gelişmeler Işığında Türk/Amerikan İlişkileri (1990)
91. Körfez Krizinin Türk İç Politikası Üzerine Etkileri (1990)
92. Türkiye'de Sivil Topluma Geçiş (1991)
93. Serbest Piyasanın Başarısı İçin Planlama (1991)
94. Bir Merkez Bankalının Düşünceler (1991)
95. Sosyalist Ekonomiden Piyasa Ekonomisine Geçiş (Nedenler, Zorluklar-1991)
96. Sovyetler Birliğinin Dünü, Bugünü, Yarını (1991)
97. 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Tanıtımı (1991)
98. Hükümetin Ekonomik Önlemler Paketi (1992)
99. Hükümetin Yeni Ekonomik Önlemler Paketinin Değerlendirilmesi (1992)
100. Çalışma Hayatında Yeni Düzenlemeler (1992)
101. Ekonominin Gündeminde Döviz ve Faiz (1992)
102. Güneydoğu Sorunu ve Çözüm Arayışları (1992)
103. Doğu Avrupa'da Değişim: Riskler, Sorunlar ve Olanaklar (1992)
104. Değişen Dünyada Türkiye'nin Dış Politikası (1992)
105. Türki Cumhuriyetlerin Olanakları ve Sorunları (1992)
106. Kamu Yönetiminde Saydamlık ve Bilgiye Ulaşma Hakkı (1993)

Araştırmalar

1. Gelir Dağılımı – Türkiye'de ve Dışarda (1970)
2. Toprak Reformu ve Tarım Reformu (1971)
3. Montaj Sanayii (1973)
4. Elli Yıldaki Gelişmeler (1973)

Cep Kitapları (Milliyet Gazetesi İşbirliği ile)

1. Dış Yardım
2. Yeni Devletler
3. Büyük Düşünürlerin Politika Felsefeleri
4. Az Gelişmiş Ülkeler
5. Çağdaş İktisatçılar
6. Karma Ekonomi
7. Demokratik Sosyalizm
8. Çağdaş Kapitalizm

EK-5: Ekonomık ve Sosyal Etüdler Konferans Heyetı Derneğinin 1964 Yılı İdare Heyeti Azaları

1. Dr. Nejat F. Eczacıbaşı…….....Başkan
2. Ord. Prof. Sulhi Dönmezler……..…...As Başkan
3. Behçet Osmanağaoğlu…….….Aza
4. Dr. Şahap Kocatopçu……..… Aza
5. Dr. J.P. Erbe……..Aza
6. Prof. Vakur Versan…… Aza
7. Prof. Memduh Yaşa…….Aza
8. Dr. Nezih H. Neyzi……..Genel Sekreter

EK-6: İKV-İKT'nın Tüm Yayınları (2015-1967)

1. Avrupa birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Almanağı 2014 (2015)
2. Açılan Müzakere Fasıllarında Ne Durumdayız? (2015)
3. Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: Gıda Güvenliği Politikası (2014)
4. Mathematıcs of Progress: A Dıfferent Look At European Commıssıon Turkey (2014)
5. İlerlemenin Matematiği: Avrupa Komisyonu İlerleme Raporlarına Farklı Bir Bakış (2014)
6. Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: İşletme ve Sanayi Politikası (2014)

7. Avrupa 2020 Stratejisi (2014)
8. 2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri: Avrupa Birliği'nin Yeterliliği ve Türkiye'nin Konumu (2013)
9. Batı Balkanlar AB Yolunda (2013)
10. Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: Ortak Tarım Politikası (2013)
11. Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Almanağı 2013(2014)
12. Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar (2014)
13. Kriz Sözlüğü: 100 Kelimede Avrupa'nın Ekonomik Krizi (2013)
14. Almanak 2012: Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri Almanağı (2013)
15. Batı Balkan Ülkelerinde Vize Serbestliği Süreci: Vize Kolaylaştırma, Geri Kabul, Yol Haritası ve Vize Serbestliği(2013)
16. Cyprus Questıons and Answers (2012)
17. Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: Balıkçılık Politikası (2012)
18. Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: Enerji Politikası (2012)
19. Vısa Polıcy of Member States And The Eu Towards Turkısh Natıonals After Soysal – Thırd Edıtıon (2012)
20. Almanak 2011 – Avrupa Birliği ve Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri (2012)
21. AB ve Türkiye'de Güncel Konular ve Gelişmelere Dair Değerlendirmeler – 2010- 2011 (2012)
22. Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: Çevre Politikası (2012)
23. Türkiye'nin Katıldığı Avrupa Birliği Programları: Hayat Boyu Öğrenme Programı (2012)
24. Turkey: Past, Present and Future (Revısed and Updated Second Edıtıon) (2012)
25. AB'de Türk Vatandaşlarının Hakları. Türk Vatandaşlarının Avrupa Ekonomik topluluğu (AET) ile Türkiye Arasındaki Ortaklığa Dayalı Hakları (2011)
26. Eu and Turkey: Brıdgıng the Dıfferences (İngilizce) (2011)
27. Vısa Polıcy of Member States and the EU Towards Turkısh Natıonals After Soysal (2011)
28. AB Politikaları ve Türkiye: Bilgi Toplumu ve Medya Politikası (2011)
29. AB Politikaları ve Türkiye: Bölgesel Politika (2011)
30. AB Politikaları ve Türkiye: Vergilendirme Politikası (2011)
31. AB Politikaları ve Türkiye: Ulaştırma Politikası (2011)
32. 2010 Avrupa Birliği ve Türkiye: AB İlişkileri Almanağı (2011)
33. Turkey: Past, Present and Future (İngilizce) (2010)
34. İktisadi Kalkınma Vakfı - Katılım Müzakerelerinin Beş Yılı / Economic Development Foundation – Five Years of Accession Negotiations (İngilizce/Türkçe) (2010)
35. Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: Bilim ve Araştırma Politikası (2010)
36. Avrupa Projesi 2030 – Zorluklar ve Fırsatlar (2011)
37. Türkiye'nin Katıldığı AB Programları - Gençlik Programı (2010)
38. AB Politikaları ve Türkiye: Tüketici Politikası (2010)
39. Türkiye'nin Katıldığı AB Programları - Progress Programı (2010)
40. AB Politikaları ve Türkiye: Sosyal Politika (2010)
41. AB Politikaları ve Türkiye: Rekabet Politikası (2010)
42. Türkiye'nin Katıldığı AB Programları - 7. Çerçeve Programı (2010)
43. AB Politikaları ve Türkiye: Ortak Ticaret Politikası (2010)
44. Vısa Policy of Member States and the EU Towards Turkish Nationals After Soysal (2010)
45. "Vısa Hotline Project" - Survey Report (2010)
46. "Vize Şikâyet Hattı" Projesi - Ön Anket Çalışması Raporu (2010)
47. "Vize Şikâyet Hattı" Projesi- Arka Plan Raporu: AB'de Türk Vatandaşlarının Hakları (2010)
48. "Visa Hotline Project" - Background Paper: Turkish Citizens' Rights in the EU (2010)
49. "Vize Şikâyet Hattı" Projesi - Proje Raporu (2010)
50. Türkiye-AB İlişkileri Almanağı 2009 (2010)
51. La Turquıe et L'europe - Un Exemple: Alessandro Mıssır dı Lusıgnano (2009)
52. Turkey and Europe - Un Example: Alessandro Mıssır Dı Lusıgnano (2009)
53. 2008 Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Almanağı (2009)
54. Tarımda Çalışan Kadın İşgücünün Dönüşümü Arama Toplantısı (2008)
55. Rekabet Edebilirlik ve Yenilikçilik Çerçeve Programı (2008)

56. Türk Vatandaşlarının Avrupa'ya Seyahat Özgürlüğünün Kısıtlanması (2008)
57. AB'de Anayasa Süreci ve Lizbon Antlaşması (2008)
58. Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'yı Tadil Eden Lizbon Antlaşması (2008)
59. Ortaklık Anlaşması'nda Standstill Hükmünün Getirdiği Hareketlilik (2008)
60. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve İngiltere Mahkemelerinin Türk Vatandaşlarının Ülkeye Giriş Koşullarına İlişkin Son Kararları (2008)
61. Türkiye-AT Ortaklık Hukuku ve ATAD kararları Çerçevesinde Katma Protokol'ün 41/1. Maddesinde Düzenlenen Standstill Hükmünün Kapsamı ve Yorumu (2008)
62. Avrupa Hukuku Açısından Türk Vatandaşlarına Uygulanan Vize Alma Mecburiyetinin Değerlendirilmesi (2008)
63. Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri 2007 Almanağı (2008)
64. Kültür Programı (2008)
65. Avrupa Birliği Müktesebatı ve Sektör Raporları ve Seminer Sunumları Cd' Si – AB Müktesebatının Yatay Olarak Uygulanışının Öncü Türk Sektörlerine Etkileri Projesi (2007)
66. Avrupa Birliği Müktesebatı ve Gıda Sektörü Raporu (2007)
67. Avrupa Birliği Müktesebatı ve Tekstil Ve Konfeksiyon Sektörü Raporu (2007)
68. Avrupa Birliği Müktesebatı ve Çimento Sektörü Raporu (2007)
69. Avrupa Birliği Müktesebatı ve Seramik Sektörü Raporu (2007)
70. Avrupa Birliği Müktesebatı ve Kimya Sektörü Raporu (2007)
71. Avrupa Birliği Müktesebatı ve Otomotiv Sektörü Raporu (2007)
72. Hayatboyu Öğrenme Programı (2007)
73. Küresel Boyutta Sınai Mülkiyet Hakları ve Türkiye'nin AB'ye Uyumu (2007)
74. Avrupa Birliği İstikrar ve Büyüme Paktı (2007)
75. 20 Soruda Reach: AB'nin Yeni Kimyasallar Stratejisi (2007)
76. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Tüketici Hakları Pratik Tüketici ve Üretici Rehberi (2007)
77. Avrupa Birliği ve Türkiye AB İlişkileri Almanağı 2006 (2007)
78. Avrupa Birliği'nin Lizbon Stratejisi (2006)
79. Avrupa Birliği Uyum Politikası, Katılım Öncesi Mali Araçları ve Türkiye (2006)
80. Avrupa Birliği Sürecinde Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri ve Türkiye (2006)
81. Kalite Altyapısı: Standardizasyon, Akreditasyon ve Uygunluk Değerlendirmesi (2006)
82. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Reformları (2006)
83. Düzenleyici Etki Analizi Rehberi (2006)
84. Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Almanağı (2006)
85. Avrupa Birliği'nde Risk Sermayesi Uygulamaları ve Türkiye (2005)
86. Avrupa Birliği'nde Piyasa Gözetimi ve Denetimi Mekanizmaları ve Türkiye (2005)
87. Avrupa Birliği'nde Kobi Destek Mekanizmaları ve Türkiye (2005)
88. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Devlet Yardımları (2005)
89. Ekonomik ve Parasal Birliğin İlk Altı Yılı (2005)
90. Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Türkiye (2005)
91. Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Rehberi (2005)
92. Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri 2004 Almanağı (2005)
93. Avrupa Birliği Müktesebatının Uygulanışının Türk İş Dünyasına Etkileri Projesi Seminer Bilgi Notları (2005)
94. Türkiye'nin Katıldığı Avrupa Topluluğu Programları (2004)
95. Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Fonları ve Kullanım Koşulları (2004)
96. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri (2004)
97. Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar (2004)
98. Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Almanağı (2004)
99. Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Kitapları Serisi (24 Kitapçıktan Oluşan Bu Seri Tüm AB Müktesebatını Kapsar) (2003)
100. Avrupa Birliği'nde Kadın Hakları (2003)
101. Avrupa Birliği Antlaşması Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmalar Ve İlgili Bazı Kararları Değiştiren Nice Antlaşması (2003)
102. AB Tam Üyeliğinin Türkiye Vatandaşlarına Sağlayacağı Faydalar (2003)
103. AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi (2002)

104. Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye (2002)
105. Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye (2002)
106. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı-Mali Aracı Meda ve Türkiye (2002)
107. Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Avrupa Birliği'ne ve Türkiye'ye Katkıları (2002)
108. Contributions of Turkey's Membership To The European Union (2002)
109. Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye'ye Sağlanan Kredi İmkanları (2001)
110. Hizmet Ticareti ve Kamu Alımları Piyasaları-Türkiye ile AB Arasında Hizmet Ticaretinin ve Kamu Alımlarının Karşılıklı Olarak Serbestleştirilmesi (2001)
111. Avrupa Birliği Program ve Ajanslarına Aday Ülke Statüsüyle Türkiye'nin Katılımı (2001)
112. Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye (2000)
113. Amsterdam Antlaşması - Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları (2000)
114. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Fikri Ve Sanai Mülkiyet Hakları (2000)
115. The Effects of the Customs Union On The Turkish Economy- " An Econometric Analysis of the Four Years' Implementation"(2000)
116. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri - "İlk Dört Yılın Ekonometrik Analizi" (2000)
117. 21.Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası (2000)
118. Avrupalılar Türkiye'nin AB'ye tam Üyeliğine Nasıl Bakıyor? (anket) (2000)
119. Avrupa Birliği - Türkiye Kavramlar Sözlüğü (1999)
120. Gümrük Birliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye'de Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi Sektörü (1999)
121. Türkiye'nin Tüketici Korunması Mevzuatının Avrupa Birliği ile Uyumlaştırılması (1999)
122. Gümrük Birliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye'de Otomotiv Sektörü (1999)
123. Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Çevre Politikalarının Karşılaştırmalı İncelemesi (1998)
124. Gümrük Birliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye'de Deri ve Deri Mamulleri Sektörü (1998)
125. Gümrük Birliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye'de Elektronik Sektörü (1998)
126. Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliklerinin Avrupa Birliği'nin Bütünleşme ve Genişleme Dinamikleri Yönüyle Değerlendirilmesi (1998)
127. Sorularla Dış Ticarette Menşe Kuralları (1998)
128. Democracy and Human Rights (1997)
129. Demokrasi ve İnsan Hakları (1997)
130. Trans-Avrupa Ağlarının AB Bütünleşmesindeki Yeri (1997)
131. Türkiye-Avrupa Birliği Bütünleşmesinde Menşe Kuralları (1997)
132. 40 Soruda Ekonomik ve Parasal Birlik (1997)
133. Avrupa Topluluğu'nda Piyasalarda Yoğunlaşmanın Denetimi (Birleşmeler, Devralmalar, Ortak Girişimler - Joınt Ventures) (1997)
134. Gümrük Birliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye'de İşlenmiş Tarım Ürünleri (1996)
135. Türkiye-Avrupa Birliği Kurumsal İşbirliği (1996)
136. Avrupa Birliği'nde Tarife Dışı Engeller ve Bu Çerçevede Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin Değerlendirmesi (1996)
137. Gümrük Birliği Sonrasında Avrupa Birliği ve Türkiye'de Kimya Sektörü (1996)
138. Avrupa Birliği'nde CE Uygunluk Değerlendirmesi Yapan Onaylanmış Kurumlar (1996)
139. Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Vardığı Nokta: 1996 Hükümetler Arası Konferansı ve Türkiye'nin Bu Gelişimdeki Yeri (1996)
140. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Demir Çelik Sektörünün Durumu ve Türkiye ile AT Arasındaki AKÇT Ürünleri Serbest Ticaret Anlaşması (1996)
141. Avrupa Birliği'nde İşletmelere Uygulanan Rekabet Kuralları (1995)
142. Firma Düzeyinde Karar Alıcılar İçin Gümrük Birliği Testi, Gerçekten Hazır Mıyız? (1995)
143. Avrupa Birliği Kurumları ve Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Organları (1995)

144. Tek Pazardan Ekonomik ve Parasal Birliğe Avrupa Birliği'nin Yetkileri ve Karar Alma Mekanizmaları (1995)
145. Türkiye-AT 36. Ortaklık Konseyi Toplantısı (Gümrük Birliği Kararı); 6 Mart 1995 (1995)
146. 40 Soruda Türkiye-AB Gümrük Birliği (1994)
147. Avrupa Birliği Ülkelerinde Seçilmiş Vergi Uygulamaları ve Uyum Çalışmaları (1994)
148. AB Oluşumunda Türkiye'nin Yeri ve Dayanışma İlkesi (1994)
149. Avrupa Birliği'nde Teşvik Sistemi (1994)
150. GATT Uruguay Round Sonuçları ve Türkiye'ye Etkileri (1994)
151. Gümrük Birliği'nın Türk Ekonomisine Etkileri Önlemler ve Öneriler (1994)
152. Avrupa Tek Pazarında Katma Değer Vergisi (KDV) İçin Getirilen Yeni Sistem (1993)
153. Avrupa Topluluğu'nda Küçük ve Orta Boyutlu İşletmelere Yönelik Uygulamalar - İKV Semineri (1993)
154. Avrupa Topluluğu Gümrük Kodu (1993)
155. Accordıng to the Studies By the Foundation For Economic Development Turkey's Position Vis-À-Vis the European Community (1992)
156. İKV Araştırmalarına Göre Avrupa Topluluğu Karşısında Türkiye'nin Durumu (1992)
157. Avrupa Tek Pazarı Çalışmalarının Tamamlanması Öncesinde Son Durum: AT Komisyonu'nun 7. ve Son Raporu (1992)
158. Avrupa Topluluğunda ve Türkiye'de Mesleki Eğitim (1992)
159. Avrupa Topluluğuna İhracatta Menşe Kuralları (1992)
160. Geleceğin Fabrikası ve Türkiye - Seminer; 1-2 Haziran 1992 (1992)
161. Dünya'da Globalizasyon ve Avrupa Topluluğunun Sanayi Politikası-Türkiye'ye Etkileri (1992)
162. Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma (Maastrich Anlaşması) (1992)
163. Avrupa Topluluğu'nun Menkul Kıymet Düzenlemeleri (1992)
164. Avrupa Topluluğu ve Türkiye-AT İlişkileri (1992)
165. Topluluk Tek Pazarı ve Türkiye'nin Topluluğa Olası Üyelığı Öncesı Türkiye'nin Narenciye, Çekirdeksiz Kuru Üzüm ve Domates Salçası Üretim ve Dışsatımının Yapısal Analizi (1992)
166. Avrupa Topluluğu Sosyal Bildirgesi Çerçevesinde Sosyal Politika Uygulamaları (1992)
167. Avrupa Topluluğu'nun Dış Ticaret Politikasının Değerlendirilmesi -Dış Ticaret Politikası Araçları – Korumacı Tedbirler ve Uygulamalar (1992)
168. XXI. yy. Başları Sanayi Yapısı Ne Olabilir? (1991)
169. Avrupa Topluluğu'nun Turizm Politikası (1991)
170. Dünya'da ve Türkiye'de İhracat Teşvikleri (1991)
171. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (1991)
172. Konferans: "Avrupa Topluluklarında Siyasi Birlik İle Ekonomik ve Parasal Birlik Kurma Çalışmaları" (1991)
173. Geleceğin Avrupası ve Türkiye'nin Konumu; .Değişen Dengeler ve Yeni Oluşumlar – Senaryolar (1991)
174. Avrupa Ekonomik Topluluğunun Tarımsal Yapı Politikası Ve Bu Politikaya Yönelik Uygulamalardan Alınabilmiş Olan Sonuçlar (1991)
175. İçerdikleri Politikalar Açısından Ortak Piyasa Düzenleri ve Bu Düzenlere Dönük Uygulamalardan Kaynaklanmış Olan Sorunlar (1991)
176. AT Hukuk Sistemi AT Hukukunun İşleyişi: ATt Hukukunun Kaynakları - Kitap II (1991)
177. Avrupa Topluluğunun Akdeniz Politikası (1991)
178. Geleceğin Avrupası ve Türkiye Paneli (1991)
179. Avrupa Topluluğunda Yerleşme ve Hizmet Edinme Serbestisi (1991)
180. Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ) -AT Örneği- XXI. yy. Ekonomilerine Doğru Bir Kalkınma Aracı (1991)
181. Avrupa Topluluğu'nun Araştırma ve Teknolojik Gelişme Alanındaki 1990-1994 Dönemi Üçüncü Çerçeve Programı Projelerin Tanıtılması (1990)
182. Birleşik Almanya'nın Doğuşu: Siyasi Süreç - Ekonomik Etkiler - Türkiye İçin Yeni İmkânlar (1990)
183. Avrupa Topluluğunda Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik Sistemleri (1990)

184. Tahıllar Sektöründeki Ortak Piyasa Düzeni ile Bu Düzene Yönelik Uygulamadaki Yanılgılar ve Ortak Piyasa Düzenine Uyum Sorunu (1990)
185. AT Hukuk Sistemi. AT Hukukunun İşleyişi: Kurumsal Hukuk - Kitap I (1990)
186. Avrupa Topluluğunda Ekonomik ve Parasal Birlik (1990)
187. Avrupa Topluluğunda Ticaret ve Sanayi Odaları ve İşlevleri (1990)
188. Türkiye'de ve AT'de Domates Salçası Sanayii (1990)
189. Avrupa Para Sistemi (1990)
190. Topluluk Ortak Tarım Politikasında Reform (1990)
191. Yağlı Ürünler Sektörüne İlişkin Ortak Piyasa Düzeni İle Bu Düzenin Çelişkileri ve Ortak Piyasa Düzenine Uyum Sorunu (1990)
192. Doğu Avrupa Ülkeleri. Ekonomik Durumları. Ticari Potansiyelleri (1990)
193. Avrupa Topluluğuna Katılım Sürecinde İspanya'daki Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler. Katılım Öncesi Siyasi ve Ekonomik Durumu. Katılım Hazırlıkları. AT Üyesi Olarak Deneyimleri (1990)
194. Çevre Sorunları. Avrupa Toplulukları ve Türkiye. Politikaların Karşılaştırmalı incelenmesi (1990)
195. Uluslararası Alanda Hizmet Sektörünün Gelişimi: Avrupa Topluluğu Örneği (1989)
196. Şeker Sektörüne İlişkin Ortak Piyasa Düzeni İle Bu Düzene Yönelik Sakıncalı Uygulamalar ve Ortak Piyasa Düzenine Uyum Sorunu (1989)
197. Avrupa Ekonomik Çıkar Grubu (1989)
198. Delors Raporu Kapsamında Ekonomik ve Parasal Birliğin Gerçekleşmesi (1989)
199. 1992 Hedefi Doğrultusunda EFTA-Avrupa Topluluğu İlişkileri (1989)
200. Avrupa Topluluğunun Yeni Üyesi Portekiz (1989)
201. Uluslararası Değişken Sosyo-Ekonomik Konjonktürlerde Bir Müdahale Biçimi: Devlet Yardımları-Avrupa Topluluğu Örneği (1989)
202. Avrupa Topluluğunda Sermayenin Serbest Dolaşımı; İlgili Mevzuatın İncelenmesi (1989)
203. Teknolojik Gelişmeye Uygun Mesleki Eğitim (1989)
204. Topluluk Hukukunda Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları (1989)
205. Fason Üretim (1989)
206. Avrupa Topluluğu Mozaiği AT'nın Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (1989)
207. Topluluk İç Ticaret Üzerindeki Teknik Engellerin Kaldırılması (1989)
208. Avrupa Topluluğunun Anti-Damping Mevzuatında yapılan değişikliklerin incelenmesi (1989)
209. Avrupa İç Pazarı İle İlgili Sorularınız ve Cevapları -1989 (1989)
210. Avrupa Topluluğunda Devlet Yardımları (1988)
211. Turkey's Position in the Face of the European Community According to the İKV's Studies (1988)
212. Avrupa Topluluğu Bürokrasisi, Kurumlar ve Yönetimleri (1988)
213. 1992 Sınırsız Avrupa Ortamı (1988)
214. The Relatıve Structural Advancement of Turkey in the Context of Full Membershıp to the EEC (1988)
215. Avrupa Topluluklarının Bölgesel Kalkınma Politikası 1975 (1988)
216. Avrupa Topluluğu Ortak Balıkçılık Politikası ve Türk Balıkçılığı (1988)
217. Avrupa Topluluğuna Hazırlanmada İspanya Neler Yaptı? (1988)
218. İKV Araştırmalarında Türkiye'nin AT Karşısında Durumu (1988)
219. Avrupa Toplulukları Üyesi Olmak Çalışanlar İçin Ne Anlam Taşıyor? (1988)
220. AET'de Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmeler ve Türkiye (1988)
221. Avrupa Ekonomik Topluluğu Rekabet Kuralları Çerçevesinde Müşterek Teşebbüsler (Joınt Ventures) (1988)
222. Avrupa Tek Pazarının Dinamik Unsuru; Ulaştırma Sektörü (1988)
223. Türk Tarımının Avrupa Topluluklarına Entegrasyon Semineri (1988)
224. Çalışan Kadınlara Eşitlik. AT Yönergelerinin Uygulanması (1988)
225. Avrupa Topluluğu: Genel Tanıtım ve Değerlendirme İKV Eğitim Semineri (1988)
226. Avrupa Topluluğu Temel Hukuk Terimleri Sözlüğü (1987)
227. Toplulukta Tek İç Pazar Oluşumunun Tamamlanması. Beyaz Raporun Yayınlanışından Bugüne Gelişmeler (1987)

228. Avrupa Topluluğu ve Türkiye-AT İlişkileri (1987)
229. AET'de Ortak Ulaştırma Politikası Ve Türkiye (1987)
230. Avrupa Topluluğu Üyeliğine Hazırlanmak İçin Yapılması Gerekenler (1987)
231. Avrupa Topluluğu Ortak Tarım Politikası Problemler Ve Reform Çalışmaları (1987)
232. Avrupa Seviyesindeki Mesleki Kuruluşlara Üye Olmak Gerekiyor (1987)
233. Türkiye-AET Ortaklığı Çerçevesinde Gümrükle İlgili Formaliteler ve Belgeler (1987)
234. Avrupa Tek Senedi (1987)
235. Yunanistan, İspanya Ve Portekiz'in Avrupa Topluluklarına Katılım Anlaşmaları (Genel Hatları) (1987)
236. Avrupa Topluluğunun Yeni Gümrük Tarife Sistemi (Armonize Sistem) (1987)
237. Avrupa Topluluğunda Ticaret Ve Sanayi Odalarının Rolü (1987)
238. Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği Semineri (1987)
239. Türkiye-AET Ortaklığında Tarım Ürünleri Ticaretine İlişkin Düzenlemeler (1987)
240. Roma Antlaşmasından Avrupa Birliğine (1987)
241. A Comparative Analysis of the Economic Situations of Turkey, Greece, Spain and Portugal in The Context of Their Adhesıon to the European Communities (1987)
242. AET İşletmeleri ile Yapılacak Ticaret Anlaşmalarında Dikkat Edilecek Hususlar (1987)
243. Avrupa Topluluğu İşletmelerinin Dış Ticaret Politikası (1987)
244. Avrupa Topluluklarında Ticaret ve Sanayi Odalarının Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeleri Destek Çalışmaları (1987)
245. İspanya, Yunanistan ve Portekiz'in Avrupa Topluluklarına Katılmalarında Ekonomik Durumları ve Türkiye (1987)
246. Avrupa Ekonomik Topluluğuna Katılmanın Üç Yeni Üye Üzerindeki Etkisi (1987)
247. Türkiye'de ve AET'da İş Makineleri Sektörü (1986)
248. AET Ülkelerinde ve Türk Sanayiinde Elektrik Fiyatları (1986)
249. Avrupa Topluluğuna Katılmanın Teknik Sorunları (1986)
250. AET ve Türkiye'de Metal İşleyen Takım Tezgâhları Sektörü (1986)
251. The Competition Capacity of the Turkish Agriculture And Industry Wıthin the European Community (1986)
252. Avrupa Topluluğu Karşısında Türk Tarımının ve Türk Sanayinin Durumu (1986)
253. Avrupa Toplulukları Hukukunun Temelleri (1986)
254. AET'nin Ortak Dış Ticaret Politikası Uygulanması (1986)
255. Avrupa Topluluklarının Akdeniz Bölgesi Politikası (1986)
256. Avrupa Ekonomik Topluluğunda İşçilerin Serbest Dolaşımı Nasıl Sağlandı? (1986)
257. Avrupa Ekonomik Topluluğu Rekabet Politikası (1986)
258. Topluluğun Gıda ve Tarımsal Ürün İthalatı (1986)
259. Avrupa Topluluğu Karşısında Türk Tarımının Durumu (1986)
260. Avrupa Topluluklarında İç Pazar Oluşumunun Tamamlanması (1985)
261. Avrupa Ekonomik Topluluğunda Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (1985)
262. AET'de Anti-Damping Politikasının Uygulanması (1985)
263. AET Ortak Tarım Politikasının Esasları ve İşleyiş Mekanizması (1985)
264. Avrupa Topluluğu Karşısında Türk Sanayinin Durumu (53 Sanayi Kolunu Kapsayan Araştırma) (1985)
265. Türkiye-AET Ortaklığının 20 Yılı (1985)
266. Avrupa'nın Mali ve Parasal Bütünleşmesi Karşısında İşletmeler (1985)
267. AET İle Gümrük Birliği Katma Protokolün 1985 Yılı Uygulanma Durumu (1985)
268. AET'nin Tarım Ürünlerimize 1985'de Uygulayacağı Tavizli Rejim (1985)
269. Turkey Can Not Remain Outside Europe's Economic And Politıcal Integration (1985)
270. Türkiye Avrupa'nın Ekonomik ve Siyasi Bütünleşmesi Dışında Kalamaz (1985)
271. Avrupa Ekonomik Topluluğu Üyesi Yunanistan (1985)
272. Akdeniz Ülkelerinin AET İle Sorunları Konusunda Bir Anket ve AET Komisyonunun Genişletilmiş Toplulukta Akdeniz Politikasının Genişletilmiş Toplulukta Akdeniz Politikasının Uygulanması Konusundaki Önerileri (1985)
273. Türkiye AET Ortaklığının 20. Yılı Toplantısı (1984)
274. 25.yılında Avrupa toplulukları (1984)
275. AET'ye Uygulanan Gümrük Kısıtlamalarının Durumu (1984)
276. Avrupa Topluluklarının Türkiye'ye Tanımış Olduğu İthalat Kolaylıkları (1984)

277. Ankara Anlaşması ve Katma Protokol – Metinleri ve Ekleri (1983)
278. Roma Antlaşması (1983)
279. Avrupa Ekonomik Topluluğu Birinci Eğitim Semineri (1983)
280. Türkiye'nin B. Almanya'ya Yönelik Narenciye Dışsatımının Arttırılmasında Ana Koşullar ve Sorunlar; Latif Çağlayan (1982)
281. Avrupa Ekonomik Topluluğu; Tevfik Saraçoğlu (1982)
282. İktisadi Kalkınma Vakfı Behçet Osmanağaoğlu Ödülleri (1982)
283. Yunanistan Özel Sayısı (1981)
284. Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma Müzakereler (1959 - 63) Kitap ı; Tevfik Saraçoğlu (1981)
285. Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Anlaşma ve Ekleri Hazırlık Dönemi Uygulaması) kitap II; Tevfik Saraçoğlu (1981)
286. Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda Tarım Tavizleri; Mustafa Renksizbulut (1981)
287. Türkiye – Avrupa Ekonomik Topluluğu İlişkileri Hakkında Not (1979)
288. Katma Protokol, Mali Protokol ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Yetki Alanına Giren Maddelerle İlgili Anlaşma (1978)
289. Türk Tarım Tavizlerinin Diğer Ülkelere Verilen Tavizlerle Karşılaştırılması - İltan Süer (1976)
290. Elektronik Sanayiimiz (1975)
291. Türk Dokuma ve Konfeksiyon Mamullerinin Avrupa Ekonomik Topluluğuna Yönelen İhracatı. Cilt III. Konfeksiyon Mamulleri (Giyim, Örgü, Ev Dokuma Mamulleri) (1975)
292. Türk Dokuma ve Konfeksiyon Mamullerinin Avrupa Ekonomik Topluluğuna yönelen ihracatı. Cilt II. Dokuma Mamulleri (iplik ve dokuma); S. Skoumal (1975)
293. Türk Dokuma ve Konfeksiyon Mamullerinin Avrupa Ekonomik Topluluğuna Yönelen İhracatı. Cilt I. Ortak Pazara Yönelen İhracatın Geliştirilmesine Matuf Hükümet Yardımları ve Kolektif Uğraşılar (1975)
294. Ortak Pazar Ülkelerinde Tarım İşletmelerine Katma Değer Vergisi Uygulaması (1975)
295. Avrupa Ekonomik Topluluğunda Uygulanan Vergiler (1974)
296. Federal Almanya Pazarı (1974)
297. Tüketici Kredileri (1974)
298. 474 Sayılı Gümrük Kanununda Kararnamelerle Yapılan Değişiklikler (1974)
299. Avrupa Ekonomik Topluluğu Türkiye İlişkileri Açısından Türk Tarımının Sorunları.Seminer (1974)
300. Şekerli Maddeler Avrupa Pazarı Araştırması (1974)
301. Türk Ev Aletleri Sanayii ve Ortak Pazar "Ekler" (1974)
302. Türk Ev Aletleri Sanayii ve Ortak Pazar (1974)
303. 1950'den Beri Hollanda'da Uygulanan Fiyat ve Ücret Politikası. Konferans (1974)
304. Avrupa Topluluğunda Para Krizi ve Para Politikası. Konferans; Baron H.R.Schröder
305. Avrupa'da Ticaret ve Sanayi Odalarının Statü ve Görevleri (1974)
306. Teçhizat Kiralama Kredisi (Leasing; Credit-Baıl) (1974)
307. Modern Mağazacılık (1974)
308. Elsanatları ve Hediyelik Eşya Pazarlaması (1974)
309. AET Ortaklığımız Işığında Kimya Sanayiimiz; Tadeusz Kozlowskı (1974)
310. Ortak Pazar'da Gıda Sanayii Ürünlerinin Pazarlanması. Seminer (1974)
311. Avrupa Topluluğunun Geri Kalmış Bölgeleri Politikası (1974)
312. Ortak Pazar'da Kadın Giyim Eşyası Pazarlaması (1974)
313. Milletlerarası İmalat ile İlgili Mevzuat ve Sorunlar (1974)
314. AET Ülkelerinde Vergi Armonizasyonu Ve Katma Değer Vergisi (1974)
315. AET'ye Konsolide Edilen Liberasyon Listesi Uygulama Sonuçları (1974)
316. AET'ye Konsolide Edilen Liberasyon Listesinin 1973 Uygulama Sonuçları (1974)
317. AET'ye Konsolide Edilen Liberasyon Listesinin 1972 Uygulama Sonuçları (1973)
318. Genişleyen AET ve Tarım (1973)
319. Avrupa Topluluğunun (Ortak Pazar) Oluşması. 1958 - 1972 Bir Bilanço Denemesi (1973)
320. Türkiye-AET Ortaklığının Onuncu Yılı. Seminer (1973)
321. Avrupa Topluluğunda Unlu Maddeler Pazarlaması (1973)

322. Ortak Pazar Ülkelerinde Pazarlama Usulleri (1973)
323. Ankara Anlaşmasının İmzalanması Sırasında Basınımızdan Bazı Özetler (1973)
324. Türkiye İle Avrupa Ekonomi Topluluğu Arasında Tamamlayıcı Protokol: Avrupa Kömür Ve Çelik Topluluğu'nun Yetki Alanına Giren Maddelere İlişkin Tamamlayıcı Protokol. Bu Protokolleri Yürürlüğe Koyan Geçici Anlaşma (1973)
325. Cumhuriyetimizin 50. Yılında Türk sanayiinin ürettiği mallar (1973)
326. Türk Sanayinin Ürettiği Mallar (1973)
327. Avrupa Topluluğu ve Türkiye Ortaklığı (1973)
328. Türk Elektronik Sanayii. Tahlil, İmkânlar ve Politikalar; S.Skoumal (1973)
329. Türkiye ile Avrupa Topluluğu Arasında Mal Alış Verişlerinin Gümrük Birliği Yönünden İşleyişi (1973)
330. Türkiye'nin Ortak Pazar'a Yönelen İhracatı. Gelişme Yapısı (1973)
331. İktisadi Kalkınma Vakfı 1966 -1972 Çalışmaları (1973)
332. İktisadi Kalkınma Vakfı Araştırmalarına Göre Avrupa Topluluğu İçinde Türkiye'nin Durumu (1973)
333. Türk Otomotiv ve Makina Sanayileri İçin Avrupa'da Fason İhracat İmkânları (1973)
334. Avrupa Piyasasına Tekstil Ürünleri Ve Giyim Eşyası İhracatı. Seminer (1973)
335. Avrupa Topluluğu Tarım Ürünleri Ortak Piyasa Nizamları. Prensipleri, İşleyişi (1972)
336. Bir Fransız Gözü ile Genişleyen Topluluk İçinde Türkiye. - Konferans; Henrı Sarramon (1972)
337. Yunan Sanayiinin Durumu (1972)
338. Türkiye ve Ortak Pazar'da Gemi İnşa Sanayii (1972)
339. Ortak Pazar'da ve Türkiye'de İktisadi Devlet Teşekkülleri (1972)
340. Ortak Pazar'da ve Türkiye'de Gıda Sanayii. İhraç Olanakları Araştırması (1972)
341. Avrupa Çiçek Pazarı (1972)
342. Türkiye'de ve Ortak Pazar'da Elektrik, Makina, Cihaz Ve Malzemeleri İmalat Sanayii (1972)
343. Genişleyen Topluluk ve Türkiye'nin İltihakı. Konferans (1972)
344. Gelişen AET ve Türkiye İlişkileri. İşadamları Grubumuza Brüksel'de Komisyonda Yapılan Brifing Notları (1972)
345. Ortak Pazar'da Devlet Yardımları ve Teşvik Tedbirleri (1972)
346. Ortak Pazara Katılmanın Işığında Türk Ekonomisinin Gelişmesi Cilt III. (devamı). Döviz Gelirlerinin Gelişmesi (1972)
347. Ortak Pazara Katılmanın Işığında Türk Ekonomisinin Gelişmesi, Cilt III. Döviz Gelirlerinin Gelişmesi (1972)
348. Ortak Pazara Katılmanın Işığında Türk Ekonomisinin Gelişmesi. Cilt II. Yaşayabilir İthalat İkamesi Sanayilerinin Gelişmesi (Devamı) (1972)
349. Ortak Pazara Katılmanın Işığında Türk Ekonomisinin Gelişmesi. Cilt II. Bölüm II. Mühendislik Sanayileri. Madeni Eşya İmâlatı. Tarım Makinaları İmalatı. Elektronik. Taşıt İmalat Sanayileri (1972)
350. Ortak Pazara Katılmanın Işığında Türk Ekonomisinin Gelişmesi Cilt II. Yaşayabilir İthalat İkamesi Sanayilerinin Gelişmesi (1972)
351. Ortak Pazara Katılmanın Işığında Türk Ekonomisinin Gelişmesi. Cilt I. Genel Görünüş - Özel bulgular (1972)
352. Ortak Pazara Katılmanın Işığında Türk Ekonomisinin Gelişmesi. Değerlendirme Raporu.-P.A. International (1972) Management Consultants. Ltd. Economıst Adviisory Group Sada. Sanai Araştırma ve Danışma Ajansı Tarafından Yapılan Araştırmanın İ.K.V. Tarafından Yapılan Değerlendirmesi (1972)
353. Ortak Pazar'da Küçük Sanayii (1972)
354. Ortak Pazar'da ve Türkiye'de Meyva Suyu Sanayi (1972)
355. Ekonomik Kalkınmada Mesleki Kuruluşların Yeri (1971)
356. Ortak Pazardan İthalatta Uygulanacak Gümrük Giriş Tarifesi (1971)
357. Ortak Pazar ve Türkiye'de Selüloz ve Kağıt Sanayii Rekabet İmkânları Araştırması (1971)
358. Ortak Pazar Katma Protokolunun Yürütülmesi ile İlgili Mevzuat (1971)
359. Ortak Pazar ve Türkiye İlişkileri. Konferans; Osman Olcay (1971)
360. Ortak Pazar Katma Protokolü Nasıl İşleyecek. Seminer (1971)

361. Katma Protokol ve Tarım Sektörüne Getirdikleri (1971)
362. Ortak Pazar Ülkelerinde İş Kurma Usulleri (1971)
363. Ortak Pazar'da İtalya (1971)
364. Ortak Pazar'da Türk El Halıları; Bir İhraç İmkânları Araştırması (1971)
365. Araştırma Ekonomik Topluluğu ile Türkiye Arasında Geçici Anlaşma (1971)
366. Ortak Pazar'da ve Türkiye'de Giyim Eşyası İmalat Sanayii; (İhraç İmkânları Araştırması) (1971)
367. Otomotiv Sanayiinde Ortak Pazar ve Türkiye'nin Yeri (1971)
368. Ortak Pazar'da Ticaret Dağıtım Kanalları; Michel Baurdet (1971)
369. Ortak Pazar Karşısında Türk Tarımının Meseleleri; Seminer (1971)
370. Ortak Pazar Karşısında Türk Tarımının Meseleleri; Seminer (1971)
371. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve İktisadî Gelişme; İtalyan Misali; Konferans; Prof. Carlo Pace (1971)
372. Maddeler İtibariyle Gümrük Birliğine Uyum; İş Adamının Rehberi (1971)
373. Ortak Pazar ve Türkiye'de Dayanıklı Tüketim Malları Sanayii; Rekabet İmkânları Araştırması (1971)
374. Türkiye-AET Ortaklığının İkinci Döneminde Topluluk Ve Türkiye-Ortak Pazar İlişkileri; Konferans; Emil Noel (1971)
375. Ortak Pazar'da Yunanistan (1971)
376. Niçin Ortak Pazar - Konferans; Andre Mendelen (1971)
377. Ortak Pazar'da Türkiye (1971)
378. Milletlerarası Fason İmalatı; Bir Yeni İhraç İmkânı (1971)
379. Farklı Gelişme Seviyesindeki Ülkeler Arasında Pazarların Birleştirilmesinden Doğan Neticeler ve AET'de İtalyan Tarım Tecrübesi; Konferans; Corrado Berberıs (1971)
380. 1970 İtalya Ekonomisi ve İtalya'nın Avrupa Ekonomik Topluluğuna Katılış Tecrübesi ile İlgili Mülahazalar; Konferans; Attilio Cattani (1970)
381. Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Ankara Anlaşması'na Katılma Protokol İkinci Mali Protokol; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Yetki Alanına Giren Maddelerle İlgili Anlaşma; Son Senet (1970)
382. Ortak Pazar ve Türkiye'de Orman Ürünleri İşleme Sanayii (1970)
383. Ortak Pazar Mı? Ortak Tuzak Mı? - Metin Toker (1970)
384. Türk Tarımı ve AET ile Entegrasyonu (1969)
385. Ortak Pazar ve Türkiye'de Domates İşleme Sanayii. İhraç İmkânları Araştırması (1969)
386. Türkiye'de ve Ortak Pazar'da Perakende Satış Fiyatları Karşılaştırması (1969)
387. Ortak Pazar ve Türkiye'de Ayakkabı Sanayii İhraç İmkânları Araştırması (1969)
388. Sanayimizin Ortak Pazara İntibak Ettirilebilmesi İçin Alınması Gerekli Tedbirler - Açık Oturumu (1969)
389. Avrupa Toplulukları-Türkiye Ortaklığının Yürütülmesi ile İlgili Karar Ve Tüzükler (1969)
390. Ülkelerin İthalat Formaliteleri Rehberi (1969)
391. Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Örgü Giyim Eşyasının Pazarlaması. (Bir İhraç İmkânları Araştırması) (1969)
392. Ortak Pazar ve Türkiye'de Meyve ve Sebze İşleme Sanayii; İhraç İmkânları Araştırması (1969)
393. AET Türkiye Ortaklığı Hazırlık Döneminin Bilançosu ve Geçiş Dönemi Şartları; Emil Noel (1969)
394. Ortak Pazar ve Türkiye'de Deri Sanayii İhraç İmkânları Araştırması (1969)
395. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda Yaş Meyve ve Sebze Ticari Dağıtım Kanalları; Hollanda-Belçika (1969)
396. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda Yaş Meyva ve Sebze Ticari Dağıtım Kanalları; Batı Almanya (1969)
397. Ortak Pazar'da Tarım Bünye ve Politikası (1969)
398. Ortak Pazar'a Almanya-Benelüks-Fransa-İtalya Nasıl İhraç Edebilirsiniz? Hollanda İthalat Usulleri (1969)
399. Ortak Pazar'a Almanya-Benelüks-Fransa-İtalya Nasıl İhraç Edebilirsiniz? İtalya İthalat Usulleri (1969)

400. Ortak Pazar'a Almanya-Benelüks-Fransa-İtalya Nasıl İhraç Edebilirsiniz? Fransa İthalat Usulleri (1969)
401. Ortak Pazar'a Almanya-Benelüks-Fransa-İtalya Nasıl İhraç Edebilirsiniz? Almanya İthalat Usulleri (1969)
402. Avrupa Toplulukları (Ortak Pazar) ve Türkiye Ortaklığı (1969)
403. Avrupa Topluluğunda Dokuma Sanayii Ürünleri Ticari Dağıtım Kanalları (1969)
404. Ortak Pazar ve Türkiye'de Tekstil Endüstrisi İhraç İmkânları Araştırması (1969)
405. Ortak Pazar; Tarımsal Garanti ve İstikamet Fon'u. F.E.O.G.A. Kuruluş ve İşleyişi (1969)
406. Şirketler Arası Birleşme-İşbirliği (Konsantrasyon) Hareketleri (1969)
407. Ortak Pazar ve Türkiye'de Su Ürünleri İhraç İmkânları Araştırması (1969)
408. Ortak Pazar ve Türkiye'de Meyva ve Sebze Üretim ve Tüketimi; İhraç İmkânları Araştırması (1969)
409. Narenciye-Karpuz-Şeftali Sofralık Üzüm Yönünden Avrupa Pazarlarının Durumu (1969)
410. Avrupa Ekonomik Topluluğu Ekonomik Durum II. 1966-1968 (1968)
411. Türkiye-AET Ortaklığı Gelişme Prespektifi İçersinde Türkiye'de Sanayileşme Şartları"; Ziya Müezzinoğlu (1968)
412. AET'de Tarımsal Fiat Politikası ve Çeşitli Müşterek Piyasa Teşekküllerinin İşleme Mekanizması; M. Von Verschver (1968)
413. Avrupa Ekonomik Topluluğu Bibliografyası (Kitap ve Periodik) (1968)
414. Türkiye ve AET'de İşçi Ücretleri (1968)
415. AET Yönünden Konserve Sanayiimizin Tahlili (1968)
416. Ortak Pazar İçinde Şirketler Hukukunun Gelişimi (1968)
417. Avrupa Entegrasyon Politikası ve Gelecekteki Gelişmeler Hakkında Düşünceler - Konferans; Mc Cames (AT Konseyi Gnl. Sekreteri) (1968)
418. İthalatımızın Strüktürel Analizi, Kitap-II Ham Madde (1968)
419. AET Ülkelerini Tanıyalım: Belçika-Lüksemburg-Hollanda – Haziran (1968)
420. AET Ülkelerini Tanıyalım: Batı Almanya (1968)
421. AET'de Yerleşme Hakkı (1968)
422. AET Ülkelerini Tanıyalım: İtalya (1968)
423. AET Ülkelerini Tanıyalım: Fransa (1968)
424. Katma Protokol Modeli (İlk Müsvedde) (1968)
425. Kennedy Round (1967)
426. Ortak Pazar İçinde Şirketler Hukukunun Gelişimi (1967)
427. AET Gümrük Birliği (1967)
428. AET'de Vergi Harmonizasyonu (1967)
429. AET Tarım Politikası (1967)
430. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Konjonktür Analizi (1967)
431. Gümrük Birliği Yönünden Türkiye ve Yunanistan Ortaklık Anlaşmalarının Mukayesesi (1967)
432. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Kuruluşu ve Organları (1967)
433. Türkiye-AET Ortaklık Anlaşmasına Ekli 1 No'lu Protokol'ün 6. Maddesi Gereğince 1967 Sonundan İtibaren AET'den "Sürüm Kolaylığı" Talep Edebileceğimiz Mallarla İlgili Etüd (1967)
434. Türkiye Ekonomik Topluluğu Ortaklık Anlaşması (1967)
435. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye - Seminer Tebliğleri (1967)
436. Avrupa Ekonomik Topluluğunda Uygulanan Vergiler (1967)
437. Hindistan Planlama Tecrübesi (1967)
438. Pakistan Planlama Tecrübesi (1967)
439. İkinci Beş Yıllık Plan Tasarısında Yer Alan Makro Hedeflerin Tahlili ve Tenkidi (1967)
440. Fransız Planlama Tecrübesi (1967)
441. İKV Broşürleri (1967-1973)
442. Ortak Pazar ve Türkiye
443. Yaş Meyva ve Sebze
444. İktisadi Kalkınma Vakfı Nedir, Ne yapar?
445. Geçiş Dönemi Şartları

446. Geçiş Döneminde Tarım
447. Avrupa Topluluğu ve Türkiye Ortaklığı

EK-7: **DPE Muhabir Üyeleri**

1. Prof. Dr. Yılmaz Altuğ
2. Prof. Dr. Tuğrul Ansay
3. Büyükelçi Fuat Bayramoğlu
4. Büyükelçi Taner Baytok
5. Prof. Dr. Esat Çam
6. Prof. Dr. Emel Doğramacı
7. Büyükelçi Orhan Eralp
8. Büyükelçi Dr. Nuri Eren
9. Büyükelçi Semih Günver
10. Büyükelçi Kamuran Gürün
11. Büyükelçi Oğuz Gökmen
12. Prof. Dr. Metin Heper
13. Doç. Dr. Selim İlkin
14. Büyükelçi Kamran İnan
15. Altemur Kılıç
16. Prof. Dr. Ercüment Kuran
17. Büyükelçi Zeki Kuneralp
18. Prof. Dr. Yuluğ Tekin Kurat
19. Doç. Dr. Hasan Köni
20. Prof. Dr. Erol Manisalı
21. Prof. Dr. Şerif Mardin
22. Doç. Dr. Ersin Onulduran
23. Em. Tümgeneral Muzaffer Özsoy
24. Doç. Dr. Duygu B. Sezer
25. Doç. Dr. Mete Tunçoku
26. Büyükelçi İsmail Soysal.

EK-8: DPE - Yayınlar, Toplantılar, Eğitim, Araştırmalar, Tanıtım ve Enstitünün Dış İlişkileri

YAYINLARI:

Periyodik Yayınlar:

1. Foreign Policy-Dış Politika Dergisi
2. Avrupa Konseyi Dergisi
3. Avrupa Bülteni
4. Azerbaycan Bülteni

Muhtelif Yayınlar:

1. Detente, Helsinki Nihai Senedi, Seyfi Taşhan, 1976
2. Apartheid-Güney Afrika'da Irk Ayırımı, Olgun Çıdar, Haziran 1977
3. Arap-İsrail Çatışmasında Dönüşüm, Duygu Sezer Bazoğlu, 1980
4. Türkiye ve Müttefiklerinin Güvenliği (Seminere Sunulan Tebliğler), 1982
5. Dokuz Soru ve Dokuz Cevapta Ermeni Sorunu (İngilizce, Fransızca, Almanca), 1982
6. Türkiye'ye Karşı Ermeni Propagandası (İngilizce, Fransızca ve Almanca), 1982
7. Türk Dış Politikası ve Orta Doğu, İhsan Gürkan, 1983
8. Chypre, Mythes et Realites, Turhan Feyzioğlu (Fransızca), 1983
9. The Middle East in Turkish-American Relations, George S. Harris, 1984
10. Deportees of Malta and Armenian Problem, Bilal Şimşir, (İngilizce), 1985
11. Amerika Birleşik Devletlerinde Lobi Faaliyetleri, Nisa Bayramoğlu, 1986
12. Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance, (Eds. Ali L. Karaosmanoğlu-Sefi Taşhan), 1987
13. Türkiye'nin Savunması, Ali L. Karaosmanoğlu, İhsan Gürkan, Seyfi Taşhan, Muzaffer Özsoy, Erol Manisalı, Cengiz Okman, Tuğrul Çubukçu, Metin Heper, 1987
14. Turkish-Egyptian Conference: Political Development and Democracy, 1988

15. Secularism in Turkey, Doğu Ergil, 1989
16. Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları, 1989
17. The Tragedy of Turkish Müslim Minority in Bulgaria, 1989
18. The Aegean Issues: Problems and Prospects, (Ed. Yüksel Söylemez), 1990
19. Strengthening NATO's Defense in the Southern Region, 1990
20. Değişen Atmosfer, John Firor, 1992
21. Dünyaya Açılım, Stephan E. Ambrose, 1992
22. Türk Dış Politikasının Hedefleri, 1993
23. Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu, Süha Bölükbaşı
24. Foreign Policy of Turkey at the UN: Years 1972-1978, Yüksel Söylemez
25. Turkey and the Middle East 1960-1975, Oya Akgönenç Mughisuddin, 1993
26. Müşterek Dava, Andrew S. Mac Farland, 1993
27. Balkanlar, Hüseyin Bağcı, 1994
28. Arap Birliği Teşkilatı, Samir Salha, 1994
29. Aegean Issues: Problems-Legal&Political Matrix; Conference Papers, 1995
30. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi; 11. Protokl ile değiştirilen metin (1999)
31. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Bülteni
32. Dış Politika 'da Teori ve Pratik; Alexander L. George (1996)
33. Foreign Policy Concepts: Conjucture, Freedom of Action, Equality; Reşat Arım, 2001
34. GATT "Uruguay Round"; Tuğrul Çubukçu (ed.), 1996
35. Geçmişte ve Günümüzde Amerika; İhsan Dağı (çev.), 1994
36. Güç ve Devlet Yönetimi; Gordon A. Craig & Alexander L. George, 1997
37. Müşterek Dava; Andrew S. McFarland, 1993
38. Secularism in Turkey; Doğu Ergil
39. The Turkomans of Iraq as a Factor in Turkish Foreign Policy; H. Tarık Oğuzlu, 2001
40. Türkiye'nin Kuveyt Krizi (1990-91) Politikası; Mahmut Bali Aykan, 1998
41. Kıbrıs ve Uluslararası Hukuk, Reşat Arım, 2002

TOPLANTILAR

1. *Türkiye ve Batı:* 2-3 Ekim 1976 Dışişleri Akademisinde tertiplenen ilk Enstitü konferansıdır. 50 kadar bilim adamı, gazeteci ve diplomat katılmıştır.
2. *Türk-Fransız Kolloğu:* 6-7 Nisan 1978 tarihleri arasında Fransız Centre d'Etudes de Politique Etrangere ile Ankara'da düzenlenmiştir.
3. Türk-Alman Semineri: Eylül 1978'de Alman Atlantik Derneği ile Hamburg'da Haus Reissen'de tertiplenen seminerde Türk-Alman ilişkileri savunma ağırlıklı olarak ele alınmıştır.
4. *Türkiye-AET Sempozyumu*: 25-26 Ağustos 1978'de DPE'nin kendi başına Türk işadamlarının maddi desteği ile tertiplediği ilk büyük konferans olmuştur.
5. *Türkiye ve Müttefiklerinin Güvenliği:* Eylül 1979'da İstanbul'da düzenlenen Avrupa-Amerika Güvenlik Araştırmaları ile DPE arasında 13 Amerikalı, 13 Avrupalı ve 13 Türk'ün katılımıyla gerçekleşen bu konferansta Türkiye'nin müttefikleri ile ilişkileri incelenmiştir.
6. *Türkiye ve Avrupa Topluluğu:* 29 Şubat 1980'de Londra'da British Federal Trust Enstitüsü ile tertiplenen seminerde Türkiye-AET ilişkilerinin sorunları incelenmiştir.
7. *Türk-Amerikan Konferansı:* Mart 1980'de New York'ta, New York City Üniversitesi ile tertiplenen konferansta ambargo akabinde Türk-Amerikan ilişkilerine hız verilmesi konusu tartışılmıştır.
8. *Türkiye ve Avrupa Topluluğu:* 5 Aralık 1980'de Bonn'da yapılan toplantıda iki Alman, bir İngiliz, bir İtalyan Enstitüsü ile DPE arasında Türkiye'nin AET ile ilişkilerini ele alan bir araştırma yapılması kararı alınmıştır.
9. *Türk-Amerikan Konferansı:* Mayıs 1981'de Ankara'da Dışişleri Bakanlığında yapılmıştır.
10. *Türk-Alman Kolloğu:* Sud-Ost Europa Gesselschaft ile Temmuz 1981'de Ankara'da yapılmıştır.
11. *AET-Türkiye Semineri:* 1982 Şubat ayında Ankara'da yapılan ulusal nitelikteki bu toplantıda donmuş bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin nasıl canlandırılabileceği üzerinde durulmuştur.
12. *Çin-Türkiye Konferansı:* 1983 yılı Haziran ayında Pekin'de Çin Dış Münasebetler Enstitüsü ile DPE arasında düzenlenmiştir. Toplantıda dünya sorunları ve Türk-Çin

ilişkileri ele alınmış olup; bu toplantı gayri resmi düzeyde ilk Türk-Çin buluşması olmuştur.

13. *Japonya-Türkiye Semineri:* DPE ve Japon Orta Doğu Enstitüsü işbirliği ile Haziran 1983'te Tokyo'da yapılmıştır.
14. *Türk Alman Kollogu:* Sud Ost Europa Gesselschaft (Güney Doğu Avrupa Derneği) ve SİSAV ile 8-9 Temmuz 1983 tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır.
15. *Uluslararası Terörizmin Çağdaş Yönleri*: Türkiye'nin Terörizm ile deneyimini yabancı uzmanlarla tartışmak üzere, 10-11 Ekim 1983 tarihlerinde İstanbul Harbiye Orduevinde yapılmıştır.
16. *AET-Türkiye Semineri:* Orient Institut ile Hamburg'da 13-14 Ocak 1984'de yapılmıştır.
17. *Harry Truman'ın Doğum Günü:* Truman'ın doğum günü nedeniyle 18 Mayıs 1984 tarihinde Dışişleri Bakanlığı İsmail Erez Salonunda yapılan Türk-Amerikan seminerinde Truman Doktrini ve Türk-Amerikan ilişkilerine etkisi tartışılmıştır.
18. *Ortadoğu Üzerine Türk-Amerikan Semineri*: Heritage Foundation ile beraber 3-4 Ekim 1984 tarihlerinde Washington DC'de yapılmıştır.
19. *Türk-Mısır Semineri*: Odalar Birliğinin mali katkısı ile birlikte 16-17 Kasım 1984 tarihinde İstanbul'da düzenlenmiştir.
20. *Türkiye ve Avrupa:* Merkezi Brüksel'de bulunan Avrupa Politikaları İnceleme Merkezi (CEPS) ile birlikte düzenlenen toplantı, 6-8 Haziran 1985 tarihlerinde İstanbul Orduevinde yapılmıştır.
21. *WEU Savunma Komitesi ile Kolloğ Müşterek Toplantı:* Ülkeyi ziyaret eden BAB milletvekilleri ile bir günlük toplantı 22 Ekim 1985 tarihinde gerçekleşmiş ve bu toplantıda Türkiye'nin Avrupa ile güvenlik ilişkileri ve BAB'ın geleceği tartışılmıştır.
22. *Doğu Akdeniz'in Güvenliği:* Çeşitli NATO ülkelerinden uzmanların katıldığı toplantı, 13-15 Kasım 1985 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.
23. *Ortadoğu ve Türkiye:* Eylül 1986'da Japon Orta Doğu Enstitüsü ile Tokyo'da gerçekleştirilmiştir.
24. *Türk-Yunan-İtalyan İşbirliği:* İtalyan Dış Münasebetler Enstitüsü (IAI) Atina Pantios Siyaset Bilimler Fakültesi ile 22-23 Aralık 1986 tarihlerinde İtalya'da Castelgandolfo'da gerçekleştirilmiştir.
25. *Türk-İngiliz Konferansı:* Şubat 1987'de İngiltere'nin Kraliyet Dış Münasebetler Enstitüsü (Chatham House) ile Londra'da yapılmıştır.
26. *Türk-Alman Konferansı:* Adenauer Vakfı ile Eylül 1987 tarihinde Bonn'da yapılmıştır.
27. *Türkiye-Avrupa Konferansı*: Centre for European Policy Studies ile Brüksel'de Ekim 1987 tarihinde yapılmış olup; daha çok Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusu akabinde durum değerlendirmesi yapılmıştır.
28. *Türkiye-AT ilişkileri:* Avrupa Politik Etütler Merkezi ile DPE ve Friedrich Neumann Vakfı tarafından 15-17 Aralık 1987 tarihinde Brüksel'de ortaklaşa düzenlen Türkiye-AT ilişkileri gündemli konferansta güncel konular tartışılmıştır.
29. *Ege Sorunları Uluslararası Konferansı:* Ekim 1987'de İzmir'de gerçekleşen toplantıda Türkiye ile Yunanistan arasında tartışma konusu olan deniz ve hava sorunları ile siyasi ve güvenlik ortamı tartışılmıştır.
30. *Türk-Alman Konferansı:* Sud Ost Europa ile Dış Politika Enstitüsü arasında Kasım 1987'de gerçekleşen bu toplantıda Türk-Alman ilişkileri ve Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna başvurusu tartışılmıştır.
31. *Türk-Mısır Kolluğu:* Mısır Diplomatik Enstitüsü ve Mısır Ein Shams Üniversitesi ile birlikte 6-7 Mayıs 1988'de Kahire'de yapıldı.
32. *Am Kruger ile Yuvarlak Masa Toplantısı:* Tanınmış ekonomist ve Türkiye ekonomisi uzmanlarından Ann Kruger ile Türk ekonomistleri arasında DPE'de dış ekonomik ilişkiler konusunda Haziran 1988'de gerçekleştirilmiştir.
33. *Henry Rowen ile Yuvarlak Masa Toplantısı*: Reagan dönemi strateji uzmanlarından ve Bush döneminin Savunma Bakan yardımcısı olan Henry Rowen ile, dünya stratejileri ve Amerika'nın bölge güvenlik politikaları üzerine DPE'de gerçekleştirilmiştir.
34. *Daniel Nelson ile Yuvarlak Masa Toplantısı:* 24 Ocak 1989'da Enstitü Genel Merkezinde Sovyet Uzmanı Prof. Dr. Daniel N. Nelson, "ABD-Sovyet İlişkileri, Sovyet Gücünün Sınırları ve Balkan Ülkelerindeki Değişiklikler" adı altında bir konferans vermiştir.

35. *Türk-Fransız Kollogu*: 24-25 Şubat 1989 tarihinde Fransız Uluslararası İlişkiler Enstitüsü ile Dış Politika Enstitüsü arasında Paris'te ikili bir toplantı yapılmıştır.
36. *Türk-İngiliz Kollogu*: 16-19 Mart 1989 tarihinde İngiltere Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (RIIA) ile DPE arasında Ankara'da bir toplantı yapılmıştır.
37. *Avrupa Konseyinin Kırkıncı Yıldönümü Konferansı*: Nisan 1989'da Avrupa Konseyi'nin kuruluşunun 40.yıldönümü nedeniyle bir konferans düzenlenmiştir.
38. *Avrupa Siyaset Araştırmaları Enstitüleri Direktörler Konferansı*: Doğu ve Batı Avrupa'daki uluslararası ilişkiler Enstitülerinin iki yılda bir yaptıkları ve 1975 yılından beri DPE'nin de katıldığı konferans, Türkiye'de ilk defa DPE tarafından İstanbul'da düzenlenmiştir.
39. *NATO'nun Kırkıncı Yıl Konferansı:* 27-29 Haziran 1989'da DPE ve Center for Strategic Concepts arasında İstanbul'da düzenlenmiştir.
40. *Balkanlar'da Durum Semineri*: Ekim 1989'da DPE'de Balkan ülkelerindeki hâlihazır durum ve gelişmelerin Türkiye'ye etkileri konulu bir toplantı düzenlenmiştir.
41. *Türk-Sovyet Konferansı:* Haziran 1989'da Moskova'da Sovyetler Birliği Siyaset Araştırmaları Merkezi ile Türk Sovyet İlişkilerini ele alan bir toplantı yapılmıştır.
42. *AKKUM Toplantısı*: 8 Kasım 1989'da DPE'de AKKUM (Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Müzakereleri) konulu bir toplantı düzenlenmiştir.
43. *Avrupa ve Türkiye Semineri*: 26 Aralık 1989'da DPE'de Avrupa'daki Gelişmeler ve Türkiye konulu bir toplantı düzenlenmiştir.
44. *Marshall Goldman ile Yuvarlak Masa Toplantısı*: 4 Ocak 1990 tarihinde Profesör Marshall Goldman ile DPE'de Sovyetler Birliği'nde Son Gelişmeler konulu bir yuvarlak masa toplantısı yapılmıştır.
45. *Lothar Rühl ile Yuvarlak Masa Toplantısı*: Federal Almanya Eski Savunma Müsteşarı ve yazar Lothar Ruhl, Almanya'nın güvenlik politikaları ve Türkiye'nin konumu üzerine DPE uzmanlarıyla 28 Şubat 1990'da DPE'de bir toplantı yapmıştır.
46. *Büyükelçi Taft ile Yuvarlak Masa Toplantısı:* 3 Nisan 1990'da ABD'nin NATO nezdindeki daimi temsilcisi Büyükelçi William Howard Taft, DPE'de Türkiye, ABD, NATO, Avrupa ve Sovyetler Birliğindeki durumların ve özellikle silahların kontrolü konusunun görüşüldüğü bir yuvarlak masa toplantısı düzenlemiştir.
47. *Kanada ve Avrupa Konferansı:* 19 Nisan 1990'da Prof. Robert A. Spencer DPE'de Kanada Dış Politikası ve AGİK konusunda tartışmalı bir konferans vermiştir.
48. *Johan Jorgen Host ile Yuvarlak Masa Toplantısı:* 25 Nisan 1991'de Norveç Savunma Bakanı, Avrupa stratejileri üzerinde görüşlerini DPE uzmanlarıyla tartışmıştır.
49. *İngiliz-Türk Konferansı:* 13 Ocak 1992'de İngiltere Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü ile mutad toplantı Londra'da yapılmıştır.
50. *Yeni Türk Devletlerinin Dünyaya Açılımı:* Şubat 1992'de TİKA ile işbirliği halinde gerçekleştirilen toplantıda, Orta Asya ülkelerinden gelen temsilciler yanında NATO, AT, AK ve UNESCO temsilcilerinin yanı sıra Batılı uzmanlar görüş alışverişinde bulunmuşlardır.
51. *Çin-Türk Yuvarlak Masa Toplantısı*: Çin Uluslararası Enstitüsü ile Ankara'da iki ülkeyi ilgilendire genel ve özel konular tartışılmıştır.
52. *Suslov ve Salakov ile Yuvarlak Masa Toplantısı:* 1 Mart 1993'de, Rusya Federasyonunun Silahsızlanma Konferansındaki Temsilcileri, Nükleer ve Konvansiyonel Silahların kontrolü konularından ülkelerinin tutumlarını anlatmışlardır.
53. *Türk-Fransız Kollogu*: IFRI ile mutad toplantı 6-7 Mayıs 1993 tarihinde yapılmıştır. Ankara'da yapılan bu toplantıda gelişen Türk-Fransız ilişkileri ile bölgesel sorunlar ele alınmıştır.
54. *Van den Broek ile Yuvarlak Masa Toplantısı:* Avrupa Topluluğu Dış İlişkiler Sorumlusu ile 10-11 Haziran 1983'de DPE'de yapılan toplantıda Türkiye AT ilişkileri ele alınmıştır.
55. *Türk-Alman Konferansı*: Sud Ost Europea ile mutad toplantı Ankara'da 10-11 Haziran 1993 tarihinde gerçekleştirilmiştir.
56. *Diplomatik Tartışma Grubu toplantısı:* DPE tarafından 1 Ekim 1998 yılında Ankara'da gerçekleştirilmiştir.
57. *Türkiye-Avrupa Birliği ve Kıbrıs*: DPE konferansı 17.11.1999'da Stockholm'de gerçekleşmiştir.

58. *2000 Yılında ve Sonrasında Türk Dış Politikasının Yeni Ufukları*: Dış Politika Enstitüsünün kuruluşunun 25. Yıldönümü nedeniyle "2000 Yılında ve Sonrasında Türk Dış Politikasının Yeni Ufukları" başlıklı bir konferans düzenlenmiştir.
59. *Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasında Yaklaşımlar:* panel 12 Kasım 2001 tarihinde Türk Parlamenter Birliği ve DPE tarafından TBMM'de düzenlenmiştir.

EĞİTİM

1. Türkçe konuşan ülkelerden gelen diplomatlara altı haftalık yetiştirme kursları verilmiştir.

ARAŞTIRMALAR

1. *Türkiye-AET Raporu:* Alman Orient Institut, Europaische Politk Institut, İngiliz Federal Trust ve İtalyan Istituto Affari Internazionali ile DPE arasında yürütülen çalışmanın neticesinde özet rapor yayınlanmış ve tam raporun yayınlanma yetkisi Orient Institut'a verilmiştir.
2. *Türkiye'nin Savunması:* DPE'nin aynı ad altında kitabını yayınladığı bu araştırma Türkiye'nin savunma konusunda yapılan ilk asker-sivil araştırma projesidir.
3. *Orta Doğu-Türkiye-Atlantik İttifakı:* Bu konudaki yabancılarla yürütülen ve NATO tarafından desteklenen çalışma 1987 yılında İngilizce olarak kitaplaştırılmıştır.
4. *Ege Sorunları:* 1987 yılında İzmir'de Ege Sorunları Konferansı düzenlenmiş olup; bu konuda araştırmalar yapılmıştır.
5. *Türkiye'nin Dış Politika Hedefleri*: Sovyetler Birliğinin dağılması ve dünya konjonktürünün değişmesinden sonra Türkiye'nin bölgesel ve küresel politika ve stratejilerinin hangi hedeflere yönelmesi gerektiği konusunda, DPE araştırmalar yapmış ve öneriler oluşturmuştur.

TANITIM

1. DPE zaman zaman yabancı şahsiyetleri de Türkiye'ye davet ederek Türkiye meseleleri üzerine aydınlatılmalarını sağlamaya çalışmıştır.

DPE'NIN DIŞ İLIŞKILERİ **(**İLİŞKİLİ OLUNAN ULUSLARARASI KURULUŞLAR)

1. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (IISS), Londra (Üye)
2. Avrupa Siyaset Araştırmaları Enstitüleri Direktörleri Konferansı (Üye)
3. Avrupa-Amerika Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü, Los Angeles (Üye)
4. Doğu-Batı Araştırmalar Enstitüsü, (1981-1990 dönemi Yönetim Kurulu Üyesi)
5. Akdeniz Etüdleri Komsyonu (Üye)
6. Strateji ve Uluslararası İncelemeler (CSIS) Orta Doğu Danışma Konseyi, Washington (Üye)
7. 2000 Derneği, Hollanda Merkezli (Danışma Kurulu Üyesi)
8. Avrupa Siyaset Etüdleri Merkezi (CEPS), (Danışma Kurulu Üyesi)

EK-9: SİSAV Yönetim Kurulu Üyeleri

1. Prof. Dr. Memduh Yaşa,	Başkan
2. Prof. Dr. Reha Poroy,	Başkan Yardımcısı
3. Prof. Dr. Emre Gönensay,	Başkan Yardımcısı
4. Nazlı Ilıcak,	Genel Sekreter
5. Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı,	Üye
6. Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi,	Üye
7. Doç. Dr. Ali L. Karaosmanoğlu,	Üye
8. Amiral Sezai Orkunt,	Üye
9. Namık Kemal Şentürk,	Üye

SISAV'a Katkı Sağlayan Vakıf Üyeleri

1. Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı
2. Prof. Dr. Erdoğan Alkin
3. Prof. Dr. Yılmaz Altuğ
4. Prof. Dr. Fahir Armaoğlu
5. General Kemal ATALAY
6. Cihad Baban
7. Mehmet Barlas
8. Muharrem Nuri Birgi
9. Aydın Bolak

10. Haluk Cansın
11. Dr. Kemal Demir
12. Nezih Demirkent
13. Erdoğan Demirören
14. Mehmet Dülger
15. Oktay Ekşi
16. Orhan Eralp
17. Hayrettin Erkmen
18. Mete Hasoğlu
19. Prof. Dr. Emre Gönensay
20. Nazlı Ilıcak
21. Dr. Ali L. Karaosmanoğlu
22. Prof. Dr. Yaşar Karayalçın
23. Altemur Kılıç
24. Rıdvan Menteş
25. Prof. Dr. Kemal Oğuzman
26. Sezai Orkunt
27. Hüsnü Özyeğin
28. Prof. Dr. Reha Poroy
29. Zeynep Sakarya
30. Kemal Satır
31. Erol Simavi
32. Ertuğrul Soysal
33. Namık Kemal Şentürk
34. Naim Talu
35. Rauf Tamer
36. Ahmet Tokuş
37. Prof. Dr. İsmail Türk
38. Prof. Dr. Memduh Yaşa
39. Necati Zincirkıran

EK-10: **SİSAV Dış Politika ve Savunma Grubu Üyeleri (1997 Yılı)**

1.	Dr. Hayrettin Erkmen	Başkan
2.	Süreyya Yüksel	Başkan Yardımcısı
3.	H. Fahir Alaçam	Üye
4.	Vahit Halefoğlu	Üye
5.	Faik Melek	Üye
6.	Sezai Orkunt	Üye
7.	Nahit Özgür	Üye
8.	Hasan Sağlam	Üye
9.	Ercüment Yavuzalp	Üye

EK-11: SİSAV Yayınları

1. Türk Dili Semineri, 1981.
2. İstanbul Sempozyumu, 1982.
3. SİSAV, 1980'lerde NATO, 1983.
4. SİSAV, NATO in the 1980s, 1983.
5. Vladimir Bukovsky, Batıda Barışçı Akımlar ve Sovyetler Birliği, (çev. Sara Orkunt) 1983.
6. Vasil Lilov Kazaski, Ölüm Kampı Belene, (Çev. Osman Ertürk),1984
7. Helene Carrere D'encausse, Parçalanan İmparatorluk-Sovyetler Birliğinde Halkların İsyanı, (Çev. Nezih Uzel),1984
8. SİSAV, Uluslararası Alanda Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi ve İktisadi Meseleleri, The Political and Economic Problems of the Turkish Community of Cyprus in the International Field, 1986.
9. Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar, 1986.
10. SİSAV, Kıbrıs Sorunu-Gelişmeler ve Görüşler, 1990
11. Ortadoğu ve Geleceği, 1992.

12. Rusya Federasyonundaki Gelişmeler, Etkileri ve Türkiye, 1995.
13. SİSAV Dış Politika ve Savunma Grubu, NATO'nun Genişlemesi ve Türkiye, 1997.
14. Dünyada Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye, 2000.

EK-12: SİSAV Seminer ve Toplantıları

1. Türk Dili Semineri, 1981.
2. İstanbul Sempozyumu, 1982.
3. "1980'lerde NATO" Semineri, 1982.
4. Türk-Alman İlişkileri Semineri, 1983.
5. Türk-Fransız İlişkilerine İlişkin Yemekli Toplantı, 1984.
6. Silahsızlanma ve Barış Semineri, 1983.
7. Uluslararası Alanda Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi ve İktisadi Meseleleri Semineri, 1984.
8. "Türkiye-ABD İlişkileri: Kırk Yıllık Devamlılık ve Değişmeler" adlı toplantı, 1986.
9. "Türk Anayasası ve Anayasa Değişikliği" konulu yemekli toplantı, 1987.
10. Endonezya ve Türkiye'de Ekonomik Uygulamalar Semineri, 1987.
11. "Laiklik ve Günümüz Türkiyesi" Semineri, 1987.
12. Orta Menzilli Füzeler Anlaşması Semineri, 1988.
13. Türk-ABD İlişkileri Semineri, 1986.
14. Avrupa ve Sovyetler Birliği Semineri, 1990.
15. Cumhurbaşkanlığının Türk Anayasası ve Türk Siyasi Hayatındaki Yeri, 1991.
16. Kültürel Çoğulculuk ve Kürt Sorunu Paneli, 1992.
17. Gümrük Birliği Semineri, 1994.

EK-13: OBİV Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu Üyeleri

1.	Fahir Alaçam	Emekli Büyükelçi
2.	Ahmet Çörekçi	Emekli Orgeneral
3.	Selim Dervişoğlu	Emekli Oramiral
4.	Çetin Doğan	Emekli Orgeneral
5.	Sadi Ergüvenç	Emekli Korgeneral
6.	Vahit Halefoğlu	Emekli Büyükelçi ve Dışişleri Eski Bakanı
7.	Faik Melek	Emekli Büyükelçi
8.	Candemir Önhon	Emekli Büyükelçi
9.	Nahit Özgür	Emekli Orgeneral ve Emekli Büyükelçi
10.	Güner Öztek	Emekli Büyükelçi
11.	Hasan Sağlam	Emekli Korgeneral, Milli Eğitim Eski Bakanı
12.	Turgut Tulumen	Emekli Büyükelçi

EK-14: OBİV Yayınları

Periyodikler:

Studies on Turkish-Arab relations : annual 1986 / editor İsmail Soysal. Yayın Bilgisi : İstanbul : Foundation for Studies on Turkish-Arab Relations, [1986].

Studies on Turkish-Arab relations : annual 2 (1987) / editör, İsmail Soysal. Yayın Bilgisi : İstanbul : Foundation for Studies on Turkish-Arab Relations = Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı (TAİV), [1987].

Studies on Turkish-arab relations : annual 3 (1988) / editor İsmail Soysal. Yayın Bilgisi : İstanbul : Foundation for Studies on Turkish-Arab Relations = Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı (TAİV), [1988].

Studies on Turkish-Arab relations : annual 4 (1989) / editör, İsmail Soysal. Yayın Bilgisi : İstanbul : Foundation for Studies on Turkish-Arab Relations = Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı (TAİV), [1989].

Studies on Turkish-Arab relation : annual 5 (1990) / editör, İsmail Soysal. Yayın Bilgisi : İstanbul : Foundation for Studies on Turkish-Arab Relations = Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı (TAİV), [1990].

Studies on Turkish-Arab relation : special issue on Turkey and the gulf crisis: annual 6 (1991) / editor İsmail Soysal. Yayın Bilgisi : İstanbul : Foundation for Studies on Turkish-Arab Relations = Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı (TAİV), [1991].

Turkish review of Balkan studies : annual 1993 / ed. İsmail Soysal, ed. advisors Halil İnalcık, Erol Manisalı, Orhan Koloğlu. Yayın Bilgisi : İstanbul : Isis, 1993.

Turkish Review of Balkan Studies, Annual 1994-95", Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.

Turkish Review of Balkan Studies, Annual 1995-96", Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

Turkish Review of Balkan Studies, Annual 1996-97", Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997.

Turkish Review of Balkan Studies, Annual 1997-98", Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Turkish review of Balkan studies : annual 1998/1999 / ed. İsmail Soysal, ed. advisors Halil İnalcık, Erol Manisalı, Orhan Koloğlu.

Turkish review of Balkan studies : annual 2001 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Balkan studies : annual 2002 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Balkan studies : annual 2003 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Balkan studies : annual 2004 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Balkan studies : annual 2005 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Balkan studies : annual 2006 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Balkan studies : annual 2007 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Middle East studies : annual 1993-2007 / editor İsmail Soysal, Güner Öztek.

Turkish review of Eurasian Studies : annual 2001 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Z. Toprak, E. Kalaycıoğlu, Ş. Kut.

Turkish review of Eurasian Studies : annual 2002 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Eurasian Studies : annual 2003 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Eurasian Studies : annual 2004 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Eurasian Studies : annual 2005 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Eurasian Studies : annual 2006 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Turkish review of Eurasian Studies : annual 2007 / ed. Güner Öztek, ed. advisors Zafer Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Şule Kut.

Diğer yayınlar:

Osmanlı arşivleri ve Osmanlı araştırmaları sempozyumu: Mustafa Reşit Paşa: Hazine-i Evrak (1846) Yayın Bilgisi: İstanbul: Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı, 1985.

GÜRKAN, İhsan; "Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye", Balkanlar, Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1997.

AKŞİN, Sina ve FIRAT, Melek, İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar, Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Cengiz Çağla, The Caucasian Challenge: Interests, Conflicts, Identities , Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 2008.

Güner Öztek, Proceeding of the International Conference on the Latest Developments in the Balkans, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 2008

Proceedings of the International Conference on Turkish-Greek Relations İssues, Solutions, Prospects, (9 Mart 2006,) Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.

Procceeding of the International Conference on the : the New Iraq March 22nd, 2005 Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, Istanbul, 2005.

Cengiz Çağla, The Caucasian Challenge: Interests, Conflicts, Identities, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 2008.

Proceeding of the International Conference on the Potential Criss and Conflicts in the Western Balkans, December 14th 2004 İstanbul, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 2004.

Nurşin A. Güney, Fuat Aksu (Edited by), The Prospects for Cooperation and Stability in the Caucasus, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 2005.

Ateşoğlu Güney, Nurşin - Fuat Aksu (Edited by), Proceedings of the International Conference on the Potential Crisis and Conflicts in the Western Balkans. İstanbul, December 14th, 2004, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 2004.

Balkanlar - Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV), Eren Yayınları, İstanbul, 1993.

Akıman, Nazmi, "Bir Diplomat gözüyle Türk- Yunan İlişkileri", Balkanlar, İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1993.

Soysal, Ismail, "Günümüzde Balkanlar ve Türkiye`nin Tutumu (1989-1992)", Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

İhsan Gürkan, "II. Dünya Savaşı Sonrası Balkanlar", Balkanlar, İstanbul: Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı –OBİV- Yayınları, 1993.

Berhan Ekinci, "Yugoslavya'nın Dağılması ve Türkiye" Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, İstanbul,1993.

İlhan Uzgel, " Kosovo: Nasyonalism, Politics and Ten Question of International Intervention", Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Orhan Koloğlu, Osmanlı Döneminde Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları (OBİV), İstanbul, 1993.

İhsan Gürken, Balkanlar Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, İstanbul, 1993.

Halit Eren, Balkanlarda Türk ve Diğer Müslüman Toplumları ve Göç Olgusu, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, Eren Yayınları, İstanbul, 1993.

İsmail Soysal, Dağılan Yugoslavya ve Bosna Hersek Sorunu: Olaylar, Belgeler 1990-1996, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997.

İsmail Soysal'ın Eserleri:

Türk-Fransız diplomasi münasebetlerinin ilk devresi / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1953.

Fransız İhtilali ve Türk Fransız diplomasi münasebetleri (1789-1802) / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1964.

Fransız ihtilali ve Türk-Fransız diplomasi münasebetleri (1789-1802) / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.

Türkiye'nin dış münasebetleriyle ilgili başlıca siyasî andlaşmaları / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türkiye İş Bankası, 1965.

Mohaç sonrası Türk-Macar siyasal ilişkileri üzerinde Macar tarihçisi Géza Perjés'in bir değerlendirmesi / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1976.

Tanıtma ve Türkiye'nin tanıtılması / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu, 1976.

Türk İncelemeleri yapan kuruluşlar: kılavuz / İsmail Soysal ve Mihin Eren. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1977.

Türk-Amerikan siyasal ilişkilerinin ana çizgileri / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1977.

Türkiye'nin batı ittifakına yönelişi (1934-1937) / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1981.

Türkiye'nin siyasal antlaşmaları (1920-1980) / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Ankara Üniversitesi, 1981.

1939 Türk-İngiliz-Fransız ittifakı / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1982.

Tarihçeleri ve açıklamaları ile birlikte Türkiye'nin siyasal andlaşmaları, 1. cilt: (1920-1945) / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1983.

Türkiye'nin uluslararası siyasal bağıtları cilt II (1945-1990) : kesim A (çok taraflı bağıtlar) / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.

Hatay sorunu ve Türk-Fransız siyasal ilişkileri (1936-1939) / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1985.

Les relations politiques Turco-Françaises : (1921-1985) / İsmail Soysal; contributions publiees par Hamit Batu et Jean-Louis Bacoue-Grammont. Yayın Bilgisi: İstanbul: ISIS, Paris, [t.y.].

IX. Türk Tarih Kongresi: Ankara 21-25 Eylül 1981: III. Cilt: Kongreye sunulan bildiriler. Yayın Bilgisi: Ankara : Türk Tarih Kurumu, 1989. General de Gaulle'ün Türkiye'yi ziyareti (25-30 Ekim 1968) / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi : Ankara : Türk Tarih Kurumu, 1987.

Biases in studying Ottoman history / Halil İnalcik; ed. İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: İstanbul: Foundation for Studies on Turkish-Arab Relations, 1987.

1925 Türk-Sovyet Saldırmazlık Paktı'na ekli gizli kalmış bir belge: Çiçerin'in mektubu / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

Tarihsel açıdan bakıldığında Türkiye ile Fransa'nın menfaatlerinin birbirini tamamlayıcı niteliği / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990.

Les Relations politiques turco-françaises (1921-1985) / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: İstanbul: Isis, Paris, 1986.

Tarihçeleri ve açıklamaları ile birlikte Türkiye'nin siyasal andlaşmaları cilt 1: 1920-1945 / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

1955 Bağdat Paktı / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.

Türk dış politikası incelemeri için kılavuz: 1919-1993 / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeri Vakfı, 1993.

Fransız Devrimi'nin Türk dış politikasına etkileri / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

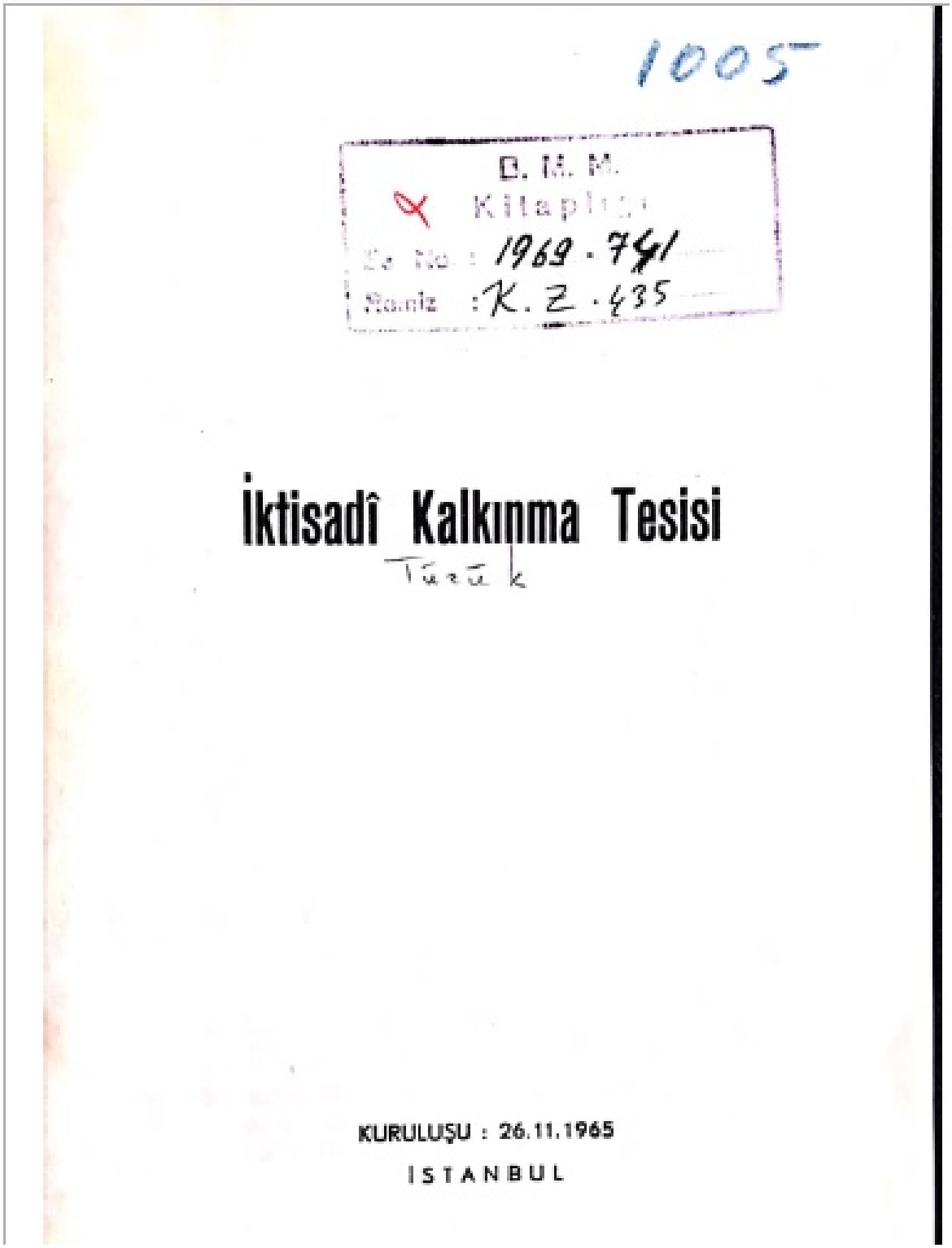
Turkish straits: new problems new solutions; Turkish straits voluntary watch group / ed. İsmail Soysal, ed. advisors Halil İnalcık, Erol Manisalı, Orhan Koloğlu. Yayın Bilgisi: İstanbul: Isis, 1995.

Soğuk savaş dönemi ve Türkiye: Olaylar kronolojisi (1945-1975) / İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: İstanbul: İsis Yayımcılık, 1997.

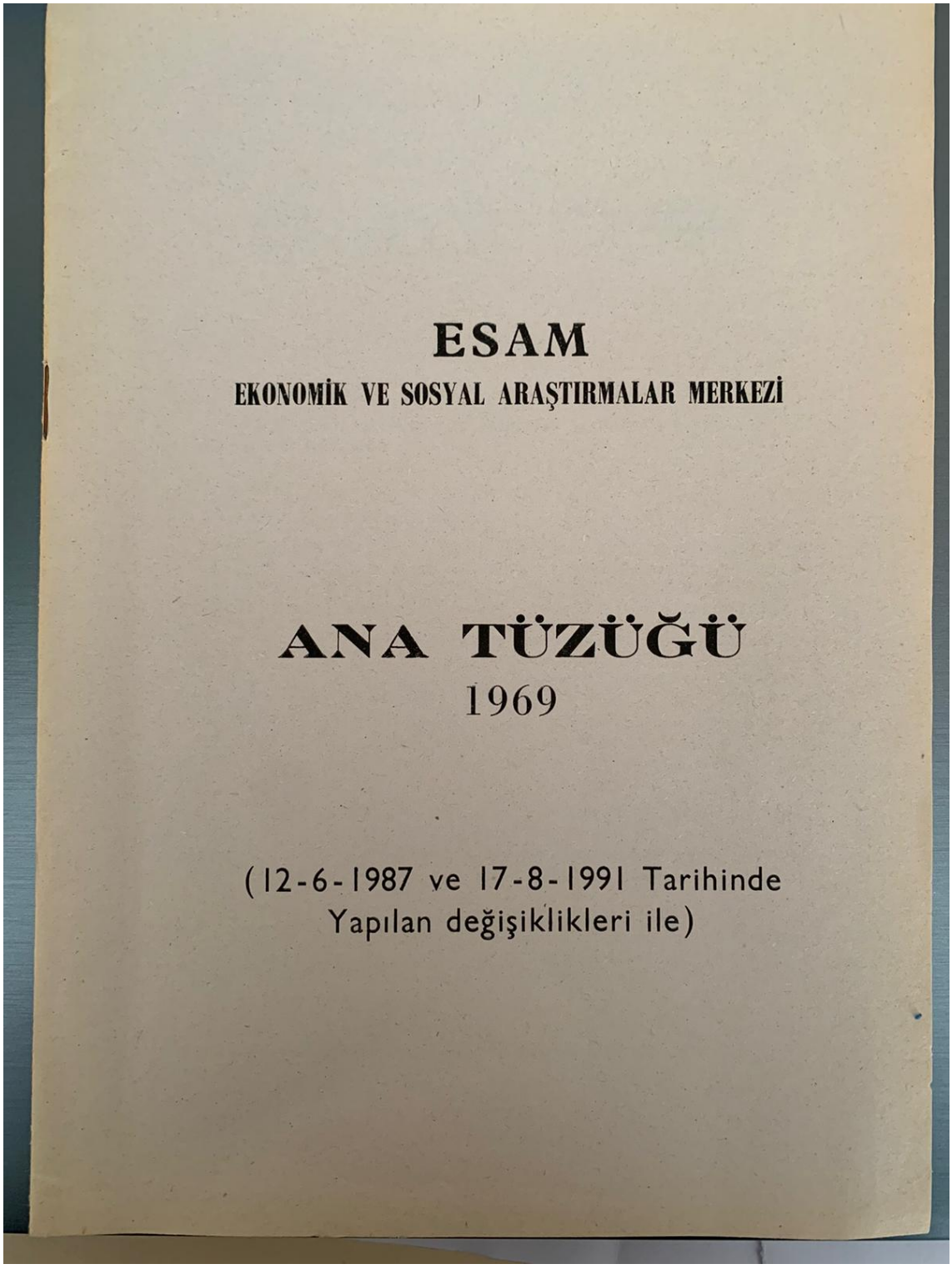
Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık süreç (15 - 17 Ekim 1997: Ankara) sempozyuma sunulan tebliğler / yay.haz. İsmail Soysal. Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Turkish views on Eurasia / ed. İsmail Soysal, assistant ed. Sevsen Aslantepe. Yayın Bilgisi: İstanbul : Isis, 2001.

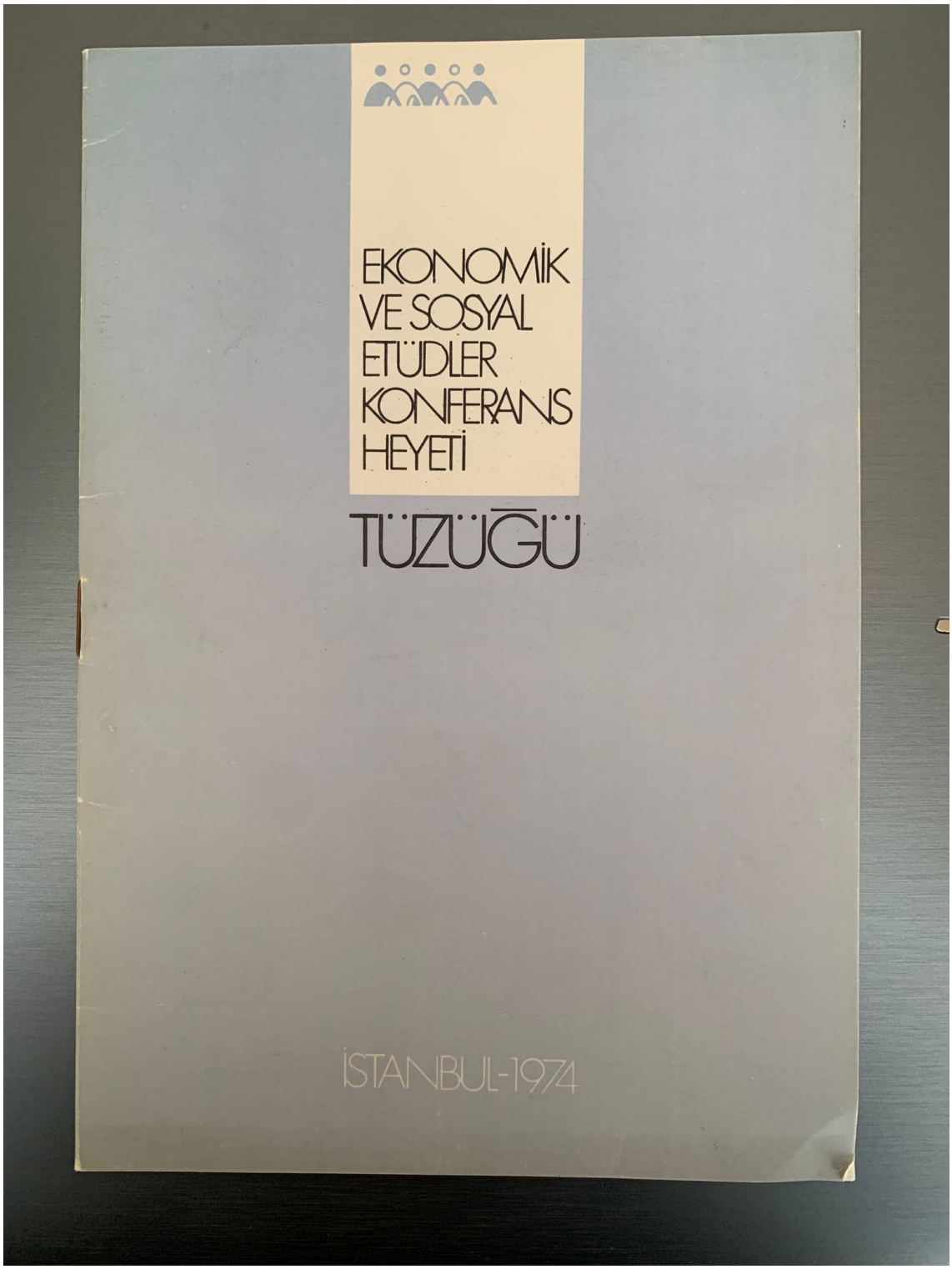
EK-15: Düşünce Kuruluşlarının Tüzüklerinden Örnekler

EK-15/1: İktisadi Kalkınma Tesisi (İKT) Tüzüğü

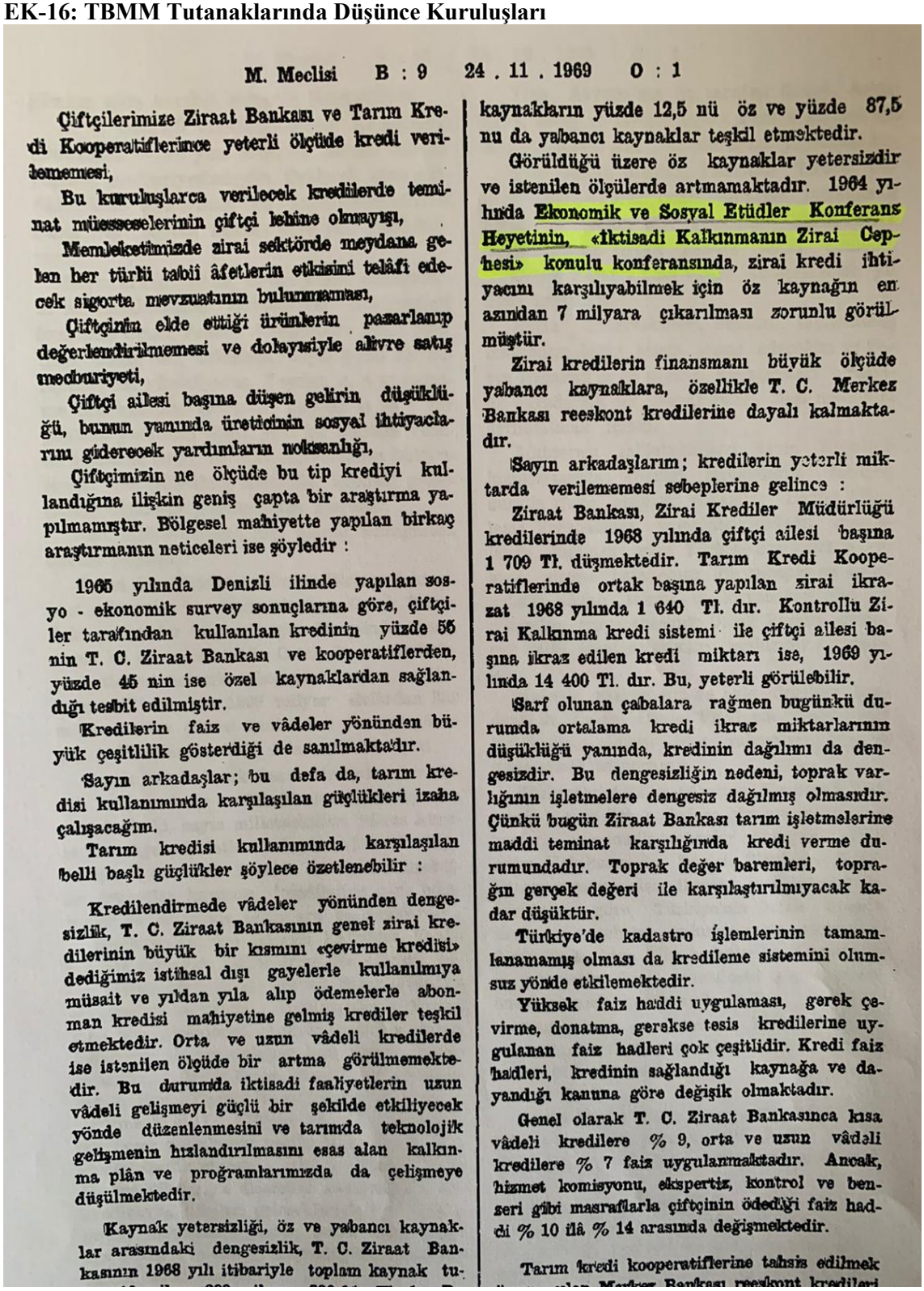

EK-15/2: Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM) Tüzüğü

EK-15/3: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Tüzüğü

EK-16: TBMM Tutanaklarında Düşünce Kuruluşları

M. Meclisi B : 9 24 . 11 . 1969 O : 1

Çiftçilerimize Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerince yeterli ölçüde kredi verilememesi,

Bu kuruluşlarca verilecek kredilerde teminat müesseselerinin çiftçi lehine olmayışı,

Memleketimizde zirai sektörde meydana gelen her türlü tabii âfetlerin etkisini telâfi edecek sigorta mevzuatının bulunmaması,

Çiftçinin elde ettiği ürünlerin pazarlanıp değerlendirilmemesi ve dolayısiyle alıvre satış mecburiyeti,

Çiftçi ailesi başına düşen gelirin düşüklüğü, bunun yanında üreticinin sosyal ihtiyaçlarını giderecek yardımların noksanlığı,

Çiftçimizin ne ölçüde bu tip krediyi kullandığına ilişkin geniş çapta bir araştırma yapılmamıştır. Bölgesel mahiyette yapılan birkaç araştırmanın neticeleri ise şöyledir :

1965 yılında Denizli ilinde yapılan sosyo - ekonomik survey sonuçlarına göre, çiftçiler tarafından kullanılan kredinin yüzde 55 nin T. C. Ziraat Bankası ve kooperatiflerden, yüzde 45 nin ise özel kaynaklardan sağlandığı tesbit edilmiştir.

Kredilerin faiz ve vâdeler yönünden büyük çeşitlilik gösterdiği de sanılmaktadır.

Sayın arkadaşlar; bu defa da, tarım kredisi kullanımında karşılaşılan güçlükleri izaha çalışacağım.

Tarım kredisi kullanımında karşılaşılan belli başlı güçlükler şöylece özetlenebilir :

Kredilendirmede vâdeler yönünden dengesizlik, T. C. Ziraat Bankasının genel zirai kredilerinin büyük bir kısmını «çevirme kredisi» dediğimiz istihsal dışı gayelerle kullanılmıya müsait ve yıldan yıla alıp ödemelerle abonman kredisi mahiyetine gelmiş krediler teşkil etmektedir. Orta ve uzun vâdeli kredilerde ise istenilen ölçüde bir artma görülmemektedir. Bu durumda iktisadi faaliyetlerin uzun vâdeli gelişmeyi güçlü bir şekilde etkiliyecek yönde düzenlenmesini ve tarımda teknolojik gelişmenin hızlandırılmasını esas alan kalkınma plân ve proğramlarımızda da çelişmeye düşülmektedir.

Kaynak yetersizliği, öz ve yabancı kaynaklar arasındaki dengesizlik, T. C. Ziraat Bankasının 1968 yılı itibariyle toplam kaynak tutarının yüzde 12,5 nü öz ve yüzde 87,5 nu da yabancı kaynaklar teşkil etmektedir.

Görüldüğü üzere öz kaynaklar yetersizdir ve istenilen ölçülerde artmamaktadır. 1964 yılında Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyetinin, «İktisadi Kalkınmanın Zirai Cephesi» konulu konferansında, zirai kredi ihtiyacını karşılıyabilmek için öz kaynağın en azından 7 milyara çıkarılması zorunlu görülmüştür.

Zirai kredilerin finansmanı büyük ölçüde yabancı kaynaklara, özellikle T. C. Merkez Bankası reeskont kredilerine dayalı kalmaktadır.

Sayın arkadaşlarım; kredilerin yeterli miktarda verilememesi sebeplerine gelince :

Ziraat Bankası, Zirai Krediler Müdürlüğü kredilerinde 1968 yılında çiftçi ailesi başına 1 709 Tl. düşmektedir. Tarım Kredi Kooperatiflerinde ortak başına yapılan zirai ikrazat 1968 yılında 1 640 Tl. dır. Kontrollu Zirai Kalkınma kredi sistemi ile çiftçi ailesi başına ikraz edilen kredi miktarı ise, 1969 yılında 14 400 Tl. dır. Bu, yeterli görülebilir.

Sarf olunan çabalara rağmen bugünkü durumda ortalama kredi ikraz miktarlarının düşüklüğü yanında, kredinin dağılımı da dengesizdir. Bu dengesizliğin nedeni, toprak varlığının işletmelere dengesiz dağılmış olmasıdır. Çünkü bugün Ziraat Bankası tarım işletmelerine maddi teminat karşılığında kredi verme durumundadır. Toprak değer baremleri, toprağın gerçek değeri ile karşılaştırılmıyacak kadar düşüktür.

Türkiye'de kadastro işlemlerinin tamamlanamamış olması da kredileme sistemini olumsuz yönde etkilemektedir.

Yüksek faiz haddi uygulaması, gerek çevirme, donatma, gerekse tesis kredilerine uygulanan faiz hadleri çok çeşitlidir. Kredi faiz hadleri, kredinin sağlandığı kaynağa ve dayandığı kanuna göre değişik olmaktadır.

Genel olarak T. C. Ziraat Bankasınca kısa vâdeli kredilere % 9, orta ve uzun vâdeli kredilere % 7 faiz uygulanmaktadır. Ancak, hizmet komisyonu, ekspertiz, kontrol ve benzeri gibi masraflarla çiftçinin ödediği faiz haddi % 10 ilâ % 14 arasında değişmektedir.

Tarım kredi kooperatiflerine tahsis edilmek

EK-16/1: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti; **TBMM Tutanak Dergisi**, B:9, O:1, 24.11.1969, s.31.

ğümüze göre hareket etmemiz lâzımgeliyor.

A. P. GRUPU ADINA CAHİT KARAKAŞ (Devamla) — Ve yine ufak bir tavzihi burada yapmak mecburiyetindeyim. Üzülerek gene gördük, Ulus Gazetesinin baş sayfasında «Ortak Pazar değil, Ortak Tuzak» diye yazı yazılabiliyor.

Sayın arkadaşlarım, Ortak Pazar Anlaşmasını biz imzalamadık, Cumhuriyet hükümetleri imzaladı, Ortak Pazar Anlaşmasını Millî Meclisler tasdik etti, hakikaten böyle güzel bir anlaşmayı biz yürütüyoruz. Yapılan iş, o anlaşmanın tatbikatından ibarettir. Yapılan iş yeni bir politika yaratmak değil, yeni bir politika vücuda getirmek değil, mevcut anlaşmaların hükümlerini, yine belirtilmiş hükümler içindeki prosedürler dâhilinde yürütmekten ibarettir.

Aziz milletvekilleri, kısa olarak konuşmama devam ediyorum.

Geçen bu müddet zarfında Türkiye'deki siyasi gelişmeler bu yönde olurken, Ortak Pazardaki gelişmeler ise bambaşka bir yönde olmuş, geçen bu on yıl zarfında Ortak Pazar devletlerinin ticaret hacımları beş misli artmış ve altıların millî hâsılası 1909 milyar dolârdan 382 milyar dolâra çıkmış yani, fert başına düşen pay 1108 dolârdan 2055 dolâra yükselmiştir.

Bugün artık Ortak Pazar bir ticari dev olarak karşımızdadır ve bu, bir realitedir. İşte bu sebepledir ki, sayın milletvekilleri yalnız Avrupa'nın diğer devletleri değil, pek çok dünya devletleri de Ortak Pazarla ticari münasebetler, irtibatlar kurmayı kendilerine gaye edinmişler ve bu yönde temaslara başlamışlardır.

Nitekim, Türkiye İktisadi Kalkınma Vakfının son bir aylık bültenlerine göz atarsak, haber olarak görürüz ki; «Ortak Pazar, Japonya görüşmeleri başlıyor.» «İrlânda, Ortak Pazara giriş için görüşlerini belirtti.» «Ortak Pazar, Avusturya ile ara anlaşma imzalamaya karar vermiştir.» «Ortak Pazar, Mısır ticari görüşmelerinin ikinci dönemi tamamlanmıştır.»

Yine 21 . 11 . 1970 tarihli bültende: «Ortak Pazar politikasını İngiliz Muhafazakâr Hükümeti tasdik etmiştir.» «Ortak Pazar, Doğu Avrupa ülkeleriyle ticaretini genişletiyor.» «İskandinavya ülkeleri gelecekleriyle ilgili görüşmelere başladılar.» «İsveç, Ortak Pazara tam üye sıfatiyle katılmayı düşündüğünü, politikası olarak tesbit etmiştir.»

Yine Avrupa'nın üç tarafsız ülkesi; Avusturya, İsveç ve İsviçre Ortak Pazara girmek için Avrupa Konseyine bir müracaat yapmışlardır.

Yine bunun dışında, Pakistan Ticaret Bakanı Ahsan-ul Hak ticari anlaşma imzalamak amacı ile yakın bir gelecekte görüşmelere başlanılmasını Ortak Pazara teklif etmiştir.

Ortak Pazar - İran ticari anlaşması bir yıl daha uzatılmıştır.

Sayın milletvekilleri, bunları saymaktaki maksadım, biraz sonra temas edeceğim ve Sayın Erbakan'ın üç saatlik konuşmaları sırasında burada sık sık temas ettiği bâzı noktaları aydınlatmak içindir.

Muhterem milletvekilleri, Sayın Erbakan konuşmasında; «Benim dayandığım doneler, burada ifade ettiğim rakamlar Devlet Plânlama Teşkilâtının yayınlamış olduğu rakamlardır. Bunlara göre Türkiye'nin Ortak Pazara girmesi hata olur, Bu sebeple ve sırası geldiği zaman tekrar açıklıyacağım gibi, bu rakamlar muvacehesinde Ortak Pazara girmemiz millî menfaatlerimize aykırıdır.» dediler.

Halbuki, vaziyet hiç de öyle değildir. Bendeniz de sizlere Devlet Plânlama Teşkilâtının tesbit etmiş olduğu bâzı rakamları burada ifade etmek istiyorum.

Türkiye'yi AET'ye (Avrupa Ekonomik Topluluğu), yani Ortak Pazara girmeye mecbur sebeplerin ekonomik sebepler olduğunu ifade ettim. Hakikaten de, Devlet Plânlama Teşkilâtınca yapılmış olan ihracat projeksiyonu hesaplarımıza göre, Türkiye'nin Ortak Pazarla ticari münasebette bulunması bir zarurettir. Şöyle ki, Türkiye, Plân hedeflerine ulaşabilmesi, gelişmesini ikmal edebilmesi için ihracata önem vermek mecburiyetindedir.

Türkiye'nin genel ihracatı 1972 de 700 milyon dolâr, 1977 de 980 milyon dolâr, 1982 de 1 376 000 000 dolâr olmak mecburiyetindedir.

Bütün bunlar içinde Avrupa Ekonomik Topluluğuna düşen payımız 1972 de 248 milyon dolâr, 1977 de 374 milyon dolâr, 1982 de 499 milyon dolârdır.

Türkiye, daha önce ifade ettiğim bu ihracat projeksiyonlarını gerçekleştirebilmesi, yani bu ihracatını yapabilmesi için pazarlara muhtaçtır.

EK-16/2:İktisadi Kalkınma Vakfı, **TBMM Tutanak Dergisi**, B:21, O:1, 14.12.1970, s.289.

gun bir model ile Katma Protokol müzakerelerine hazır değildi.

Türkiye'nin tarım alanında belli ihraç maddelerine pazar bulmada kolaylık sağlama yanında, yeni tip tarım ürünlerinin üretimi ve pazarlaması, tarım ihracatında kapasitenin genişlemesinin plânlaması, sanayi alanında mevcut sanayi birimlerinin büyümesi, yenilerinin kurulması, sanayi ürünlerinin pazarlamasının plânlanması, böylece ekonomide genişleme sağlanması yanında yapılacak ithalâtta ödemeler dengesini sağlama amaciyle birlikte yürütülmesi gerekli idi. Sanayi alanında yeraltı kaynakları kurulu sanayi ve kurulacak sanayi birimleri yönünden bir hazırlık yapılmamıştır. Aslında İkinci Beş Yıllık Plân, hazırlık dönemi plânı olmalıydı. Gerek kamu kesiminde, gerekse özel sektör kesiminde Avrupa Ekonomik Topluluğu malları ile kurulu ve kurulacak sanayi bakımından fiyat ve kalite beraberliği hangi süre içinde sağlanabileceği hesaplanmalı idi ki, uygun hükümlerin katma protokolde konulabilmesi yönünden isabetli istekler Türk Hariciyesi tarafından yapılabilmiş olsun.

Maliye Bakanlığı, Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilâtı Kamu Kurumları ve İştirakleri Dairesinin 29 . 3 . 1971 tarihli yazısı ile kamu kuruluşlarından Katma Protokol hakkında genel bilgi verilerek aşağıdaki bilgi istenmiştir, aynen ifade ediyorum: «Her kurumun kapsamına girdiği endüstri dalında tüketimdeki pay satışların bir değişkeni olarak birim maliyetler ve kârlılık gibi büyüklüklerin ne yönde seyredecekleri hususunu gerçekçi ve gerekçeli bir şekilde tahmini ile bu konulardan karşılaşılabilecek sorunların çözümüne yönelmiş uzun vâdeli tedbirlerin tesbit ve teklif olunması, değinilen tekliflerin kapasite artışlarını kapsaması halinde bugünkü kapasitenin kullanılma oranı, bugünkü kapasitenin rekabet edebilir kapasiteye geçebilmesi için gerekli yatırım miktarı, bu miktarın iç ve dış finansman gereği, yatırım süresi rekabet edilebilir kapasite kullanımına geçiş süresi gibi unsurların belirtilmesi gerekmektedir» diyor.

Aslında bu çalışma 1963 yılından sonra hazırlık döneminde yapılmalı ve elde olunan sonuçlara göre icraata başlanmış olmalıydı. Özel sektör kesiminde ise, Katma Protokol müzakerelerinden önce İktisadi Kalkınma Vakfı tarafından birimlerin maliyet unsurunu tesbit için yapılan 2 000 ankete 200 sanayi birimi tarafından cevap verilmiştir.

Görülüyor ki, ciddî bir hazırlık olmadan birtakım varsayımlara dayanarak katma protokol müzakerelerine oturulmuş, gümrük resimlerinin ve eş etkili vergilerin kaldırılması üçüncü ülkelere uygulanacak ortak gümrük tarifesi ve miktar kısıtlamasının kaldırılmasiyle ilgili hükümler tabiî olarak Türkiye çıkarlariyle bağdaşmaz bir şekilde tedvin olunmuştur. Gerek gümrük indirimi ile ilgili listelerde yer alan mallar, gerekse konsolide edilen liberasyon listelerinde yer alan maddeler bu nedenle yadırganmıştır.

Devlet Plânlama Teşkilâtının İhracatı Plânlama Grupu 2 sayılı tebliğin 4 ncü sayfasında aynen; «Diğer taraftan müzakerelerin tazyiki ile listenin çok kısa zamanda hazırlanması zarureti maddeler üzerinde gereği kadar geniş etütler yapma imkânını ortadan kaldırmakta idi» denilmektedir. Adı geçen listeler indirim listeleridir.

Görülüyor ki, hazırlıksız olarak katma protokol müzakerelerine oturulmuş olduğunun en açık ifadesi bizzat Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından kabul edilmektedir.

Devlet Plânlama Teşkilâtı 1967 yılı ithalâtının 22 yıllık listede % 70 ine tekabül eden miktarının korunmasını öngörmüş ve neticede katma protokolden % 45 oranı ile yetinilmiştir. Ayrıca, Devlet Plânlama Teşkilâtınca 1 milyar 515 milyon lira değerinde korunması gerekli ithalâttan % 45 oranı karşılığı 975 000 000 Türk lirası değerinde olan maddeler korunmuş 540 000 000 Türk lirası değerinde olan maddeler korunmamıştır, erken rekabete açılmış olmaktadır. Bunlardan bir kısmı akaryakıtlar, madenî yağlar, organik kimyasal maddelerin önemli bir kısmı, plâstik maddeler, inşaat ve tarım makinaları gibi uzun vâdede gelişme şansı olabilecek maddeleri ihtiva etmektedir. Devlet Plânlama Teşkilâtı İhracatı Plânlama Grupunun 4 sayılı tebliği, sayfa 15: «Gümrük vergileri ilk yıllarda yavaş, sonraki yıllarda hızlı bir şekilde düşürülerek sıfıra indirilecektir. Her ne kadar bu süreler 12 ile 22 yıl olarak tesbit edilmiş ise de, tatbikatta 12 yılda güm-

EK-16/3: İktisadi Kalkınma Vakfı, **TBMM Tutanak Dergisi**, B:124, O:1, 2.7.1971, s.158.

İSMAİL ŞENGÜN (Devamla) — Müsaade et ifade edelim. Uygulama, bize göre, Anayasaya aykırı şekilde, Amerikan prêsidentiel sistem şeklinde uygulamaya dönüştürmektedir. Prêsidentiel sistemi benimsiyorsanız, Anayasada bunu hukukileştirmek zorundasınız.

Değerli milletvekilleri, daha pek çok söylenecek sözler var; fakat ben, zannediyorum bana partimin ayırdığı zamanı biraz aştım.

Değerli arkadaşlarım, gerçekleri burada ifade etmek milletvekillerinin görevidir. Biz, sadece ve sadece, sizlere, gerçekleri aktarmak suretiyle, durumun ne olduğunun bilincinde olmanız için yardım ediyoruz.

Derin saygılar sunarım. (MDP ve SHP sıralarından alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Şengün.

Buyurun Sayın Doğan Kasaroğlu. (MDP sıralarından alkışlar)

MDP GRUBU ADINA DOĞAN KASAROĞLU (İstanbul) — Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; bendeniz sizi biraz ekonominin dışına çekip, basın - yayın hayatıyla ilgili konularda dikkatinizi toplamak istiyorum.

Değerli milletvekilleri, devletimizin önemli fonksiyonlarından bir tanesi hiç şüphesiz ki, enformasyon hizmeti, tanıtma hizmeti ve yayın hizmetleridir.

Anayasa yapımız icabı, Türkiye'de basın - yayın organları devletin müdahalesinden uzak, devletin, müdahalesi dışında kuruluşlar olduğu için, elbetteki hükümetlerle bunların ilişkisi meselesi üzerinde durmayı doğru bulmuyoruz. Ancak, ne var ki, devletin kendi aslî fonksiyonu olan hizmetlerin yerine getirilmesinde, dilimizin döndüğünce ve bu hizmette görevli kuruluşlara zede vermemeye özen göstererek görüşlerimizi arza çalışacağım. Kalan vaktin iyi değerlendirilebilmesi için, izin verirseniz hemen konuya girip, meseleyi, dış tanıtmadan başlayarak gayret edeceğim.

Değerli milletvekilleri, dış tanıtmada, doğrudan ilişki yerine, olaylı ilişki yolunun seçilmiş olmasını elbette yerinde karşılıyoruz. Ancak, bunun süratle geliştirilmesi ve uygulamaların güçlendirilmesi lazım geldiğine inanıyoruz. Türkiye'de devletin yaptığı propagandaların bugüne kadar nasıl sonuç verdiğini, dünyada devletlerin yaptığı propagandaların hemen hemen hiçbir şeye yaramadığını bugüne kadar gördük. Onun içindir ki, son yıllarda seçilen dolaylı propaganda yolunun, diğer ülkelerin uyguladığı başarılı yollardan biri olduğuna inanıyoruz. Bu bakımdandır ki, Türkiye'de bu hizmetlerle ilgili olarak kurulan özel kuruluşların artırılmasından yanayız. Devlet olarak bu kabil kuruluşların oluşabimesi için, gereki, resmî, gayriresmî teşviklerin yapılmasından yanayız. Özellikle siyasî ve sosyal araştırmalar vakfı (Sisav) gibi, özel kuruluşların, hiçbir kişisel menfaate dayanmayan, vakıf vesair kuruluşların artırılması faydalı olacak ve devletimizin, bunlarla meselelerini, daha sıcak ilişki içinde götürmesi yararlı olacaktır kanaatindeyiz.

Değerli milletvekilleri, bunların yanında basın kuruluşlarının da aynı amaçla devreye girebilmesi için mutlak surette bu kuruluşlarla hükümet arasındaki ilişkilerin artırılmasında fayda görüyoruz. Bu meyanda, yabancı basın mensuplarının ülkemize daha geniş çapta çekilebilmesi için gerekli her türlü girişimin yapılmasının da faydalı olduğuna inanıyoruz.

Türkiye'de yıllardan beri, Kaş'ta ve İğneada'da Uluslararası Basın Tatil Köyü kurulması için yapılmış girişimlerin bir an evvel sonuçlandırılması bakımından hükümetimizin gerekli teşebbüsü göstermesini temenni ediyoruz.

İstanbul'da, Türk Basın Müzesi kurulması çalışmalarının bir an önce tamamlanabilmesi için, tanıtma ile ilgili sayın bakanın yaptığı yardım ve gösterdiği ilgiyi memnuniyetle karşılıyor, basın kuruluşlarının diğer meselelerine de hükümetimizin eğilmesini diliyoruz.

Tanıtma Fonunda toplandığı bildirilen 47 milyar liranın, bu konudaki çalışmaların güçlenmesi için ümit verici olduğunu görüyor, diğerleri gibi, Meclisin denetimi dışına çıkarılan bu fonun da iyi kullanılmasını temenni etmenin, şu anda yapılabilecek tek hareket olduğuna inanıyoruz.

Değerli milletvekilleri, ülkenin dış tanıtılması yanında, iç tanıtmaya da mutlak önem vermek gerektiği inancındayız. Ülkemizi, varlıklarımızı, değerlerimizi kendi milletimize mutlaka tanıtabilmeli, ortak değer ölçülerinin kurulabilmesini sağlamalıyız. Bu hizmeti yalnız TRT'den beklemek elbette mümkün değildir. Geçen yıllarda bu konuda başarılı çalışmaları görülen basın - yayın teşkilatımızın, tekrar aynı fonksiyonuna kavuşturulmasının, hizmetin bir gereği olduğuna samimiyetle inanıyoruz. Bunun yanında, aynı hizmete diğer resmî ve özel kuruluşlarımızın da katkısını sağlamak, hizmeti yaparken hükümet propagandasından kesin olarak kaçınmak

EK-16/4: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **TBMM Tutanak Dergisi**, B:41, O:3, 11.12.1985, s.151.

ilgili olarak verdiği yazılı soru önergesinin cevabı ilişikte sunulmaktadır.

Saygılarımla arz ederim.

Vahit Halefoğlu
Dışişleri Bakanı

Bakanlığımız dış politika alanındaki çeşitli faaliyetlerin yürütülmesinde ilgili üniversitelerimiz, tanıtma kuruluşlarımız ve dış politika alanında çalışmalarda bulunan muhtelif enstitülerimiz ile işbirliği yapmaktadır.

Çeşitli konularda yurt içinde ve dışında düzenlenen faaliyetlerde üniversite profesörlerinin ve diğer yetkililerin çalışmalarından yararlanılmaktadır.

Bu kuruluşlarla işbirliği halinde seminerler, sempozyumlar ve konferanslar düzenlenmekte ve ihtiyaç duyulduğunda görüş alış verişinde bulunulmaktadır.

Yapılan bütün faaliyetleri tek bir yazıda toplamak mümkün değildir. Bununla birlikte, bir fikir vermek üzere, yapılan çalışmalardan bazı örnekler ekteki notta sunulmaktadır. Üniversitelerimize ilaveten diğer kuruluşlarımızın da yeterli kitap ve bilimsel yayınlarla teçhizi için de gerekli desteğin sağlanmasına çalışılmaktadır.

Dış politika alanında üniversitelerimizin çeşitli yayınlarının yanı sıra üniversite profesörlerinin de katkısıyla Basın Yayın Genel Müdürlüğümüzce «Turkish Review» adı altında bilimsel bir derginin yayınına başlanmıştır. Dış Politika Enstitüsü Türkçe ve İngilizce birer dergi yayınlamaktadır. Sisav'ın ve diğer ilgili kuruluşların zaman zaman yayınladıkları eserler de mevcuttur.

Türkiye'nin dış politika alanındaki görüşlerinin oluşturulmasında ve dünyaya tanıtılmasında büyük bir önem taşıyan üniversitelerle ve diğer ilgili kuruluşlarımızla işbirliğinin sürdürülmesi ve daha da geliştirilmesi için gerekli tedbirler alınmaktadır.

Yapılan bazı faaliyetler :

1. Orta Doğu Teknik Üniversitesi ile :

a) İngiliz Parlamenter Sir John Biggs Davison 23-27 Şubat 1986 tarihleri arasında ülkemize gelerek Orta Doğu Teknik Üniversitesinde «From teh Atlantic to the Causasus» başlıklı bir konferans vermiştir.

b) İspanya eski Dışişleri Bakanı Jose Maria de Areilza 1-3 Mayıs 1986 tarihlerinde ülkemizi ziyaret etmiş ve Orta Doğu Teknik Üniversitesinde «Türkiye - Batı Avrupa İlişkileri» konulu bir konferans vermiştir.

2. İstanbul İktisat Fakültesi ile :

İstanbul İktisat Fakültesinin 50 nci Kuruluş Yıldönümü vesilesiyle, 19-21 Haziran 1986 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen bir uluslararası Konferansa Fransa eski Başbakanı Raymond Barre, Fransa eski Dışişleri Bakanı Couve de Mourville gibi önde gelen siyasî şahsiyetler katılmışlardır.

3. SİSAV ile :

2-4 Nisan 1986 tarihlerinde İstanbul'da «Türk - Amerikan ilişkilerinin 40 ıncı yılı» başlıklı bir seminer düzenlenmiştir. Bu seminere ABD'den 6 Kongre üyesi ve 4 Kongre üye yardımcısı katılmıştır.

4. Dış Politika Enstitüsü ile :

a) 13-15 Kasım 1985 tarihleri arasında İstanbul'da «Doğu Akdeniz'in Güvenliği» konulu bir seminer yapılmış, söz konusu seminere çeşitli bilim adamlarının yanı sıra 7 ABD Kongre üye yardımcısı katılmıştır.

b) 28 - 29 Nisan 1986'da Ankara'da «Türk - Federal Alman» semineri düzenlenmiştir. Bu seminere Alman Enstitülerinden bilim adamları, gazeteciler ve 4 Federal Alman milletvekili iştirak etmiştir.

c) 6 - 7 Ekim tarihleri arasında İstanbul'da açılışı Sayın Başbakanımız tarafından yapılan çeşitli Avrupa ülkelerinden yaklaşık 150 devlet adamı, uzman, işadamı, basın mensubu ve bilim adamının katıldığı «Türkiye - Avrupa» konulu bir seminer gerçekleştirilmiştir.

d) 23 - 29 Mayıs 1986 tarihleri arasında 8 ABD Kongre üye yardımcısı, 29 Haziran - 7 Temmuz 1986 tarihlerinde ABD Kongre Üyesi William Whitehurst başkanlığında 7 ABD Kongre üyesi ve 6 yardımcısı, 19 Ağustos - 2 Eylül tarihlerinde ABD Kongre üyesi Stephen Solarz ve 1 - 7 Eylül 1986 tarihleri arasında 7 ABD Kongre üye yardımcısı, Dış Politika Enstitüsünün davetlisi olarak ülkemizi ziyaret etmişlerdir.

T. C.
Millî Eğitim Gençlik ve
Spor Bakanlığı 21 . 10 . 1986
Yurt Dışı Eğitim ve Dış
İlişkiler Dairesi Başkanlığı
Sayı : 022/Genel 86 - Kültür
21019

Konu : İstanbul Milletvekili Reşit Ülker'in soru önergesi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına
İlgi : 24 Eylül 1986 tarih ve 7/1348-6804/26781

EK-16/5: Dış Politika Enstitüsü, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **TBMM Tutanak Dergisi**, B:16, O:1, 21.10.1986, s.50.

YILMAZ DEMİR (Bilecik) — Çok sert alındı, çok sert.

AHMET MEMDUH YAŞA (Devamla) — Aldıkaçtı, üzerinde yemin ettiğimiz Anayasanın -beğenin veya beğenmeyin- başlıca mimarlarından birisidir, hayatımda tanıdığım en fazla fikir haysiyeti olan insanlardan da bir tanesidir.

YUSUF ZİYA KAZANCIOĞLU (Trabzon) — Ondan alınmıştır.

AHMET MEMDUH YAŞA (Devamla) — Bu arkadaşımız 6 Kasım 1983 seçimlerinden önce ve 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonra benim başında bulunduğum bir teşekkülün, SİSAV'ın adına defalarca Avrupaya giderek, 12 Eylülün açtığı yolda demokratik sürecin nasıl işletilebileceği konusunda Avrupa Konseyinde, Avrupa Parlamentosu kulislerinde, Türkiye'yi hiçbir mecburiyeti olmadığı halde, tamamıyla bizim teşekkülün temsilcisi olarak, izahat vermiş, Türkiye ile Avrupa arasındaki kanalların kapanmasını önleyici fevkalade müessir gayretler göstermiştir. Bu arkadaşın, herhangi bir rotasyon olayı dolayısıyla şüphesiz kendisini vazifeden alma yetkisi vardır ama böyle bir şekilde değil. Bu pekâlâ çok daha yumuşak şekilde ve çok daha gönül alıcı biçimde yapılabilirdi. Bunun için Aldıkaçtı'nın şahsında, üniversite hocalarının ve Aldıkaçtı'nın kırılan gururunun bir an evvel tamir edilmesii Sayın YÖK Başkanından özellikle rica ediyorum (DYP sıralarından alkışlar)

M. TURAN BAYEZİT (Kahramanmaraş) — Kırılan gurur tamir edilir mi Hocam?

AHMET MEMDUH YAŞA (Devamla) — Edilir, edilir, edilir.

Şimdi bu vesileyle şu hususa işaret etmek istiyorum :

SAYIN YÖK BAŞKANI diyorlar ki; biz kendisini hocalıktan almadık; aslolan öğretim üyeliğidir; dekanlıktan aldık. Yani, demek istiyorlar ki hocaları falan böyle sellemeh-üs selam işlerinden almayız. Efendim, tabiî arif olan anlar. Yani sen dekanı alırsan, dekan olmayanın da, ne kadar rahat alınabileceğini anlamaması için biraz aptal olması lzım (DYP ve SHP sırlarından alkışlar)

Çok sayın arkadaşlar, bu şekilde uygulamalar devam ederse, bir kere bilimsel özerklik denen şeyden eser kalmaz, üniversitenin kürsülerini gerçek ilim adamları değil, eyyamcılar ve uyumcular işgal eder. (DYP sıralarından «Bravo» sesleri, alkışlar)

YUSUF ZİYA KAZANCIOĞLU (Trabzon) — Aman o yol açılmasın.

AHMET MEMDUH YAŞA (Devamla) — İlim ve ilim adamı çok hassastır ve şu anda da tedirgindir, tıpkı para gibi. Para, emniyet olmayan yere gitmez, ilim adamı da emniyet olmayan yere gitmez. 1933'te Hitler rejiminden kaçıp Türkiye'ye gelen adamların aradığı şey emniyetti, Mustafa Kemal'in kurduğu emniyet, için geldiler. Eğer siz bunun aksini yaparsanız, bu sefer de trafik tersine işler, onu da hatırlatayım. Genel para gibi, ilim sahasında da Greşam Kanunu hâkimdir, iktisatçı olanlar bilir: Kötü para, iyi parayı kovar. Kötü ilim adamı da, iyi ilim adamını yerinden eder, onu da söyleyeyim. (SHP, DYP sıralarından alkışlar) Bunun sonunda da üniversite, Türkiye ilim hayatı çoraklaşır. Bunu yapmaya kimsenin hakkı yoktur. YÖK Başkanının ve YÖK mensuplarının gayesinin bu olmadığına da eminim, bunu da söyleyebilirim; ama uygulama bu neticeyi doğuruyor, onun için dikkat etmelerini istiyorum.

Muhterem arkadaşlar, totaliter rejimlerde de çok mükemmel üniversiteler var, yani araç-gereç bakımından, sık imtihan yapma bakımından, hatta hocalara fazla para verme bakımından, lojman temin etme bakımından gayet mükemmel şeyler var; fakat dikkat ettiniz mi, son 40-50 sene zarfında bunların hiçbirisinde yeni bir ilerleme, herhangi bir icat yoktur. Bundan 3 sene evvel İngiltere'de çıkan meşhur mecmuada okumuştum : Economist'te deniyor ki : «Şu anda dünyada en kârlı iş Rusya'ya eskimiş teknoloji satmaktır.» Çünkü Rusya'daki bilim hayatının idare tarzı yüzünden ilim adamında -şimdi askerlik durumunu karıştırmayalım, onların sebepleri var, gayet malum- hiçbir icat yok, fikir ilerlemesi yok. Çünkü yaratıcı muhayyile yok. Yaratıcılık, hürriyet ister, yaratıcı zekânın gıdası hürriyettir. Hürriyet olmayan yerde yaratıcı zekâ işlemez ve bir şey de üretmez.

Sayın Başkan, değerli milletvekileri; eğer müsaade ederseniz bir parça da şu meşhur rotasyon sisteminden bahsedeyim. Şimdi bana sorarsanız iki tane büyük hata işlenmiştir baştan beri. Bununla birçok arkadaşlarımızın alakası yok. Bunun bir tanesi; Türkiye'de 27 tane üniversite açıldı. Bu kadar kısa zamanda Türkiye'de 27 üniversite açmak doğru değildir. Eğer Plan ve Bütçe Komisyonunda bazı arkadaşlarımızın sözlerinin belli bir etki yapacağını düşünürsek, galiba yakında bütün kaza merkezlerinde de birer fakülte açılacak; inşallah olmaz böyle bir şey. Ama 27 üniversite çoktur. Bunlara bağlı, aşağı yukarı 440 tane fakülte, yüksekokul ve enstitü var-

EK-16/6: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **TBMM Tutanak Dergisi**, B:45, O:2, 18.12.1986, s.627.

Sıra No.:	Dosya No. :	Vakfın Merkezi	Vakfın adı	Bakanlar Kurulu Kararı Tarihi	Bakanlar Kurulu Kararı No. :
61	22101—672	Ankara	Türk Tanıtma Vakfı	27.2.1982	8/4356
62	22101—686	Ankara	Türkiye Silahlı Kuvvetleri Mehmetçik Vakfı	6.8.1982	8/5223
63	22101—676	İstanbul	Galatasaray Eğitim Vakfı	18.11.1982	8/5685
64	22101—708	Ankara	Sisav Siyasî Sosyal Araştırmalar Vakfı	11.3.1983	83/6151
65	22101—707	Ankara	Tevfik Fikret Eğitim Vakfı	15.4.1983	83/20888
66	22101—713	Ankara	Ortadoğu Teknik Üniversitesi Güç. Vakfı	2.5.1983	83/6542
67	22101—711	İstanbul	ENKA Spor Eğitim ve Sosyal Yardım Vakfı	2.5.1983	83/6537
68	22101—704	Balıkesir	Balıkesir Verem ve Kanserle Savaş Vakfı	26.7.1983	83/6900
69	22101—715	Ankara	Türkiye Sakatları Koruma Vakfı	26.7.1983	83/6898
70	22101—703	İstanbul	Türk Emniyet Teşkilatı Dul ve Yetimleri Yardım Vakfı	11.4.1984	84/7929
71	22101—538	Ankara	Türkiye Sağlık ve Tedavi Vakfı	21.5.1984	84/8121
72	22101—735	İstanbul	Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı	5.7.1984	84/8257
73	22101—613	Konya	Hayra Hizmet Vakfı	27.8.1984	84/8489
74	22101—754	İstanbul	İstanbul Eğitim ve Kültür Vakfı	27.9.1984	84/8537
75	22101—736	Ankara	İnönü Vakfı	29.9.1984	84/8521
76	22101—755	İstanbul	Güzel İstanbul Hizmet Vakfı	21.12.1984	84/8898
77	22101—416	İstanbul	İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı	25.12.1984	84/8917
78	22101—712	İstanbul	M. Rıfat Güzel ve Şerife Güzel Vakfı	8.2.1985	85/9108
79	22101—756	İstanbul	İstanbul Çocuk ve Tabiat Vakfı	17.2.1985	85/9139
80	22101—691	İstanbul	Göz Nurunu Koruma Vakfı	31.5.1985	85/9544
81	22101—785	İstanbul	Türkiye Aile Sağlığı Planlaması Vakfı	27.9.1985	85/9901
82	22101—786	Balıkesir	Bandırma Kültür ve Eğitim Vakfı	25.10.1985	85/9984
83	22101—800	İstanbul	Malatya Eğitim Vakfı	20.12.1985	85/10197
84	22101—725	İstanbul	Bezmi Alem Valide Sultan Vakıf Gureba Hastanesi Kliniklerine Yardım Vakfı	1.2.1986	86/10338
85	22101—635	Ankara	Türk Güreş Vakfı	11.2.1986	86/10349
86	22101—797	Antalya	Akdeniz Sağlık Vakfı	14.2.1986	86/10354
87	22101—746	İstanbul	Yıldız Üni. Vakfı	17.2.1986	86/10337
88	22101—765	İstanbul	Türk Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı	18.3.1986	86/10477
89	22101—781	Eskişehir	Anadolu Eğitim Sağlık Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı	28.3.1986	86/10526

EK-16/7: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **TBMM Tutanak Dergisi**, B:64, O:1, 15.1.1991, s.238.

1984-1990 yılları arasında üniversitelere bağlı fonlar dışındaki, diğer bütün fonlardan kamu yararına vakıflara yapılan nakdî ve aynî yardımların tutarı aşağıdaki cetvele göre ayrı ayrı nedir?

Yardım yapılan Vakfın adı	Yardım tutarı TL.	Hangi fondan yardım yapıldığı	Yardımın yapıldığı yıl
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

T. C.
Maliye ve Gümrük Bakanlığı
Bütçe ve Malî Kontrol
Genel Müdürlüğü
Sayı : 111813-390/8027 5.4.1991
Konu : Soru Önergesi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi : Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğünün 1.3.1991 tarih ve K. K. Gn. Md. 07-106-1030/01922 sayılı yazısı.

İçel Milletvekili Sayın Durmuş Fikri Sağlar tarafından Sayın Başbakanımıza yazılı olarak cevaplandırılmak üzere yönetilen ve Sayın Başbakanımızın da kendileri adına cevaplandırmamı tensip ettikleri "kanunla veya kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulan fonlardan vakıflara yapılan yardımlar" konusundaki sorüya ilişkin açıklamalar ekli listelerde gösterilmiştir.

Bilgilerine arz olunur.

Adnan Kahveci
Maliye ve Gümrük Bakanı

TABLO : 1

Tanıtma Fonu'ndan Yardım Yapılan Vakıflar	Yardım Tutarı	Yıl
1. Türk Arap İnceleme Vakfı	10 000 000	1985
2. İktisadî Araştırmalar Vakfı	19 960 000	1986
3. Türk Tanıtma Vakfı (TÜTAV)	28 068 220	1986
4. Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri Vakfı	100 000 000	1986
5. Türk Tanıtma Vakfı (TÜTAV)	50 000 000	1987
6. Doğu Türkistan Vakfı	33 126 160	1987
7. Siyasî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı	25 000 000	1987
8. İktisadî Kalkınma Vakfı	40 000 000	1988
9. Türk Demokrasi Vakfı	25 000 000	1988
10. Türk Tanıtma Vakfı (TÜTAV)	75 000 000	1989
11. Türk Tanıtma Vakfı (TÜTAV)	300 000 000	1990
12. Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri Vakfı	30 000 000	1990

EK-16/8: Türk Arap İncelemeleri Vakfı, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, İktisadi Kalkınma Vakfı**, TBMM Tutanak Dergisi**, B:104, O:2, 9.4.1991, s.96.

mekte olan 665 sıra sayılı, Patent İşbirliği Antlaşmasına Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı üzerinde, Refah Partisi Grubunun görüşlerini arz etmek üzere konuşmama başlıyorum.

Bir kere, bu Patent İşbirliği Antlaşması Kanun Tasarısını, Meclise takdim eden Hükümet yazısının tarihi 13 Ekim 1992'dir; imza ise, Başbakan Profesör Doktor Tansu Çiller; 13 Ekim 1992 tarihinde, herhalde, Başbakan başka bir zat idi; burada bir yanlışlık var.

İkincisi, bu Patent Antlaşmasını takdim eden gerekçede, Sanayi Mülkiyet Dairesinin bu işleri gördüğü ve müracaatları kabul edip neticelendirdiği hakkında izahat vardır; ama, çıkarılan bir kanun hükmünde kararnameyle, Türkiye'de bir Patent Enstitüsü kurulmuş, bu görevler oraya verilmiştir. Bunu niye arz ediyorum; çünkü, önümüze getirilen tasarılarda, kanun hükmünde kararname isteyen yetki kanunlarında bir teselsül yoktur, bir mantıkî irtibat yoktur.

Bir beynelmilel antlaşma imza edeceksiniz, bu antlaşmanın gereği olan kanunları bu Meclisten çıkaramayacaksınız, kanun hükmünde kararnameyle, başka konuların arkasına takacaksınız. Mesela, Patent Enstitüsü Kanunu, Patent Kanunundan önce gelmiş olup bu konuda, Devlet Planlama Teşkilatı ve Arsa Ofisiyle ilgili düzenleme için bir yetki istenirken, içerisine bu Patent Enstitüsü de sıkıştırılmıştır.

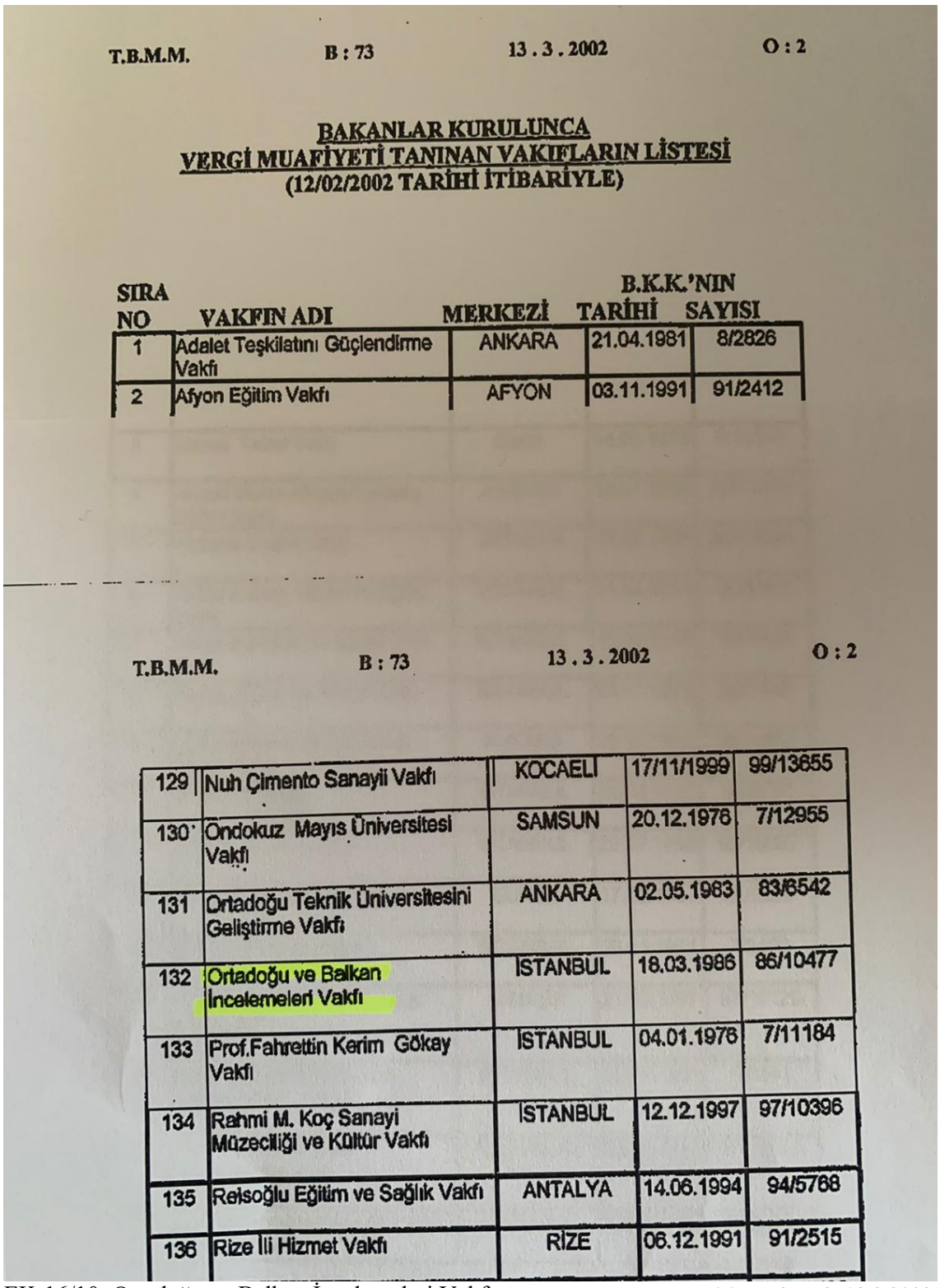
Peki, patent konusu nasıl düzenlendi; o da bu şekilde "patent, faydalı model, marka, coğrafi işaretler, endüstriel tasarımlar, yaş meyve, sebze, toptancı halleri, tarım satış kooperatifleri" gibi muhtelif konuları, bir arada, bir yetki kanunuyla düzenlemiştir.

Bunların çıkarılmasını amir olan bir beynelmilel antlaşma hem de tam 25 sene sonra, Meclisin önüne getiriliyor, bugün getiriliyor. Niye bugün getiriliyor; çünkü, bu kanunu isteyen, bu milletin fertleri değil, bu kanunu isteyen bizim sanayicimiz değil, bizim ihtira sahiplerimiz değil... Peki, kim istiyor bunu; bunu Martinez istiyor, Martinez...

Gelmiş, burayı ziyaret etmiş ve 1 Mart sayılı İktisadî Kalkınma Vakfı bülteninde "sizin Gümrük Birliğine girişinizin tasdiki için lazım olan şu kanunları çıkarmanız gerekmektedir" diyor; onun için, bugün önümüzde. Üç hafta burada uğraştığımız anayasa değişikliği, bu milletin ihtiyacını gidermek için, fakir fukaranın meselelerini halletmek için değil; Martinez istediği için, Gümrük Birliğine girişimiz tasdik edilsin diye, burada, bu milletin Meclisi meşgul ediliyor. İşte, bunun temadisi olarak, önümüze getirilmiş bir kamyon dolusu, Avrupa'nın istediği uyum kanunlarından bir tanesi de -damperli kamyon gelmiş, yıkmış, Türkiye Büyük Millet Meclisinin önüne- bugün, görüşülmek üzere önümüze getiriliyor.

Bu, Gümrük Birliği Antlaşmasını kim istiyor; birbuçuk kişinin imzasıyla, hatta, bir kişinin imzasıyla, Gümrük Birliğine girme anlaşması yapılmış, o anlaşma istiyor; Başbakan istiyor ve de Gümrük Birliğine uyum için teşkil edilmiş olan Koordinasyon Dairesinin Başkanı Tigrel istiyor; beyanat üstüne beyanat veriyorlar "yazın çalışmalı, bir an evvel bu kanunları çıkartmalı" diye. Başka kim istiyor; Kıbrıs'ı, Avrupa Birliğine tam üye olmak için peşkeş çekmiş, rüşvet olarak vermiş olan bu Hükümete karşı, Yunanistan istiyor arkadaşlar.

EK-16/9: İktisadi Kalkınma Vakfı, **TBMM Tutanak Dergisi**, B:136, O:4, 7.7.1995, s.58.

T.B.M.M. B : 73 13 . 3 . 2002 O : 2

BAKANLAR KURULUNCA
VERGİ MUAFİYETİ TANINAN VAKIFLARIN LİSTESİ
(12/02/2002 TARİHİ İTİBARİYLE)

SIRA NO	VAKFIN ADI	MERKEZİ	B.K.K.'NIN TARİHİ	SAYISI
1	Adalet Teşkilatını Güçlendirme Vakfı	ANKARA	21.04.1981	8/2826
2	Afyon Eğitim Vakfı	AFYON	03.11.1991	91/2412

T.B.M.M. B : 73 13 . 3 . 2002 O : 2

129	Nuh Çimento Sanayii Vakfı	KOCAELİ	17/11/1999	99/13655
130	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Vakfı	SAMSUN	20.12.1976	7/12955
131	Ortadoğu Teknik Üniversitesini Geliştirme Vakfı	ANKARA	02.05.1963	83/6542
132	Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı	İSTANBUL	18.03.1986	86/10477
133	Prof.Fahrettin Kerim Gökay Vakfı	İSTANBUL	04.01.1976	7/11184
134	Rahmi M. Koç Sanayi Müzeciliği ve Kültür Vakfı	İSTANBUL	12.12.1997	97/10396
135	Reisoğlu Eğitim ve Sağlık Vakfı	ANTALYA	14.06.1994	94/5768
136	Rize İli Hizmet Vakfı	RİZE	06.12.1991	91/2515

EK-16/10: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, **TBMM Tutanak Dergisi**, B:73, O:2, 13.3.2002, s.552.

EK-17: Resmi Gazete'den Örnekler

T. C.
Resmî Gazete

Kuruluş tarihi : 7 Ekim 1336 - 1920

Yönetim ve yazı işleri için Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğüne Başvurulur	22 HAZİRAN 1966 ÇARŞAMBA	Sayı : 12329

KARARNAMELER

Karar Sayısı : 6/6542

«Ankara Öğretim Derneği» nin Kamu yararına çalışan derneklerden sayılması; İçişleri Bakanlığının 28/3/1966 tarihli ve 81-103/177 sayılı yazısı ve Danıştay Genel Kurulunun 9/5/1966 tarihli ve 1966/129-139 sayılı kararı üzerine, 3512 sayılı Kanunun 37 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 10/6/1966 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
C. SUNAY

Başbakan *S. DEMİREL*	Devlet Bakanı *C. BİLGEHAN*	Devlet Bakanı *R. SEZGİN*	Devlet Bakanı *K. OCAK*
Devlet Bakanı *A. F. ALİŞAN*	Adalet Bakanı *H. DİNÇER*	Milli Sa. Bakanı *A. TOPALOĞLU*	İçişleri Bakanı *F. SÜKAN*
Dışişleri Bakanı V. *F. SÜKAN*	Maliye Bakanı *İ. GÜRSAN*	Milli Eğit. Bakanı V. *C. BİLGEHAN*	Bayındırlık Bakanı *E. ERDİNÇ*
Ticaret Bakanı *M. ZEREN*	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı *E. SOMUNOĞLU*	Güm. ve Tek. Bakanı *İ. TEKİN*	Tarım Bakanı *B. DAĞDAŞ*
Ulaştırma Bakanı *S. ÖZTÜRK*	Çalışma Bakanı *A. N. ERDEM*	Sanayi Bakanı *M. TURGUT*	En. ve Ta. Kay. Bakanı *İ. DERİNER*
Turizm ve Tanıtma Bakanı *N. KÜRŞAT*	İmar ve İskân Bakanı *H. MENTEŞEOĞLU*	Köy İşleri Bakanı *S. O. AVCI*	

Karar Sayısı : 6/6543

«Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği» nin Kamu yararına çalışan derneklerden sayılması; İçişleri Bakanlığının 28/3/1966 tarihli ve 81-103/176 sayılı yazısı ve Danıştay Genel Kurulunun 9/5/1966 tarihli ve 1966/128-138 sayılı Kararı üzerine, 3512 sayılı Kanunun 37 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 10/6/1966 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
C. SUNAY

Başbakan *S. DEMİREL*	Devlet Bakanı *C. BİLGEHAN*	Devlet Bakanı *R. SEZGİN*	Devlet Bakanı *K. OCAK*
Devlet Bakanı *A. F. ALİŞAN*	Adalet Bakanı *H. DİNÇER*	Milli Sa. Bakanı *A. TOPALOĞLU*	İçişleri Bakanı *F. SÜKAN*
Dışişleri Bakanı V. *F. SÜKAN*	Maliye Bakanı *İ. GÜRSAN*	Milli Eğit. Bakanı V. *C. BİLGEHAN*	Bayındırlık Bakanı *E. ERDİNÇ*
Ticaret Bakanı *M. ZEREN*	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı *E. SOMUNOĞLU*	Güm. ve Tek. Bakanı *İ. TEKİN*	Tarım Bakanı *B. DAĞDAŞ*
Ulaştırma Bakanı *S. ÖZTÜRK*	Çalışma Bakanı *A. N. ERDEM*	Sanayi Bakanı *M. TURGUT*	En. ve Ta. Kay. Bakanı *İ. DERİNER*
Turizm ve Tanıtma Bakanı *N. KÜRŞAT*	İmar ve İskân Bakanı *H. MENTEŞEOĞLU*	Köy İşleri Bakanı *S. O. AVCI*	

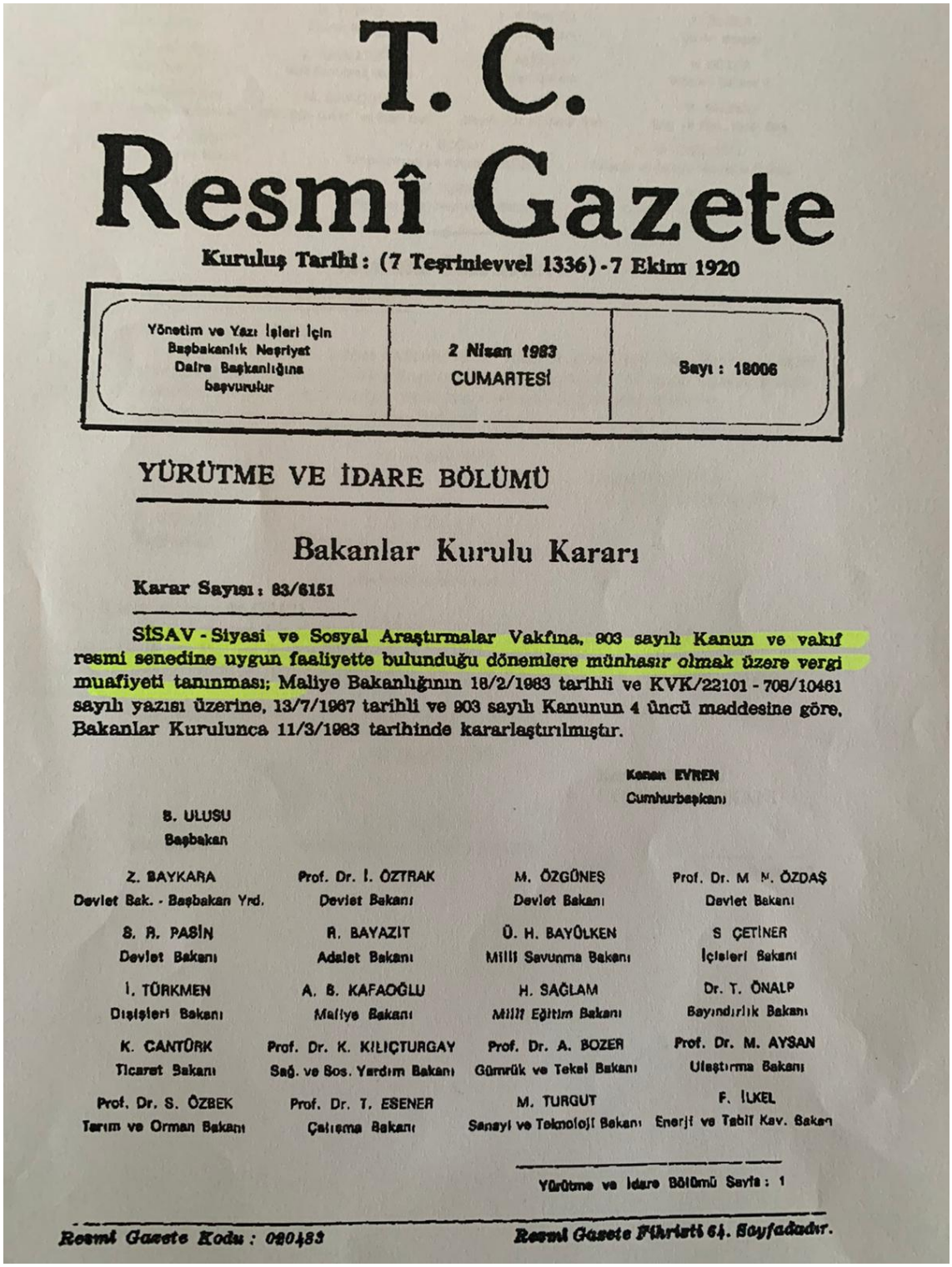
Karar Sayısı : 6/6546

Londra Büyükelçisi Zeki Kuneralp'ın merkeze nakli ve Londra Büyükelçiliğine Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Ümit Halûk Bayülken'in atanması; adı geçen Bakanlığın 1/6/1966 tarihli ve 100004/Sicil-227 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 10/6/1966 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
C. SUNAY

Başbakan *S. DEMİREL*	Devlet Bakanı *C. BİLGEHAN*	Devlet Bakanı *R. SEZGİN*	Devlet Bakanı *K. OCAK*
Devlet Bakanı *A. F. ALİŞAN*	Adalet Bakanı *H. DİNÇER*	Milli Sa. Bakanı *A. TOPALOĞLU*	İçişleri Bakanı *F. SÜKAN*
Dışişleri Bakanı V. *F. SÜKAN*	Maliye Bakanı *İ. GÜRSAN*	Milli Eğit. Bakanı V. *C. BİLGEHAN*	Bayındırlık Bakanı *E. ERDİNÇ*
Ticaret Bakanı *M. ZEREN*	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı *E. SOMUNOĞLU*	Güm. ve Tek. Bakanı *İ. TEKİN*	Tarım Bakanı *B. DAĞDAŞ*
Ulaştırma Bakanı *S. ÖZTÜRK*	Çalışma Bakanı *A. N. ERDEM*	Sanayi Bakanı *M. TURGUT*	En. ve Ta. Kay. Bakanı *İ. DERİNER*
Turizm ve Tanıtma Bakanı *N. KÜRŞAT*	İmar ve İskân Bakanı *H. MENTEŞEOĞLU*	Köy İşleri Bakanı *S. O. AVCI*	

EK-17/1: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Derneği, **Resmi Gazete**, S.12329, 22 Haziran 1966.

T. C.
Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi: (7 Teşrinievvel 1336) - 7 Ekim 1920

Yönetim ve Yazı İşleri İçin Başbakanlık Neşriyat Daire Başkanlığına başvurulur	2 Nisan 1983 CUMARTESİ	Sayı : 18006

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ

Bakanlar Kurulu Kararı

Karar Sayısı : 83/6151

SİSAV - Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfına, 903 sayılı Kanun ve vakıf resmi senedine uygun faaliyette bulunduğu dönemlere münhasır olmak üzere vergi muafiyeti tanınması; Maliye Bakanlığının 18/2/1983 tarihli ve KVK/22101 - 708/10461 sayılı yazısı üzerine, 13/7/1967 tarihli ve 903 sayılı Kanunun 4 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 11/3/1983 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Kenan EVREN
Cumhurbaşkanı

S. ULUSU
Başbakan

Z. BAYKARA Devlet Bak. - Başbakan Yrd.	Prof. Dr. İ. ÖZTRAK Devlet Bakanı	M. ÖZGÜNEŞ Devlet Bakanı	Prof. Dr. M. N. ÖZDAŞ Devlet Bakanı
S. R. PASİN Devlet Bakanı	R. BAYAZIT Adalet Bakanı	Ü. H. BAYÜLKEN Milli Savunma Bakanı	S. ÇETİNER İçişleri Bakanı
İ. TÜRKMEN Dışişleri Bakanı	A. S. KAFAOĞLU Maliye Bakanı	H. SAĞLAM Milli Eğitim Bakanı	Dr. T. ÖNALP Bayındırlık Bakanı
K. CANTÜRK Ticaret Bakanı	Prof. Dr. K. KILIÇTURGAY Sağ. ve Sos. Yardım Bakanı	Prof. Dr. A. BOZER Gümrük ve Tekel Bakanı	Prof. Dr. M. AYSAN Ulaştırma Bakanı
Prof. Dr. S. ÖZBEK Tarım ve Orman Bakanı	Prof. Dr. T. ESENER Çalışma Bakanı	M. TURGUT Sanayi ve Teknoloji Bakanı	F. İLKEL Enerji ve Tabii Kay. Bakanı

Resmi Gazete Kodu : 020483

Resmi Gazete Fihristi 64. Sayfadadır.

EK-17/2: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **Resmi Gazete**, S.18006, 2 Nisan 1983.

Bakanlar Kurulu Kararı

Karar Sayısı 86/11309

İktisadi Kalkınma Vakfı'na 903 sayılı Kanun ve Vakıf Resmi Senedine uygun faaliyette bulunduğu dönemlere münhasır olmak üzere vergi muafiyeti tanınması, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın 15/10/1986 tarihli ve 73308 sayılı yazısı üzerine, 13/7/1967 tarihli ve 903 sayılı Kanunun 4 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 12/12/1986 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Kenan EVREN
Cumhurbaşkanı

T OZAL
Başbakan

I K. ERDEM Devlet Bak -Başbakan Yrd	K OKSAY Devlet Bakanı	H C GUZEL Devlet Bakanı	M V. DİNÇERLER Devlet Bakanı
A TENEKECI Devlet Bakanı	M T TITİZ Devlet Bakanı	A KARAEVLI Devlet Bakanı	A BOZER Devlet Bakanı
M O SUNGURLU Adalet Bakanı	Z YAVUZTÜRK Millî Savunma Bakanı	Y AKBULUT İçişleri Bakanı	A BOZER Dışişleri Bakanı V.
A K. ALPTEMOÇIN Maliye ve Gümrük Bakanı	M EMIROĞLU Millî Eğt Genç ve Spor Bak	I S GIRAY Bayındırlık ve İskan Bak	M KALEMLI Sağ ve Sos. Yard Bak
V. ATASOY Ulaştırma Bakanı	H H DOĞAN Tarım Orman ve Koyişleri Bakanı	M M TAŞÇIOĞLU Çalışma ve Sosyal Guvenlik Bakanı	
H C ARAL Sanayi ve Ticaret Bakanı	S N TUREL Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanı	A M YILMAZ Kultur ve Turizm Bakanı	

Atama Kararları

Bayındırlık ve İskân Bakanlığından :

Karar Sayısı : 86/33170

1 — Açık bulunan 1 inci derece kadrolu ve + 1000 ek göstergeli İller Bankası Genel Müdür Yardımcılığına, Malzeme Dairesi Başkanı İbrahim Meral'ın, 657 sayılı kanunun değişik 76 ncı maddesi ile 2477 sayılı kanun uyarınca atanması uygun görülmüştür.

2 — Bu kararı Bayındırlık ve İskân Bakanı yürütür.

30 Aralık 1986

Kenan EVREN
CUMHURBAŞKANI

T. ÖZAL
Başbakan

İ. S. GİRAY
Bayındırlık ve İskân Bakanı

EK-17/3: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **Resmi Gazete**, S. 19334, 7 Ocak 1987.

Bakanlar Kurulu Kararı

Karar Sayısı : 2000/396

SİSAV-Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfına vergi muafiyeti tanınması hakkındaki 11/3/1983 tarihli ve 83/6151 sayılı Kararnamenin yürürlükten kaldırılması; Maliye Bakanlığı'nın 8/3/2000 tarihli ve 11141 sayılı yazısı üzerine, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin ek 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 10/3/2000 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Süleyman DEMİREL
CUMHURBAŞKANI

Bülent ECEVİT
Başbakan

D. BAHÇELİ Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	H. H. ÖZKAN Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	M. C. ERSÜMER Enerji ve Tabii Kay. Bak. ve Başb. Yrd.	R. ÖNAL Devlet Bakanı
Prof. Dr. T. TOSKAY Devlet Bakanı	M. KEÇECİLER Devlet Bakanı	Prof. Dr. Ş. S. GUREL Devlet Bakanı	S. SOMUNCUOĞLU Devlet Bakanı
Y. YALOVA Devlet Bakanı	M. YILMAZ Devlet Bakanı	Prof. Dr. R. MİRZAOĞLU Devlet Bakanı	R. K. YÜCELEN Devlet Bakanı
H. GEMİCİ Devlet Bakanı	Prof. Dr. R. MİRZAOĞLU Devlet Bakanı V.	R. K. YÜCELEN Devlet Bakanı V.	F. ÜNLÜ Devlet Bakanı
Prof. Dr. A. ÇAY Devlet Bakanı	M. A. İRTEMÇELİK Devlet Bakanı	Prof. Dr. H. S. TÜRK Adalet Bakanı	S. ÇAKMAKOĞLU Millî Savunma Bakanı
S. TANTAN İçişleri Bakanı	İ. CEM Dışişleri Bakanı	S. ORAL Maliye Bakanı	M. BOSTANCIOĞLU Millî Eğitim Bakanı
K. AYDIN Bayındırlık ve İskân Bakanı	Doç. Dr. O. DURMUŞ Sağlık Bakanı	Prof. Dr. T. TOSKAY Ulaştırma Bakanı V.	Prof. Dr. H. Y. GÖKALP Tarım ve Köyişleri Bakanı
Y. OKUYAN Çalışma ve Sos. Güv. Bakanı	A. K. TANRIKULU Sanayi ve Ticaret Bakanı	M. İ. TALAY Kültür Bakanı	
E. MUMCU Turizm Bakanı	Prof. Dr. N. ÇAĞAN Orman Bakanı	F. AYTEKİN Çevre Bakanı	

Yönetmelikler

Sanayi ve Ticaret Bakanlığından :

Reklam Kurulu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik

EK-17/4: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **Resmi Gazete**, S.24041, 6 Mayıs 2000.

EK-18: Fotoğraflar

EK-18/1:Tansu Çiller, Konferans Heyeti toplantısında, (**Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti 1993,** Konferans Heyeti Yayını, İstanbul, 1993).

EK-18/2: Tansu Çiller, İktisadi Kalkınma Vakfı toplantısında, (https://50yil.ikv.org.tr/50yilikv.asp?lng=tr Erişim Tarihi:15.05.2020).

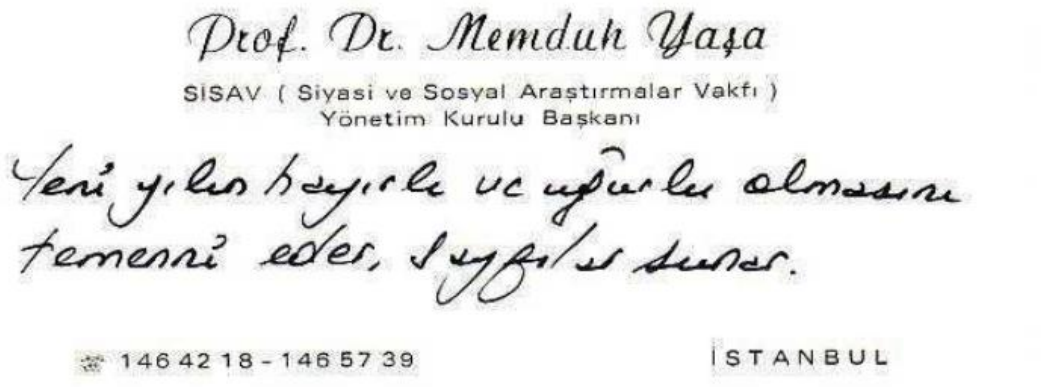
EK-18/3: İktisadi Kalkınma Vakfı AET-Türkiye İlişkileri Konferansı, (https://50yil.ikv.org.tr/50yilikv.asp?lng=tr Erişim Tarihi:15.05.2020).

EK-18/4: İktisadi Kalkınma Vakfı Brüksel Ofisi, (https://50yil.ikv.org.tr/50yilikv.asp?lng=tr Erişim Tarihi:15.05.2020).

EK-18/5: Necmettin Erbakan, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM) Konferansında, (Prof.Dr.Necmettin Erbakan - Esam Konferansları (4) - 17 Temmuz 2007, https://www.youtube.com/watch?v=ejUp0hGFPr8&t=216s Erişim Tarihi: 20.05.2020).

Prof. Dr. Memduh Yaşa

SİSAV (Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı)
Yönetim Kurulu Başkanı

Yeni yılın başarılı ve uğurlu olmasını
temenni eder, saygılar sunar.

146 42 18 - 146 57 39 İSTANBUL

EK-18/6: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Başkanı Memduh Yaşa'nın kartviziti. (https://www.biyografya.com/biyografi/24221 Erişim Tarihi: 20.05.2020).

EK-18/7: Dış Politika Enstitüsü Başkanı Seyfi Taşhan'ın Avrupa Konseyi temasları, (https://www.24saatgazetesi.com/ankaranin-tarihi-binasi-tashan/ Erişim Tarihi:25.06.2021).

EK-18/8: Dış Politika Enstitüsü Başkanı Seyfi Taşhan'a Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu tarafından Türk dış politikasına katkılarından dolayı plaket verilmesi, (https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-cavusoglu-dis-politika-enstitusu-baskani-tashan_a-plaket-takdim-etti.tr.mfa Erişim Tarihi: 15.06.2021).

EK-19: Tablolar

Tablo: 1 Türkiye'de Bağımsız ve Yarı Bağımsız Düşünce Kuruluşları[544]

	KURULUŞ ADI	YILI	MERKEZİ	WEB SİTESİ	STATÜ
1	Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti	1961	İstanbul	Web sitesi yok. Günümüzde TESEV adıyla Vakıf statüsünde devam etmektedir.	Dernek
2	İktisadi Kalkınma Tesisi (İKT)	1965	İstanbul	Web sitesi yok. Günümüzde İKV adıyla Vakıf statüsünde devam etmektedir.	Özel kuruluş
3	İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV)	1967	İstanbul	https://www.ikv.org.tr/	Vakıf
4	Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM)	1969	Ankara	http://www.esam.org.tr/	Dernek
5	Dış Politika Enstitüsü (DPE)	1974	Ankara	http://foreignpolicy.org.tr/	Özel kuruluş
6	Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV)	1980	İstanbul	Web sitesi yok. Faal değil.	Vakıf
7	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı	1980	İstanbul	https://turan.org/	Vakıf
8	Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV)	1984	İstanbul	Web sitesi yok. Faal değil.	Vakıf
9	Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (MGV)	1985	İstanbul	http://www.marmaragrubu.org/	Vakıf
10	Bilim ve Sanat Vakfı (BSV)	1986	İstanbul	https://www.bisav.org.tr/	Vakıf
11	İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)	1988	İstanbul	http://www.isam.org.tr/	Türkiye Diyanet Vakfı
12	Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES)	1989	İstanbul	http://www.tuses.org.tr/	Vakıf
13	KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV)	1991	Ankara	http://www.koksav.org.tr/amac-t.htm	Vakıf

[544] Tablo, bu çalışma kapsamında yapılan arşiv, literatür taramalarından ve tablodaki kurumsal internet siteleri üzerinden ulaşılan araştırma sonuçlarından faydalanılarak oluşturulmuştur. Bu kuruluşlardan etkin olanların çoğu kamu yararına çalışan kuruluş statüsü elde etmiş veya vergi muafiyetinden faydalanmıştır. Tablodaki web siteleri haricinde ayrıca bkz: https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararina-calisan-dernekler; https://www.gib.gov.tr/yardim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/vergi-muafiyeti-taninan-vakiflarin-listesi; https://www.turkiye.gov.tr/icisleri-ddb-dernek-sorgulama ve https://www.vgm.gov.tr/vakif-sorgulama/vakif-sorgulama?Page=1 (Erişim Tarihi: 19.03.2021).

14	Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV)	1993	Ankara	http://www.tesav.org.tr	Vakıf
15	Liberal Düşünce Topluluğu (LDT)	1994	Ankara	http://www.liberal.org.tr	Dernek
16	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)	1994	İstanbul	http://tesev.org.tr/tr/#anasayfa	Vakıf
17	Arı Hareketi	1994	İstanbul	http://www.ari.org.tr/ Faal değil	Özel kuruluş
18	Ulusal Politika Araştırmaları Vakfı (UPAV)	1995	Ankara	http://www.upav.org.tr / Faal değil	Vakıf
19	Yükseliş İktisadi ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (YİSAV)	1995	Ankara	http://yisav.org/hakkimizda.html	Vakıf
20	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM)	1999	Ankara	https://asam.org.tr	Avrasya Bir Vakfı
21	Ekonomistler Platformu	2000	İstanbul	http://www.ekonomistler.org.tr	Dernek
22	Sosyal Araştırmalar Vakfı (SAV)	2000	İstanbul	https://savakademi.org/index.php?lang=tr	Vakıf
23	Karadeniz Araştırmaları Merkezi (KARAM)	2002	Ankara	http://www.karam.org.tr/	Özel kuruluş
24	Dış Politika Forumu (DIF)	2003	İstanbul	http://dispolitikaforumu.com/	Özel kuruluş
25	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)	2003	İstanbul	http://www.tasam.org/	Özel kuruluş
26	Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi (ASEM)	2003	Ankara	http://asem.org.tr/	Dernek
27	Global Strateji Enstitüsü (GSE)	2003	Ankara	http://globalstrateji.org/TUR/ faal değil	Özel kuruluş
28	Eğitim Reformu Girişimi	2003	İstanbul	https://www.egitimreformugirisimi.org/	Özel kuruluş
29	Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TURKSAM)	2004	Ankara	http://www.turksam.org/tr	Özel kuruluş
30	Ekonomik Araştırma Forumu (EAF)	2004	İstanbul	https://eaf.ku.edu.tr/	Özel kuruluş
31	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)	2004	İstanbul	http://www.tepav.org.tr/tr/	Vakıf TOBB ile ilişkili
32	Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi (TUSAM)	2004	Ankara	http://www.tusam.net/ Günümüzde faal değil	Özel kuruluş. (Türk Metal Sendikası)
33	Uluslararası Stratejik	2004	Ankara	http://www.usak.org.tr	Dernek

	Araştırmalar Kurumu (USAK)			/index.php Günümüzde faal değil	
34	Uluslararası İlişkiler Konseyi	2004	İstanbul	https://www.uik.org.tr/	Dernek
35	Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (GASAM)	2004	İstanbul	https://gasam.org.tr/	Dernek
36	Alternatif Politikalar Merkezi	2004	Ankara	https://politikamerkezi.wordpress.com/	Dernek
37	Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM)	2005	İstanbul	http://edam.org.tr/kurumsal-ve-yasal-yapi/	Dernek
38	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)	2006	Ankara	https://www.setav.org/	Vakıf
39	21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü	2006	Ankara	http://www.21yyte.org/tr/kurumsal/vakif-hakkinda	Türkiye ve Türk Dünyasında Birlik Vakfı
40	Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi	2007	Kars	https://www.turansam.org	Özel kuruluş
41	Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)	2007	İstanbul	http://www.bilgesam.org/	Özel kuruluş
42	Kafkasevi Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi	2007	İstanbul	https://www.kafkasevi.com/	Dernek
43	Açık Toplum Vakfı	2008	İstanbul	https://aciktoplumvakfi.org.tr/	Vakıf
44	Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği (ORDAF)	2008	İstanbul	https://ordaf.org/	Dernek
45	Türkiye Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESAM)	2008	Bursa	https://tesam.org.tr/	Dernek
46	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)	2009	Ankara	http://orsam.org.tr/orsam/anasayfa	Özel kuruluş
47	Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)	2009	Ankara	https://avim.org.tr/tr	Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı
48	Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)	2009	Ankara	https://www.sde.org.tr/	Stratejik Düşünce ve Araştırma Vakfı
49	Global İlişkiler Forumu (GİF)	2009	İstanbul	http://www.gif.org.tr/homepage	Dernek
50	Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi (BASAM)	2010	İzmir	https://basam.org.tr/	Dernek
51	Kafkas Stratejik Araştırmalar Merkezi	2010	Ankara	https://kafkassam.com/	Özel kuruluş
52	Ankara Strateji	2011	Ankara	http://www.ankarastrat	Özel kuruluş

	Enstitüsü			eji.org/ Faal değil.	
53	Uluslararası Stratejik Tahlil ve Araştırmalar Derneği (USTAD)	2011	Mardin	http://www.ustad.org.tr/	Dernek
54	Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV)	2012	Ankara	http://www.turkakademisi.org.tr	Vakıf
55	Ankara Politikalar Merkezi (APM)	2012	Ankara	http://apm.org.tr/	Dernek
56	Merkez Strateji Enstitüsü (MSE)	2013	Ankara	http://merkezstrateji.com/tr	Özel kuruluş
57	Anka Enstitüsü	2015	Ankara	http://ankaenstitusu.com/	Özel Kuruluş
58	Diplomatik İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi (DİPAM)	2020	İstanbul	httpsiletisim://dipam.org/	Dernek

Tablo 2: Resmi Kurumlar Bünyesindeki Düşünce Kuruluşları[545]

	KURULUŞ ADI	**YILI**	**MERKEZİ**	**WEB SİTESİ**	**STATÜSÜ**
1	Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM)	1995	Ankara	http://sam.gov.tr/tr	Dışişleri Bakanlığına bağlı
2	Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK)	1997	Ankara	Faal değil	YÖK'e bağlı
3	Araştırma ve Etüdler Merkezi (AREM)	2000	Ankara	https://www.icisleri.gov.tr/arem	İçişleri Bakanlığına bağlı
4	Stratejik Araştırma ve Etüd Merkezi (SAREM)	2002	Ankara	Faal değil	Genelkurmay Başkanlığına bağlı
5	TBMM Araştırma Merkezi	2006	Ankara	Web adresi yok. Faal.	TBMM Başkanlığına bağlı

[545] Bağcı, Aydın, a.g.m., s.97.

Tablo 3: Uluslararası Düşünce Kuruluşları ile İlişkili Kuruluşlar[546]

	KURULUŞ ADI	ONAY TARİHİ	FAALİYET BÖLGESİ	WEB SİTESİ	MERKEZİ
1	Konrad Adenauer-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği	2005	Türkiye	http://www.kas.de/tuerkei/tr/	Almanya
2	Friedrich-Ebert-Stiftung Tescilli Derneği Türkiye Temsilciliği	2005	Türkiye	http://www.fes-tuerkei.org/pages/deutsch/startseite.php	Almanya
3	Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği	2005	Türkiye	https://tr.boell.org/tr/anasayfa	Almanya
4	Friedrich Nauman Vakfı Türkiye Temsilciliği	2005	Türkiye	https://www.freiheit.org/tr/consent?dest=%2Ftr%2Fturkiye	Almanya
5	German Marshall Fonu Türkiye Temsilciliği, (KAGK)	2006	Türkiye	https://www.gmfus.org/offices/ankara	ABD
6	Ottoman Studies Foundation Vakfı Türkiye Temsilciliği	2006	Balıkesir	https://ottomanstudiesfoundation.com/	ABD
7	American Research Institute in Turkey Ankara Temsilciliği, (KAGY)	2006	Türkiye	http://aritankara.org/	ABD
8	American Research Institute in Turkey İstanbul Temsilciliği, (KAGY)	2006	Türkiye	http://ccat.sas.upenn.edu/ARIT/IstanbulCenter.html	ABD
9	The Research Foundation of the State University of New York Türkiye Temsilciliği, (KAGK)	2006	Türkiye	http://www.suny.edu.tr/m/prsayfa.php?id=3	ABD
10	International Crisis Group Türkiye Türkiye Temsilciliği, (KAGK)	2007	Türkiye	https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey	Belçika
11	Uluslararası İlişkiler İçin Ulusal Demokratik Enstitüsü (The National Democratic Institute For International	2008	Türkiye	https://www.ndi.org/eurasia/turkey	ABD

[546] 15.02.2021 tarihi itibariyle Türkiye'de faaliyetine izin verilen 135 yabancı Sivil Toplum Kuruluşu (STK) olduğu görülmüştür. Web sitelerine ulaşılarak yapılan inceleme neticesinde bu STK'lardan en fazla 17 tanesinin düşünce kuruluşu tanımlamasına uygun faaliyetlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Vakıf, Dernek ve Kar Amacı Gütmeyen Kuruluş (KAGK) statüsündeki söz konusu STK'ların Türkiye genelinde veya dar bir bölgede faaliyet yapmasına izin verildiği anlaşılmıştır. İzin verilen faaliyet türlerine bakıldığında temsilcilik veya şube tanımlamasıyla Türkiye'de teşkilatlandıkları anlaşılmıştır. Ayrıca yabancı STK'lardan "İşbirliği", "Üst Kuruluş Kurma" ve "Üst Kuruluşa Üye Olma" izinleri verilmiş olanların, Türkiye'de münferit faaliyet gösteremeyecekleri kayıt altına alınmıştır. Ayrıca Bkz: https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/YabanciSTK/izin_verilen_listesi_tr.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2021).

	Affairs-NDI) Türkiye Temsilciliği, (KAGK)				
12	Karadeniz ve Hazar Denizi Uluslararası İşbirliği ve Ortaklık Fonu Derneği (Black Sea and Caspian Sea International Fund) Türkiye Şubesi	2010	Türkiye	https://ifspd.org/history/	Romanya
13	International Center for Middle Eastern-Western Dialogue Türkiye Temsilciliği, (KAGK)	2010	İstanbul	https://hollingscenter.org/turkiye/	ABD
14	Stichting Nederland Instituut in Turkıje (Vakıf) Türkiye Temsilciliği	2011	İstanbul	Web sitesi tespit edilemedi.	Hollanda
15	Al Sharq Forum	Onay tespit edilemedi.	Türkiye	https://research.sharqforum.org/	Cenevre, Londra, İstanbul, Kuala Lumpur
16	Uluslararası Cumhuriyetçiler Enstitüsü Türkiye Temsilciliği, (KAGK)	2013	Türkiye	https://www.iri.org/	ABD
17	United States Committee For the Atlantic Institute INC (Atlantic Council) Türkiye Temsilciliği, (KAGK)	2015	Türkiye	https://www.atlanticcouncil.org/programs/atlantic-council-in-turkey/	ABD
18	Doha Enstitüsü-Politik Çalışmalar ve Araştırmalar Merkezi Derneği (Doha Enstitüsü)	2020	Türkiye	https://www.dohainstitute.edu.qa/EN/Pages/Default.aspx	KATAR
19	European Stability Initative, Avrupa İstikrar Girişimi (ESI) Türkiye Ofisi (2004)[547]	Onay tespit edilemedi.	Türkiye	https://www.esiweb.org/	Berlin, Bürüksel, İstanbul

[547] McGann, **2020 Global…,** s. 130.

ÖZET

Çalışma üç ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde öncelikle dünyada düşünce kuruluşlarının tarihçesi sunulmuş ve kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Düşünce kuruluşlarının tanım problemi tartışmaya açılmış ve kavrama yönelik farklı yaklaşımlar incelenmiştir.

İlk bölümde ayrıca Türkiye'de düşünce kuruluşu fikrinin oluşumu ve kurumsallaşma, Türkiye'de kurulan düşünce kuruluşlarının statüleri, Türkiye'de düşünce kuruluşlarının bağımsızlığı ve finansmanı sorunu ile son olarak 1961-1989 arası dış politik gelişmeler ele alınmıştır.

İkinci bölümde kuruluş tarihleri sırasıyla statüsüne göre düşünce kuruluşları 1961-1989 dönemi dış politikası bağlamında ele alınmıştır. Bu çerçevede Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İKT, ESAM, DPE, SİSAV ve OBİV, Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu modelleri olarak ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise; 1961-1989 yılları arasında Türkiye'de düşünce kuruluşlarının çalışma alanlarının dış politika ile etkileşimi, hedef kitle ve sınırlılıkları tartışmaya açılmıştır. Türkiye'de dış politika alanında çalışan düşünce kuruluşlarının sınıflandırılmasının yapıldığı son bölümde ayrıca Türkiye'de 1961'den günümüze dış politika bağlamında düşünce kuruluşlarının çeşitlenmesi ve farklı alan çalışmaları ele alınmıştır. Son olarak ise; Türk düşünce kuruluşlarının dünyadaki genel görünümü analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Düşünce kuruluşu, dış politika, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İKT, ESAM, DPE, SİSAV, OBİV

SUMMARY

This study consists of three main chapters. Firstly, the history of think tanks in the world was presented and the conceptual framework established. After the discussion on the definition problem of the think tanks, approaches related to concept were examined.

In the first part of the study institutionalization of the think tanks, the status of established organizations, problem of independence and financing of the Turkish think tanks were discussed. Lastly, in the first part, foreign policy developments between the years 1961-1989 presented.

In the second chapter of the study, status of the think tanks in Turkey were examined according to order of establisment dates wihin the scope of the period from 1961 to 1989 in the context of foreign policy. Economic and Social Studies Conference Board, IKT, ESAM, DPE, SISAV and OBIV were institutions studied on as Turkey's first think tank models.

In the third chapter of the study, firstly interaction of the think tanks with foreign policy over the term 1961-1989 and target groups, the limitations of think tanks were discussed. After presenting the diversification of foreign policy think tanks in Turkey since 1961 with different field studies, categorized foreign policy think tanks in Turkey were analyzed. In the last part of third chapter, studies of foreign policy think tanks in Turkey related to different fields and worldwide overview of the think tanks stationed in Turkey analyzed.

Key words: Think tank, foreign policy, Economic and Social Studies Conference Board, İKT, ESAM, DPE, SİSAV, OBİV